Johannes Semper

KIVI KIVI PÄÄLE

JOHANNES SEMPER / KIVI KIVI PÄÄLE

Samalt autorilt ilmunud

L u u l e t u s e d:

Pierrot. 1918. 2. tr. 1919.
Jäljed liival. 1919. 2. tr. 1921.
Rütmid. 1922.
Viis meelt. 1926.
Päike rentslis. 1930.
Tuuleratas. 1936.

N o v e l l i d, r o m a a n:

Hiina kett. 1919. 2. tr. 1924.
[redacted]

E s s e e d, r e i s i k i r j e l d u s e d:

Näokatted. 1920.
W. Whitman. 1920.
Kalevipoja rahvaluule-motiivide analüüs. 1924.
[redacted]
[redacted].
[redacted].
[redacted]

JOHANNES SEMPER

KIVI KIVI PÄÄLE

ROMAAN

NOOR-EESTI KIRJASTUS TARTUS

KAAS ADAMSON-ERIC'ULT

O/ü. „Noor-Eesti Kirjastuse" trükikoda Tartus 1939

1.

— Astuge aga sisse, astuge sisse!

Advokaat Orajõe, ümmargusel artisti-näol püsiv häämeele-naeratus, oli eeskojas oma kella-viie-külalisi ise sisse laskmas.

— Sa kutsud nagu tsirkusesse, katsus sisseastujate eest kohe õdusat tooni võtta vanem ametvend Tamberg, kõvakübarat peos hoides ja kätt pihku pistes.

— Ah, tsirkusesse? Kuidas soovite! Tsirkuse eest peate siis ise hoolt kandma, leiba, seda saab siitpooltki.

— Aga Paul! hüüdis väike mahedasilmne linalakk perenaine toast tulles, näita ometi, et siin majas ka viisakas osatakse olla, aita daamidel mantlid seljast!

— Lubage siis, proua, et ma teie õrna ja väikese jala..., kargas Paul abivalmilt kohe proua Tiido botikuid jalast võtma. Nende tõmbeluku-mehhanism oli aga nii huvitav, et Paul jäi kauaks kummargile ukerdama, kuna proua Tiido ise aega kasutas, et ennast käsipeeglikesest silmitseda.

— Aga Paul! kuuldus jälle majaproua hüüdu.

— Teate, proua, vaatas Paul alt üles, ma mõtlen, mis oleks, kui nööpide ja haakide asemel ka kleitidel ja pesul...

— Olete oma mõttega hiljaks jäänud, vastas proua Tiido, nagu ikka, külmavereliselt.

— Aga Paul, kes siis kohe pesust... Mine aita preili Ormust!

Ja muidugi, kohe, miks mitte preili Ormuse suuri, hiiglasuuri mantlinööpe lahti võtta. Kuid preili Ormus ei lasknud lähedale, pööras selja ja hakkas ise end lahti riietama.

— Just kui Maimu kolmeaastasena: „mina ise", „mina ise"! Uskuge mind, preili, ma katsun ettevaatlikult... nii et kõdi ei tunne...

Paul oli alati valmis preilit nokkima ja näksima. Sest et preilil olid nagu Heleenelgi kelmid lohud põskedes, ta pilk peegeldus niisugust poolteadlikku, umbset elu, ja tal olid niisugused rammusad käsivarred, niisugune läbikasvanud liha, et olnuks huvitav kasvõi sülitsi kokku minna...

— Aga Paul! Kuidas ometi võib nõnda! See sulg ei kirjuta ju!

Külaliste-raamatu juurest, kuhu Tamberg parajasti katsus oma nime sisse märkida, pöördus majaproua ürmiv pilk Pauli poole, kes seisis preili Ormuse selja taga ja haaras talt mantli. Kuid nägu oli tal seejuures nii hädaohtlikult preili näo lähedal, kes nüüd naeratas ja ainult veel Orajõe huultele vahtis.

— Sulg, proua, on suurepärane! Näete! Ja teie ise olete veel suurepärasem!

— Mina?

— Teie etteheitedki on ju nagu paitused. Kui te ütlete „aga Paul", siis tuleb see nii õrnalt, nii pehmelt. Tõesti, iga mees võib Paulile kade olla.

Ja Tamberg, see õrnahingeline ja impulsiivse loomuga vanapoiss, kellel üligalantsus daamide vastu oli harjumu-

seks saanud, haaras majaproua käe, pigistas ja suudles seda.

Proua Orajõe oli meelitatud ja ruttas tagasi söögituppa, kus tal lauakorraldamisel abiks olid kaheksa-aastane Maimu ja kakskümmend aastat Maimust küll vanem, kuid lapsemeelne proua Kiideon, keda kutsuti Kikiks. See oli gretagarbolise soenguga ja rohekate silmadega leskproua, kel seljataga oli palju reise ja seiklusi, andekas, kuid sajasse hargu vedavate huvidega, boheemlikult muretu naine, kes praegu oma igapäevast leiba teenis masinakirjutajana linnavalitsuses. Härra Orajõele meeldis Kiki, kuid armukadeduse-kuradike siiski proua Orajõe südant polnud siin hakanud närima nagu preili Ormuse puhul.

— Ja kuhu onu Tamberg istub? küsis Maimu.

— Mis siis? Ristiisa kõrvale istud teine kord. Sina lähed ja sööd väikese Peetriga lastetoas.

Maimu vaikis. Ta teadis niikuinii, et ta suurtega koos ei tohi süüa, kuid tal oli tulnud mõte täna oma ristiisa vastu eriti lahke olla. See onu oli ju nii naljakas, et määris leivale võid ikka vasaku käega ning joonistas vahel Maimule ka moepreilisid selle käega.

— Kas onu Tamberg istub siia?

Ja kellelegi märkamata lükkas Maimu tassikõrva vasakule, pani samasse külge ka teelusika ja koogikahvli.

— Ah, sa taevas, juba pool kuus läbi! hüüdis proua Orajõe Kikile, mine astu korraks saali, vaata, kas ma võin juba hakata kohvi keetma.

Peenemaitseline kohvi oli selle maja au ja uhkus. Proua ei usaldanud selle keetmist ühegi teise hoolde. Sest siin oli saladusi, mis algasid juba vee valikuga ja selle keema-ajamise kiirusega, kõnelemata eriliselt segatud sortidest. Notariproua Raudkats väitis küll alati, et kohvi tuleb juua

ainult kohvile määratud serviisist, nagu tuleb teha teegagi, kuid proua Orajõe oli seepääle väga teadlikult muianud ja teistele ütelnud:

— Teate, mis mina ütlen, Sèvres või Kusnetsov, minu keedetud kohvile jääb ikka ta maitse alles. Teiste kohvisid ma ei tea, võib-olla nad tõesti ei maitse igas tassis ühteviisi.

Ka kümmet seltsi küpsised pidid niisugused saama, et nad küllastunulgi suu ajasid vett jooksma. Polnud tähtis, kas keegi sõi neid kahvli, lusika või kahe näpu vahel, püsti või istudes, pääasi, et keel ja kurgupära mõnu tundis.

Samataolisel seisukohal oldi ka kodu sisustusel. Stiil, stiil? oli Paul ütelnud. Käigu nad oma stiiliga... Tool olgu ikka niisugune, kus sa istud nagu süles ja kus sul oleks hää ja pehme olla. Kanad, näe, lepivad õrrega ja kohtuskäijad kõva pingiotsaga, aga minu klientidel peab olema mugav pehme mööbel istumiseks ja ootamiseks. Silmalõbu on maailmas niikuinii palju, las ka muud organid vahel mõnu tunnevad!

Siiski puhta silmalõbu eest oli Orajõe alles neil päevil hoolt kannud, ostes saali seinale uue maali.

Kui Kiki söögitoast külaliste juurde astus, viis Paul parajasti oma kiilaspäise ametvenna äsja seinale riputatud maali ette:

— Sina, Tamberg, oled suurem asjatundja kui mina, käid kunstinäitustel rohkem ja liigutad väikselt ka ise pintslit. Ütle õige mulle, kas see pilt on kah midagi väärt või mitte. Ajasid teised pääle, et osta ja osta, et vaene kunstnik... Ja, sina Kiki, pole ka veel oma arvamist ütelnud.

Pastor Niinemäe teretas Kikit ja ka nemad jäid maali ette seisma, kuna Tamberg, üks käsi kuuetaskus, teine

põues, laskis pää vähe viltu ja hakkas siis parajat kaugust otsima. Kiki aga pistis oma nina maalile hoopis lähedale, et eraldada signatuuri:

— Ah, see on ju Heinaste! ütles ta peagu lauldes, nagu see tema viis oli. Sedap ma arvasin. Ta käis ka meil linnavalitsuses, et ostke ja ostke. Teate, ta on tore poiss, läki-läki pääs, töbikasukas seljas, käised nii lühikesed, et ei ulata kinnasteni, ja püksid ei ulata saabasteni. Pooletoobilised, nagu ütleb Umbjärv. Teie ei tea skulptor Umbjärve? Aga heledaid kamasse, neid armastab Heinaste ka suvel kanda. Ma viisin Umbjärve poole niisugused pikad-pikad kindad, punast-valget kirja, ulatavad küünarnukini, et andku nad temale, ärgu ainult öelgu, kelle poolt, aga Heinaste ei võta, kui ei tea, kellele tänulik olla. Ja ei võtnudki. Käib edasi paljaste käsivartega. Mis teie arvate, härra õpetaja, kas ta tegi õieti, et vastu ei võtnud? Või tegin mina halvasti?

— Raske vastata, arvas pastor Niinemäe.

— Teil raske vastata? imestas Kiki, koketeerivalt otsa vaadates. Ja mina arvasin, et teie ikka peate teadma. Teie olete ju õpetaja, nii tark ja nii...

— Ja nii?

Tamberg, oma asjatundlikku sirgeldamist lõpetades, katkestas teiste vestluse:

— Vaadake, see nurk siin on ju hästi läbi maalitud, aga näete siin, lahja, mitte midagi ütlev. Annet ju on, aga ka mitte midagi rohkem.

— Kuidas mitte midagi rohkem? küsis Orajõe.

— Las õpib veel, las põeb lastehaigused läbi... Ma mõtlen neid pätajalgu inimeste asemel. Noh, kas need mõned inimesed olgu! Las õpib joonistama. Ja on see

siis mõni kirikutorn, nõnda viltu? See on ju rohkem narrimüts maskeraadilt.

— Ehee, sa vahest ei teagi, et see on nimme nõnda, vastas Orajõe. Vahest see torn või müts peabki nõnda viltu seisma. Et kui meie kirikuasjad juba nõnda viltu on vajunud...

— Viltu? segas õpetaja vahele. Mina küll ei julgeks nõnda järsult ütelda. Nüüd, kus usuõpetus jälle on koolidesse viidud, protestantlik lainetus taltsamaks muutunud ja kus rahvas neil ärevail aegadel jälle hakkab rohkem kirikus käima...

Kiki oli juba nägematult teiste hulgast minema poetunud, et perenaisele soodsat teadet viia. Naised istusid saali ühes seinas asuva laua ümber sohval ja mugavail toolidel ning nende vestlus tiirles kevadiste moodide ümber. Mehed seisid vastasseina ääres kobaras ja juba hakkasid nad kalduma hädaohtlikumate jutuainete poole, eriti kuna juurde olid tulnud kaks niisugust ägedat sõnavõtjat kui ärimees ja tuntud poliitikategelane Taras ning ajakirjanik Kiipsaar, kelle radikaalsus ja häbemattus ikka paljudele närvidele käis. Mõlemad kasvult väikesed, aga kange hakkamisega mehed.

— Teate mis! hüüdis Kiipsaar, kelle nägu oli lapse ja vanamehe oma ühtlasi, mingi tarretanud miimikaga mask. Kui mina umbes Orajõe vanune olin, hoolitsesid skandaali eest siurulased ja kõlblus oli siis hirmsas hädaohus, nende värsse loeti kinniste uste taga, nende eest hoiatasid vanemad oma lapsi ja hingekarjased oma koguduse liikmeid. Nüüd aga hoolitsevad skandaalide eest pastorid ise. Muidugi on nüüd kirikutel tornid viltu! Vabandage, härra Niinemäe, sellega ma ei taha teid haavata. Aga ega teiegi saa midagi parata, kui teie ametvend Nõges tabatakse ak-

nast sisse ronimas proua Kaart-Luikmil-Ojasoo poole, kui Kaarman lüüakse pinkide vahele pikali, kui Mahlapuu kviitungikontsud ajavad koguduse lõhki, kui 60-aastane Nõu viskab oma naise üle ukse ja võtab 18-aastalise manulise, kui Lepik hullab poistega, kui Mutli leerilapsed lähevad leeripäeval teise kirikusse lauale, sest oma õpetajal on silmad sitku. Kas ma pean veel näiteid tooma?

— Jaa, aga ega rahvasuud saa keegi kinni panna, naeratas Taras. Võta kinni, kui palju kõigis kuulujuttudes tõtt on. Ja iga inimese eraelus juhtub nii mõndagi. Aga mina arvan, et meil on siin ajakirjandus süüdi, kes eraellu tungib, kirbust elevandi teeb ja rahva meeled üles ässitab.

Niinemäe vaikis. Tal oli raske oma ametvenda kaitsta, tal oli valus ja ta mõtles äkki oma Reedale, kes polnud tahtnud kaasa tulla „liiga soliidsete" sekka, kes oli üldse tujukas olnud ja käskinud oma mittetulemist vabandada päävaluga. Niinemäe südametunnistus aga polnud lubanud valetada. „Kes neid naisi igakord teab", oli ta siis proua Orajõele ütelnud. Ei, Niinemäe juba skandaalideni ei lasku, ei lähe iialgi nii kaugele, lihtsalt ei lase iialgi nii kaugele minna, et...

— Ajakirjandusele suukorv pähe! Seda muidugi teie tahaksite. Kas arvate aga, et korruptsioon sellega kahaneb? Nüüd vähemalt võidakse süüdlane häbiposti tõmmata, siis aga saab igaüks julgust oma musta asja edasi ajada. Näete, Saksamaal põletasid riigipäeva-hoone maha ja nüüd suletakse ajalehtede suu, isegi raadios ei lasta enam teistel kõnelda! Ainult üks hüsteeriline kisa on jäänud hommikust ööni.

— Parem ärge segage võõrastesse asjadesse, vaidles Taras jällegi vastu. Või siis meie teame, milleks see kõik

hää on. Mulle paistab, et Saksal polnud teist teed valida, kui ta tahtis edasi elada...

— Kui ainult see põletamine, see vale, see hüsteerika?

— Vale? Mispärast vale? ägenes Taras ja kõrgendas oma häält. Igal revolutsioonil on omad sügavad põhjused, oma loogika ja oma tõde.

— Mehed, mehed! laotas nüüd Orajõe oma rahutoovad käed vaidlejate vahele. Aega on pärast ägedaks minna küllalt. Selles asjas kuulake enne ära üks tunnistaja, kes neid saksa asju ise kaasa teinud. Ta peab iga silmapilk tulema. Kannatage natuke.

— Kes see on? küsiti mitmelt poolt.

— Küll ise näete. Küll näete ise.

See näis uskumatu olevat, aga Orajõe toon oli nii kindel, et vaidluse hoog äkki lõtvus. Seevastu daamide rühmas tõusis huvi oodatava vastu, kui proua Orajõe teatas:

— Kohvi on küll juba valmis, aga Paul tahab teile üllatust teha... Ta ootab kedagi, kes ka daamidele võivat huvitav olla.

— Kes see on? Ütelge ometi! küsiti Orajõelt, kes lähemale tuli, nägu naerul, sõrmed vestitaskuis.

— Oi, tore poiss. Oleme palju koos vähki püüdnud, ehal käinud, muidugi kui me veel alles noored olime.

— Nüüd olete muidugi juba raugad? küsis proua Taras kolmekümnekahe-aastaselt Orajõelt. Proua Taras oli juba eas, kus vanaduse vastu ei võideldud enam salvide ja näomassaažidega, vaid ka operatsiooninoaga: madam Noël oli ta kortsud ja voldid äsja kokku tõmmanud juustekatte alla.

— Tema mitte, tema pole veel kammitsas. No jaa, kui me ehal käisime, siis me jaotasime töö nõnda, et mina

ainult lobisesin ja tegin kometit, tema aga vaikis ja võitis. Tema oli siis nii tõsine, nii hirmus tõsine.

— Ta polegi siis huvitav, otsustas proua Tiido oma blaseerituses, sigaretti suursuguse aeglusega suhu tõstes.

— Aga Paul, kus tikud? kuuldus proua Heleene paitav etteheide.

Paul oli ühe hüppega teguvalmis ja kahmas kõigepäält suitsu pakkuda ka teistele daamidele. Tikud? Jah, Paul oli tikud unustanud, kuidas ometi võis nii tähelepanematu olla!

— Preili Ormusel on tuld! hüüdis Paul, kui see oma ridiküllist kiiresti tikud võttis. Ah, pole huvitav? küsis ta, kummardudes tulega proua Tiido suu juurde. Seda me veel näeme, kas ta on palju muutunud.

— Te pole siis teda enam ammu näinud?

— Ammu? Ei, nägin teda alles lõuna paiku, aga siis ta oli veel unine, polnud veel välja maganud. Näe, viimati on ta nüüdki magama jäänud. Lähen ja õige helistan talle.

— On see aga unemüts, naeris preili Ormus, kelle silmad ergasid teotungist, nagu kogu ta keha pakitses energiast.

— Ütelge ometi teie, keda te siis nõnda ootate, pöördus proua Taras majaproua poole.

— Härra Hurta. See on Pauli sõber juba lapsepõlvest saadik, usaldas see poolsosinal nagu mõnda saladust, ja pääd paindusid koomale. Ma olen ise ka natuke erutatud. Mõtelge ikka, kümme aastat pole enam näinud. Paul ütles, kujutlege, mis ta ütles, et ma olevat täna eriti agar ja erutatud, küllap selle härra Hurda pärast. Mehed on ju alati natuke armukadedad. Teate, ma sain härra Hurdaga just samal ajal tuttavaks kui Pauliga. Ma tant-

sisin temaga vist isegi enne kui Pauliga. Ta ei olnud siis sugugi nii tõsine, nagu Paul ütleb. Siis oli just ümberpöördult: tema lobises kogu aeg ja Paul, see vaikis aina ja lõpuks võitiski. Nüüd ta olevat kõhnemaks jäänud ja juukseid ei kandvat ta ka enam üle pää. Ma päris kardan...

— Mida siis? küsis preili Ormus.

— Ma kardan, et meil siin pole kõik, noh, nii... Meil on kõik ju hirmus nigel ja väike. Tema aga on harjunud suurlinnades elama. Teised moed ja maitsed.

— Ah, ta tuleb välismaalt? elavnes äkki proua Raudkats, blond ja sihvakas naine, kellele ta kõrvu vabaks jättev soeng andis poisi ilme. See oli haritumaid naisi, keda ei teatud evivat üksnes suurt raamatukogu ja kunstikorjandust, vaid ka kelle kodu hakkas vähehaaval kujunema mingiks salongiks, kus aegajalt kinnises seltskonnas musitseeriti.

Jah, härra Hurt tuleb välismaalt, Berliinist, kus ta on viimased aastad töötanud. Ta on arhitekt, lõpetanud Darmstadtis. Kas ei mäletata siis teadet lehtedes ja ta pilti, juba kolm-neli aastat tagasi?

— Veel natuke kannatust, mu daamid ja härrad, ütles Paul telefoneerimast tulles.

Ta oli nagu teatridirektor, kes veel ei näita, mis eesriide taga on, ja kes publiku uudishimu kõrgemale tahaks kruvida. Proua Tiido sest lavastusest suuremat ei hoolinud. Ta tõusis, soris hetke üht pooleli loetud inglise romaani laual ja küsis proua Orajõelt, kas seda maksab ka lugeda, sirvis siis raadiolehte, keeras tantsumuusikat ja küsis härra Kiipsaarelt, millal ja kus võiks järgmise bridžiõhtu korraldada.

Pastor Niinemäe oli istet võtnud proua Raudkatsi kõrvale.

— See viimane kontsert teie pool on mul ikka veel meeles, algas ta. Ma imestan, kui suuri edusamme teie olete teinud. Teie hääle suurepärane tämbr kohustab teid enamale.

— Ah, ütlete ainult meelitusi. Kõik on hilja, vastas proua. Oleksin õigel ajal taibanud... Oleksin ma siis, kui välismaal olin, kogu aja õppimisele kulutanud, vahest siis oleks midagi tulnud. Aga siin kolkas...

— Ei maksa nii pessimist olla, rahustas Niinemäe. Igal pool on midagi väärtuslikku. Ka meie kolkas siin.

— Ah, kes kord parema maigu on suhu saanud, see on kadunud. Mida te siit siis õige nii kosutavat leiate? Ikka needsamad inimesed, samad jutud, samad kohvikud. Kui endal tööd poleks, siis sureks siia tüütuse kätte ära.

— Jah, töö! See on õige. Seda olen ma tihti ka oma naisele ütelnud. Tema ei taha paraku tööst teadagi. Mis tööd tema pidavat tegema, tema tahtvat veel elada!

— Teie proual on sula õigus, segas nüüd Tamberg vahele, seistes nende kõrval püsti. Tema ja minu vanaduse vahe on küll hoopis suur, aga teineteist me mõistame. Venes öeldakse, et usk on oopium. Meil kipub töö selleks oopiumiks saama. Meil on inimesed juba kolme-, neljakümnega läbi. Miks? Sellepärast, et tarvitavad seda oopiumi liiga palju. Teie proual, härra pastor, on jumala õigus, kui ta tahab nagu lilleke põllul elada, ilma mureta. Laske ta elab nõnda nii kaua kui võib! Kui te nii vanaks saate nagu mina, siis hakkate ka teie viimaks kahetsema ja otsima, et ei tea, kus pagan see elu n'd ise oli, on ju ainult töö olnud.

— Võib-olla tuleb ükskord tõesti teilt õppust võtta, ütles proua Raudkats, et kuidas nii kaua suudetakse optimist olla ja isegi kergemeelne. Sest nii palju kui ma teid mäletan, olete ikka samasugune olnud.

— Kergemeelne? Ei, proua, kergemeelne ma pole enam ammugi mitte. Kergemeel muudkui kahaneb. Aga optimist, seda ma olen. Kahju, et proua Niinemäed täna siin ei ole. Meie oleksime teineteisest nii hästi aru saanud. Teie, härra pastor, peaksite õnnelik olema, et teil alati keegi on, kelle lähedal võib kohe kergemeelseks muutuda.

— Noh, aga iga kergemeel võib varsti tühiseks muutuda, vastas Niinemäe.

— Teie olete meeste hulgas väljavõte, ütles proua Raudkats pastorile, iga mees tahaks ju, et ta naine oleks alati rõõmus, kergemeelne ja tuisupää. Muidugi ainult oma mehe vastu, härra Tamberg.

— Teie olete aga liiga julm, naeris Tamberg vastu, ja liiga ülekohtune meie vaeste patuste poissmeeste vastu. Abielunaiste rõõmsaid nägusid peaks ka meile jatkuma.

— Ah, ega rõõmsaid nägusid saa tellimise pääle teha, vastas proua Raudkats. Mõni on ju piskuga rahul. Ja lepib meie olude ja ümbrusega. Aga teisele... Mina näiteks olen õnnelik alles siis, kui võin vaadelda ilusaid asju, vaipu, tikandusi, portselani, kuulata esmajärgulist, aga ainult esmajärgulist lauljat...

— Mõni armastab ju ka ainult sampanjas supelda, katkestas Tamberg, või ööbikukeeli süüa!

— Mina ei nõua ometi midagi võimatut, ägenes proua Raudkats.

— Meie oludes ehk siiski! Ja kas me üldse palju nõuda tohime? Kui meie rahvas rohkem nõuaks kui ise vastu pakkuda suudaks ja raatsiks, siis oleks ta bilanss pas-

siivne. Ja olekski käes pankrot. Peame ikka piskuga pääle hakkama.

— Hakkate mind juba noomima. Aga mis saan mina sinna parata, kui mul on oma maitse välja kujunenud? Kas ma ei tohi seda avaldadagi? Kas ma pean ennast salgama hakkama? Või tahate, et ka mina peaksin mängima ööd läbi bridži? Istuma tülpinud näoga kohvikus, sest et nõnda teevad ju ka teised?

— Nii must see meie elu ka pole, et sellepärast maksaks oma teokarpi tõmbuda ja pessimistiks hakata, ütles Niinemäe vahele. Mina puutun ju oma ameti tõttu kokku väga paljude inimestega. Ja uskuge mind, kui palju suuremeelsust ja eneseohverdust leidub sääl vahel, kus seda ei tea arvatagi. Iga päev läheme aaretest mööda, mida me ei oska hinnata. Need on enam väärt kui kõik Louvres'id.

— Ma usun teid, härra Niinemäe, aga ega ilu maitsminegi kuradist pole.

— Siiski kurat armastab ilu rohkem kui häädust, oli vastus.

— Nii et, proua, olge ettevaatlik, lisas Tamberg kahemõtteliselt.

Sel hetkel astus Orajõe saatel sisse Joel Hurt. Ta oli Paulist vähe pikem, ühtlasi ka kõhnem ja kahvatum. Preili Ormus oli kohe pettunud, sest ta oli oodanud blondi, Hurdal olid aga kastanpruunid juuksed. Uustulnuka pilk oli kuidagi terav, enam jooni kui värve nägev. Kikil söögitoa uksel hakkas süda põksuma, proua Tiido aga jäi täiesti ükskõikseks ja suitsetas oma sigaretti edasi endise rahuga.

— Minu naist sa ju tunned? ütles Orajõe.

Vaevalt märgatav puna jooksis üle proua Orajõe näo.

Kõik esiteldud ja läbi teretatud, jäi Hurt seisma meeste rühma. Seltskond oli talle võõras ja kauge. Ora-

jõe oli ühes prouaga söögituppa kadunud, üks likööripudeleid avama, teine kohvilaua puhul viimaseid korraldusi tegema. Proua Taras oli pettunud, et juurdetulija omalt poolt ei astunud üle rumalast kombest kohe omasooliste hulka minna. Ja mida see Kiki sääl nii uksel veel vahtis koketeerivate silmadega, mängides süütut tütarlast? Vaadaku ometi kord peeglisse, kuidas ta seelik istub! Ja ta nahast odav käekott pole ka väärt, et selle lukuga nii demonstratiivselt mängida.

Kohvilauas istus Joel Hurt majaproua ja proua Raudkatsi vahel, kuna ta vastu, teispool koogikuhje, pudeleid ja lilli, oli aset võtnud majaperemees preili Ormuse ja Kiki vahel. Maimu ei kannatanud välja, kui tema poolt onu Tambergile määratud koht juhatati härra Kiipsaarele: ta lükkas poekvil ukse pärani, jooksis sisse, haaras oma lemmiku varrukast ja viis ta õigele kohale, mis eest ta emalt sai karistava pilgu ja mõned teravad sõnad. Tähelepanu Maimu poolt oli ju liigutav, aga täna sõi vanapoiss miskipärast kogu aeg vastu harjumust parema käega.

Milline priiskamine! vilksatas Hurda päämst. Meenusid baariletid, automaatrestoranid, Aschinger, üliõpilaste mensa. Meenusid igavesed viinivorstid sinepiga, võileivad ilma võita, mõne singiliblega või itaalia salatiga, meenusid paksud ja kaalukad kohvitassid koos portselansõrmkübaraga koore aseaine jaoks, kasinad ja kiired söögiajad, enamasti püstijalu, sest kunagi polnud aega, ikka oli rutt rattail. Ja siin...

Hurda tagasihoidlikkus kõneluses halvas esialgu ka teisi. Kuid siis oli proua Raudkatsiga jutt hakanud hargnema konsertidest ja teatreist, tantsuetendustest ja kunstinäitustest. Ning kogu laudkonnas käis jutuvadin. Juba oli ka Hurt kõnelushoos. Proua Orajõe katsus algul küll

kuulata, kuid ta ei kuulnud hästi, sest külaline oli oma näo pööranud pisut ebaviisakalt ainult proua Raudkatsi poole.

— Paul, ole hää, keera see raadio ometi ära! Ja teie, härra Hurt, võtke ometi midagi ette! Kas teile siis ei maitse? Elsa, kallake härra Hurdale kuuma kohvi! Katsuge, palun, seda kooki siin, selle olen lasknud eriti teie jaoks valmistada. Teie ei usu? Paul arvab, et ma just teie pärast olengi täna erilist vaeva näinud. Me pole ju ligi kümme aastat enam üksteist näinud. Kas te mu tütart nägite? Mul on ka väike poiss, Peeter. Kas ma olen palju muutunud?

Jutuotsa võttis nüüd proua Orajõe kõvasti oma pihku. Ning Hurt, kes veel äsja kogu aeg oli pidanud küsimustele vastuseid andma, vabanes järsku ainult-kuulajaks. Majaproua mahe hääl otse paitas, oli nii mõnus unustada kogu ümbrus, libiseda vargsi oma mõtteisse, noogutada vahel päägа hääkskiiduks, naeratada, kuulda ainult häält, mitte enam sõnu.

„Ammuks see kõik oli, üleeile, kas tõesti alles üleeile?“ mõtles Hurt, unustas hetkeks ümbruse ja jälgis silmade ette tulevaid kiirpilte: „Tuba segamini, perenaine kohkunud, ja siis need asjad, mis ei taha kuidagi kohvrisse mahtuda... Rahu, ainult rahu, mitte enesevalitsust kaotada, lugeda numbreid pikkamisi ja rahulikult ning siis asjad kohvrist välja tõsta, toimida mõistlikult... Ja kell, see muudkui tiksub halastamatult edasi. Kakskümmend neli tundi aega! Ah, hää, et sedagi sai, võis ju karta palju hullemat! Kindlasti, kindlasti see oli Lemke, see väike ehitustööline, punaka helgiga blondid juuksed, tedretähed, jah, ka see luurav pilk... Muidugi tema, sest kui ta märkuse sai: — Käed tööle, ega müüre Hitleri lend-

lehtedega tehta, siis ta nagu pomises vastu — kas ta pomises? — „neetud välismaalane". Aga ehitatav Shelli hoone, kas see polnud ka välismaalase oma? Võta kinni, kes just Lemke töökuuele lubjaga trükkis: reetja. Nad olid ju enamasti kõik kommunistid. Kaks said verised ninad Maikovski matuste puhul, kui lipud poolmasti kästi lasta. Ikka oli veetud värskele krohvile, tsemendile nägematu näpuga nagu mingi mene tekel: sirp haamriga või haakrist. Kord hoobeldi, et verekoer Lemke on saanud paraja palga ega ilmu enam tööle. Ja ei ilmunudki... Siis need veoautod politseiga. Kiire tormamine läbi kõledate hallide, kus pole veel aknaid ees, kuhu sisse paistab märtsi-hommiku päike. See, ja see, ja see... Kõik teada, keda areteerida, keda mitte. Riided kobatakse ülalt alla läbi ja siis minemasõit. Inglane, kreeklane, mina, tööülevaatajad. Eraldatakse teistest. Uus läbiotsimine, kuni mütsi voodrini, jaoskonnas. Kreeklane ja inglane võivad minna, minu pärast algab vaidlus, pilkude vahetamine. Minnakse teise tuppa, telefoneeritakse kuhugi. Umbne jaoskonna õhk, kirjutajad mõõdavad pääst jalatallani, sulevarreotsad suus, sosistavad midagi üle laua. Kuskil lüüakse kandu kokku. Kaasa tulla! Kui kaasa, siis kaasa. „Põgenemiskatse tähendab surma." Ainult üks „šupo" kaasas, kõnnitakse vaikides maaaluse raudteeni, võetakse piletki — ah, kui lahked! Raske, aga uuemoeline ehitus, mille ees peatutakse. Uksed avanevad, sulguvad. Ma oleksin siiski pidanud katset tegema... hüpata maaaluses vastassuunalisse vagunisse. Wittenbergplatzi peatusel oli ju nii palju rahvast... Veel kord otsitakse taskud läbi. Nuga, püksi rihm ja raha võetakse seekord ära, ainult taskukell jäetakse. Kong, mitte liiga väike, aga raske uks, ümmarguse augukesega koridori,

aegajalt lükatakse väljast lapats eest ja vahitakse sisse. See äkki klaasi taha ilmuv silm võis ju hulluks teha! Sest sammusid pole kuulda, silm ilmub auku ebavõrdsete vaheaegade järele, vahel kümne sekundi, vahel alles kümne minuti järele. Taburett, koiku, seina küljest alla lastav laud. Valgust ülevalt aknaruutudest. Lubjatud sein, täis rõvedaid tekste, nilbeid joonistusi, seesistunute elulookirjeldusi, süütuse-kinnitusi jumala ja inimeste ees. Milles süüdistatakse mind? Kui kaua mind kinni mõteldakse hoida? Pole aimu, kust mina tean, vastab söögitooja. Supp kartulitega, brr, vastik. Sama lõhn nagu ülikonnal, kui seda rätsep Rehbinder on pressinud. Öösi kuumus, peksev süda, hõõguv suu, janu, rahutus. Päeval kongis edasi-tagasi, edasi-tagasi, siis need üksteise otsa ronivad mõtted, katked mälestustest, kohustustest, tükike lubjatud seina, auk ukses. Ja veel üks öö. Siis sõit kinnises autobuses, trellitatud aknaribad ülal kõrgel. Kuhu? Kuhu? Kuus meest rappuvad hämaruses, taaruvad ühes taktis, ka need kaks valvurit ukse kõrval, täägid püsside otsas. Kas on neil roimarlikkust näoilmes? Ühel on nägu vorpides, paistetanud. Rusikas või kumminui? Siis tuleb jälle treppe, seisnud riiete, higi ja tolmu lõhna, raskesaapalisi ametnikke, krabisevaid pabereid. Mees hitlervurrudega uurib akti. Teie nimi? Teie teenistus? Teie haridus? Teie päritolu? Eestist? Haa, peagu Venemaa, agraarkommunism, sakslaste tagakiusamine! Olete tulnud Saksamaale pärtliööd korraldama, eks? Pärtliööd?! Näete, teie sõnad: „Suurem pärtliöö seisab alles ees". Teie sõnad! Mis, ei tunnista omaks? Aga nii ütleb tunnistaja. — Kes on see tunnistaja? — Pole teie asi, te ei võta siis neid sõnu omaks? Kes võis see tunnistaja olla? Kas Lemke? Muidugi tema, see tedretäheline, kes siis muu!

Pärtliööst oli ju kord juttu, sääl töölisterühmas, põrandavalamisel. Ja siis veel, natsionaal-sotsialistliku lendlehega olete õpetanud p. . . . t pühkima? Ei, ma ei tarvita iial nii haisevat stiili. Täname teid, aga Saksamaa ei tarvita ka enam teie tööjõudu, 24 tundi asjade korralduseks ja ärasõiduks, kas mõistate? Mõistan, aga. . . Ei mingit aga! Järgmine!... Pesu jäi ära toomata, raamatud riigiraamatukogusse viimata, võlg Rehbinderile maksmata. Friedrichstrasse jaam. Mitte maha jääda, ainult mitte maha jääda! Viimaks ometi see mees plakatiga ja jaama klaaslagedes vastu kajava häälega: „Kiirrong Berlin — Marienburg — Königsberg — Eydtkuhnen — Riga, esimene ja teine klass ees ja keskel, kolmas klass taga." Viimaks ometi vuhises sisse rong ja pakikandja trügib ees vagunisse. Mis jäi veel tegemata? Kirjad pidi postile toimetama perenaine. Kas ta seda teeb? Jumalaga, Käthe, nägemiseni, Ilse! Või toimetab ta kirjad enne politsei kätte? Kes ehitab Shelli edasi? Või jääbki karkassiks, tühjad aknaaugud irevil? Kas ei säili tööliste ärevus betooniski? Vahest aastatuhandete järele oskab keegi isegi seda seismograafi lugeda? Vastu pingil loeb kollast Ullsteini-romaani blondeeritud juustega vanem daam. Ahaa, lugu Mattia Pascalist, sellest, keda peeti surnuks ja kelle hauale pandi rist. Rist kogu senisele elule siin. Uus lehekülg! Kõrval istub paksukõhuline sigarisuitsetaja, krõbistab laiali *Völkischer Beobachteri* viimast numbrit. Ei, palun kätt mitte minu nina alla sirutada! Tõusen, et seda valdast enda eest ära tõugata. Ah, vabandust! Silman haakristi ta kaelasidemes. Seisan püsti, ma ei tahagi välja minna, tänan, et jalad eest tõstsite, ei taha ka aknast vaadata, tänan. Koridoris ukse kohal seisab ümmarguste mustade kartongide vahel musta riietatud daam valgete lille-

dega, mida ta nuusutab musta kinnastatud sõrmede vahelt. Nuusutab, suleb silmad, nuusutab, avab silmad — ja need puudutavad mind. Kas nuhk?"

Nagu mingil filmilindil ujub kaugusest esiplaanile, suureneb ja nõksatab siis äkki seisma pilt reaalseist lilledest. Ka need on valged ja neid nuusutab siin praegu see gretagarboliste juustega naine — kuidas oli ta nimi? — visates araks edvistatud pilgu üle laua Hurda poole, kes talle kaua on otsa vahtinud, mõtted enesel tuhat kilomeetrit eemal. Proua Orajõe on viimaks vaikinud.

— Terviseks! kuuldub teispoolt lauda. Teie tagasitulekuks! Teie jäätegi nüüd siia, eks ole?

— Minu poolt aga kaastundmust! lööb proua Raudkats oma klaasi helisedes kokku.

— Miks just kaastundmust? pärib Hurt.

— Elage siin mõni kuu või aasta, siis näete. Küllap siis tagasi välismaale kipute.

— Te eksite küll, proua. Minu ammuseks unistuseks ongi olnud kord kodumaale töösse rakenduda. Nii-ütelda juba teadmiste ja kogemustega. Ma ei saa aru, mida peaksin kartma.

— Aga elu on siin nii väike ja väiklane...

— Hüva, siis teeme ta suureks! Läheme selle eluga rinnutsi. Olen rõõmus, kui leidub ülesandeid, armastan, kui on raskusi võita. Õpi- ja rännuaastad on mul ju läbi ja tööd ma ei karda.

— Tuleb vahest paljus pettuda...

— Mis siis. Pettumused õpetavad ümber hindama. Ja kui igav oleks elu ilma ümberhindamisteta. Eks ole?

— Te olete siis sama parandamatu optimist nagu Kiki või advokaat Tamberg?

Hurt tõstis Kiki terviseks klaasi. Proua Raudkats oli siiski veidi pettunud, sest ta oli lootnud Hurdas leida maitsekaaslast, kes üksnes lugu ei pea kõrgemast vaimsest kliimast, vaid kes oskaks ka mägiõhu nimel põlastada kõiki soid ja madalikke.

— Küll Hurt teab, kus kolta all vähki leidub, ütles Orajõe üle laua. Paremat aega tagasitulekuks poleks ta ju üldse saanud valida. Näe, Taras ütleb, et kroon langeb. Ja Tamberg tahab ka, et ta langeks. Uusi maju muudkui kerkib nagu seeni. Arhitektidel on tööd, seda ma ütlen. Oleksin mina mõistnud raha kõrvale panna, juba täna õhtul ajaksin arhitektiga asjad joonde.

— Noh, ega härra Orajõegi pihust suhu ela, tegi Taras umbusaldava märkuse.

Tema oli veendunud, et igal inimesel on ikka mõni kuldrubla kuskil sukasääres.

— Ikka peost suhu, ikka peost suhu, vastas Orajõe. Minu naine, näete, armastab ju seda, mis suhu pannakse. Muidu ehk silitaks ka ise mõnd aktsiat õhtuti enne magamaminekut.

— Aga Paul! noomis proua Orajõe.

— Ega need ehitused tänapäev olegi nii tulutoovad, arvas Taras hoiatavalt. Mina pean ütlema, et see on otse õnnetus, kui meil võetakse korraga ette nii suuri ehitusi, mis üle jõu käivad. Plaanid, jah, need on ju suurepärased ja vundamentki saadakse valmis, aga siis tõusevad palgad ja ehitusmaterjali hinnad...

— Misjaoks te siis ise tsemendihindu nii üles kruvite! hüüdis Kiipsaar.

Taras oli seotud selle tööstusharuga, mis parajasti kitsikust läbi elas. Tsemendi sisehinnad olid välismaa oma-

dest poole kõrgemad ja välisturgusid loodeti saada alles pärast krooni kukutamist.

— Ja töö jääb pooleli, jatkas Taras, Kiipsaare vahemärkust ei miskiks pidades. Mina arvan sedasama ka selle uue raekoja kavatsusest. Juba kavade-võistluse pääle raisatakse nii suur summa. Mina küsiksin: kas meil uut raekoda praegu üldse vaja on? Kas me ei saa vanaga läbi ajada?

— Läbi ajada, ikka see sõna läbi ajada! vastas Kiipsaar. Millal, pagan võtaks, me siis ise kord elama hakkame, kui me muud ei taha kui ikka ja ainult läbi ajada!

— Aga mõtelge ise, kelle rahaga lõppude lõpuks niisugune hoone üles ehitatakse? Eks ikka meie oma rahaga! Ja kasu? Hää küll, praegu on hulk linna asutusi üürikortereis, siis on nad võib-olla kõik ühe katuse all. Aga tagajärg? Üürikorterid vabanevad, uusi kortereid ehitatakse järjest juurde, majahinnad peavad ometi langema. Ei, maju ehitada praegusel ajal on väga riskantne. Vähemalt elumaju. Teine asi on muidugi ärihooned.

— Näed nüüd, ütles Orajõe, siin on kohe üks vastane, kellega sul tuleb rinnutsi kokku minna.

— Ei, ega mina arhitektide kohta midagi halba pole tahtnud ütelda, õiendas Taras kohtlaselt, võttes Orajõe etteheidet tõsiselt. Milles siin arhitekt süüdi on? Temalt tellitakse majaplaan ja ta teeb selle plaani. Muud asjad ei tarvitse temasse puutuda.

Proua Raudkats nägi, kuidas Hurda suunurgad alla tõmbusid ja kuidas ta silmad maha lõi. Kiipsaar ütles:

— Härra Taras arvab, et arhitekt on nagu maiustuste automaat: sent sisse ja kompvek välja.

— Mina leian, algas Tamberg, oma likööriklaasi vasaku käega veeretades, et meie arhitektidel ja ka härra

Hurdal seisab ees suur töö. Ja see on — meie oma ehitusstiili leidmine.

Hurda silmad olid ikka veel maha löödud. Ta võttis neid märkusi vastu nagu tema puhul peetud pidukõnesid ja tal oli piinlik. Seltskondlik tellimus, mõtles ta. Oma stiil? Laske ma õpin enne teie eneste elamisstiili tundma...

— Rahvusliku stiili leidmine, täpsustas Tamberg.

— Kuidas me saame nõuda rahvuslikku stiili, kui meist keegi pole veel küllalt rahvuslik? hüüdis Kiipsaar.

— Mis te selle all mõtlete? küsis Taras äkki tõsinedes. Tema vähemalt oli läbi ja läbi rahvuslane, seda pidi Kiipsaar ometi teadma. Tema, „rahvusrinde" toetaja, tema, kes sõdinud muulaste kapitali sissetungimise vastu, võidelnud rahvusliku kapitali eest, kirjutanud artikleid internatsionalismi vastu...

— Härra Taras, vastas Kiipsaar, kas kuub teie seljas pole inglise asumaa lamba villast? Ja kas teie proua kingad pole brasiilia sisaliku nahast? Härra Niinemäe usk on laenatud Wittenbergist või Augsburgist, teie rahvuslus, härra Taras, aga on pärit Berliinist. Ei, ärge vaielge vastu, just Berliinist. Eks ole, härra Hurt?

— Mis siis, kui Berliinist? vastas Hurt. Niisugune laen pole ju mingi rahaline laen, mida tarvis tagasi maksta...

— Oo, selle eest ta võib aga meile väga kalliks maksma minna, hüüdis Kiipsaar. Kust meie teame, millega kõik võib lõppeda. Homme võib-olla pannakse ka meie oma riigikogu põlema...

— Küll olen ma vähe ettenägelik olnud, tõstis majaproua oma häält. Härra Kiipsaare olen pannud härra Tarase lähedale istuma. Jätke ometi see poliitika ja jooge kohvi! Elsa, valage härradele kohvi. Paul ütleb ikka, et

kui kord meie temaga kahekesi peaksime poliitika üle vaidlema minema, siis tuleb enne valmis vaadata uus korter — kahe magamistoaga. Kuidas on, härra Hurt, kas uuemal ajal ehitatakse ikka kaks magamistuba?

— Kui arvestada majasõpra, siis isegi kolm.

— Pange aga teie hästi tähele, preili Ormus, õpetas härra Orajõe oma vasakul käel istujat. Teie olete ju veel noor ja neitsilik.

— Aga Paul!

— Te õpite küll arstiteadust ja tunnete kõik need füsioloogiad ja muud asjad. Aga te ei tea veel pooli asju. Kui teie kord abiellute, siis algul te unistate ainult ühest sängist ikka ja igavesti. Varsti aga hakkab see säng kitsaks jääma. Siis mõtlete, ah, peaks ta ometi natuke laiem olema. Aga kui te siis kunagi lähete oma enese maitsega mööblit muretsema, siis tellite kindlasti kaks sängi. Olete aga õnnelikult nii kaugel, et juba oma maja ehitate, noh, siis nõuate kindlasti kaht magamistuba. Niisugune on loomulik arenemiskäik. Kas see ka rahvuslik on, seda teab ehk Tamberg paremini.

— Mina? Mida kõike nüüdsel ajal poissmeestelt ei nõuta! Nali naljaks, aga üks on kindel, et ega need pakkkastid, mis nüüd üles lüüakse, pole küll mingi rahvuslik kunst. Kui teie, härra Hurt, meile siin uue tee kätte juhataksite, noh, siis — tere tulemast!

— Aga minule need nõndanimetatud pakkkastid meeldivad, esitas proua Tiido oma vastuvaidlematu maitse, kahe sõrme vahel kohvitassi peenelt ära pannes.

— Minule küll mitte, sai ta kohe vastuse proua Raudkatsilt. Pole neis kunsti ega maitset. Ja seest on nad ka liiga pisikesed. Mina armastan kõrgeid, avaraid tube, väikeses ruumis ma ei saa mõteldagi.

— Jumal tänatud, meil on siin mõtlemiseks palju ruumi, tähendas Orajõe lae poole viibates. Elame nii vanamoeliselt.

— Aga teie, härra Hurt, miks siis teie oma arvamisi ei avalda? küsis proua Raudkats.

— Mina? Arhitekti ülesanne on ju iga soovi järele plaane joonistada, nagu siin tähendati.

— Olete härra Tarase sõnadest puudutatud? Ega ta seda nii halvasti ei mõtelnud!

— Ei, härra Tarasel on õigus. Mis jääb mul üle, kui kuulata hoolega seltskonna arvamisi, ja mõtelda, kuidas nüüd selle najal luua seda o m a stiili, millest härra Tamberg kõneles. Mul on hää meel, et neid arvamisi on palju. Seda kergem on meil, arhitektidel, pääle suruda o m a maitset.

— Teie hindate siis seltskonda ikkagi madalalt? hüüdis proua Raudkats varjatud rõõmuga.

— Kui see seltskond oleks sisemiselt ühtlane, tugevate juurtega, traditsioonidega, kindla maitsega, jah, siis ei oleks õnnetus, kui saaks temaga ühes elada ja luua.

— Seda ta ju pole!

— Noh, siis tuleb usaldada rohkem ennast.

— Aga rahvuslik stiil?

— Sellega, lubage ütelda, on nagu linnumunadega pesas: kui käid neid iga päev vahtimas ja ootamas, et kas on juba pojad väljas või mitte, siis viimaks kahetadki nad ära. Ja pessa jäävad mädamunad.

Tõusti lauast ja siirduti tagasi saali. Need, kes Hurdast olid kaugemal istunud, tulid nüüd oma uudishimuga. Jutustagu ta lähemalt Berliini uudiseid! Kes süütas lõppude lõpuks riigipäevahoone? Kas Hitler jääb kauaks püsima? Kas nüüd oodatakse varsti sõja puhkemist? Kas

rahvussotsialistid võtavad ikka võimu päriselt enda kätte? Kas aetakse juudid maalt välja?

Hurt, alguses sõnaaher, kisti Hitleri riigipöördest vaimustatud Tarase vahelesegamise tõttu üha enam vaidluskeerdu. Vastu tahtmist kuulis ta end lausuvat ränku ja ägedaid sõnu.

Kiipsaar oli Hurda teravast toonist eriti vaimustatud: kas kuulete, kas kuulete, härra Taras!

Igaüks arvas nüüd hääks jagada oma kogemusi ja arvamusi Saksamaast. Proua Tiido leidis, et öeldagu muust mistahes, saksa sigaretid on igatahes vastuvõetavad. Pastor Niinemäe kiitis veelgi enam saksa sigareid, eriti aga saapaid: vaadatagu neid siin ta jalas, Leiseri juurest ostetud, kes võiks ütelda, et kolm aastat tagasi! Portselan hakkab neil siiski alla käima, arvas proua Taras, kuna Kiki seevastu kiitis terrakota loomi, keda ükski nii hästi ei oska voolida kui sakslane Renée Sintenis.

— Kindlasti juut, juba nime järele otsustades, arvas proua Taras.

— Noh, aga kuidas tunduvad saksa naised? päris Orajõe.

— Sellest kord nelja silma all, vastas Hurt. Nüüd aga luba sind tänada kõige hää eest!

Kui Hurt oli jumalaga jätnud ja läinud, tundsid kõik jälle kuidagi endid harilikus rööpas olevat. Jagati muljeid. Proua Taras, kes kogu õhtu kestes arhitektiga oli ainult paar sõna vahetanud, arvas:

— Mulle ei meeldi ta upsakus ja üleolek. Ikka on tunne, nagu oleksime meie mõned popsid, kellega suvatsetakse tegemist teha.

— Mina seda küll ei tunnud, vastas proua Raudkats. Kogu aeg me vestlesime nii lõbusalt, ajasime väga huvita-

vat juttu. Ta on ju nii palju näinud, nii palju läbi elanud. Mina leian, et ta on igapidi huvitav inimene.

— Noh, kas ta ei ole tore poiss? tuli omakorda proua Orajõe teisest toast vaimustusega, pakkudes daamidele maiustisi.

— Tal olid ilusad käed, niisugused peened ja pikad sõrmed, seletas proua Tiido, tõmmates kahe sõrmega üle oma longulastud käe nagu pikki kindaid, endal silmalaud maha lastud ja kunstlikud kulmud üles tõstetud.

Proua Taras vihastas selle edeva liigutuse üle ja tahtis midagi vahele visata Hurda ebapuhtaist küüntest, kui Kiki omakorda laulvalt ja rõhutatud naiivsusega ütles:

— Tal on vist küll väga-väga sügavad mõtted. Ta vaatas mulle kaua üle laua otsa, vaatas ja vaatas, aga mind ennast ta ei näinudki.

— Seda ma märkasin küll, vastas proua Orajõe, aga see oli siis, kui ta mind õige teraselt kuulas.

— Näh, sai nüüd proua Taras sekka sähvatada, olete küll kahe pääga vasika leidnud, keda imetleda. Üks tööta haritlane Eestis jälle rohkem ja see on kõik. Mis tähendab, et ta on arhitekt, et tal on diplom taskus. Vaadake, kui ta juba hommepäev vekslile ei tule žiirot nuruma!

Ta tõusis, et mehele äraminekuks märku anda.

Kui nõnda Joel Hurda taga selja muljeid vahetati, astus tema ise aegapidi mööda märtsikuu tänavat, palitukrae üles tõstetud, pää veidi udune väsimusest ja liköörist.

Sadas väikest vaikset lund. Suhises mööda mõni tasane auto, mõni saan sörkiva hobusega. Möödusid harvade laternate valgustuses majad ja majakesed, kõik tihedalt tänava kitsuses kõdunemas mingis hääoluankrus.

Joel seisatas raekoja ees ja ajas kaela õieli, et vaadata kella. Aga enne jäi pilk peatuma teise korra viltu ja tuhmunud aknail, ning kaugele tühjusse sirutatud vihmatoruotsal, mis kujutas mingit peletist. Midagi rasket ja nukrat liikus Joeli hingepõhjas, midagi ängistavat tundus pääle vajuvat sellest vanast hoonest ühes ta pisitillukese platsiga. Üleval lõi kell üheksa pauku. Joel astus kiiresti ümber nurga, sirgeldas hoonet igapidi, nagu näeks ta seda täna alles esimest korda. Nagu ennist oli möödaminnes vihjatud, kavatseti siia ehitada uus raekoda, ja võistlus öeldi käimas olevat. Kui nüüd ainult parajal ajal saaks ise asjast kinni haarata! Mis tore ülesanne oma jõudu kohe proovile panna! Joel oli miskipärast hoidunud lähemalt järele pärimast võistluse kohta, aga nüüd kahetses ta seda ja ta oleks ei tea mis annud, et oma uudishimu otsemaid rahuldada. Mõte uuest linnahoonest ei annud talle kuidagi rahu ja ta kõndis paar korda ümber vana raekoja, mõõtis silmadega selle ümbrust, nagu näeks ta kõike alles esimest korda, ja sihtis siis pilgu üles.

— Ega ta, raibe, siitpoolt õigesti näita! kostis hääl selja tagant.

See oli vana öövaht, läkiläki pääs ja kasukas rihmaga kõvasti kinni tõmmatud. Ta istus hooviväravas kivitulba otsas ja oli parajasti oma piibu põlema saanud.

— Ega ma kella... Ma niisama...

— Teadagi, noorhärra tulnud trehvama. Ega siis kah ilma kellata läbi saa. Minge sinna ettepoole, eespoolt ta ei valeta.

— Ah, eespooltki teine samasugune loks... Vaat kui kaela ei kuku!

Vanamees, kes raekoja taga juba kakskümmend aastat öövahi ametit pidanud, oli solvunud:

— Nojah, ega midagi, muudkui maha ja maha! Nüüd oskab ju igaüks kõike maha lõhkuda! Aga vaat, asemele kah midagi panna, see on juba suurem kunst...

Vanamees pomises midagi veel oma ette ja hakkas siis kustunud piipu kohendama.

— Raisk niisugune, vist märga saanud. Või ehk juhtub noorhärral paberossi olema? Olge terve, olge terve, aga võeh, see ju terve sigarett! Panen paigale, teiseks korraks, oleks patt siin pimedas ära raisata...

See oma koha külge kinni kasvanud vanamees häiris kuidagi Hurta, ta eemaldus kähku, et minna hulkuma vanalinna ette- ja tahapoole vajunud majade vahele. Ja mida üksikumana ja võõramana ta ennast siin tundis, seda ahnemalt haarasid teda kord käima lükatud mõtted uuest raekojast, ei, veelgi enam, kogu linna uuest võimalikust palgest.

Kuna lund hakkas tihedamini sadama, tõmbas ta pää veelgi sügavamale krae vahele, tundes ennast mingi vandeseltslasena kõigi siinsete inimeste ja hoonete vastu.

2.

Kui kinosaal uuesti pimenes, tõusis Reet Niinemäe tagumistest ridadest, ja oma musta karakulmantli hõlmu kokku lüües ning kraed üles kergitades, väljus ette ooteruumi. Ta peatus hetke seinale pandud reklaamülesvõtete ees. „Minu tüüp", mõtles ta, nähes ka siin Wohlbrücki. Samal ajal pistis kopsus. Ta hakkas sügavamalt hingama. Sees oli õhk tõesti hingemattev olnud, seda pidi ütlema. Päälegi istuda sääl nii üksinda, ihuüksinda, jagamata kellegagi oma muljeid, kui mitte arvestada seda juuti, kes oma küünarnuki ta sülle ajas, oma põlve tema kasukani laskis vajuda ja keda pahatihti tuli tagasi lükata ta enda raamidesse. Torked kopsutipus ärritasid. Võisid järgneda need igavad manitsused arsti poolt; et ei tohi päikesevanne võtta, et suplustega tuleb ettevaatlik olla, et õhtul peab vara magama heitma, ja sporditsemine — see tuleb esialgu hoopis kõrvale jätta. Niikuinii on ta sel talvel vähe suusatanud, ent jätta kevadel ka tenniselõbu, ning ikka ainult jalutada, jalutada kättemõõdetud tempos ettemääratud ajal, nagu poleks küllalt juba sellest monotoonsest elust, mida tal tuleb päevast päeva veeta linnaäärses pastoraadis — ei, see pilt ei veedelnud tõesti mitte.

Lumeräitsakaid laskus tasa kasukale ja mütsile, mõni kõditas ka nägu. „Ei tahaks uskuda, et Ilmar juba kodus on“, mõtles ta. Orajõede juures pidi ju Ilmar eest leidma just niisuguse parajalt sooja, pehme ja mugava kliima, mis talle nii konti mööda on.

„Hakkab mul juba ümmarguseks minema ja väliseltki pastori vormi võtma. Viie aasta eest oli ta hoopis kõhnem, nüüd on igale poole polstrit juurde tulnud, juba lendavad tal särginööbid rinna eest, kraed pigistavad kaela, ikka taotseb ta istudes kuidagi lõdvaks vajuda. Pean talle hakkama võimlemist õpetama. Kasvõi temaga koos iga hommiku pool tundi. Kevadel peab tingimata hakkama tennist õppima, üldse rohkem sporti, rohkem sporti! Ma ei armasta, kui inimene nii vedelaks jääb. Mis aga ütleksid kirikueided, need kes pühapäeviti kantsli all iga ta sõna nagu maasikmarja suhu ootavad, need, kes mind silma otsas ei salli, need, kes mul laulatusloori tahtsid päästst rebida, kes mulle tähitud kirjas on sõnnikut saatnud, kes Ilmarile on käärkambris sosistanud, et nende arvates see ikka ei lähe, kui õpetajahärra endale mootorratta kõrvalkorviga ostab, sest oma hingekarjast nad siiski ei tahaks näha naise voorimehena, — mis sisistaksid need tigedad eided veel siis, kui ma oma mehe enne jumalateenistust võrgutaksin näiteks suusatama, mõlemad ühesugustes sinistes suusapükstes, tutuga mütsid pääs, kirjud käpikud käes! Väljaspool kirikut ta on ometi veel minu oma, nad ei tohi teda minult ära rebida! Või on neil juba tema üle õigus, niipea kui ta kirikukuue selga ajab? Ma ei salli ta kirikukuube. See teeb teda võõraks ja kaugeks, ma ei saa isegi hästi kujutella, et selle all on tema ise oma sünnimärgiga põlveõndlas ja oma pehme käsnaga kõhul.“

Väikselt hirmu tundes, et Ilmar ehk on siiski juba kodus, piilus koduni jõudnud Reet igast aknast sisse. Kuid ei magamistoa, saali, vahetoa ega kabineti siseluukide praost paistnud mööda minnes ühtki valgusekiirt. Ta avas eesukse, süütas tule. Kõikjal oli vaikne. Peeglilauale pandud sedelike „Lähen õmbleja juurde" seisis puutumatuna endises kohas. Selle kägrutas ta kokku ja pistis käekotti ning hakkas seepääle lahti riietuma. Kasuka ja mütsi raputas ta eeskojas lumest puhtaks ja riputas nad siis ettevaatlikult varna.

Oli hää, et Ilmar veel polnud tulnud. Mitte et ta Ilmarit oleks kartnud ja et see tema vastu kuri oleks olnud, ei, vaid ümberpöördult, Ilmar oli oma loomult pehme ja hääsüdamlik ning selle oma looduseanni puhul polnud ta üksnes tänulik Jumalale, vaid ka ise sisemiselt õnnelik. Ilmari lahtises pilgus oli vahel nii suurt usaldust inimese vastu, et Reet ei tahtnud seda kuidagi häirida. Ma teen kindlasti Ilmarile hääd, kui ma sellest või teisest halvast asjast talle ei kõnele, või kui ma... kasvõi pisut valetan, mõtles Reet sageli, sest ega temale pole tähtis nii palju tõde kui häädus, ja kui ma tema meelerahu säilitan, siis olen ma temale kahtlemata hää. Nõnda vaikis Reet mõnestki asjast. Ta katsus vahel iseenesegi ees vaikida nende suurte tühjade tubade igavusest, milles ta oli sunnitud nii palju üksinda istuma. Ka oma pistjaist kopsus ei hinga ta seekord sõnakestki, sest siis ei saaks Ilmar öösi hästi magada ja — magada ta ju nii armastab. Oleks ka päris võimatu olnud Ilmarile selgeks teha, et Reet ei sobi hästi Orajõe kohviseltskonda, et tal sääl on igav, et ta on koguni pisut metsik nende jaoks ja et ta eelistaks jääda pigem nende keelepeksu- kui kohtlemise objektiks (mis muidugi oli ülekohtune arvamine Reeda poolt), ühe sõnaga,

tal polnud tuju, ja teiselt poolt, nõnda jääks vaatamata „Maskeraad", mis jookseb viimast päeva, kus mängib Wohlbrück ja mida Ilmar niikuinii koos vaatama ei tuleks.

Söögitoas keeras Reet elektri põlema roosa riidekupli nagu mingi päevavarju all. Marta hoolikalt kaetud laud seisis puutumata. Selle kummaski otsas valendasid sümmeetriliselt kaks lamedat taldrikut ja nende ees salvrätid nagu papiiruserullid, Ilmari oma kuldfiligraanvõrus (leerilaste kingitus), Reedal alumiiniumvõrus. Rollmops, singiviilud, kaks poolkera sülti, higihelmestes juust, teekannud roosa soojendaja all (heegeldatud ja kingitud vanapreili Rosalinde poolt, kes elab üleval ärklitoas ja kelle vend kunagi oli selle koguduse populaarne õpetaja), härra jaoks eraldi taldriku täis kaeraputru, kummulikeeratud taldrik pääl, kõrval liitriline pudel kontrollpiimaga.

Reet istus lauda, harutas isegi salvräti lahti, kuid süüa ta ei tahtnud. Laud polnud isuäratav.

„Ja mispärast peavad meie taldrikud teineteisest ikka nii kaugel olema? Marta paneb paremad palad ikka Ilmari lähedusse ja Ilmar omalt poolt küsib iga kord, kui mõni roog hakkab lõpukorrale jõudma, et kas ka Martale jatkub? Minu riideid ja kingi ta ilma käskimata juba ei puhasta, Ilmari omi alati. Vihmavett ei leidu kunagi minu pää jaoks. Tere hommikut, õpetajahärra! Hääd ööd, õpetajahärra! Aga mitte kunagi: Hääd ööd, õpetajaproua! Kõik nad armastavad teda, suudlevad ta käsi, levitavad minu kohta laimujutte ja kirjutavad anonüümkirju. Aga ma ei usu ka seda, mis Ilmarist kõneldakse: et see nõdrameelne, keda kohtulikult karistati minu loori maharebimise eest kirikus, et see on kunagi võinud olla Ilmari armsam, nimelt siis, kui ta tema juures üliõpilasena pansionis oli."

Reet rullis salvräti uuesti kokku ja pani tagasi lauale. Puhvetis leidus tükk keedušokolaadi, ta hakkas seda närima. Ja öölauasahtlist tõmbas ta välja sinna haiguse ajast jäänud poole paki Albert-biskviiti ja pressitud viinamarju. Ta sõi neid pikkamisi, istudes oma voodi jalutsil, üks jalg paigal, teine „tondilapsi kiigutamas". Väike pääpööre paremale tegi talle kogu stseeni nähtavaks peeglis, mille kolme osasse kaks voodit parajasti ära mahtusid.

Säält võis näha nõtke ja sitke kehaga, väikest kasvu, kuid hästi proportsionaalse kujuga naist, peagu tütarlast. Ta nägu oli veidi-veidi pikergune, nahavärviga, mis suvel on sügavalt pruun. Ilmar ei armastanud kunstlikke vahendeid, kuid sellegipärast pesi Reet oma juukseid kummeliveega, laskis oma kulmusid aegajalt värvida, kuna huulepulkadest pidi valima kõige tagasihoidlikuma tooni. Ilmar neid saladusi ei teadnud ega tarvitsenudki teada.

Äkki hüppas Reet voodijalutsilt ja jooksis kapi juurde. Tõesti, aeg oli juba ukse ees minna õmbleja poole, sest kevad ligines, moelehed hakkasid juba suvest kõnelema ja isegi sügisest. Ta tõstis ühe ja teise kleidi kaela alla, käänas end peeglis seda- ja teisipidi ning arutas endamisi, milline kleit tuleks ümber teha, milline ära kinkida. Kell söögitoas lõi üksteistkümmend ja Reet koristas riided jälle kiiresti tagasi kappi, sest õigupoolest ta pidanuks nüüd juba voodis olema.

Öökuub seljas, läks ta veel kord saali, et akna alt laualt ära tuua poolelijäänud Hamsuni voodis lugemiseks, kuid siin tuli tal himu natuke raadiot kuulata. Ent kõik oli igav: harmoonika Stokholmist, Chopin Varssavist, meeleheitlikult kähisev kõne Berliinist ja lapselikult õpetlik toon Leningradist. Viimaks jäi ta kuulatama kuskil käima hakkavat grammofoni: „Und das Schiff mit acht Se-

geln. . ." Venitatud ja groteskne aldihääl käänas tuju kurvaks, pisaralähedaseks, mida Reet ise hästi ei sallinud, kuigi nii hää oli ennast natuke piinata, kiusata, natuke nuhelda. Siis aga tegi ta järsku lõpu oma meeleolule seega, et hakkas nuppu käänama vasakule ja paremale poole nii kiiresti, et iga jaam sai ainult vähekesi piuksatada ja vaid demonstreerida oma suurt mõttetust. Ta sulges aparaadi ja, raamat kaenlas, ruttas tagasi magamistuppa, et voodisse heita. Kuid äsjakuuldud viis oli kuhugi hingepõhja kinni jäänud ja säält ta nüüd kumises üles ja sundis ümisema: „Und das Schiff. . ." Aga Reeda enese mõtted purjetasid hoopis teisal.

Akna all kuuldus pehmeid samme. „Tuleb!" vilksatas pääs. Mis nüüd veel selga oli jäänud, haagiti ja nööbiti lahti tulise kiiruga ja siis — vupsti voodisse.

Ei midagi ega kedagi. Ainult vaikus ning selles vaikuses mingi tühjus, mida immitses säält uste tagant neist paljudest tubadest, kus nii vähe elati.

„Kuhu ta ometi nii kauaks jääb? Muidugi, Orajõed oskavad inimesi meelitada, neil on suurepäraseid söökejooke, mida Ilmar omalt poolt oskab hinnata. Kella-viietee kestab muidugi kesköönì. Istutakse koos ja harjutatakse soliidsust. Vestlus, käitumine, kummardused, kombed — kõik, kõik on võtmas niisugust pühalik-tarretanudigavat kuju nagu Ilmari kirikukuub, mida ma ei salli. Aga mina tahan hullata, joosta, vallatusi teha, vaba olla, nagu suvel Soekurul, kui jalad lahti võtan ja kedagi ei häbene."

„Ma olen vist teisest generatsioonist. Üliõpilastega ma oskan väga hästi läbi saada, lobiseda ja hullatagi. Sääl on see Kukemelk, kes joobnud pääst tuleb oma armuavaldustega, aga niipea kui ta kaineneb, tunneb ta mind vae-

valt, on siis nagu peksasaanud koer. Siiski kena, kui sünnib niisugustki kometit. Ilmar muidugi teab seda, ta ainult muheleb, ta on ju nii arusaaja, lubab mul kõike teha, pole armukade ega pahane vallatuste pärast, aga see võtab nagu jõu ära, ta usaldab mind rohkem kui vaja ja ma olen sunnitud ennast nõnda ülal pidama, et ta saaks mind usaldada."

„Üht ma siiski ei salli. See on kui ta oma kabinetti läheb ja ukse lukku keerab, et mina ei saaks segada. Mõnikord kestab see mitu tundi. Mis ta sääl teeb, mida ta sääl haudub? Vahel ta ütleb, et valmistab jutlust, vahel, et tahab enesega lihtsalt üksi jääda, vahel, et tahab kõnelda oma jumalaga. Miks ta ei pühenda mind oma mõtteisse? Ta pole kunagi katsunud mind usklikuks pöörata, käskinud mu käsi palveks kokku panna. Ta ei sunni mind millekski — ja see on solvav. Miks ta oma jumalaga kõneleb nii kaua? Või ei saa ta teda nii kohe kätte, nagu meie vanal raadioaparaadil tuli kaua keerata ja otsida, enne kui õige jaama leidsid? Ma ei armasta üldse ta kabinetti, sääl ta kaob minu eest ära, kaob teisiti ära kui mujal. Ka kantslis muutub ta minule vahel võõraks, enamasti jutluse lõpu poole, kui ta ennast on kuumaks kõnelnud: siis tuleb elu ja tuld ta sõnadesse, ta kõnetoon on kõrgem, sa näed, kuidas ta juba ise seda usub, mida kõneleb. Kuid ma ei ole kade sellele käestlennule, olen koguni uhke, et ta sõnadega kõiki nõnda võluda oskab. Ainult mõnikord hakkab jube, et ta minust suudab nii kaugele ära lennata. Siis ma tahaksin, et ta oleks kodusem ja lihtsam. Mul tuleb hirm, et ta sääl kantslis ongi päris ehtne ja et ta minu ees oma igapäevases elus kannab maski. Igatahes peab tal kaks palet olema. Mida vägevamaid sõnu ta kantslist ütleb, seda rohkem ma tahan teda näha nõnda, nagu ta on

minuga. Ma võin teda otse kiusata, teda nokkida, teda õrritada, temaga edvistada, et ta mind hakkaks tubades taga ajama, et ta mind üles tõstaks, et ta mind nagu nuku lahti riietaks, et ta mind voodisse kannaks, et ta mind lakke pilluks, et ta mind suudleks, mind näriks, mind hammustaks, mind himustaks, minuga, jah minuga sama kõrgesse ekstaasi tõuseks nagu kantslis. Ah, vanasti ta oli palju sagedamini Soekuru Pondu taoline, kes ühekuisena oli niisugune ümmargune pusa, ajas end seliti ja küliti, üri-ses ja naeris, kogu olemises häämeel."

Kuna Hamsuni lugemisest seekord midagi välja ei tul-nud, pani Reet raamatu käest ja kustutas öölaual tule. Kuid mõtete surin ei vähenenud pimedas, vaid võttis ainult teise suuna. Talle meenusid üksikud episoodid õhtul nähtud filmist. Sääl oli kunstnik naise maskeraadilt oma atel-jeesse meelitanud, et teda ainult, ainult. . . modelleerida. Nagu ämblik oli võlur oma võrke vedanud, Reet oli kõike kaasa elanud õhetades ja suures seiklushimus, oli lõpuks pettunud. See sääl oli ju nagu oleks kantseleiametnik saanud sobiva paberilõksu või õmbleja paraja moelehe. Nüüd oli pahameel juba lahtunud, olid jäänud ainult üksi-kud selged pildid, üldisest seosest irdunud momentvõtted.

„Kas mina julgeksin üleni poseerida kunstniku ees? Mis tunne on, kui tunned kunstniku fikseerimist? Kas see on midagi nõelapiste taolist? Vist sootu teine tunne, kui suvel tuhande silma all trikoos sada meetrit võidu ujuda, või seista kõigi nähes hüppetornis, sirutada üles käed, anda jalgadega tubli äratõuge ja lennata läbi õhu kuni vette. Kas kõik hääd kunstnikud peaksid olema niisugused, et nad modellis ei näegi naist, vaid ainult eset? Või sõltub kõik naise võlumisvõimest? Üks suudab kunstnikul pää keerdu panna ja siis ise olla see, kes kohuseid meelde tule-

tab, teine ei suuda. Kas mina suudaksin? Kas mina sedagi suudaksin, et põgeneksin üürikeseks süütuissegi seiklustesse, ilma et Ilmar sellest midagi teaks? Tuleksin tagasi täiesti puhta südametunnistusega. Kas see olekski patt? Kas siis meelelahutus on patt? Kui kord järele anda Kukemelgule, kui kaugele läheks tema, kui kaugele ta üldse riskeeriks minna tegudes? Kuidas võivat mina üldse elu tunda? ütleb Kukemelk, ma olen ju koolipingilt kohe abiellu hüpanud? Aga kus on siis see elu?"

Mõtisklused lõikas äkki pooleks kobin eestoas. Ilmar? Reet seadis oma pää padjal nõnda, et ta võiks sissetulejat kõikjal jälgida, ja laskis siis keha unelõdvaks.

Oli kuulda, kuidas keegi kikivarbail saalis astus, siis söögitoa ukse lahti lükkas, tagasi tuli, magamistoa ukse taga viivu peatas, et siis minna kabinetti. ,,Kas ta ka nüüd, kindlasti sooja päägа, peaks sääl ühendust otsima oma jumalaga?" mõtles Reet ja tegi vaiba all kärsitu liigutuse. Ootamine väsitas.

Kabinetti läinud, hakkas Ilmar Niinemäe edasi-tagasi käima, et haududa homse konverentsi-päeva jaoks oma ettekannet. Püstijalu märkis ta laual lebavale paberile mõned teesid pliiatsiga, kõndis jälle, peatus, nummerdas siis oma teesid loogilisse järjekorda, kavatses hommikul kõike uuesti läbi mõtelda. Et naist mitte äratada, nööris Ilmar juba siin oma saapad lahti ja läks sukkadel magamistuppa. Reet magas raskesti, ega märganud, kui sissetulija oma öölambi süütas. Ei märganud isegi seda mitte, kuidas Ilmar voodi eest naise sukad võttis, nad sirgu tõmbas ja oma sokkide kõrvale vastu ahju asetas. Enne sängiminekut seisis ta veel mõne hetke, seljas valget-sinist triipu pidžama, ja mõnules vaatepildist, mida pakkus magav naine. Teki all end könksi tõmmanud, lamas ta sääl, selg vastu

abikaasa tühja voodit, kaks kokkupandud peopesa põse all. Need andsid mulje, nagu oleks ta uinunud palvetades, ja see liigutas Ilmari otse härdaks, kuigi ta teadis, et ta naine kunagi ei palveta, vähemalt tema nähes mitte. „Kui õnnelik ma siiski olen", mõtles ta ja talle meenusid Kiipsaare etteheited, meenus piiskopi sõnavõtt konverentsil õpetajate kõlbluse kohta. „Ega ometi sellest midagi juba ajalehte pole lipsanud?" Ta ruttas pimedas läbi tubade eeskotta, et oma palitutaskust võtta õhtune leht. Kobades puutus käsi naise kasukasse; see oli niiske. „On hää, et ta käis jalutamas, istub muidu terve nädala ainult toas." Tas ei tekkinud mingit kiivust, mis ta mõttekujutuse oleks kaugele piitsutanud.

Enese mugavalt voodisse asetanud, hakkas ta ajalehest konverentsi kirjeldust otsima, kuigi see oli kinnine olnud. Ent mis tähendas nüüdsel ajal kinnisus? Ainult seda, et sepitseti hoopis vängemaid kuuldusi.

Lehe krabinast virgus Reet.

— Sina kodus?! Ma ei jõudnud ega jõudnud sind ära oodata! Kuulsin küll, kui sa tulid, aga kus sa vahepääl olid? Mis sa sääl oma kabinetis nii kaua tegid?

Ilmar kavatses ligineda tavaliste õrnustega, kuid naisele see ei meeldinud. Ei meeldinud ka see, et Ilmar ikka veel ajalehte käest ei pannud, nagu oleks see niisama kallis kui naine.

— Täna oli meil päris musta pesu päev, seletas Ilmar. Aina süüdistused ja süüdistused! Vaatan õige, kas neid ka ajalehes leidub. Nad on ju nüüd kõik harjunud ainult mustust pähe valama. Mis kõige hullem, neil on ka põhjust. Täna hommikul piiskop noomis meid: õpetajate elukombed ei jäävat enam milleski taha katoliku pappide omadest keskajal. Ja tead, mis ta rääkis? Üks naine

tulnud alles neil päevil tema juurde kaebama. Et läheb teine ühe meile tuntud õpetaja kantseleisse mingi paberi järele. Mis teeb aga õpetaja? Ütleb, et proua talle väga meeldib, et kas me ei läheks mitte kõrvaltuppa ega jooks paar klaasi veini, keegi meid ei eksita, kõik on korda seatud, diivan ja padjad, ja isegi soe vesi on saadaval! Noh, mis sa ütled!

— Kes see õpetaja on? Kas Veinberg?

— Mina arvasin ka, aga ei. Vaatasime sääl kõik teineteisele otsa, küsisime, kes see ometi olla võiks. Äkki tõuseb vana Arnemann püsti, kummardab piiskopi poole ja ütleb: Mina tänan südamest piiskopihärrat, et ta minule on meelde tuletanud mu patud ja et ta mind on katsunud õigele teele juhtida.

— Ja mis edasi?

— Tuli piinlik vaikus ja muud midagi.

— Ja keegi ei mõistnud hukka?

— Kas sina oleksid tahtnud, et Arnemanni oleks pidanud kividega pilduma? Kes meist siis oleks ilma patuta?

— Küllap te sääl veel omavahel hooplete, kelle teod on kõige kangemad?

— Mine n'd ikka! Oli küllaltki piinlik, kui süüdlane ise üles tunnistas. Enesekaristus on juba isegi ränk karistus. Teistel peaks seepääle andeksandmist jatkuma.

— Olete sääl mul kõik ühesugused! Ütle, Ilmar...

Reet tõusis voodis istukile, lõi lehe kõrvale, võttis mehe pidžamakaelusest kahe käega kinni ja vahtis teravasti silma.

— Ütle mulle, kas ka sina viimati... Või siis mina tean, keda sa sääl oma kabinetis vastu võtad!

— Aga mis sa ometi minust mõtled, Reedakene!

— Vaata mul ette! Kui sa mul peaksid kunagi...

— Minu pärast sa võid täiesti muretu olla. Küll ma juba oskan oma perekonna au puhta hoida. Pääle sinu mul pole ju kedagi, ma pole üldse...

— Kas sa võid vanduda?

— Jätame need rasked sõnad! Nojah, mis puutub sellesse Arnemanni loosse, siis ära sa sellest kellelegi hinga. Sest misjaoks? Jutte liigub niikuinii väga palju ringi. Alles täna õhtul Orajõede pool laoti mulle ette terve kuhi neid pentsikuid lugusid õpetajatest. Kõik teavad, kõik kõnelevad. Me ise ka aina hoolitseme oma jalgealuse õõnestamise eest.

— Mul on tunne, et te sääl kõik olete liiga pehmed. Ka sina. Kõik sa annad andeks. Aga kui mina midagi niisugust oleksin teinud, kas oleksid ka mulle andeks annud?

— Seni kui me teineteisest aru saame, annan ma sulle kõik andeks. Annaks jumal, et see arusaamine ei kaoks.

Reeta see vastus palju ei rahuldanud. Ta laskis varsti enesele jutustada, kuidas Orajõede pool oli olnud, mis sääl süüa antud, kes kõik koos olnud ja milliseid riideid naised kannud.

— Ja siis oli sääl üks arhitekt Hurt, jutustas Ilmar, Pauli lapsepõlve sõber, Saksas õppinud ja lõpetanud. Väga sümpaatlik mees, tagasihoidlik, tõsine, soliidne. Ma arvan, et oleme juurde saanud tüseda jõu.

— Hurt? küsis Reet ja jäi mõttesse. See nimi pani tas midagi liikuma, mis aga veel kuju ei võtnud.

— Jah, Hurt. On teine Eestist juba ligi kümme aastat eemal olnud, juba nagu võõraks jäänud. Noh, küll harjub. Aga mis siis sina mul tegid kogu see aeg?

— Ah, nokitsesin niisama üht ja teist. Nõelusin sinu sokkegi. Mis ma ikka igavusest pean tegema.

„Sokke nõelusin küll üleeile", mõtles Reet, „aga ükskõik, vastik töö siiski. Las kujutab, et nõelun terved päevad tema lagunud sokke."

— Sinu kasukas oli märg. Sa siis käisid ka väljas?

„Kas nüüd üles tunnistada, et käisin kinos? Aga olgu ka minul omad saladused, nagu teil oma kabinettides."

— Jah, ma käisin õhtul väljas.

— Jalutamas? Kulus sulle tõesti ära.

— Õmbleja pool. Proovil. Istusin ja ootasin sääl terve tunni. Neil nüüd hooaeg ja palju tööd. Sain õige hilja tulema. Pärast mind tuli veel teisi...

— Aga õhtust sa pole ka söönud?

„Ah, sa taevas, nüüd hakkab ta juba kahtlustama, et ma kellegagi viimati kuskil väljas olen söönud, et ma sellepärast ei tahtnudki Orajõede poole tulla. Kui ma seda tõesti oleksin teinud, siis olnuksin kindlasti ka nii tark, et söönuksin kodus veel midagi pääle. Aga ega Ilmar nii kaugele muidugi oska mõelda."

— Polnud isu. Ei tahtnud üksinda süüa. Oleksid sina lauas olnud, siis vahest...

— Sa jääd nõnda ikka kõhnemaks ja kõhnemaks. Nii ei tohi. Ma tean ju, et sa minuga oleksid söönud...

Ilmar hellus ja pakkus õnneliku näoga enese kõrval ruumi. Algul oli ikka mees olnud see, kes teise voodisse külaskäigu tegi, viimasel ajal eriti talvel ei viitsinud Ilmar oma soojast pesast kasvõi ajutisekski eemale ronida. Reet sirutas nüüd kõrvalvoodisse ainult oma käe. Sellestki tänulik, hoidis Ilmar seda enda peos kuni uinus.

Väljasirutatud ja juba valusaksjäänud käsi tõmbus tagasi ilma et Ilmar seda märganuks. Reet oli nüüd täiesti virge ja hakkas hirmuga ootama mehe norskamist. Oli veidikese haavav, et nii piskuga rahule jäädi.

„Ta üldse on nii jumalikult rahul kõigega, mis iganes sülle kukub. Ta pole nõudlik, pole auahne, ta ei püüaks ise kunagi praostiks saada. Ta võiks vist rahule jääda ka iga teise naisega minu asemel! Nüüd ta siis norskabki juba, ja kui ma nüüd talle jalaga müksu annan, siis kaob norin ja ta on enesega ka teisiti rahul! Ta ei tee küsimust ka sellest, et meil pole last. Niisugust kollasejuukselist käharpääd, keda võiks sülle võtta ja pigistada ja väntsutada ja kasvõi suhu pista, kes vastu naeraks süütust häämeelest, paksudes põskedes kelmid lohud. Või ehk lasub meie pääl mingi ränk patt? Kui mu kadunud isa kerenskite eest talu oli ostnud, oli endine omanik mõne aasta järele talu tagasi nõudnud: isa olla talle annud ainult paberilipakaid, mitte aga raha. Ja nii ta vandunudki siis ära mu isa ühes taluga: kärvaku kogu teie sugu, ja kõik teie põllud jäägu sigimatuks! Vahest käis see ka minu pihta? Vahest ka mina pean sigimatuks jääma? Siiski, siiski, mul oleks ju laps olnud, kui mitte see Kiki oma nõuandmistega: sa oled ju alles noor, kaheksateistkümneaastane, elu on sul alles ees, mis sa nii vara jandama hakkad, vaata, kõik teised prouad... ma annan sulle hää aadressi ja soovituse. Kas Ilmar oleks seda lubanud, kui ta seda oleks kohe teadnud? Igatahes ta ei pahandanud, kui teada sai, suudles otsaesisele ja ütles, et küll sa vaeseke oled pidanud palju kannatama. Oleks ta üht halba sõnagi ütelnud, mind noominud, mind kasvõi löönud, mind korralikult läbi sõimanud. Nüüd võib-olla ongi kõigel lõpp. Või on Ilmari palveil siiski nii palju jõudu, et selle vande suudab päält ära võtta? Ah, tühja, kes on siis ära vandunud proua Raudkatsi, proua Tarase, proua Oldre? Siiski ma kõnelen sellest Ilmariga päris tõsiselt. Palvetada pole tal ju raske. Omalt poolt võiksin seda teha, et lähen arsti juurde, las

uurib, kas tõesti on mõni viga minu juures, ja kui on, siis on ju mingid vannid või läbipuhumised, jumal-teab mis kõik. Lähen juba homme."

Oli kuulda, kuidas kõrvalmagaja läbi nina sisse hingas ja läbi punsuvate huulte jälle välja puhus. Ülevalt toast kostis läbi lae midagi oigamise taolist, seepääle astuti pehmete tuhvlitega üle toa, kobistati midagi, kuni kõik jäi jälle vaikseks.

„Homme hommiku vara on Rosalinde all," mõtles Reet, „et jutustada mulle oma koledat unenägu, kuidas karvane mees või mõni ahv teda taga ajanud ja kuidas ta siis surmahirmus põgenenud. — Ach, mötlege doch ise, kui kentsakas see on, ta klammerdab mind ja ta polegi ahv, tal on härra Arnemanni kõht ja punane nägu . . . Kui ta ainult sukavarrastega ei tuleks, siis ma ei saa enne lõunat temast lahti. Kas ta ka tänavu tuleb Soekurule? Ja kas ikka ainult Lui pärast, kellele ta juba siis oli saksa keelt õpetamas, kui mina Ilmarit veel ei tunnudki? Miks on Ilmarile Rosalinde nii tarvilik? Kuidas sa ta jätad, ütleb ta, siia linna üksinda terveks suveks? Las harjutab maal poisiga saksa keelt. Ilmar on talle ka nagu pooljumal. — Ach, mötlege doch, meil on Ilmariga täiesti üks ja seesamane maitse, temale mekib oasupp ja minule ka, tema armastab väega need rukkililled ja mina ka . . . Mõlemad nad ei salli biskviitkooki silmaotsas. Kuidas ta ennast hommikuti ja õhtuti peseb väikeses pesukausis: ikka silpssilps näpuotsaga vett näkku ja põskedele, kaelale ja kurgu kohale, ikka silps-silps lõpmata kaua. Siis need lillekesed, mida ta kõigile rinda tahab panna ja söögitaldrikute kõrvale või salvrätikuisse. Ise on ta riietatud nagu moonutis, täis paelakesi ja pitsikesi, alusundruk ikka kleidi alt väljas, ja kuhu iganes mahub, sinna puhvikesi ja voldikesi ja lille-

kesi, silps-silps... Ilmargi küsib minult, miks mina kunagi endale niisuguseid kleite ei lase teha, kus oleks ka pitse ja volange, rüüse ja tutukesi, üldse midagi naiselikku, miks ma ikka niipalju lihtsalt-sportlikku taga ajan. Hüva, kui Rosalinde oma kadunud venna tõttu on selle pastoraadi raudvaraks, elagu ta sääl omas ärklitoas kasvõi viimse päevani, misjaoks teda iga aasta ikka maale kaasa vedada. Kaastundmusel peaksid ka omad piirid olema."

Reet katsus oma aseme hästi mugavaks teha ja magama jääda. Kuid ükski kehaasend ei olnud küllaldaseks tammiks mõtetetulvale.

„Hurt? Ah, ma tundsin ju üht Hurta, kui veel olin kooliplika. Oli teine üliõpilane ja korjas murdeid, uuris keelt või midagi seesugust. Tuli ühel õhtul jalgrattaga, üleni tolmune, roheline reisipaun seljas, nägu kõrvenud. Tuli nii järsku, et ma ei saanud aidatrepilt oma koorekausiga enam ära lipsata. Palus juua. Siin võivat ju terve maja selga võtta ja ära minna, ühtki inimest polevat kuskil näha. Mul olid paljad jalad ja niisugune närune kleit seljas. Kui tagasi tulin — katsusin vähemalt oma juuksed korda seada — veeklaas alustassiga käes, keerutas ta aidatrepil minu asemel koort kokku. Ei sellest ega teisestki klaasitäiest aitavat midagi, toogu ma juba pangega. Keerutas ja keerutas puulusikaga ega jätnud enne kui või oli koos. Öösiks jäi ta lakka magama, hommikul nägin teda pumba all pääd ja nägu pesevat, käised üles kooritud. Hurt, jah Hurt oli ta nimi ja niisugused teravad silmad olid tal ja niisugune kindel suu ja lõug ja näoilme nagu... jah, kui nüüd mõtlen, siis nagu Wohlbrückil, igatahes midagi sarnast oli, midagi väga sarnast..."

Ilmar liigutas ennast, ärkas ja jäi hinge kinni pidades kuulatama. Ka Reet pidas hinge kinni. Ilmar tõusis istu-

kile ja ajas pimedas oma kõrva üsna lähedale, et veenduda naise olemasolus. Kuna see nüüd nii tasa hingas, et tolmukübemedki poleks oma asendit muutnud, siis pani Ilmar oma öölaualambi põlema.

— Ah, sina oled ikkagi siin?

— Kus ma peaksin siis olema!

— Sa ei maga?

— Mis sinuga on, armas?

— Ma nägin und... Kuskilt sirgus üks käsi, üks suur käsi, nagu rahvusrindemeeste tervitusel, läbi seina kuni meieni ja sai nagu sillaks ja sina tõusid nagu kuutõbine ja kasukas oli sul seljas ja sa läksid, jäid ikka pisemaks ja pisemaks kuni olidki kadunud.

— Heida puhkama ja maga ilusasti välja. Sul homme jälle palju tööd.

— Aga sina?

— Küll juba mina... Mis sa minu eest muretsed.

Kui tuli jälle kustus, küsis Reet:

— Kas sa Wohlbrücki tead?

— Wohlbrücki? Kes see on?

— Ah jaa, kust sina võid teada, sa käid ju kinos ainult kord aastas.

Natukese aja pärast küsis Reet jälle:

— Kuidas oli selle Saksast tulnud arhitekti nimi?

— Hurt.

— Ei, eesnimi?

— Ei tea sulle ütelda. Aga mis see sind huvitab?

— Ma arvan, et ma teda tunnen.

— Täiesti võimatu. Ta on ju Eestist ligi kümme aastat ära.

— Kas ta enne seda siin ülikoolis ei käinud?

— Vaevalt. Ta on ju minust noorem, kust ta selle aja võttis?

„Homme hommiku on vitriinides tänane filmireklaam veel alles. Viin Ilmari vaatama. Saab näha, kas ta tunneb mingit sarnasust Wohlbrücki ja tolle Hurda vahel. Kuidas oli ta eesnimi? Joonatan? Eseekiel? Igatahes midagi piiblilikku. Võib-olla sarnasuse tõttu meeldibki mulle Wohlbrück."

Reet katsus oma tookordseist elamustest ilmutada vähimagi detaili. Noorele tüdrukule oli see uljas, teadmata kust tulnud üliõpilane, kes ilma küsimata või oli kokku löönud ja siis jälle kadunud teadmata kuhu, peagu romantilise sangari kehastuseks, kes on vaba, võib teha mis süda kutsub, minna kuhu tahes ja sooritada aina uusi vägitegusid, magada täna lakas, homme metsas kahe puuharu vahel, kuhu hundid kallale ei saa.

„Kui nüüd tõesti ise tõusta, tasa, et keegi ei kuuleks, riietuda, avada uksed, jätta kodu, maja, mees ja kaduda ükskõik kuhu, ükskõik kuhu, nagu see naine säält maskeraadilt... Põgeneda kaugemale, üle kodumaa piiride, kuhugi suurlinna, kuhugi soojale maale, Nizzasse, Sitsiiliasse, Egiptusesse, ratsutada kaameli seljas, ronida mägede otsa, sõita ookeaniaurikul, lennata päev läbi, öö läbi, maanduda kuskil põlislaanes... Kuidas saab reisida Kiki, kel pole raha? Ta on elanud Pariisis, on olnud Roomas ja Norra fjordides. Aga mina? Pole Berliinist kaugemale saanud. Ja ometi on meil raha... Kui kuulutada: Noor, iseseisev daam, lihtsa, meeldiva välimusega, otsib välisreisikaaslast, saladus garanteeritud, vastused slt..? Ah, lollus! Kui sõita Ilmariga? Kuid kas tema tuleks, tal on ju oma jutlused, laulatused, matused, ristsed, vanad naised... Suvi läheneb ja ta saadab mind jälle

sinna igavesele Soekurule, kuhu koguneb ta suguselts ja lisaks ka see hernehirmutis..."

„Või kui leppida ainult väikese kõrvalhüppega, lühikese põgenemisega maskeraadilt? Visata mantel ümber, ateljee pole kaugel, sääl on huvitavaid joonistusi, skulptuure, minna ainult üürikeseks, kuigi hinges on kõditav hirm ja jubedus. Joosta nagu filmis ainult korraks üle tee, mantel ümber, mask ees... Aga tõepoolest, mis õige oleks, kui läheksingi skulptor Umbjärve poole ja telliksin temalt ühe kuju, enda kuju, ilma mehe teadmata, käiksin sääl modelliks ja... kingiksin siis selle kunstitöö, ütleme, Ilmarile? Tore, suurepärane! Kingiksin kuju Ilmarile ta sünnipäevaks, ta kolmekümneviieaastaseks sünnipäevaks. Kirikunõukogu esimees tuleks muidugi koogilabidate ja muude niisuguste kõverikkudega hõbedast, mis on hästi suured ja kerged ning millega keegi midagi ei oska pääle hakata, ja Rosalinde tipsiks sisse lillekimbukesega, millel roosa pael ümber, kaasas enda luuletatud saksakeelne õnnesoov väikeses ümbrikus. Aga toanurgas seisaks elusuuruses valge kuju, üleni alasti. Fuih, taganeks Rosalinde, mötlege doch, kui hirmus, kui häbemata on teie vastu oldud! Aga kui Kiki võib poseerida, miks siis mitte mina? See pole ju mingi patt, kunstnik ei näe midagi muud kui vormi. Ma vahest isegi võiksin sellega leppida, et ta muud midagi minus ei näe. Mu keha pole ju iseenesest halb. Ta võiks mind voolida parajasti vette hüppavana, käed välja sirutatud. Kui Ilmar jälile saab, et ma libahundiks käin, siis, siis naeran ta välja ja ütlen: Sina ka ükskord uudishimulik? See on ju tore! Aga ole üsna rahulik. Käin sulle ainult kingitust tegemas. Ta rahustuks kohe ja arvaks, et ma käin kuskil vaipa kudumas. Üllatatud aga oleks ta kindlasti. Või saab ta pahaseks?

Aga armas laps, ütleks ta, kuhu ma pean selle Afrodiite peitma? Ega ma või teda oma kabinetti üles seada, sest mis ütleksid siis inimesed? Jah, kuhu ta panna? Ta nõuaks suuremaid ruume kui mina, kuigi ta oleks minu suurune. Aga või siis minagi siia päris terveni mahun? Osa minust kipub välja, tahaks siit põgeneda, olla mujal, kus on enam elu ja liikumist, tahaks siit pääseda mägedesse, avale merele, ellu! Ah, teha üks pääeeshüpe! Ükskõik kuhu! Ükskõik kuhu!"

Uni oli sootu kadunud. Ilmar oli end paremal küljel kerra tõmmanud, ja kui ta juba kord selle lemmikpoosi oli kätte saanud, siis võis ta magada nagu karu talveund. Reet tõusis, ajas jalad tuhvleisse ja tõmbas öökuue selga. Siis läks ta ettevaatlikult, otsis puhvetist pähklikoti ja kadus Ilmari kabinetti. Kükitanud kirjutuslaua ette toolile, jalad hõlmade all hästi kokku keritud, hakkas ta hammaste vahel oravana pähkleid purustama. Koored aga pani ta paberile, mis oli täis kirjutatud ja kus päälkirjana seisis: Kristlik kirik ja perekonnaelu.

3.

Arhitekt Joel Hurda terav mõistus ja tegutsemistahe põlvnes isalt, sellelt Lõuna-Eesti nutikalt talupojalt, kes kogu eluaja jooksul rassis oma leetelise ja künkliku maalapiga, mida ta alatasa kraavitas, torutas, kividest ja umbrohust puhastas.

„Sinust peab saama maamõõtja", oli ta Joelist ütelnud, kui nad kahekesi läksid nurmi mõõtma, üks oma suure puust mõõdusirkliga ees, teine väikesega järel. Isale ei meeldinud põrmugi vildakad põllusiilud ja -küilud, kõverad ja loogelised peenrad, ning teda ei jätnud maha kentsakas mõte jagada oma krunt ühesuurusteks nurmeruutudeks.

Ei unusta Joel kunagi neid magusaid silmapilke, mil isa oma kapi alumisest lukustatud sahtlist päevavalgele tõi plekktoru vana talukaardi ja dokumentidega ja mil tema, väike poiss, sai käsipõsikil jälgida seda ilmatu tähtsat arutamist ja arvutamist laialilaotatud kaardil. Kui siis midagi uduseks jäi, mindi Joeliga läbi kaasiku Salupi tallu onu Hansu poole, kes, varem kindlustusseltsis ametnik, nüüd maale oma tallu oli kolinud vanaduspäevi veetma.

Oli sel onul ääretu huvitavaid riistapuid, aparaate ja pildiraamatuid, aga kõige huvitavam oli, et ta oskas meis-

terdada toredaid asju. Hammasratastega tuuleveski, õhkutõusev lohe, trikliga vibupüss — mida võis Joel veel tahta? Isegi päikesevarjutust olid nad uurinud läbi tahmaklaasi, dominokividest ehitatud toredaid maju ja puude kõrgust katsunud arvutada nende varju järele. Aga mis kõige tähtsam: onu oli Joelile ammu enne koolipinki kätte õpetanud kõiksugu numbrite ja joonte tarkusi ning see oli saanud kindlaks vundamendiks Joeli mõttemaailmale. Poissi oli igatahes juba varakult haaranud elav huvi igasugu matemaatiliste ülesannete vastu.

Vähe hiljem oli talle suurt lõbu teinud kõige ähmasema ja vormituma reaalsuse alt üles otsida geomeetrilis-numbrilist kondikava. Koolis läks kord asi nii kaugele, et Joel ei saanud teisiti, kui pidi inimesi, maju, puid või ükskõik mis silmapuutuvaid esemeid omavahel liitma geomeetrilisteks figuurideks, vedama kõikjale nägematuid niite, nagu hirmust, et ilma nende traagelniitideta võiks see maailm kaoseks laguneda. Kui klassituppa päikest langes, oli Joel juba arvutamas selle valguspüramiidi mahtu; tõstis ta pilgu klassitahvlile, pidi ta seda tahtmatult hakkama kolmnurkadeks jagama või arvutama, kui mitu korda seina pind on tahvli omast suurem. Kõikjale ehitas ta silm ruute, kolmnurki, rööpkülikuid, telgi, sektoreid, koonuseid, kuupe ning sageli oli vaja pingutust, et neid silmatükkivaid sundkujutelmi metsa kihutada.

Sellal kui kaasõpilased keeruliste ülesannete kallal pääd murdsid, leidis ta kiiresti lahendusi, enamasti ikka järskude mõttesähvatuste varal, mis talle enesele erilist mõnu tekitasid.

Polnud siis ime, kui kõik talle ennustasid hää matemaatiku või inseneri tulevikku. Kuid revolutsiooni ja sõjaaastatega ühte sattunud murdejärk Joeli hinges tõi kaasa

ootamatu pöörde. Kas oli see nüüd trotslik tegutsemistung, mis hülgas kõige vähema vastupanu joont ka iseeneses ja otsis takistusi, või oli see „ema veri", mille süüks Hurtade sugukonna poolt pandi kõik kired ja tujud, ilutsemised, jonnakused, lohakused ja muud pahed, igatahes poiss oli löönud käega kõigile ennustustele ja ülikooli astudes hakanud õppima keeli, kunsti, filosoofiat ja muid sellesarnaseid õhulisi aineid. Koju ta sellest esialgu ei teatanudki.

Tavaliselt elurõõmus ja jutukas poiss muutus napisõnaliseks unistajaks, kes inimestega läbi käies hakkas tundma vahemaad enese ja teiste vahel, armastas üksindust ja raamatuid. Probleeme murdus ta ees lahti, lükkus üksteise otsa nagu jäätükke kevadel, ummistades loomuliku mõistuse voolu. Kõik kääris tas eneses, kerkis ülesandeid, mida ta enam nii kiiresti lahendada ei suutnud. Ta tundis ennast sisemiselt nõutu olevat, ei teadnud kust kinni haarata. Tast koorus välja mingi teine mina, mida ta ennem ei teadnud aimata. Vastuokslikud ihad, rahutused, igatsused, kiresööstid haarasid noormeest ning esmakordselt hakkas ta aru saama oma emast, kes oli tundeinimene, võis tundide kaupa tiigi ääres pajude all istuda ja leivaraasukesi hanedele vette pilduda või kõige kibedamail tööpäevil üles Koopamäele minna, niisama, ilma põhjuseta, võib-olla et ilutseda ja rõõmu tunda kaunist väljavaatest üle heinamaade.

Suvevaheaegadel ei hoolinud Joel kodus talutöödest, kuhu teda appi oodati, vaid võttis ratta ja sõitis minema ükskõik kuhu, tundes suurt mõnu vastu nägu tulevast tuulest. Sihitult ringi hulkudes, elas ta läbi väikesi armulugusid, katkestas nad kiiresti, juurdles tagajärjetult paljude küsimuste kallal, armastas siis poolväsinult niisuguseid

luuletusi lugeda, mis olid ebamäärased, vaevalt arusaadavad, lumipehmeid värsse, mis peos kiiresti mitte-millekski sulasid. Maailm, mis siin esines, oli nagu pärast veeuputust, ning Joelile pakkus lõbu vedada niite üksikute veepinnast üle ulatuvate latvade, katuste, tornide, mäetippude vahele. Kuid need polnud enam geomeetrilised figuurid, mida ta mõttes joonistas, vaid midagi muusikalise meeleolu taolist, hõljuvat ja ebamäärast.

Neil aegadel sattus Joeli kätte Bergsoni *Loov evolutsioon,* mis ta ummistunud mõttekäikudele kätte näitas vaba tee. Kõik see, mis ta tumedalt oli aimanud, leidis siin selge sõnastuse. Teos oli kirjutatud nagu otse temale, Iga lehekülg haaras teda; mida kaugemale, seda avaramaks läks ta ees silmapiir. Vahel kippus hing rõõmust kinni jääma. Ta ei suutnud rahulikult istudes lugeda, vaid pidi kõndima väljas, metsas, põldude vahel, raamat peos. Iga natukese aja järel ta seisatas, luges jälle mõne rea ja astus edasi, mõtted pääs surisemas, silmis rõõm.

Mis oli siis juhtunud? Ei midagi muud, kui et ta oli leidnud filosoofilise õigustuse ehk pigem kaitse oma instinktiivselt tehtud õpingute valikule. E l u, elu — see sõna võlus pööraselt. Luule, kunst, geniaalsed fantaasiad — kõik see kõneles elu loovast salapärasusest. Mis oleks olnud matemaatika selle kõrval? Madal, utilitaarne ja labase elu alalhoiu tööriist. Elu aga ise, see ettenägematu loov sööst ettenägematusse tulevikku, voolav, muutlik, alatasa edasitungiv jõud oli see tõde, mis seisis kõigist teistest tõdedest kõrgemal. Ruum, ulatus, liikumattus, mateeria, mõistus — kõik see oli petlik, märkis elu hoo loidumist, seisakut, surma. Ainus õige reaalsus oli vâltus. Kõik need kolmnurgad, lõikepunktid, tahud, pinnad, mille taga ta oli

arvanud peituvat tõelisema maailma, pihunesid, muutusid fiktsioonideks.

Asudes õppima ajaloolisi ja vaimuloolisi aineid, tundis Joel end olevat õigel teel. Siin oli igal sammul tegemist elu enda ettenägematute avaldustega, vaba loominguga, ainukordsusega, kõige sellega, mida võimas eluhoog ise edasi kandis.

Kuid vähehaaval tulid pettumused. Juba ammu oli ta märganud, et teda huvitavate teaduste alal nokitseti kas üsna tühiste pisiasjade kallal või jälle katsuti kõik maksku mis maksab suruda kindlate seaduste lahtreisse. Kui kergesti saadi ajaloo taignast vormida ükskõik mis tõdesid, aga millise sügava tõsidusega aeti siingi taga igavesi seadusi! Nii meeltülendav kui oli olnud kaasaelamine luule suurvaimudele, nii väiklane ja väheütlev tundus selle kõrval uurida värsijalgade struktuuri, geeniuste suhteid ja suhtekesi kaasinimestega. Üks kirg oli uurijaid vallanud ka siin: ajada vaimuelu avalduste sisse võimalikult palju toestikke. Paistis kõikjalt läbi üksainus suur hirm: et vahest on maailmas midagi, mis ei lase ennast põhjuste-järelduste ahelasse lükkida! Ebaoluline tõsteti ülitähtsaks, selle tabamatu ees aga, mis Joelile tundus kõige olulisem olevat, pigistati silmad kinni. Ja tõedki, mis siin leiutati, osutusid loomult hapraiks, relatiivseiks, muutlikeks. Neil polnud matemaatiliste tõdede rangust ega vastuvaidlemattust.

See mõistuse abitus ja puudulik rakendumisvõime voolava elu käsitusel pani Joeli veelkord imetlema elu kõikvõimsust, aga samal ajal piiluma nende alade poole, kus inimmõistus oli täiesti kodus.

Ta elas läbi pika ja raske kahtlusperioodi. Ta selle-

aegne mõttepäevik sisaldas rohkesti setteid ta arutlustest, mõttepiinadest, otsimistest läbi kahtluste, nagu:

„Kui Elu omas igaveses loomishoos on leiutanud intellekti, kas siis tõesti just selleks, et me selle läbi näeksime valesti? Kaks korda kaks on neli — kas see lause on tõde ainult sellepärast, et ta on kasulik elu alalhoiuks? Aga miks on just see kombinatsioon kasulik?"

„Mateeria kui eluhoo lõtvumine, tagasilangus — kas see väide pole leitud lihtsalt analoogia tõttu meie hingeeluga, kus aktiivsus loob terviku, tähelepanu lõtvumine aga osadeks irdumise? Kui nii, kas oleme siis oma loogikaga kaugemal primitiivsest inimesest, kes jumala olemasolu tõendab samuti analoogiaga, nimelt et kui on olemas nool, siis peab olemas olema ka nooletegija?"

„Elamuse tõeline väärtus algab säält, kus ta enam ei ole m i n u elamus. Tõde pole tundmiseks, vaid rakendamiseks! Elu pole nautimiseks, vaid ülesandeks!"

„Müstik on see, kes oma jumalat naudib. Tõe kontempleerija, tunnetusmüstik — on puhas nautija. Ükski nauding ega elamuslõbu ei määra veel tõe kraadi."

„Ilul ega tõel pole mingit väärtust seni, kuni ma teda ainult üksinda naudin. Väärtus tuleb alles siis, kui ma tahan, et sellest ka teised osa saaksid ja et ka need ei lepiks ainult enese osasaamisega. Ikka ainult enesele vastu võtta, läbi elada, nautida mind ei rahulda. Ennast täis kaanida maailma tõdedest ja iludest ning siis surra rasvunud kaunishingena — ainult mitte seda!"

„Teo väärtust ei saa hinnata teolõbu-preemiaga."

„Kange uudishimu ajab meid maad kaevama, aga väljakaevatud allika väärtus pole mõõdetav uudishimu väärtusega."

„Miks humanitaarteadusi õpib niipalju naisi? Sellepärast, et siin on vastu võtta niipalju ettenägematut,

läbielatavat ja läbielamisega mõistetavat. Loodusteadused on mehelikumad. Keemia õpetab ainet muutma, mitte aga läbi elama ja mõistma. Matemaatika on karm ja hoolimata. Tema tõed ei küsi meie elamustest. Nad kehtivad ka vastu meie tahtmist."

„Matemaatika võlu: ta ei hooli vältusest-ajast, sellest kõigi teostuste suurimast vaenlasest. Tal on sama väledad jalad kui meie kujutlusel. Vahemaa Marsi ja maakera vahel võib ta kokku suruda ühte numbrisse. Ta ruttab ette inimeste vallutustele. Ta on vahend inimese maailma-vallutuseks. Sellisena on ta viibe tegudele. Aktiivsuse sümbol. Sellepärast aega imev elamus ei salli numbrit, hinge magusad udud sosistavad passiivsuse-filosoofidele, et nemad ep ongi need ürgtõed. Ja et ruum ja number ja intellekt ja mateeria on õieti väsimus ja surm."

Ent ühel päeval otsustas Hurda edaspidise saatuse üks väike seik, ja nimelt see, et tema sõbrale ja koolivennale tuli kaartidel kahekümne ühtesid rohkem välja kui ühel vene endisel ohvitseril.

— Tule minu poole, mul on sulle midagi üle anda, oli Ants Rõigas tänaval Hurdale ütelnud. Seekord vedas tublisti. Tule kaasa, vennas, ma mõtlesin kohe sinu pääle.

Kodus oli Rõigas näidanud kuldkella, Šiškini maali, hõbe sigaritoosi ja:

— Vaata siia, oli ta lõpuks lisanud, kui sind huvitab, võta kaasa! Üksinda ei jõudnud äragi tuua, pidin voorimehe võtma. Tulid kohe sina meelde. Ma ju sinule vana võlglane nende tundide eest kunagi. . .

Oli Basarovi arhitektuuri paljuköiteline ajalugu, foliandid toanurgas üksteise otsas, rasked nagu kivitahvlid. Hurt lõi kaane lahti, lehitses, silmad lõid särama.

— Ma ju teadsin! Vii nad enesele. Niisuguseid kriipse ja jooni sina vanasti ikka armastasid. Võta aga, võta enesele! Mina ei tee nendega mitte midagi.

Joel ei puigelnud enam vastu ja mõtles: „Hää küll, kui olen läbi lehitsenud, viin venelasele tagasi." Ent mida enam ta kodus teost lehitses, seda vähem jäi ruumi kõlbeliseks kõrvalmõtteks.

Mis Rõikale oli rämps olnud täiturul mahamüümiseks, sai Joelile saatuseks. Arhitektuur! mõtles ta, seda oleks ta pidanud õppima juba algusest pääle! See oli ta õige kutsumus. Arv ühines siin fantaasiaga, idee konkreetsusega, teadus kunstiga. Kiire otsustus, isa nõusolek ja — ühel talvesemestril oli Joel juba Darmstadtis.

Nüüd siis olid kobamised ja õppeaastad mööda. Joel seisis vastu tõsiseid ülesandeid.

Nagu kaadrisõdur maastikku nähes tahtmatultki hakkab ringi vaatama, kuhu tõmmata laskekraav ja kuhu paigutada kuulipilduja, nõnda Joelgi vanu tuttavaid hooneid nähes hakkas hauduma plaane, kuidas muuta selle linna palet. Ei küsinud ta kelleltki selleks luba. Kui vilets oli juba kõndiminegi neil lipitud-lapitud kõnniteedel, kus kivitahvlid vaheldusid kord munakividega, kord asfaldiga, vahel koguni jumala-mullaga! Siia nende viltuveetud tänavate asemele, kus majad nagu purjus taarusid kord ette-, kord tahapoole, tulid tõmmata sirged laiad tänavad! Ja oleksid need majadki olnud ühemaitselised! Siin tukkus ju süllapaksuste müüridega hoone kõrval lömmivajunud puu-ubrik, avardatud akende kõrval tuhmitsesid ruudud, mille taga tundus rõskuseputukaid. Katused kõikusid kaasa samas kirjus reas, kord madalalt ja laialt, kord jälle kadudes nägematuks allkõndija silmadele. Kord olid nad kaetud papiga, siis jälle plekiga või kividega.

Et see ammupehkiv hoone päälelöödud kellatornikastiga, mis kandis uhket raekoja nime, tuli lammutada, nagu seda tahtsid linnaisadki, see oli endastmõistetav ning seda ei oleks kahetsenud keegi taga, välja arvatud ehk see öövaht, kes temaga oli harjunud nagu sõbraga. Aga milleks uus hoone püstitada just vana asemele? Kas ainult hardusest kohahaldja vastu? Oli ju päris absurdne ehitada raekoda vanasse linnaossa, mis oli määratud kõdunemisele, kuna vahepääl linna elav keskus oli teisale nihkunud. Niisugune hoone ehitatakse ju sajandeiks ning ta nõuab esinduslikku avarust, õhku hingamiseks oma ümber. Sest egas raekoda pole mõni kirik, kes oma torni võib ükskõik kust majade vahelt äkki üles upitada, kui ainult saaks kiiresti teed teha taeva poole.

Ühes oli Hurt kohe veendunud: võistlustingimustes oleks pidanud vabaks jätma uue raekoja asukoht. Tema igatahes ei mõtlegi hoolida neist tingimustest, vaid koguni näitab oma ettepanekutega ja kavadega nende tingimuste absurdsust. Suurem asi, kui projekt sellepärast kõrvale jäetakse!

Niisiis esimeseks ülesandeks oli leida sobiv ja väärikas asupaik. See otsimine ise tekitas suurt lõbu. Hurt hulkus linnas ringi hoolega takseerides ja sirgeldades.

Paaril korral käis ta läbi isegi linna aguli, mis sääl vaeselt-lootusetult venis põldude poole. Aastad polnud Ribakülla toonud suuremaid muudatusi. Ikka need puumajaloksid pikas rodus, mille kunagise värvi oli vihm ja päike maha võtnud. Ikka need mädanenud ja viltuvajunud postidega aiatarad roheka sammalduskorraga, kuni viimased hütid jäid kükitama kuhugi linna karjamaa äärde, kus lahtised solgirennid levitasid hapukat haisu. Nagu varem nii nüüdki veel ilutses mõne vürtspoe aknal luitunud

sildiga tühi limonaadipudel, õlleklaasi sisse pistetud punakas kalaliimileht, karp suitsu, pakk tikke. Siin-sääl oli aknale kleebitud moelehest välja rebitud lehekülg uhkete tualettidega. Ja kuskil õllepoe õhtuses hubasuses, higiste ruutude taga, võis aimata ähmaseid mehekogusid, kuna ukse ees norutas tühi voorimehe troska.

See oli nukker nurk, kus Hurda uhked kavatsused põrkasid kõige raskemate takistuste vastu. Siin nähtud ubrikud ja osmikud, hütid ja hurtsikud, pugerikud ja kornitsad ajasid visalt ja jonnakalt oma juured maa sisse, ürisesid vastu, kui neist halvasti mõtlesid või kui plaanitsesid nad eest koristada, et ruumi anda uutele, hügieenilisemaile elamuile. Mida rohkem neid katsusid mõttes hävitada, seda agaramalt tundus neis lusti juurde sigineda riburada otsekui seeni.

Rõõmustavamat pilti pakkus linna teine tiib, viimase kümne aasta kestes tärganud linnaosa, mis oli korralikult planeeritud ja kus leidus mõnigi silma meelitav ehitis. Kuid majadele lähemale astudes võis siingi näha seda tehnilist viimistlemattust, mis Hurta väga häiris: kas oli aken kiiva kiskunud, ukselink odavamaitseline, või olid muidu kauni maja aknaklaasid virilad, krohv ja värv mitte küllalt ühtlane ja tasane. Otse masendas tsinkvihmatorude pääletükkiv rohkus: neid ronis mööda seinu ja räästaveeri, nad laiendasid oma kurgud neelavaks lehtriks ja nad võisid endid tühjendada iga sammu järele. Seintel aga leidus paiguti suuri rõskuselaike.

Uuesti vanalinna tagasi tulles mõtles Hurt:

„Kõigi nende tänava-kõverikkude all pole ju muud kui mõned muistsed teerajad, mis viisid läbi võsa, üle künka või ümbert loigu. Kõverikud on nad ainult muistse inimese respekti tõttu iga kivi ja kännu ees. Saamatuse ja

passiivsuse tõttu. Ja meie, meie tallaku oma isaisade abitust edasi, tehku tasa nende loidust! Inimtahte sirgjoon on siin looka käänatud takistuste mõjul, millega on sobitust otsitud, selle asemel et neid võita. Leplikkus loodusega — milline andestamatu laiskus! Jah, kas nad tol ajal üldse teadsid aksioomi, et õgujoon on lühim vahemaa kahe punkti vahel? Kõige vähema vastupanu tee — seda nad muidugi instinktiivselt tundsid. Kui kaugele meie oleme jõudnud esiisade mentaliteedist! Mis sunniks meid tundma aukartust nende vahapehme vaimu ees praegusel ajastul, mil inimene-vallutaja pistab oma õgujoonelise tahte läbi kogu maailma kõigi tõkete kiuste? Ajal, mil tekivad nöörsirged raudteed ja tunnelid, mil taevasse joonduvad julged majakorrad ning maasse puuritakse kilomeetrilised augud, oleks lihtsalt patt raekoda — see linna elav süda — paigutada siia kõdunevasse kvartaali, millel on vaid muuseumi-väärtus."

Viimaks leidis Hurt uuele raekojale sobivaks paigaks nüüdse turuplatsi vanalinna serval. Siin oli ruumi ja avarust, siia suubusid igast kaarest teed ja tänavad. Siin asus linna praegune tõeline keskus.

Ent varsti hakkas teda närima väike rahulolemattus, mis takistas töö kallale asumist. Ebamäärase tusa põhjuse leidis ta peagi üles: turuplats asus lähedases naabruses Ribaküla viletsate majalogudega ja kaugel uutest linnaosadest; oli nii nagu sümpatiseeriks ta esimesi rohkem kui teisi, ja ometi oli asi ümberpöördult. Ta jättis selle plaani kõrvale ja leidiski sobivama koha viimaks uue linnaosa naabruses, sääl, kuhu vanalinnast kaks tänavat teravnurga all kokku jooksid; liivasest ja konarlikust platsist, kus üksikuid puid kasvas, võis saada esinduslik väljak; raekoda ise aga tuli rajada tänavate ristluspunkti.

Niipea kui Hurt sai teatud kindluse asupaiga suhtes, pääses ta nagu mingist ängistusest. Oli otse rõõm edasi luua. Ei kestnud kaua, kui ta erksalt liiklevate kujutelmade hulgast esile kerkis, õieti küll esile ujus mingi luik, uhke rind ees, külgedel kaks tiiba. See visa kujund jäigi püsima: kahe tänava suubekohta sai püstitada hää põhiplaaniga hoone, mille esirind oleks suunatud vastu uut linnaosa, kuna kaks tiiba annaksid mulje, nagu oleks kogu hoone välja ujumas vanalinnast. Kuna omakorda nende tiibade vahel võis asuda küllaltki mõjuv väljak, siis saaks vanalinnast tulija mulje, nagu laotaks raekoda talle oma kaks kätt vastu, et teda oma embusesse haarata. Uus linnast tulija aga näeks esirinna mõjukat monumentaalsust ja tunneks kogu ehitust olendina, kes talle vastu ujub täis rõõmu ja lootusi.

Lihtsus lõikes, see Hurda ehituskunsti üks printsiipe, oli põhijoonises selle paigaga juba antud.

Nõnda sündis uue kavandi põhiplaan Hurda pääs peagu valmilt, enne veel kui ta sai pikemalt selle üle juurdlemagi hakata. See kergus kohe alguses meelitas teda kiiresti edasi töötama, ilma et talle üleastumine võistlustingimustest enam meeldegi oleks tulnud.

Ta oli oma väiksesse hotellituppa lasknud tuua suure laua. Sirklid, mõõdu- ja joonelauad, paberid ja muud joonistustarbed ei mahtunud enam lauale, vaid otsisid endile ruumi toolidel ja isegi voodist. Hurt ei lubanud kellelegi puudutada seda korralagedust. Vaevalt tohtis teenija voodit üles teha.

Arhitekti meeleolu püsis kogu aeg elevil, kõik, mis ümberringi sündis, ei läinud talle palju korda. Päevad läksid töös, ilma et ta oleks väsimust tunnud. Ta suitsetas nii palju, et hotelliteenija, kes oli harjunud oma silma uudis-

himulikult võtmeaugu lähedale ajama, selle ukse taga ikka silmi pidi pühkima. Ka must kohv pidi Hurdal alati käepärast olema.

Kui mingi visand ebaõnnestus või kui see küllalt hääks ei osutunud, siis ei hakanud ta seda kunagi parandama, vaid viskas selle paberikorvi ja algas uuesti, lähenedes ülesande lahendusele sootu teisest küljest. Ta mõtles, et iga uus katse annab midagi paremat. See polnud kaugeltki mitte iga kord õige. Vahel ükski pingutus ei annud rahuldavaid tulemusi. Kuid endakiusamisest loobus ta alles siis, kui nägi, et uus visand tammub jälle endise rada. Siis teadis ta, et ta on oma võimiste piiridel ja et tuleb puhata.

Vahel tundus talle ka tuba liiga kitsana. Edasi-tagasi kõndimist takistasid paberid, suur laud keset tuba, isegi need visandid, mis mõttelendu järjest enam kammitsesid. Ka ümberpööramine mõne sammu järele ei soodustanud pidevat edasimõtlemist.

Siis tõmbas Hurt mantli selga, ruttas trepist alla, valis jalutamiseks kõrvalisi teid, et mitte kohata vanu sõpru ja tuttavaid. Meelsaimini ta läks linnast hoopis välja maanteele. Kuid kevadist lumeminekut ta ei näinud, päikese soojust põskedel ta ei tunnud ning värske õhu sissehingamisest ta polnud teadlik. Ta viibis üleni oma kujutluste maailmas. Siin sai ta pideva hoo kätte eriti siis, kui ta häirimatult ise sai edasi astuda. Ainult harva, kui ta seisatas ning kui kujutelmade kett üksikpiltide korratuks rägaks pudenes, märkas ta nagu läbi ähma, et vist on kevad, vist voolavad veed, vist kuivavad mullapahkrad ja tõuseb õhku lõoke.

Vahel, tõsi küll, just mõni ootamatult õnnelik mõttevälgatus sundis teda seisatama. Siis ta ei raatsinud hingatagi, et üllatuslikku ja väga habrast mõttekujutust mitte ära

hirmutada. Aga enamasti lõppes selline seisak ikka kurvalt: Hurt sai enesest teadlikuks ning kohe lõigati nagu kääridega pooleks kõik kujutlustejuured. Ta seisis vastamisi oma minaga, oma tühja ja väsinud minaga, nagu vankriga, millelt väärtuslik koorem on kraavi lükatud. Sootu teissugune oli see mina, kes lõi ja töötas; see oli tükk rahutut, käärivat loodust, tuhande sidemega seotud maailma enese loova südame külge.

„Kui palju pillamist!" mõtles Hurt, kui ta oli väsinud oma pakitsevaist ja rüsinal esile tungivaist kujutlustest. „Ole nagu võilill paljude seemnetega. Ja kes teab, kas ükski neist langeb soodsale pinnale. Siiski, kas võilill sellest küsib?"

„Lõppude lõpuks on see ju kõik juhuslik, mis mus keeb ja käärib ning mida ma viimaks valin. Aga kas mu valik on vaba? Ja muidugi, seni kui see on puudulik... Õnnelikul juhul võib mu visandeist tekkida teatud paika, võib-olla sajandeiks, mingi hoone. Tuhanded, kümned tuhanded inimesed toimivad nii ja mitte teisiti ainult sellepärast, et see hoone on olemas seesugusena ja mitte teissugusena. Mõne nii või teisiti paigutatud ukse pärast peab inimene tegema sammu rohkem või vähem, aga üks samm rohkem või vähem tähendab jalaluu murdmist, auto alla jäämist, kohtumist või mittekohtumist, kokkupõrkeid, armumist, saatust... Milline vastutus!"

Hurda fantaasia hakkas tiibu sirutama hoopis tarbetusse külge. See oli väsimus, mis mõistuse lahti rakendas kindlate ülesannete eest ja ta ula jättis. See oli nagu rike masinas, mispuhul meister oma pilgu heidab selle sisse. Varem järgnes sellele raske uni, kuid nüüd oli seegi õhukeseks kulunud. Ses ülepingutatud meeleolus ei olnud puudu

ahastusmomentidest, kus kõik paistis olevat tühi töö ja vaimu närimine.

Juhtus sedagi, et mõne ülesande puhul Hurt ennast ülemäära pingutas, ennast visalt ja jonnakalt sundis. Tagajärg oli null. Ent siis, ohjad lõdvale lastud, mõtted hoopis mujale suunatud, tuli õnnelik lahendus iseenesest. Vahel õnnelikku leidu fikseerima asudes oli see juba jällegi eest lennanud. Ent Hurt oli veendunud, et varem või hiljem sama mõttevälgatus tuleb uuesti tagasi, juba julgemalt ja usaldavamalt, ning seda kindlamalt, mida tarvilikum ta on. Hurt uskus hääd geeniust eneses.

Nädalate-pikkustest pingutustest jäid meeled nii elevile, et kogu vaimu- ja hingeelu voolas nagu ühes suunas, alates unenägudest ja lõpetades kõige pinnalisemate kujundite jooksuga, mis tekib nähtavasti lihtsast silmakile ärritusest, kui silmad sulgeda. Kui sel ekraanil tavaliselt suurt midagi ei liigu, vahel ehk ainult õhumulli taoline kollane laik, mis ikka ülespoole kipub ja mida tuleb nagu nöörist tagasi tõmmata, siis Hurda pingul närvid tõid isegi siia laiska ja vormitusse perifeeriasse vilkama elu: siin oli vahetpidamata jooni vehklemas nagu virmalisi. Pisut sügavamal taustal aga kerkis ja kadus jälle nobedasti igasugu võlve ja simsse, rosette ja kaari, sambaid ja ruute, taoti kindlakujuliselt, taoti kiiresti teineteisesse suubuvaid ja sulavaid vormielemente.

Kõiges selles keerukas ja sopilises töökojas valmis nädalatega kindlailmeline hoone, plaan, tervik, mida oleks raske olnud teiseks muuta. See oli nagu ühest tükist valatud monument, mille lihtsa jaotusega, kuid seda rikkalikuma pinnaliikumisega fassaadi kohalt tõusis pisut tagapoole nihutatud võimas neljakandiline torn. Muide, see torn, milles kajastus Avignon'i raekoja ja Sforzade lossi

pääsissekäigutorni vormielemente, meeldis Hurdale enesele kogu kavandist kõige enam, ning see osa oli ta fantaasias kõige kiiremini kristalliseerunud, kui välja arvata kogu hoone põhijoonis.

Üksikasjalisem nokitsus väljatöötamisel ei pakkunud enam endist rõõmu, oli tüütavam ja vahel ka närve söõv, sest ikka lipsas kuskilt sisse mõni valgustamata jäänud koridor, tuba liiga paljude ustega, ikka jäi liiga kaugele mõni klosett või tuli teisele ja kolmandale korrale tõsta mõni ruum, mis sobinuks paremini alumisele korrale. Otse palavikku viskas, kui puhtalt ümberjoonistamise lõpul äkki selgus mõni lünk või osutus hoopis otstarbekohasemaks sootu teissugune sisejaotus.

Tähtpäev aga lähenes.

Kui viimaks plaan peagu valmis sai, tulevane hoone perspektiiviski antud, vastavad arvestused lõpetatud, võttis Hurt ette väikese käigu oma kavatsetava hoone asupaika. Ning siin ta otse jahmatas, kui nägi, kuipalju hooneid tuli raekoja jaoks eest maha kiskuda. Need olid küll enamasti vildakad ja pehkinud puumajad, madalad ja kadalad, aga ikkagi majad. Igaühel oli oma peremees ja igal oli oma jonniõigus. Kes koristaks ennast siit eest vabatahtlikult? Kuidas ta oma arvestustes selle asjaolu ometi oli jätnud kahe silma vahele? See oli andestamatu.

„Kõik tuulde visatud vaev," mõtles ta koju tulles kibedusega. „Raekoja asukoht erineb, arvestus on vildak, kubatuur suurem lubatust. Mõttetus, mõttetus!"

Kogu selle pika ja vaevarikka aja kestes ta oleks võinud endale teist tööd muretseda, ennast kuidagi sisse töötama hakata. Nüüd aga ulatusid näpud juba tasku põhja. Nüüd oli suveks ilus väljavaade — minna maale vennale kaela, kes niikuinii oli pahane Joelile välja maksetava

summa suuruse pärast ja kelle talu järjest suuremaisse võlgadesse oli keerutatud.

Üsna ükskõikseks jäänud, andis ta paberid teenija kätte postile viimiseks, ise aga läks ta, kaabu lohakalt pähe visatud, mantlihõlmad eest lahti, linnast välja oma tuttavat maanteed. Tee oli tahe. Oli nii mõnus kinganukiga lahtisi ümmargusi kivikesi lendu lüüa.

4.

Kui päike üle katuste oma esimese kiirtevihu puistas kunstniku-ateljeesse, tegi sääl hall rõngas magav Habib väikese käänaku valguse poole, aga jäi poolele teele magusalt edasi magama, valge lõug taeva poole nagu kõdi ootel. Sirmi taga raudvoodis keerati külge ja tõmmati tekk üle pää: nüüd algas kunstnik Umbjärvel kõige mõnusam unejärk, sest kogu aeg tuli nagu jonni ajada segajatega ja uni tuli nagu kätte võita suure visadusega. Kolmas hingeline ateljees, Ants Rõigas, ei kuulnud midagi, vaid magas omal toolidest ja kastidest kuidagi kokku meisterdatud asemel rahulikult edasi, nägu vastu seina, pää kuklas, üks jalg konksus, teine sirgu.

See on madal, aga mahukas sopiline ruum kunagi ammu lubjatud lae ja seintega, millelt võib leida iga värvi laike ja pritsmeid, kuna raudahju kohal, mille must toru suubub korstnajalasse, tõusevad kuni laeni pehmelt maalitud tahmavöödid. See korstnajalg, kunagi valge olnud, on nüüd läbiimbunud vihmast pruunilaiguline. Ühes jumal-teab kust sisse ulatuvate müürikantidega moodustab see korstnajalg sopilise seina, mille tühemeis leidub igasugu koli, alates puuhalgudest ja lõpetades raamatutega. Keset ateljeed, mille korratus on eeskujulik, seisab väike keera-

tava päälislauaga poodium mudeli jaoks, selle kõrval kolmejalgne alus märgadesse savistesse lappidesse mähitud kujuga. On tunda värske savi lõhna, kuid magajad on endile kaitseks ette tõmmanud neljajaolise sirmi, neli üksteise külge kinnitatud lõuendiraami, mille voodipoolseid külgi kujur on kunagi kasutanud oma pintsliharjutuseks.

Kahest külgaknast näeb kõigepäält laia telliskivist tulemüüri, siis aga katuserägastikku, mille keskelt tõuseb massiivse gooti kiriku torn. Otsaaken on õieti klaasuks, mis viib väikesele palkonile. Selle põrandasse on sisse tehtud luuk, kust kaudu siia üles katusekorrale saab plokkide ja köite abil vinnata puid, savi ja graniiti. See on Umbjärve enese leiutis. Ning Rõikal on mitu korda pääst läbi vilksatlenud, et kui tal kunagi jalgealune peaks kuumaks minema, siis saab säält kaudu sääred teha.

Rõigas? Kes on see Ants Rõigas? Ta magab nii raskesti, et ta ei märkakski, kui keegi mõtleks talt maski võtta.

Temap see oli, kes aastate eest Joel Hurdale kogemata tõuke andis arhitektuuri õppida. Hurt on talle selle eest veel praegugi tänulik. Ants Rõigas oli siis üliõpilane, ja ka praegu ta pole veel kaugemale jõudnud, kui et on vaid ühe teaduskonna vahetanud teise vastu, ilma et teda õpingud kunagi oleksid huvitanud. Ta pää on täis enam plaane kui mõtteid, enne kõike aga armastab ta rahmeldamist ja rassimist. Tal ei ole mahti endale korralikku tubagi muretseda, ning ta kasutab oma koolivenna ja sõbra ulualust ja lahkust. Ikka on ta rahutu ja rabelev, aga kui ta kord pikali heidab, siis langeb ta kohe sügavasse unne, kust teda raske on äratada.

Ta kuulub nende haritlaste, õigemini poolharitlaste hulka, kes armastavad rahvast, aga mitte selleks, et teda

kasvatada, vaid teda kiiresti enese järele tõmmata ja meelitada ükskõik mis seiklustesse. Ants Rõigas on ihu ja hingega andunud laiakaarelise poliitika tegemisele, mille sihiks on pihuks ja puruks kritiseerida kõik senine, et see puhas oleks uuele Messiale. Koosolekult koosolekule lennates on ta jutlustanud nii et suu vahul viimse päeva meeleolusid: kuidas riigikord on läbimäda, kuidas valitseb ainult korruptsioon, kuidas ninamehed on saamamehed, kes oma taskuid täis topivad, rahvast petavad, riigi võõrriikidele orjusse sahkerdavad, endile välismail kinnisvarasid ostavad, altkäemaksusid saavad tööstureilt ja pankureilt ning mõisnikele maa eest nii päratu summa on lubanud maksta, et seda veel lapselapsedki oma turjal tunda saavad. Nüüd soovib ta ainult ühte: tugeva rusikaga peremeest majja, kes vabastab töötava rahva „marksismi ja juutide" orjusest, andes talle tagasi osasaamise eesti rahvast.

Kateedris kõneleb ta ennast varsti nii kuumaks, et vibutab rusikat ja põrutab vastu lauda, ja kui ta hääl kähisevaks muutub, siis paneb ta miitingurahva rõkkama mõne krõbeda või vänge kõnekäänuga, mida tema kui agulilapse hingelademeis leidub tubli tagavara. Kui ta kohvikust läbi jookseb, siis selleks, et hetk istuda ühes, hetk teises lauas ning maha jätta viimse päeva laupäeva meeleolu. Ta lõkendav kujutlus ruttab tõsiasjadest kaugele ette ja vahel on tal usku uuest päevast sedavõrd tugevasti, et ta ise muutub päris kindlaks ja rahulikuks. Neil kordadel saab temaga isegi vaielda ja siis kuuleb temalt niisuguseid paradoksikilde, nagu seda, et ajalugu ei vii küünevõrdki edasi mõistus ja mõistlikkus, vaid ainult absurdsuse dünaamika, või: kui lähed rahva juurde, siis võta piits kaasa.

Rahvusrinde juhtivas staabis on see rahutu vaim asendamatu jõud. Ta on väsimatu oma plaanitsustes, hooli-

matu oma edasitungis, visa oma võimulepüüus. Tema eriülesanne on organiseerida töötut intelligentsi. Ta töötab sel alal ihu ja hingega, sest materjal on siin tänulik. „On ju idiootlik," ütleb ta, „kaasa teha seda ‚kas kingsepp kodus' mängu, kui hõikamisel ükski oma istmelt ei tõuse ega mõtlegi tõusta enne surma; seisa tola näoga keset ringi, ja oleksid veel üksi; ei, meid on ju tuhandeid, meist saab löögirühm, terve maleva, seni kui te sääl oma kohtadel edasi kopitate. Aga ühel päeval... ühel päeval... siis lendate nii, et kannad välguvad!"

Nüüd see väepäälik magab õiglase und oma askeetlikul asemel, mis on kõvem kui väljavoodi. Kui vaim on veel une sügavusest uut jõudu ammutamas, on keha oma pikad jäsemed juba võtnud jooksu- või hüppepoosi, ning seljale visatud pää oma ettetungiva profiiliga meenutab laevakäila läbi ükskõik mis tormiste lainetuste. Muide see terav nina sääl valge padja taustal torkab silma oma punetusega: viina Rõigas ei põlga. Üldse ta peab alati millestki joobnud olema, kui mitte just viinast, siis hulludest plaanidest, riskist, naistest või kaardimängu-palavikust. Ta jäsemed on nagu kuidagi lõdvalt keha külge kinnitatud, et seda vabamalt saaksid liigutusi teha. Trumpi lauale keerutada, kolme trepiastet korraga võtta, purjuspäi vastiku naabri laualt lina ühes söökide-jookidega lendu tõmmata — seda ta oskab.

Sellesama pateetilise keerutusega olid eile õhtul ka viltusõtkutud saapad lennanud üks Umbjärve voodi alla, teine ukse kõrvale tolle kipsmadonna ette, kelle pähe ta harilikult oma kõvakübara paneb.

Kunstnik Umbjärve liigutustekaared pole seevastu hoopiski mitte nii lennukad. Jah, tema ei tuleks üldse toime sellega, et ta oma tundmusi kätega laiali laotaks. Kui ta

toanaaber ägestub, ateljees edasi-tagasi käima hakkab, siis kõrvaldab ta isegi tema jalgteelt mõne haprama kuju ja tõmbub ise vaikselt iseendasse. Vaikselt küll ainult päältnäha, sest nüüd hakkab ka tema vihapõis paisuma. Aga kuni see ükskord pilgeni täis saab ja lõhkeb, on Rõigas ammu kadunud.

Nagu ta enese skulptuurkuju, võib Umbjärv seista vahel tundide kaupa akna juures, laup vastu ruutu, pilk üksisilmi vastu tulemüüri. Vahel istub ta taburetil, jalad harki, pää maas, sõrmede vahel hõbepaber sigaretikarbist, mida ta hakkab siluma ja silitama, siluma ja silitama lõpmatuseni. Päike võib mööda põrandat terve tiiru teha, tema aga seisab ikka veel savi- või kipskuju ees, käänates ainult oma pääd kord ühele küljele, kord teisele.

Mis ta peaks niisugustel kordadel mõtlema? Vist päris igapäevaseid mõtteid, neid ainult väga aeglaselt mäletsedes, või jälle ta ei mõtle mitte midagi, vahib niisama nagu ilma plaatideta lahtijäetud fotoaparaat.

Kohmakas ja saamatu liikuvas elus, on ta seda ergem vormide maailmas. Kriitika on palju kiitnud ta kujude ilmekust ja monumentaalsust. Aga kuigi tal on tuntud ja tunnustatud nimi, ei liigu ta kuskil seltskonnas ega kunstiorganisatsioonides, ta ei oska enesele teed rajada ei sõnadega ega küünarnukkidega ning sellepärast on ta sageli pidanud kannatama näguripäevi. Siiski need pole talle valmistanud mingit kibedust, kuna tal puudub eriline nõudlikkus oma maise isiku suhtes.

Kuigi kaasüüriline talle midagi ei maksa, ei pane ta seda pahaks, sest ta peab Rõigast oma külaliseks. Oma vastandkaraktereist hoolimata nad sobivad hästi, nad tunnevad sellest koguni lõbu, kuidas nad sõbralikult kõrvuti elades teineteisest siiski mööda elavad.

Nüüd on tekk libisenud üle Umbjärve näo. Raseeritud pää on jälle täis kasvanud tuhakarva harjaskõva juukseorast, mis päälae poole hõreneb. Ka nägu on kõrrepõllu taoline. Kuid kogu ilmes on talupoeglikku ja visa energiat. Sellest kõneleb eriti tugev lõug ja kinnipigistatud huuled.

Päike on Habibi külje juba mõnusalt soojaks haudunud ja kass on läbi une nurrugi lasknud, aga nüüd on vari uuesti hakanud pääle roomama, endine mugav soojus lendub ja loom pilutab oma unise silma, keerab enese seliti, ja näe, ongi juba püsti. Ta haigutab, tõustes küüru kõigil jalgadel, ja ütleb siis tagasihoidliku näu sirmi suunas. Kuna keegi ei vasta, hüppab ta üles aknalauale välja vahtima. Äkki köidab ta tähelepanu aknalaua alt ilmunud rõskuseputukas, kes juuspeeneid katsehaarmeid kahele poole liigutades oma sajal jalal hakkab tema poole jooksma. Habib silmitseb teda kogu aeg väga uurivalt, aga kui putukas liiga lähedale tuleb, tõmbab ta ennast akna nurka ja sirutab pehme käpa mängides välja. Putukas ehmub liikumatuks, tõmmates kõik sada jalga kõhu alla, kuna kass teda nüüd käpaga mitu korda puudutab nagu mingit puru. Suurt jahilusti siiski ei teki, pigem on see naeratav üleolu, mida saadab uudishimu. Äkki on aga niiskuseloomal kõik sada jalga all ja ta on vilksti kadunud. Habib vahib korraks üle laua ääre alla, kõrvad kikkis, rahuneb peagi, tõmbab käpad sisse ja laskub kõhule ning paneb silmad naeratades kinni. Kaua see uni ei kesta, sest äkki on ta istuli ning viskab tagumise jala ette, kaotab aga seejuures tasakaalu ja prantsatab põrandale. See äpardus ei takista poolelijäänud toimingut jatkamast: jalg taeva poole, näksab kass äärmise ägedusega valgete udemete seest mingit röövikut, kes talle ikka veel liiga

teeb. Seepääle järgneb pikk puhastamine ja naha lakkumine. Roosa keel nilpleb ka üle parema käpa, millega hakatakse puhastama nägu, kõrva ja päälagegi.

Prantsatusest ärkab Rõigas. Ka Umbjärv ajab silmad lahti, aga ei liiguta ennast.

Habib jookseb piimatassi juurde, aga kuna see osutub ikka veel tühjaks, siis teeb ta oma näu juba palju tungivamalt.

— Habib tahab välja, ütleb Umbjärv.

— Habib tahab piima, vastab Rõigas ja hüppab asemelt. Ta värskendab oma nägu kraani all, kuivatab ja viskab mõned hilbud ümber, et siis .ust lahti keerata ja trepikotta astuda. Habib tõstab kohe saba püsti ja triigib end vastu uksepiita. Ta teab, et nüüd saab piima: igal hommikul on ukse taga suur piimapudel ja tema on esimene mativõtja.

Rõigas tuleb aga väljast tühjalt tagasi:

— Sigadus! hüüab ta. Juba jälle puudub! Juba kolmandat hommikut puudub! Kas lööb keegi selle üle või ei saadeta enam! Igal juhul häbemattus!

— Noh mis siis, et puudub, vastab Umbjärv voodist, käsi rahulikult pää alla pannes.

— Igal hommikul on olnud. Juba kaks kuud. Ja nüüd äkki ei ole... Kindlasti tehakse siin kuskil sohki. Peavad meile iga päev tooma. Ja nüüd ei too!

— Sa ju tead, et keegi ei p e a tooma.

— Jah, aga seni ajani on toodud. Nüüd mine veel linna pidi otsima, kust on toodud ja kes on saatnud! Igal pool, kuhu aga vaatad, korruptsioon! Keegi ometi pidi selle piima meile tellima, eks ole? Ja miks meie seda nüüd ühel ilusal päeval enam ei saa? Ütle, miks? Peab ometi mingi põhjus olema. Olen kindel, piimatooja pistab

raha oma tasku, muud midagi. Või arvad sa, et siin on tegemist eksitusega? Ja et ühel hääl päeval ole veel nii hää ja maksa kuu arve kinni! Ilma et kelleltki midagi oleksid tellinud. Lihtsalt sigadus!

Ja Rõigas virutas jalaga kassile, kes talle ikka veel küsivalt otsa vaatas.

— Kas sa kasid siit jalge eest!

Siis süütas ta sigareti ja hakkas edasi-tagasi kõndima. Umbjärv ei liigutanud sõrmeotsagi voodis seliti lamades. „Kui ei ole, siis ei ole," oli tema sügavmõtteline otsus asja kohta.

Aga Rõigas ei saanud nii pea rahu. Ka mitte Habib. Nende mugav harjumus igal hommikul kohe ukse tagant piima saada oli ajaga kombeõiguseks ja nõudeks kasvanud. Nüüd oli seda harjumust rängasti rikutud. Ei tulnud neile mõttessegi uurida, kelle lahke käsi see oli, kes pudeli ukse taha pani. Selle asemel et olla tänulik kingituse eest, mis nad senini saanud, olid nad pahased selle üle, et nii kaua kestnud heldus lõppes.

Umbjärv oli ammu juba aimanud, et piimasaatja võis olla ainult Kiki. Tema elas siinsamas majas, käis ateljees ajaviiteks voolimist õppimas, ja kui paar kuud tagasi Umbjärv grippi haigestus, muretses Kiki temale puid kütmiseks, ning samal ajal hakkas järjekindlalt ka ukse taha ilmuma piimapudel. Kiki ise tõrjus küll vägisi tagasi arvamise, nagu oleks kõik tema teene. Aga Umbjärv teda juba tundis, ta oli neid haruldasi inimesi, kes hääd teevad isegi salakesi.

— Misjaoks sina ennast ärritad? küsis Umbjärv. Ega sinul ju seda piima õigus saada ei olnud.

Umbjärv märkas otsekohe, et ta oli viltu ütelnud, tar-

vitades kogemata „sinul" „meil" asemel ja seda isegi rõhutades. Rõigas ägestus veelgi enam:

— Ah, kas ma pean selle piima veel s i n u l e välja maksma? Kas see piim oli siis määratud ainult sinule? Kas pudeli küljes oli sinu aadress? Viimaks heidad sa minule ette, et mul pole ka õigust sinu juures ööbida?

— Seda ma ei ole ütelnud, vastas Umbjärv, liikumatult lakke vahtides.

— Noh, see puuduks veel! vastas Rõigas.

Ta võttis madonna pääst oma oktoobri, lükkas sellest käisega kord üle, pani ta pähe ja väljus, ust enese järele kinni tõmmates. Ta pööras trepilt tagasi ja ütles:

— Kui tuleb Hurt — mäletad meie koolivenda Hurta? Ta pidi täna minu poole tulema — kui ta tuleb, siis ütle, et astuks klubisse. Nägemiseni!

„Imelik mees," mõtles Umbjärv, „nüüd on ta siis haavunud. Habibile andis ta hoobi ja minule müksu. Ja õhtul teeb ta kassile pai ja toob minule pudeli konjakit. Muidugi kui ta kuskilt raha saab."

Kell kümme tuli proua Niinemäe poseerima. Skulptor Umbjärv, saviga määrdinud ürp seljas, hakkas modelleeritavat pääd kohe mähkmeist lahti harutama, ilma et ta mudelist enesest suurt oleks hoolinud.

„Just nagu surilinadest väljavõtmine," mõtles Reet võikusevärinaga. Raske savi lõhngi meenutas lahtist hauda. Ning Umbjärv ise oli surmtõsine.

Kaks nädalat tagasi oli Reet Niinemäe südame rindu võtnud ja otsustanud tulgu mis tuleb ennast modelleerida lasta. Ja nimelt kogu keha. Igaks juhuks ta oli kaasa võtnud oma supeltrikoo. Kiki, kelle poole ta oli enne sisse astunud, oli teda veel julgustanud ja ütelnud, et ega skulptor keha ei näe, vaid ainult vormi, aga trepist üles

ateljee poole tõustes oli tal siiski häbi hakanud, ta oli ukse taga kõhklema löönud ja alles siis koputanud, kui oli otsustanud tellida ainult büsti. Kuid vaikset ja asjalikku Umbjärve enese ees nähes oli tal kadunud igasugune põnevus ja uudishimu ning ta oli palunud modelleerida ainult oma pääd.

Algul oli siiski üsna huvitav olnud jälgida, kuidas vormitust savitükist hakkas midagi aegamööda kasvama. Kui kunstnik pihkude vahel savirullikesi veeretas ja neid siia ja sinna juurde pistis, mõtles proua: „Ei tea, kas ka Jumal inimese nõnda pidi voolima — kobades, katsetades, juurde lisades, maha kraapides?"

— Kas te ka ennast olete voolinud? küsis proua Niinemäe.

— Ei. See on ka võimatu. Keegi ei tunne ju ennast. Ükski peegel ei aitaks, seletas Umbjärv aegapidi, peatudes iga lause vahel, nagu oleks ta lausedki nagu savirullikesed.

— Aga Jumal lõi inimese o m a näo järele.

— Sellepärast ei olegi tal see asi hästi õnnestunud, hakkas Umbjärv veeretama. Ütleme, et tal peegleist puudu ei olnud, aga see ei aita: iga enesepeegeldus on petlik. Jumal võib väga hästi näha, kuidas see tema loodud maailm välja näeb, aga kuidas ta ise on, seda ta ei tea. Nagu meie ennast ei tunne, nõnda ei tunne ka Jumal ennast. Aga ega see patt ei ole — ennast mitte tunda. See koguni takistab loomist. Enesessorimine teeb viljatuks. Ja sellepärast ma mõtlen, et kui Jumal siiski nii viljakas on olnud, siis ei ole ta enesest mitte palju mõtelnud. Meie oleme Jumalale sarnasemad ilma peeglita kui peegliga.

Need mõtted tulid esile väga aegapidi ja nagu kuhugi tühjusse kõneldes, sest pää kallal nokitsedes oli Umb-

järv peagu unustanud, et tema ees istub elav inimene. Ta peagu kohmetas, kui mudel äkki elama hakkas ja hüüdis:

— Seda ma pean oma mehele ütlema! Jumaluke, kuipalju tema neid asju on uurinud! Kui mul ainult meeles seisaks, mis te mulle nüüd ütlesite.

Siis aga lõi ta endale suu pääle:

— Ah, sa taevas, ma ei tohi ju sõnakestki mehele ütelda, et ma siin olen käinud. See päägi on ju saladus! Sünnipäevakingitus! Nüüd oleksin sisse kukkunud.

— Ma kõnelesin kõike seda vist sellepärast, et te katsuksite natuke loomulikum olla, seletas tüki aja pärast Umbjärv. Ma tunnen ikka, nagu vaataksite teie alati peeglisse ja seaksite ennast selle peegli järele. Katsuge mõtelda muust, mitte enesest!

Kui kuri see kujur ometi olla võis! Keerdlaud, kus Reet istus, oli nagu piinapink, nagu hambaarsti operatsioonilaud, kus ei tohtinud ennast liigutada. Vahel oli Reedal otse nutt kurgus, et kõiges selles poseerimises polnud mitte midagi romantilist, nagu ta oli lootnud. Istu siin nagu ohver. Hoia ennast alati pingul, nagu valvel, nagu enesekaitsel. Ja siis heidetakse päälegi ette, et sa ei pea ennast korralikult üleval. See, kuidas skulptor ühe käega lauast kinni võttis ja seda ühes mudeliga ühte- ja teisipidi keerutas, oli nii ebaviisakas, nii hoolimatu, peaaegu julm!

Aga ennäe, juba hakkasid üldkontuurid selguma, välja tulema nagu mingist udust.

Voolitav leidis, et kõike on Umbjärv liialdanud: kõhnust, põsenukke ja kaela pikkust. Kust ta üldse on võtnud selle nii terava ja õhukese nina? Ka kühmuke selle keskel on liiga silmatorkav; põsed tal nii lohus küll ei ole ja huuled pole ka nii kitsad. Ja see koguilme — kas ta siis tõesti on nii teravajooneline, nii tõsine?

Nüüd aga oli veelgi raskem poseerida, sest kuju küpsemaks-muutumisel oli tähtis iga millimeeter. Oli tunne, et mida sarnasemaks ja ilmekamaks kuju saab, seda varjamatumalt tuleb ees seista. Kui kunstnik huultele vaatas, siis ei saanud enam päris loomulik olla, vaid tuli naeratada, kuidagi edvistada. Aga see ei olnud ei viisakuse naeratus ega õnne naeratus, vaid mingi viril lõige, mida kujur ei saanud arvesse võtta.

Kui mudelil enesepeegeldustunne kadus, kui ta ära väsis ebaloomulik olemast, kui ta peagu tukkuma jäi, siis oli Umbjärvel hää töötada. Magav loom oli Umbjärve mudeli ideaal. Kas ei tahtnud ta enese ees istujat unne suigutada?

Pingutustest ei olnud kunstnikulgi puudust. Mitte et ideaalse vormi tabamine nii kergesti ei õnnestunud, vaid ka sellepärast, et mudeliga tuli alati pidada mingit kahevõitlust, sest too tahtis iga pilgu eemale tõrjuda ja oli tunne, nagu oleks iga üksikasjalisem silmitsus ühtlasi teise haavamine. Umbjärv ei olnud neid skulptoreid, kes mudeli meelt lahutab naljatamistega ja juttudega, kes teda paneb nõnda unustama oma situatsiooni ja siis ise nagu mängides tabab õige ilme.

Reet Niinemäe tundis ennast päris äravaevatud olevat, kui äkki uksele koputati. Ta virgus, hüppas laualt alla ja kadus kiiresti sirmi taha. Umbjärv teadis, et proua ei taha, et keegi teda siin näeks. Ta viskas niisked mähised kuju ümber ja läks ust avama.

Oli Joel Hurt, kes Rõigast taga küsis. Umbjärv oli alles mõtlemas, mis ettekäändega kõige parem oleks tulijat ukselt tagasi saata, kui see temast juba mööda astus, ilma et tähelegi oleks pannud korteriperemehe väikesi tagasitõrjuvaid liigutusi.

— Ma olen nii uudishimulik sinu tööde kohta... Olen sinust palju kuulnud. Vabanda, et ma nii sisse tungisin.

— Mul siin parajasti töö ees, kogeles Umbjärv.

— Ega ma sind palju kinni ei pea. Lähen kohe, vastas Hurt, peatudes kiiresti siin ja sääl mõne kuju ees, milliseid leidus küll maas, küll laual, küll postamentidel, isegi kapi otsas.

Hurt seisatas käsiloleva töö ees, mille ümbert mähis oli lahti libisenud.

— Huvitav! hindas Hurt pääd ja uuris seda igast küljest. Kes on see naine?

— On keegi, vastas Umbjärv, andes märku, et mudel ise on sääl sirmi taga ja et ei ole kuigi sobiv temast kõnelda.

— Ah nii. Ma lähen kohe. Pidime nimelt Rõikaga kokku saama. Ütle talle, palun, lühidalt, et mul ei vedanud. Ja et sõidan ära maale. Sügiseni. Siis katsun uuesti õnne, aga juba teisest otsast.

— Ei vedanud? Ja milles siis?

— Läksin välja liiga suurte plaanidega. Tegin linnaisadele pisut fantastikat. Nad pole sellega harjunud. Kukkusin projektidega ilusasti läbi. Aga tühja, mis sellest nüüd veel rääkida!

— Ma ei ole midagi kuulnud. Ei ole lehti järjekindlalt lugenud.

— Ega seda lehtedes veel pole. See häbi tuleb paari päeva pärast. Tahan siit enne kaduda. Niisiis tervita Rõigast.

— Sa saad temaga kokku „Töötu intelligentsi klubis".

Umbjärv andis aadressi ja palus mõni teinekord sisse astuda, kui ta on vabam. Hurt oli juba ukse juures.

— Sügisel oled siis tagasi?

— Näeb. Võib-olla otsin õnne ka mujalt.

Reet Niinemäe ei läbenud enam paos olla. Ta oli hinge kinni pidades kuulanud päält sõnaahtrat juttu, oli Hurda ära tunnud, selle, kelle jalgrattale ta kunagi sirelioksa oli kinnitanud ja kes ära sõites kordagi enam tagasi ei vaadanud. Nüüd oli ta siin, siinsamas, paari sammu kaugusel, jälle ära minemas.

Ta astus sirmi tagant välja ja küsis:

— Teie vist mind enam ära ei tunne? Ei seda kuju siin ega mind? Aga mina teid küll, juba häälest.

— Tõepoolest, preili, ma ei mäleta... kogeles Hurt punastades.

— Ma pole enam preili! naerdi vastuseks. Kõik ütlevad ikka preili! Kas minus siis tõesti midagi proualikku ei ole?

— Proua Niinemäe, härra Hurt! katsus kunstnik Umbjärv kohmakalt tutvustada.

See nimi ei ütelnud Hurdale kuigi palju.

— Teie muidugi ei tarvitse mäletada. Nagu kõik mehed... Ma kuulsin teie juttu päält. Ja pidin kohe ennast näitama. Te ütlesite, et olete läbi kukkunud... Teie liialdate! Kas te siis ei tea, et just teie projekt meeldis kõige rohkem?

— Nii? Vaadake, see teie pää sääl, see meeldib jälle minule kõige rohkem, naljatas Hurt vastu.

— Teile meeldib? Ta ei ole aga sugugi sarnane...

Tuldi ukse juurest tagasi ja asuti kuju vaatlema. „Kust ma ometi teda tunnen?" mõtles Hurt.

— Kust siis teie projektide saatusest teate? küsis Hurt, kellele uudishimu rahu ei annud. Kuidas teie neist üldse huvitatud olete?

— Oo, ma tean paljugi, mida teie veel ei tea! vastas Reet Niinemäe kelmikalt Hurda otsa vaadates. Tean näiteks neidki inimesi, kes teie pääle vihased on!

— Teie arvate vist kahjurõõmsad?

— Ei, sest mõnigi võib kade olla. Kas te siis sedagi ei tea, et teie kava võetakse edaspidi aluseks? Vaadake, mina tean seda! Ja kui mõned teie pääle vihased on, siis sellepärast, et teie tahtsite raekoda mujale viia ja enne mõned majad maha lõhkuda.

— Ma pole isegi kolmandat auhinda saanud... vastas Hurt.

— Auhind on ise asi. Teie projekt ostetakse ära. Ja majad lõhutakse maha, ja selles see viga seisabki.

— Viimati teen liiga teiegi majale?

— Ei, seda küll mitte. Aga selle eest on üks tuttav perekond ärevil. Nad on juba kõik välja nuhkinud ja nad võivad veel kõik teie plaanid nurja ajada. Raha neil on ja risti nad ka ette ei löö.

— Kuidas te kõike seda teate?

— Kas see siis nii ime on? Siin on üldse raske midagi salajas hoida. Näete, ma käin siin kunstniku juures. Ja see kõik pidi väga suur saladus olema, aga nüüd — sedagi teate juba teie. Kui teie minu saladusi teate, eks mina või siis ka teie omi teada.

— Mis nüüd minu teadmisest! Ma niikuinii kellegagi läbi ei käi. Oma vanu sõprusigi pole mahti saanud üles soojendada.

— Kas teie siis tõesti nõnda üksindust armastate? Mul oli teist sootu teine ettekujutus, tollest ajast, kui teie... võõrastele maatüdrukutele aitasite võid kokku lüüa...

— Ah, sa taevas! Jah, nüüd tuleb mul kõik meelde... Hurt haaras impulsiivselt naise käe oma pihku.

— Ja nüüd olete siis soliidne proua?

Ta tõstis proua käe ja kummardas seda viisakalt suudlema.

— Proua küll, aga mitte soliidne! Kuidas te seda arvate? Kas ma olen siis tõesti nii palju muutunud? Vananenud?

Skulptor oli vestluse kestes poolelioleva pää kallale asunud ja kasutas nüüd oma mudeli eneseunustust selleks, et mõnda vormi korrigeerida. Ta oli õnnelik, ta oli unustanud teiste juuresolu, oli süvenenud oma töösse. Ent kaua see ei kestnud, sest ennastleidnud paar kippus minema.

Oli nagu endastmõistetav see nende koosminek, see õhinal vestlus, vanade mälestuste üleslõkendus. Kergete sammudega laskusid nad treppidest alla, proua Niinemäe ees, nii haruldaselt sale ja nõtke Hurda arvates. Magusat rõõmu hoovas läbi kogu Hurda olemise, kui ta pilk langes õlgkübara varjust välja rulluvaile pruunidele kiharaile.

Naine pööras äkki oma pää tagapoole, kuid samal hetkel ta pidi trepiastmel komistama. Hurt haaras kohe ta palja käsivarre, mis oli jahe ja habras, ning pigistas seda õnnesööstis.

— Ei, jätke! vabastas naine oma käe kalgi sõnaga. Kuid üleslöödud pilk oli tal täis andumust ja lubamisi, mis Hurda panid kiiremini sulama kui kunagi varem. Nagu ammu-ammused tuttavad kõndisid nad teineteise kõrval, lobisesid, naljatasid, imestades ühtlasi, kuidas sarnane vastastikune usaldus võib üle öö tekkida.

— Nagu mõni kiirehitus! naljatas Hurt.

— Päälegi ilma projektita! vastas Reet.

— Ja ilma võistluseta. Või seisab võistlus alles ees? küsis Hurt kahemõtteliselt. Intriigid?

Kui nad vanalinnast välja jõudsid tänavat pidi, mille lõppu Hurt tulevase raekoja oli kavatsenud, näitas proua Niinemäe kaht maja, millest üks oli vana madal kollaseksvärvitud puumaja pagarikringliga ja teine värskeltkrohvitud ja moderniseeritud väike elamu. Hurt luges sildilt: Taras.

— Läheme siit ruttu mööda, ütles proua Niinemäe. Et keegi aknast ei näeks. Muidu läheb põrgu lahti.

Nagu kaks vandeseltslast hiilisid nad sellest kardetavast kohast mööda.

— Pidage seda kahte maja silmas, seletas Reet, kui nad juba kaugel olid. Nad ei ole küll jumal-teab mis asjad, aga nende omanik, oi, kui te ainult teaksite! Nende käest ma kuulsingi teie üle. Nad ei luba kunagi oma maju maha lõhkuda. Eriti proua.

Hurt mäletas uduselt seda paari Orajõe pool.

— Proua Taras mind ei salli, jatkas proua Niinemäe. Ma ei tea ise mispärast. Ta üldse ei salli enesest nooremaid. Ja sellepärast katsub ta teisi naisi ikka vanemaks teha. Hoidke nende eest!

Jalutus oli nii ruttu lõppenud. Proua Niinemäe seisis juba oma ukse ees ja sirutas käe.

Kui Hurt tagasi vanalinna poole astus, olid ta sammud haruldaselt kerged, ta ei märganud, kuidas tänavad kadusid ja majad möödusid. Ta tuju oli rõõmus, peagu laulev, kui ta „Töötu intelligentsi klubisse“ astus, et Rõikaga enne ärasõitu veel paar sõna vahetada.

Seda enam rabas teda siin kasarmulik rangus ühenduses lohakusega ja koristamattusega.

Juba eeskojas küsis üks rõugearmiline mehike, kes koosnes tõsidusest, argusest ja sõnakuulmisest:

— Keda te soovite?

Kui Hurt oli oma soovi avaldanud, koputati uksele ja jäädi ootama. Kuna seest mingit vastust ei kuuldunud, ei tahetud Hurta lasta sisse.

Ta avas ukse ise, vastu keeldu. Tuba oli täis suitsetatud ja sigaretiotsi vedeles kõikjal. Rohelise kattepaberiga lihtsa laua taga istus Ants Rõigas mustas särgis ja heleda kaelasidemega. Ta oli oma korrektuuridega nõnda ametis, et ta päädki üles ei tõstnud. Jooksupoiss seisis tikksirgelt laua kõrval ja ootas sõnakuulelikult käske. Säärsaapad jalas, barett kuklas, istus diivanil noormees, samuti mustas särgis, ja luges hooletult ajalehte. Oli veel kaks-kolm isikut, kes tasakesi omavahel juttu ajasid. Hurt tahtis kohe laua juurde astuda, aga rõugearmiline mehike kargas kohe tema juurde, peatas teda käisest ja sosistas:

— Ärge teda praegu segage! Oodake, ta kutsub ise!

Rõigas luges oma trükiparandeid edasi, ilma et ta midagi oleks märganud. Ta oli siin nagu mingi võimukandja, mingi pühak. Hurdale näisid need alandlikud tunded olevat naljakad ja naeruväärt. „Teeskleb," mõtles ta.

— Ega ma mõne rapordiga tule, raputas Hurt rõugearmilise mehikese enese käise küljest lahti ja astus laua juurde:

— Tere, Ants! Kui sul praegu aega ei ole, siis ainult paar sõna!

Rõigas lõi pilgu alles nüüd üles. See oli sõdurlik ja mitte sugugi sõbralik, nagu Hurt oli harjunud nägema.

— Palun siit lahkuda, hüüdis Rõigas kõigile teistele, kes toas viibisid, samal ajal, kui ta püsti tõusis ja Hurdale kätt pakkus. Nagu väepäälik jäi Rõigas sõnatult päält vaatama, kuidas ta käsku täidetakse. Kui tuba puhas, pakkus ta Joelile suitsu ja istet:

— Sa imestad? Pole midagi imestada! Kõigepäält distsipliin, nõnda tuleb kord majja. Seda tuleb harjutada ja kuidas veel!

— Sulle on vanad buršikombed kõvasti külge jäänud.

— Pole siin midagi naerda. Konvendivaim kulub ka sinule ära. Ja kogu riigile.

— Natuke hilja mul rebaseks hakata! naljatas Hurt vastu.

Pool tundi hiljem olid vanad sõbrad lõunat söömas „Musta hundi" restoranis, kus Rõika mõtteosalised tavatsesid õhtuti koos istuda. Nüüd oli restoran peagu tühi.

— Noh, nüüd on sul tuju siis halb? küsis Rõigas.

Temagi kõrvu oli juba ulatanud teade, kes võistlusel auhinnad saanud.

— Halb? Ei, sugugi mitte! Vaid suurepärane.

Ja tõesti, Hurda tuju oli kõike muud kui halb. Seda mitte ainult äsjase ootamatu kohtamise tõttu, vaid ka nende rõõmsate teadete tõttu, mis ta proua Niinemäelt oli saanud.

— Ära tule mulle rääkima! Kui ikka pika töö ja vaeva pääle nõnda ümber käiakse... Aga oled ise süüdi! Kes saigi sinule auhinda anda, kui sa nagu karu oma pesas istud, kui sind keegi pole näinud ja kui keegi sind ei tunne! Miks sa mind varem üles ei otsinud? Mina oleksin sul need asjad aidanud joonde ajada.

Kelner tuli eelsöögiga ja napsiga.

— Noh, terviseks! jatkas Rõigas. Oled mul kena vennas, aga natuke naiivne! Loodad oma geeniuse pääle, kui meil kõik asjad käivad küünarnukkide varal ja tagatreppide kaudu. Armas jumal, kuidas saab žürii ausat otsust teha, kui ta sind nägu pidi ei tunnegi! Aga see on ju kõik paljas kometimäng, sest kes usuks, et linnal selle rae-

koja ehitamisega üldse tõsi taga on? Nemad ja raekoja ehitamine! Noobel žest muidugi, et vaat mida kõike me ei taha teha! Ajagu nad aga enne Ribaküla putkadele korralikud toed alla, vaat mis! Ei tea kust nad õige need miljonid välja võtavad, kui ei jõua solgitorusidki linnast läbi ajada? Puha bluff! Kahju et sa seda enne ei teadnud!

— Aga kuidas? vaidles Hurt vastu. Milleks siis üldse raha kulutada niisugusele võistlusele, kui seda tõsiselt ei võeta?

Rõigas tõstis jälle klaasi ja võttis suupistet, pani siis noad-kahvlid tagasi taldrikule, et käsi vabaks saada oma mõtete avaldamiseks:

— Kas sa siis veel ei tea, milleks niisuguseid võistlusi korraldatakse? Omamehele on ju tarvis raha ja au sokutada, võõrale aga vaja pirn anda, et ärgu tükkigu vahele ja ärgu ajagu oma nina liiga kõrgele! Vaat mis! Kõik muu on kõrvaline!

— Sa armastad küll liialdada!

— Mina liialdan? Kui sa ei usu, siis võiks sõber Umbjärv sulle jutustada imelugusid, kuidas temagi erialal sokutatakse omameestele auhindu ja ostusid ja tellimisi. Nõnda kõikidel aladel ilma erandita!

— Ma ikka ei taha seda närusust hästi uskuda, vastas Hurt.

— Ela mõni kuu siin ja hoia silmad lahti, siis usud ka sina. Oled arhitekt, hüva, unistad võib-olla toredaist majadest, asfalteeritud tänavaist, parkidest, tiikidest, platsidest, jumal-teab millest kõigest. Sul võivad kõik plaanid käepärast olla, jah, isegi premeeritud, kõik aina esimesed auhinnad, aga kas sa arvad, et sa küünevõrdki saaksid midagi teha senikaua kui sääl eesotsas istuvad kambamehed,

kes ainult omavahel jagelevad, kauplevad ja sahkerdavad? Need saatanad on ju ennast kõigi juurtega igale poole sisse ajanud, katsu veel lahti kangutada! Kes hilja tuleb, see ilma jääb. Või kuidas sina mõtlesid siin ennast sisse süüa? Kui sul pole ees onupoegi ja häid tuttavaid, siis pühi suu puhtaks.

Rõigas ägestus järjest enam. Ta tühjendas sageli klaase, ja vaevalt midagi hamba alla saades, jatkas ta:

— Üldse on häbi praegu mingit kohta pidada, auhinda saada või avalikku tellimist. Igaüks arvab, et oled selle saanud pugemisega, määrimisega, kahtlaste teenete eest. Kes vähegi enesest lugu peab, see hoiab sellest rämpsust eemale. Ja annab meile õiguse. Küll me neile onupoegadele kord veel näitame! Juba neil on kananahk seljas, nad teavad ju, et tuleb kord päev... Nad katsuvad meiega leppida, aga oodaku enne! Me pole nii närused, et lepiksime mõne koorukesega. Kas kõik või mitte midagi!

— Luba küsida, ma ei saa hästi aru, kes need „meie" on?

— Meie? Tule ükskord mõnele koosolekule, siis näed, kes see meie on! Igatahes me pole see käputäis mehi, kellele võim on kätte jäänud, kui jalgealune ammu on kadunud. Sääl nad pingutavad, nii et õmblused rebenevad, lapivad kokku uusi põhiseadusi, sulgevad meie ühinguid, keelavad koosolekuid. Aga kui nad ka vanajumala panevad põhiseadust tegema, meie hääletame maha! Sa peaksid kord nägema neid põlevaid silmi, seda meelepaha, seda kättemaksuviha, mida rahvas tunneb...

— Rahvast üles kütta pole ju raske, vastas Hurt rahulikult. Maha karjuda oskab igaüks, aga pane ta midagi üles ehitama! Siis jääb ta kohe vait.

— Küllap ülesehitus tuleb omal ajal. Enne tuleb tee puhtaks teha. Ka sina ei saa uut hoonet üles ehitada, kui sa pole enne vana aset puhtaks teinud.

— Mida te siis vähemalt tahate? Mis kavad, mis plaanid teil on?

— Vabanda, aga see on sul kaunis loll küsimus! Ja seda kuuleme iga päev küsitavat. Aga ega me pole mingid parteijäärad, kes aina lubavad teha seda ja teha teist. Meie ei luba midagi, meie o l e m e. Mõistad? Me kanname teostust enese loovas minutis! Me tunneme eneses rahva hinge kõnelevat ja see hääl juhib meid.

— Aga seda tunneb ka iga teine, katsus Hurt vastu ütelda, kuid Rõigas ei näinud seda uskuvat. Ta sai koguni pahaseks:

— Kuidas julgeb üks parteimees tulla ütlema, et tema esindab kogu rahvast? Kuulaku parem, mis rahvas tema kohta ütleb! Näidaku ta kord oma nägu meie koosolekul: ta vilistatakse otsekohe välja, ta trambitakse silmapilk maha, niipea kui ta suu lahti teeb.

— Kas see ongi siis see rahva hääl?

— Jah, see on rahva hääl! Ja kes seda häält ei kuule, häda sellele!

Rõigas ei tõstnud enam klaasi terviseks. Ta silmad ergasid juba ja ta jõi üksi. Näis nagu oleks ta juba müstilises osasaamises oma jumalusega.

— Massi instinktidel on veelgi kergem mängida kui kaartidel, osatas Hurt. Aga kuhu te nõnda välja jõuate, kui te pimedas edasi tormate? Jooksete veel vastu seina ja veristate pää. Ilma selge mõistuseta ja rahuta ei pääse teie kaugele!

— Kas on ajalugu kunagi selge mõistus edasi viinud? Intellekt on see kõige narrim ja armetum osa inimeses.

Ikka kaaluda, kahelda, vahtida suu-silmad ammuli — kurat võtaks, tarvis on elul sarvist kinni haarata! Riskimist on tarvis, eneseusaldust, julgust, mehemeelt — vaat seda kõike on tarvis! See on, mis mägesid võib liikuma panna!

— Milleks mägesid liikuma? Kellele seda musta kunsti vaja?

— Kas sa siis ei tunne, et see rahva jõud, mis nüüd liikuma on hakanud, on suurem, püham, kõrgem kui kunagi enne. Ja see võib imet teha! Nüüd kas sünnime ümber või sureme! Üks kahest. Rahvas on juba tee valinud. Ja ta liigub! Liigub, mõistad?

— Milleks? küsis Hurt. Vaevalt oleme saanud jalad alla, kui peame juba ümber liikuma? Ikka iga kümne, kahekümne aasta järele ümber sündima, nahka vahetama, nagu oleksime mõned libahundid! Vaene rahvas, kes peab ikka ainult tuhuvoodis pikutama. Ja traditsioonid, pidevus? Kuhu jäävad need? Kas me saame üldse mingeid traditsioone juurutada, kui me iga päev katsume taime ümber istutada? Eile veel olime selge pääga demokraadid, täna jookseme juba pimesikku ja otsime juhti. Mis saab meist homme?

— Sa näed ju ise, kuhu oleme jõudnud: rappa! Kas sa arvad, et me peame sinna ära uppuma? Demokraatia? Ahaa, nüüd ma puudutasin vist sinu pühadust? Viis inimest ja kümme arvamist, see on su demokraatia! Traditsioonid? Ainult üks traditsioon on püha — rahvus. Ja siin ei tohi olla kümmet arvamist, vaid üks. Kes teisiti arvab, sellele suu kinni!

— Aga, armas Rõigas, ega siis kõik inimesed ühteviisi ei tunne ega mõtle.

— Peavad! Ja loril lõpp.

— Igal isikul on ka omad kogemused, omad arusaamised...

— See ongi roim, et tahetakse olla mingi ise. Mis kogemusi veel vaja! Süda tuksub mul siin, näe, ilma kogemusteta, iseenesest. Ja tuksub koos rahva südamega. Mul pole muud vaja kuulda ega teada.

— Nõnda pimesi sa võid kõige oma südamega vastu seina joosta!

— Ah, jäta lori! Sina kelgid veel oma vana vaimuga, kui kogu maailm ennast teisele küljele pöörab. Sinusuguste suu oleks tarvis lihtsalt kinni toppida! Külid ainult lahkhelisid. Neid pole meil vaja. Me peame üks tervik olema. Iga lahkheli on mürk.

— Jah, aga kas sina ise ei sünnita lahkheli? Ja mis siis, kui ühel päeval just sinusugustele suu kinni pannakse?

Rõigas vahtis uduste silmadega Hurda otsa ega vastanud midagi. Alles tüki aja järele, kui vahepääl oli vaikselt söödud, algas ta uuesti:

— Sul on õigus. Misjaoks need lahkhelid meie vahel? Milleks me siin üldse vaidleme? Parem kõneleme muust. Jutusta parem, sõber, kuidas sa kõik need aastad oled elanud? Ja mis plaanid sul ees on? Nüüd sa siis seisad katkise küna ees? Ei vedanud? Löö käega! Aga mis sa mõtled edaspidi pääle hakata?

— Jääb oodata, kuni õnn ise sülle kukub.

— Tead mis? ütles Rõigas ettepoole kummardudes. Astu meie klubisse! Jah, ära hääd nõu põlga! Meil on tublisid toetajaid, niisuguseid rahajõmme majaomanikke, kes meie liikmeile kohe valmis on tööd muretsema.

— Noh, aga siis ma peaksin teie klubist jälle välja astuma...

— Kes seda ütleb? Su töö on ainult ajutine.

Rõigas katsus oma häält tugevasti alla kruvida, vaatas ringi ja lausus:

— Täiesti omavahel öeldes, mitte selles pole asi, et sa tööd saaksid, vaid... ei lähe rohkem kui ainult mõni kuu... Ainult mõni kuu... Mõistad?

Ta pilgutas silmi ja tegi rusikaga käänamisnõksu.

— Võid mind uskuda! Selles ei ole mingit kahtlust! ütles ta jälle kõvemini. Ja siis võiksid sina juba teist keelt kõnelda! Sina oled mees, missugust otsida annab. Sul on seljataga tugev staaž, sinusuguseid saab sõrmedel lugeda. Sind ei tohi vaka alla panna. Päälegi kus sul on niisugune mees sõbraks nagu mina. Kas sa arvad, et mina sind kunagi hätta jätan? Mina olen sind teinud arhitektiks, mina pean sulle ka väärika koha muretsema. Selle sa saad! Võid juba kujutleda, mis ülesandeid tekib, kui s e e kord sündinud on... Sina ütle ainult oma sõna. Ja su sõna saab teoks! Kõik teised lurjused aga paneme seina äärde! Ei, ära karda midagi, see oli niisama... ilus ähvardus!

Rõigas näis sugulane olevat neile lõuna-ameerika võimurite kandidaatidele, kes pukki tõustes vabastavad kohtadelt senised ametnikud, et asemele seada oma onupojad. Kuid — imelik küll — see magus sööt meie arhitekti suud vett jooksma siiski ei võtnud.

Hurda ükskõiksus vihastas teda:

— Või sa viimaks kahtled, kas meist asja saabki? Sa ei usu? Siis tule vaata, kuidas meil osakondi üle kogu maa sigib nagu seeni. Isegi kaitseväes on meil rakukesi, meie mehi on igal pool, igas ametkonnas, kohtus, koolis, raudteel, postil, maal, linnas. Meil on omad nimekirjad, me teame, kes on õige mees, kes kahtlane, kes lausa vastane. Kõiki me võlla ei tõmba, sest me tahame näha, kuidas

need nadikaelad ükskord tulevad meie poole põlvili leiba paluma. Roomates peavad nad tulema ja pattu kahetsedes, et me saaksime neile enne nagu kord ja kohus näkku sülitada! Terviseks! Kes pole meiega, see on meie vastu! Vanu patte me nii kergesti andeks ei anna! Las tulevad Kanossasse palja jalu. Siis on, mille üle end lõbustada. Kui kord võim on meie käes, siis pea silmas, et meie seda enam kellelegi käest ei anna. Mõistad? Mitte kellelegi enam! Me pole enam nii rumalad, et hakkame sõdima sõrmedega, kui meil on rusikad. Seda ma usaldan sulle sõbramehe poolest. Pea seda silmas, Joel! Ja kui nüüd sina pärast seda kõike, mis ma sulle olen ütelnud, julgeksid astuda n e n d e kilda, meid reeta, siis pane kõrva taha, et seda sulle ei unustata! Siin olen ma järeleandmatu. Mõistad?

— Sa ära lobise mulle nii palju saladusi! Seinad võivad kuulda.

— Seinad olgu vait! Aga sina, minu vana sõbramees, pead kõik mu saladused kuulda saama, sest ma tahan sind nõnda kinni mässida, et sa minu küüsist enam ei pääse.

Ja Rõigas, kes Hurta kord oma südamesõbraks nimetas, kord vaenlaseks pidas, kord teda usaldas ja kord teda ähvardas, arvas hääks teda õhtuks siiasamasse tagasi kutsuda: õhtul oleks siin veel teisigi sõpru koos ja nii saaks Hurta ühiselt pihtide vahele võtta.

— Kõik esimene sort, kinnitas ta Joelile õhtustest kaaslastest, nagu sina. Ka naistepoolist saab, nii kesköö paiku. Mõistad? Ma olen teistelegi seletanud, et sa kindlasti tuled. Ära mind sisse vea!

— Ei saa kuidagi. Olen otsustanud ära sõita.

— Ah, lori, kuhu sa sõidad? Tahad ainult kõrvale puigelda.

— Mul juba vend jaama vastu tellitud.

— Las ma sean selle asja joonde. Telegrafeerin, et tuled homme. Üsna lihtne.

— Ei, see ei lähe.

— Miks? Sa põlgad meie seltskonda?

— Jätame! Mul pole lusti! Ja üldse ma ei taha niisuguste mustade asjadega tegemist teha!

Rõikas kihvatas viha.

— Mis sa ütlesid? Mustade asjadega? Kui kaalul on terve rahva saatus! Sinul see on must asi?

Rõigas tundis end solvatuna.

— Jah, kaalule panete te kogu rahva saatuse küll. Aga just oma mustade plaanidega. Vaadake ette, et te ise endid ära ei kõrveta!

— Ohohoo, hüüdis Rõigas. Saab näha, kes julgeb meid puutuda! Ma ei kõneleks nii avameelselt, kui meil selja taga oleks ainult tühine käputäis. Meil, kurat võtku, leidub reserve veel mujalgi, sääl, kus keegi ei tea arvatagi! Ütlen sulle viimast korda, Hurt, kui sa seda oma üleolevat grimassi näost ei jäta, siis võib su käsi halvasti käia, väga halvasti.

— Mis see on? Kas ähvardus?

— Ei, ainult viimane sõbralik nõuanne!

— Ja pärast seda?

— Pärast seda võime seista silm silma vastu ja siis ei ole enam halastust!

Restorani ukse ees läks kumbki ise poole.

— Hüvasti siis! hüüdis Rõigas. Vaata ette, et sa meelt pöörad, kui veel pole hilja! Sest me puutume veel kokku!

— Ehk teine teisel pool barrikaadi! vastas Hurt.

5.

Jaaniõhtu on väikesele jaamaesisele kokku meelitanud palju noort rahvast. Rongi oodates jalutatakse üksteisest mööda ning vahel heidetakse pahemale või paremale ka mõni ükskõikseks teeseldud pilk. Õhtu on veel valge ja väga avar, kuigi päike on loojunud. Oodatakse, kuni jaama taga vana linnuse asemel tõrvasteriit põlema süüdatakse, siis muutuvad tulle vahtinud silmad pimedamaks, meeled hoogsamaks, kuuleb huikamisi ja metsateedel ei kustu vadistus päikesetõusuni.

Lõbusa koosviibimise ootel on inimeste näod õnnelikud. On soe ja vaikne. Joel Hurt astub vagunist oma pakkidega ja vaatab ringi. Keegi pole talle vastu tulnud. Seda parem. Saab segamata kõndida, mälestusi äratada, mõtteid mõlgutada. Võiks isegi põigata mõnele jaanitrallile, anda ennast juhuse hooleks, kuigi kümneaastane ajavahe on tagasihoidlikumaks teinud. Aga on hellitada häid mälestusigi südasuvistest hulkumistest, kus ööd olid nii lühikesed, lahtiste laugudega, ja kus vaevalt said käe nõtke piha ümber lüüa, kui juba päevavalgus vahele lõi. Siis oli ruttamisi risti läbi kaera või odra, mis aga otseteele ette juhtus, oli magamisi võõrais küünides ja ristikheinarõukude all, oli sügavaid ja tõsiseid vaidlusi lõkke ümber,

oli ka kiirtutvusi, mis lõkendasid üheainsa valge öö ja unusid päikesetõusuks.

Nüüd on kõik teisiti. Nüüd see pole enam uljalt vilistav vander, kes läbi öö astub, vaid soliidne arhitekt, kelle vesihall spordiülikond juba ärataks võõrastust, kui mitte enamat, niipea kui ta mõtleks mõnele jaanitulele läheneda. Ka sisemiselt on ta irdunud sellest elust, kuhu ta kunagi lapsena tervenisti kuulus. Kuivõrd ta on võõrdunud — see äratab Joel Hurda enesegi uudishimu.

Ta pöörab välja suurele sirgele maanteele. Siin pole teisi jalakäijaid näha, ainult kiire auto vuhiseb vastu ja puistab hingelämmatavalt palju tolmu. Ka mõni jalgratas sõidab harva mööda. Metsa tagant tõuseb heledasse taevasse rõõmus rakett. Järv heinamaade ja soode keskel tundub olevat lame ja igav, aga sääl üle, kaugemal ja kõrgemal taeva serval näeb juba kolm, viis, kaheksa tuld.

Joel on kadunud kuhugi sügavasse enesesse, kui teda äratavad ta enese tümpsuvad sammud sillal. Ta vaatab, kuidas jõevesi tasakesi roogu liigutab. Nagu hallid putukad kaovad järve poole heinasaod ja soe hoovus kannab ninna niidu lõhna, mida on nii mõnus sisse hingata maantee tolmu vahele.

Tee viib mööda endise mõisa hiiglaaida kaares müüridest. Valgekslubjatuna ja trellitatuna seisab see nagu mõni kindlus või vangla. Üleval katusel vastu õhtutaevast seisab plekist tuulelipp väljalõigatud aastaarvuga 1764. Kui Joel siit viimati mööda sõitis, seisid telliskivist väravapostid viltu ja tallikatuseid sasis tuul, nüüd on häärberi esisesse parki asetatud puhtad valged pingid, teed on kruusatatud ja vastset väravat ehib valge emailsilt mustade tähtedega: H a a b j ä r v e p õ l l u t ö ö-

k o o l. Kõrged pärnad ja püramiidkuused on küll endised, aga nende taha on tekkinud uusi moodsaid hooneid ja alt veskipaisust jookseb üles elektritraate.

Ka ülal Haabjärve mäel on nüüd kuulda kilkamist, laulukõõrutust ja suurt kõnekõminat. Kümme aastat tagasi oleks Hurt kindlasti sammud sinnapoole seadnud, aga nüüd ta seda enam ei tee. Ta pöörab säält mööda viivalt maanteelt hoopis kõrvale ja valib otsema jalgtee läbi metsa, mis on üksildasem, aga seda mälestusrikkam. Madal, kiire jõgi suliseb pahemat kätt; üle jalgtee lookleb sageli kühmus puujuuri, kuhu hämaras võib komistada. Varsti see tee puude vahel tõuseb, jättes kärestiku alla liivaseinte vahele. Juba ongi jõutud mingi vana varemetüki juurde, mille müüridele tuleb ettevaatlikult ronida. Säält näeb üle latvade õhtutaevast ja Orajõede vesiveski katuseid ühes veskijärvega. Kõik need kohad on vanad tuttavad, sõbralikud ja soojad. Kui varemete juurest kohe jõe äärde laskuda, võib hämarast vahest eest leida neidsamu meeleolusid, mis siis, kui nad sääl ühel sama valgel ööl kõndisid, Orajõe ees, kõrval heledas kleidis tütarlaps, ja tema, Joel, taga teise tüdrukuga, kelle nimi ja kuju meelest haihtunud.

Veskitamm on maha lastud ning järvepõhja on jäänud ainult vähe vett. Kõik on endine: kulunud veskikivi vastu seina, väikesed jahused aknad, vaikiv maja. Siin on Paul Orajõe sünnikoht, siin on nad koos supelnud, sõudnud, kalu ja vähki püüdnud, sest Joel oli siin sagedane külaline. Siin on lobisetud ja plaane hautud, siit on Joel üksinda alla jõeoru poole laskunud, raamat peos. Ikka ta armastas lugeda nii tihedasti kirjutatud raamatuid, et üle ühe lause korraga ei saadud lugeda. Sest palju parem kui lasta ennast põnevusse kiskuda oli anda tööd oma mõt-

lemisvõimele. Tema lugemine oli nagu vesi üle veskiratta, ei kunagi vesi läbi liiasilma.

Nüüd leidis ta siit eest vanu tähiseid oma mõtteile. Siin kahe kase vahel oli veel säilinud hõngu mõnest Nietzsche aforismist, sääl kollaste jõepudelite ees oli ta kaua kuulatanud Pascali lauset hirmust lõpmatute ruumide vaikuse ees.

„Tosina võrd aastaid on sellest, võib-olla enam. Kas olen ma veel seesama mina? Kümne, kahekümne aasta pärast olen ehk jälle siin. Veskikivi toetub ikka veel vastu seina, järv on jälle maha lastud, taevas on hele, ma leian eest oma kunagi mõeldud mõtteid ja loetud lauseid peenrailt, kõnniteedelt, okste vahelt. See, mis minus on muutumatut ja vananematut, on tugevam ja kindlam kui see, mis muutub. „Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis." Sääl all orus, jõe vulin kõrvus, lugesin esmakordselt vastupidist: „Alles Unvergängliche ist nur ein Gleichnis" ja olin rabatud pää pääle pööratud tõest. Ja ma uskusin seda, sellepärast, et see mõte oli julgem ja trotsivam. Nüüd aga usun Goethet rohkem. Miks? Kas sellepärast, et kümne aastaga pole midagi muutunud? Et olen vanem, kogenum, tardunum? Aga tõed, mis sõltuvad vanadusest, väsimusest, meeldimisest — mis tõed need on? Mugavad tõed, mugavustõed! Ah, ma olen ikka veel endine, nagu siis... Vahepääl pole midagi juhtunud, seestpidi vaadates pole üldse vananemist olemas... Mina istub ikka muutumatult oma tagakambris ja vahib välja, kuidas miski sääl väljaspool liigub ja muutub. Ja surm? Mis on surm? Kas saab surra see, mis on muutumatu? Jah, aga kui ma nüüd õige küsin, kas need mõtted surmast, muutuvusest ja muutumattusest tekkisid mul praegu sisemise loogika teel, või sellepärast, et mu sam-

mud lähenevad metsa-surnuaiale, siis ei tea ma tõesti vastata..."

Vanale mõisnike metsakalmistule polnud palju maad. Teerada viis lähedalt mööda. Hämaras kuusemetsas polnud ühtki käbi kukkumas, ei ühtki häält kuulda pääle oma enese pehmete sammude.

Miks pööras Hurt jalgteelt kõrvale? Miks tahtis ta tingimata sel öisel tunnil kalmistul ära käia? Otsus tuli peagu kaalumata, vahest liigagi järsku. See oli julguse proov, katse iseenese kallal, nagu neid varemgi oli tehtud.

Metsa tunneb Joel hästi. Juba, näe, paistabki puude vahelt maakividest aed, väike kabel, mõni raudrist, sammaldunud kiviplaadid rohus. Ümber aga valitseb pahaendeline vaikus.

Üle kiviaia on kerge ronida. Puid kalmistul ei kasva, ainult mets seisab kalmistu müüri taga nagu teine müür, mis valgeöisest taevast läbi laseb ainult õige vähe hämarust. Madalaid lopsakaid põõsaid või kõrgeid taimi kasvab siinsääl mütsakus, ja kivitahkude vahelt otse nagu maa alt uhkab esile ronitaimi; neid jookseb isegi üle jalgraja. Sel taimvaibal astudes on tunne, nagu oleks rohi rasvane ja lääge, nagu lömastuks jalge all paksulehelised juudakäpad või kivirikud. See on vastik ja isegi nagu pisut jube.

Keegi sunnib Joelit kiiresti astuma, aga sisemine pilkav hääl on tugevam. Sellegipärast hoovab midagi külma üle kogu keha ja Joelil hakkab häbi. Ta jääb seisma ja loeb aegapidi numbreid. Nõnda ta saab küll enesevalitsuse tagasi, aga ebamugav on siiski. Katse on läbi ja milleks veel ennast piinata? Tarvis üle müüri tagasi ronida ja endist teed jatkata. Näe, sääl müüri ääres seisabki pink, hall, madal, kas mitte kivist tahutud? Sinna pääle astuda ja vups! oledki üle aia.

Käsi müüriäärele tõstetud, jalad pingil, annab Joel hoogu, et üles hüpata, kuid pink puruneb praginaga, mis tundub ses vaikuses otse kõuemürinana. Sähvatab tunne, nagu tõuseks tuhat kätt hauast ja tahaks ronijat tagasi sikutada! Ees on äkki pime kuusemets, kust tuleb läbi tungida, käed ette sirutatud, silmad kinni. Keegi kriimustab, keegi haarab kuuest, keegi tahab kübara pääst viia...

Viimaks ometi hõrenevad oksad ja tüved. Joel ajab silmad lahti, seisatab ja tunneb südame kiiret peksmist. Siis hakkab tal häbi, katse on ebaõnnestunud, ta sooviks seda veel korrata, aga on selleks liiga väsinud. Ei midagi hinda Joel Hurt nõnda kui enesevalitsemist — ja nüüd...

Hommikulinnud juba vidistavad, kukk laulab talus, juba koidab. Iga samm kodutalu poole on tuttav, iga teekivi, põõsas, peenar tervitab südamlikult. On nagu liiguksid pühal pinnal, ja Joel paljastab pää, et higi pühkida. Tuleks koguni kikivarbail astuda, et mitte iga ahervart ja põlluäärt tervituseks üles äratada. Kui pingul on nüüd vaikus, kui südanthaarav see hardus, mida hoovab vastu kodunurmedest! Ainult kuhu on siit jäänud tuuleveski? Ja kust on nii rohkel määral tekkinud neid majakarbikesi? Männik, mis kümme aastat tagasi ei ulatunud üle päägi, on ka juba metsatukaks tõusnud.

Põllud jooksevad endiselt kahelpool külavaheteed, kruusaauk on sügavamale uuristatud, põlluäärseid pihlakaid on maha võetud. Kes künnab nüüd siin ja kes külib? Võõras, sootu uus rahvas. Kes vähegi saanud, on siit jäädavalt välja lennanud maailma suurte tuulte kätte.

Nüüd on jalg juba oma talu põllul. Rõuna on küll vanema venna oma, aga mis tähendab omandusõigus nende kodutunnete kõrval, mis tärkavad ärakadunud po-

jas, kes siin on emapiima joonud ja kes nüüd võõrsilt koju tuleb.

Joel istub Koopamäel kivi otsas ja tunneb jälle, et pole õieti midagi muutunud. Kõik oli alles nagu eile, isa matuski, millele välismailt paariks päevaks sai sõidetud. Siis elas veel ema, nüüd on temagi läinud. Nii küürus, endassesuletud, murtud oli ta, kui ta Joelit pärast isa matust oli hooviväravast välja saatnud pilguga, milles polnud midagi pääle nurisemata armastuse, piiritu usalduse ja väärsammudegi õigeksmõistmise. Poeg aga oli läinud laia maailma, ilma et palju kodust oleks hoolinud.

Kaasikut all talu taga polnud enam näha. Kuhu oli jäänud see valgetüveline metsatukk, puhas ja karske, kerge kohinaga, mis kostis kuni tuppa, ja lõhnaga, mis sooja vihma järele oli eriti kange? Kust teadis meie linnasaks, et kaunis kaasik oli kaudselt läinud tema enese tasku?

Võib-olla võõraski märkaks selle maastiku ilu, mis siin suvehommikus tundub imelikult rõõsk. Mööda mäekallakut varjuliste uibuaedade ja metsatukkade vahele on ribamisi paigutatud kõik need talud, kelle heinamaad sääl all sulavad ühte suureks oruks väikese jõega keskel. Teispool sood ja heinamaid aga, Laane- ja Tinnikuru pool, hakkavad metsad sinetama, kuna sinna vahele pistetud talud oma põllulappidega üles-alla hõljuvail künkail kaovad Võrtsjärve suunas sääl vaateveerul.

Rõuna talu madalaist hooneist ei paista Koopamäele rohkem kui laudaots. Puud oma kahara rohelusega on inimese kätetööst üle kasvanud ja lämmatavad ning määndavad katuseid ja seinapalke. „Romantiline, aga mitte ajakohane," mõtleb Joel. „Aeg oleks seda kõike tuulutama hakata."

Joel pole siia mõtelnud tulla suvitajaks, kes joob värsket piima ja selitab päikeses, et siis ära minna kõrvenud seljaga ja raskema kehakaaluga, meeles ilusate suvepäevade rodu, kus ei tohtinud sadada ainustki tundi vihma. Ei tule ta siia ka takseerima viljasaaki ja etteheiteid tegema talu lohakilejätmise pärast. Ta on siin ilma erilise põhjuseta, ainult sisemise sunni tõttu, ilma tagamõtteta ja sihita. Ta ei teaks praegu ütelda, mis ta siin õieti tegema hakkab või kui kauaks ta siia jääb. Rõuna tundub talle olevat ainus koht, kus ta saab ennast elu ülesannetest täiesti lahti rakendada, haakudes mälestustesse ja neist nagu jõudu kogudes.

Siinseil mälestustel on ju kõigi teistega võrreldes palju sügavamad juured ja palju kaharamad harud. Ja mõni neist on nii õrna lõhnaga, et seda saab tunda ainult õige tasa astudes. Iga ese ajab siin haarmed välja ning sedasama teevad ka mälestused, ja kui Joel tahaks olla hoolimata kõigi tunnete vastu, mis tas siin üles kerkivad, ei saaks ta seda siiski.

Laudauks on pärani. Sõnnikuhunniku otsas näeb punase lehma tagupoolt. Tahras magavad hunnikus lambad. Marjaaed oma haudjalt rõske lopsakusega on määndanud kõik postid ja latid, ning põõsad on ennast veelgi kaharamaks kohendanud üle teeäärse kraavi. Elumaja on päris küüru vajunud oma õlgkatusega, mida katab roheline sammal nagu samet. Nüüd oleks vaja ainult õuevärav avada, aga Joel seda ei tee, sest ta ei taha veel astuda inimeste-maailma. Värava kõrvalt õuenurgast võib leida meetrisügavuse allika, kus põhjaliiv on alati keemas, vett üles ajamas. Piimakarrad seisavad siin üle öö nagu vanastigi, ainult rakkeid on uuendatud. Vett niriseb siit vahetpidamata alla tiiki, mille ümber äralõigatud paju-

tüved oma noore oksastikuga seisavad nagu Kahupää-kaarlid. Ka kõige kuumemail päevil on siin jahe ja kalmuste lõhn ei lakka siit kunagi.

Tuks haugatab paar korda lahtisest eeskojast: ta on juba unustanud Joeli lõhna, Joel aga tema häält veel mitte. Külaline astub kiiremal sammul karjateed alla küüni poole. Tuks on värava taga, haugub kõvasti, ka siis veel, kui Joel enesele magamisaseme on leidnud värskeis heintes. Esimene päikesekiir tungib läbi laastuprao ja valgustab ämblikuvõrku paari küljes, kui Joel enne uinumist viimast korda silmad avab.

Talule polnud jaaniöö kuigi suureks rõõmuks. Oli patt niisuguse heinailmaga vara õhtule tulla, päälegi kus päevilised juba lõunasöögivahel palga kätte nõudsid ja minema läksid. Nõnda vihtus siis peremees ise koos naiseisaga niita hilisõhtuni, peagu hilisööni. Jaanitule tegemisest ei võinud juttugi olla, ja kui Viiu, Tooma naise tütar esimesest abielust, julges sellest midagi niutsatada, siis kähvas Toomas, et pole meil kellelgi hagu niisama jumalamuidu tuhaks põletada. Aga vikati visaks luiskamiseks veel hilisööl oli Toomal veel lisapõhjusigi. Ta oli päeval Joelilt kirja saanud, et tulgu Toomas õhtul jaama vastu. „Ei mul pole aega voorimeest mängida, kel janu sel jalad," oli ta endamisi ütelnud ja kirja põuetasku peitnud, ilma et sellest kellelegi midagi oleks hinganud.

Nüüd olid kondid pingutusest väsinud, aga und ei tulnud. Alma oli kuumusest ja umbusest oma lihavad liikmed voodis laiali laotanud, et vaesel Toomal, sel piitsavarrel, ainult veel voodi terav serv tarvitada jäi. Viiu norises teises toas, sääsed pirisesid, kiri kuuetaskus põletas ja nüüd hakkas ka see tüütult näriv valu rinna all vaevama.

Toomas oli tehtud sootu teisest taignast kui ta noorem vend. Kui Joel elu mõrud pillid silma pilgutamata alla neelas, oli Toomas viriseja. Ikka oli vihm või põud tema viljale liiga teinud, ikka oli tema viljasaak väike, ka siis kui salved ääretasa täis said. Pühapäeviti kõndis ta oma põllupeenrail enamasti selleks, et südant valutada vilja viletsuse või rõikheina rohkuse üle.

Kaua aega pärast isa surma oli Tooma tujudele kõige pikemaks piksevardaks Joel. Kes julgeks ka väita, et Toomal siis põhjust polnud nurisemiseks? Sest kes oleks mõistnud olla nii tark, et oleks osanud talu nõnda poolitada, et terve talu siiski veel oma kätte jääks? Pahandas, mis Toomas pahandas, aga oma maksukohustused venna vastu, nagu testament nõudis, õiendas ta korralikult. Polnud parata midagi, kaasik tuli maha võtta, linadega tuli maad kurnata, senti ei tohtinud välja anda hoonete parandamisele, lühiajalisi võlgu tuli pääle teha.

Ühel talvisel päeval oli Toomas oma hobuse sidunud koolimaja käsipuu külge ja üle lävė astunud vaatama, mis laat sääl õige lahti on. Polnud sääl muud, kui et üks kahvatu-põseline noormees kõneles nii ilusaid sõnu, et need otsekohe Tooma südameni tungisid. Oli ikka hoopis mehisem jutt kui kirikuõpetaja oma. Ta kõneles sellest, kuidas maamees laseb ennast linnavurlede ja teiste päevavaraste lõa otsas vedada, kuidas talud pankrotti peavad minema ränga maksudekoorma all, kuidas keegi ei taha enam tööd teha, ja palju muud sellesarnast. Sellest päevast pääle hakkas ka Toomas poliitikameheks, tellis omale rahvusrinde häälekandja ja kandis oma kirumised, pahandused ja irisemised üle riigi põhiseadusele, mis oli nii narr, et ei kõlvanud kuhugi.

Alma keeras voodis selja Tooma poole, kuid võttis

nüüd veel rohkem ruumi enese alla. Koer haukus edasi, rindade alt valutas.

— Kurradid! pigistas peremees läbi hammaste ja ajas end püsti. Läbi akna polnud kedagi näha. Joel oleks koputanud. Et see koeraraisk sääl ka oma lõugu kinni ei pane!

Toomas käis keeru väljas. Tuks rahunes seepääle, heitis majaesisele laiale kivile ning hakkas sääl vähe urisedes tagumise jalaga pulstunud kaela kaapima. Toomas võttis kapist natuke venituspulbrit ja katsus magama heita, enne aga andis oma voodinaabrile küünarnukiga üsna selgesti mõista, et kas sa siis aru ei saa, kui vähe ruumi on. See naine oskas ennast laiutada, seda peab ütlema! Emal oli õigus, kui ta oli hoiatanud. Aga kus vanapoisil nagu tuli takus, ei lase kõneldagi, ei lase osatada, et juba kaua teise naine olnud. Nüüd vaata, kui mitte ainult voodist üksi välja ei suru, vaid ka talust! Hilpusid, jah, neid ta oskab küll tahta, nii enesele kui oma Viiule. Ja jaanipäeval kõnnib teine kalmistuteedel nagu paabulind. Kust mööda läheb, sääl pistetakse pääd kokku ja haletsetakse teda, Toomast.

„Kui nüüd Joel tõesti peaks tulema," mõtleb Toomas, „siis, vaat, läheks koguni temaga surnuaiale, jätaks Almat Viiut hoopis koju. Mis nad üldse tükkigu võõrasse surnuaeda! Meil isat-emat mullas, aga mis neil? Ei, oleksin ma siiski õhtul Joelile vastu sõitnud. Nüüd kes-teab kas tulebki. Vihastas vahest ja sõitis hoopis tagasi."

Nõnda läbi ränga rahutuse saabub Rõunale jaanipäeva hommik. Toomas on öö jooksul nii palju pahu vimmu pidanud alla neelama, et ta nüüd on väsinud, ei mõtlegi kuhugi sõita, mingu naine ise kuhu aga soovib.

Perenaine Alma aga ei lase ennast häirida. Linnaproualik kübar pääs, nägu rõõsk ja taigenpehme, suurrätt kahe käega kõhu pääl, nii seisab ta ja ootab sõnalausumata, kuni Toomas hobuse pikkvankri ette rakendab. Ta ei hooli mehe väsimusest: see peab kaasa sõitma, sest egas perenaine kõlba üksi Viiuga sõitma; kes siis hobust ajaks, päälegi kus see autot kardab. Toomas ei suuda vastu ajada; seda tigedam on ta nüüd hobuse vastu. Kui see ei oska aisade vahele taganeda, saab ta hää hoobi näkku. Ning ka Viiu saab sajatada, et ei oska teine ohje lahti harutada.

— Jäta laps rahule! hüütakse ukse juurest.

— Mis laps ta enam!

Kiruda saab ka vilets vankrimääre. Ja kuhu põrgut see piits ühtelugu kaob?

Sel hetkel ilmub kauge külaline väravast nagu päästja, nagu rahutooja. Muidu nii napp oma rõõmuavaldustes, on Toomas venna ilmumisest nii hääs tujus, et ta perenaisele kohe hakkab käske jagama kohvikeetmisest ja koogitegemisest. Ei saa olla enam mingit kirikusse-sõitu, kui nii haruldane külaline majas! Perenaine, ime küll, ei mõtlegi tõrkuma hakata, ainult Viiu, roosas kleidis ja valgeis sukkades, tõmbab mokad mossi.

Joelile saab peagi selgeks, et siin talus valitseb teine toon kui vanasti ja et selle tooni andjaks pole keegi muu kui uus perenaine. Alma on lopsakas, elurõõmus naine neljakümne ümber, kes on nobe vestlema, kes januneb seltsi, kes sööb hästi ja magab alati hääd und. Hurtade külalislahkus pole olnud kunagi nii hoogne, vestlus mitte kunagi nii nobe. Eks siin kaasa aita ka see, et perenaine saab ennast kohe pühapäevaehteis näidata, päälegi nii ha-

ritud ja peenele noorhärrale, nagu seda on spordiriideis Joel maavillase ja toriseva Tooma kõrval.

See Rõunale tulnud uus toon avaldub kõige vähemais pisiasjuski. Kohvi maitseb teisiti kui Joel seda eluaeg on harjunud siin jooma; suur roosidega seinakell oma rahuliku käiguga puudub, selle asemel põksub kummutil ärataja. Majja on toodud teised toidud, teised kõnekäänud, teine kõnnak ja tempo, rohkem edevust, kergust ja rõõmu, mis kõik nii vastuolus tundub olevat Tooma iseloomuga.

Kohvi joodud, viib Toomas oma venna kohe põldusid vaatama. Kuigi ilm on kuum ja Joel kaasa tuleb palja pääga ja särgiväel, on Toomas enesele paksu villase pühapäevakuue selga tõmmanud ja uue kaabu pähe pannud.

Sõnu, nagu vanastigi, palju ei tehta. Toomas on Joeli silmis tublisti vanemaks läinud, ta käik pole enam nõtke ja selga on väike kühm kasvanud. Ta jätab inimese mulje, keda elu palju ei armasta. Kõneldes vahib ta maha, ja kui ta silmad kulmude alt üles lööb, siis ainult hetkeks.

Kuivõrd teissugune paistab nüüd Joelile kodu! Öösi oli see romantiline, mälestuste kastepisarais, nüüd see on igapäevane pilt keskmise väärtusega põldudest, mida pole põhjust kiita, aga ka mitte laita, kuigi Toomas seda näib soovivat.

— Oder kasvab ju suurepäraselt! ütleb Joel nagu viisakusest, kuna ta mõtted sootu mujal viibivad.

— Ah, mis sa tühjast! on vastus. Varsti, näe, rõikheina täis. Jah, kõik oleks võinud siin parem olla, kui isa natuke ette oleks mõtelnud.

— Ma ei saa aru, kuidas siin isa saab süüdi olla? Tema oli küllalt hoolikas. Ja ka arukas.

— Hoolikas? Kas sa mõtled, et mina need aastad

olen laiselnud? See talu ei ole vist kunagi nii kibedat tööd näinud kui minu ajal. Mis viga eemal olla ja...

Toomas jätab lause kibedusest pooleli. Joel mõistab. Nad kõnnivad rukkinurme ääres ja Joel laseb pihust pehmeid päid läbi. Toomas pahandab rukki hõreduse üle, kaebab kartulite kängujäämise pärast, kõneleb lina tegemisest, millega oma võlgadest tahtnud jagu saada, aga mis ebaõnnestunud hinna languse tõttu ja mis ainult põldu kurnanud. Joel tunneb selgesti, kuidas teda nüüd siin nurmi pidi veetakse ainult selleks, et ta ometi näeks, millist rüüstamistööd ta siin on teinud...

Ta tõmbab peenralt kasteheina kõrre, hakkab seda närima ja ütleb:

— Oota mõni aasta, kuni ma jalad alla saan. Ma tean, et sul on raske olnud minu pärast. Ega ma seda unusta.

Toomas, kes ees kõnnib, ei vaata ümber, vaid lausub omaette:

— Mis sa nüüd sellest... Mõne aasta pärast on kõik hilja. Ja sa ise oled ju pärast kõiki neid aastaid niisama tühipaljas, nagu sa siit läksid.

— Minu aeg seisab veel ees. Ära arva, et minagi laiselnud olen või niisama lulli löönud.

— Õppimine nüüd mõni töö!

— Sa vist tahad ütelda, parandab Joel, et õppimine ei too kohe sissetulekuid? Oota natuke, aasta või paar, küll mina su pingutused ja kulutused kuidagi ikka tasa teen.

— Sa ei ole mulle midagi võlgu, vastab Toomas.

Nad on jõudnud üles Koopamäele, kust avaneb vaade üle kogu Rõuna ja veel kaugemale üle heinamaade ja soode. Aga see väljavaade ei paku nüüd Joelile midagi erilist. Toomas on väsinud ja istub maha. Joel jääb seisma.

— Isa armastas ju rohkem sind, jatkab Toomas. Ka ema. No jah, mis sinna parata, kui sina olid andekam. Sind saadeti laia maailma, ja mina, mina pidin tallu jääma. Kadunud poega sallitakse ju ikka rohkem. Aga keegi peab ikkagi käsi liigutama, kust linnasaksad muidu süüa saavad.

Joel vihastab:

— Jäta see jutt! Olen juba kuulnud! Tean, et mina olen kõiges süüdi! Aga mis edasi? Ütleme, et isa testament oli loll, et ta oleks võinud talu ainuüksi sinule õpetada. Aga mis edasi? Milleks seda meelde tuletada? Kas sa tahad, et ma selle raha, mis ma siit talust olen saanud, sulle pean tagasi maksma? Noh, ütle!

Toomas vaikib. Temal niisugust tagamõtet ei ole olnud, ta on tahtnud ainult niisama seda asja sügada, sest et see nii kaua hinges on sügelnud ja kipitanud, on vahest tahtnud ka kuulda, kas Joel ise ka kõike taipab...

— Istu, ütleb Toomas pärast kauast vaikimist Joelile. Mul on sinule veel midagi kõnelda.

Joel istub venna kõrvale rohu sisse maha.

— Ma tahtsin sinu käest küsida, kuidas sa... mis sa arvad minu naisevõtmisest?

— Sinu enese asi, mis siin minul ütelda.

— Ei, kuidas sa siis nüüd, üksinda minu asi? Ega ma ainult enda lõbu pärast... Mul ei olnudki mõttes... vanapoiss nagu ma olin. Ka ema ei lasknud sellest juttu teha. Et kui tema kord oma silmad kinni on pannud, tehku ma siis ise kuidas süda lustib. Aga kui ma juba kord olen see halb poeg, halvem poeg, siis... ema kiuste ja... sinu kiuste tegin selle tüki siiski.

— Kuidas minu kiuste?

— Ema arvas, et ka sina seisad vastu. Ta kartis, et Rõuna võib lõpuks jääda vööraste inimeste kätesse...

— Aga mina ei ole seda talu kunagi enesele himustanud!

— Sina vahest küll mitte, aga ema sinule... Kui mul plaanid Almaga poole pääl olid, nägi tema õigesti ette, et ega Alma mulle enam lapsi ei anna. Lahutatud naine ja kõik, ema oli vastu. Noh, nüüd pärib sul talu Viiu, pahandas ta minuga enne surma, jumal-teab kust ja kuidas korjatud laps... Veel halvemat ütles ta mulle. Aga mis ma pidin tegema? Ema ei saanud jalgade pärast liikuda, talitajat oli hädasti vaja, tööjõudu oli vaja. Alma võib kahe mehe eest töötada, kui ta ainult tahab. Ja ega see lahutus tema süü läbi ei tulnud, temale mõisteti ta kaasavara tagasi ja selle tõi ta kõik siia tallu. Kui teda ei oleks olnud, kes teab, kuidas siis Rõuna käsi oleks käinud.

— Noh, siis on ju kõik korras, vastab Joel rõõmsalt.

Talle meeldib Tooma usaldav toon endise irisemise asemel.

— Mis sul siis nüüd veel muretseda? Sul tubli perenaine ja kasutütar... Kasutütrest võib saada veelgi tublim perenaine...

— Ja sinul ei ole midagi selle vastu, kui Rõuna satub kord võõrastesse kätesse? Sul ei ole midagi võõra vere vastu?

— Mitte kõige vähematki!

— Minul küll! Mina ei saa sellega kuidagi leppida! Mida rohkem ma mõtlen, seda enam pean emale õigust andma. Talu pärijaks tüdruk ja päälegi võhivõõras...

— Aga ega sa ometi veel surema hakka, et juba pärijast kõneled!

— Pea see surmgi ei tule. Ma kardan, et mul hakkab seesama haigus tulema, mis isagi hauda viis. Rinde alt

vaevab. Vahel päevad läbi. Teab kui palju mina suudan selle tööga vastu panna.

Joel kardab juba, et nüüd hakkab jälle tulema hädaldamisi. Aga Tooma mõtted uuristavad teises suunas. Kui nad kodule lähenevad, lausub Toomas pärast pikka vaikivat mõtlemist:

— Ma olen endamisi tasakesi mõtelnud, et kui sinul kord laps oleks, poeg. . ., et siis mul ei oleks palju päämurdmist, kellele Rõuna jätta.

— Aga, taevake, mul pole naistki!

Joelile teeb Tooma kauamõeldud ja tõsine mõte palju lõbu. Kui kaugel küll ühe venna mõttekäik liigub teise omast! Kui kinnikasvanud peab Toomas olema sellesse maakamarasse ja ta tulevikku! Joelile on küsimus lihtne: õiget talupidajat ei määra sugulus, vaid oskus ja armastus asja vastu; Rõunal ei puudu pärija, vaid kapital ja ratsionaalne majandus, maa õige ekspluateerimisviis. . .

Õhtu eel sõitis Toomas jaama Joeli asjadele järele. Kari tuli koju, perenaine oli ise talitamas, Viiu jooksis ringi tähtsa näoga, pilku ikka vilksti Joeli poole heites. Joel kuulis, kuidas plekist lüpsik esimestele söörutustele heledalt vastu kajas, kuidas siis hääl tumenes, kui piimajuga käis läbi kobrutava vahu. Kuskilt kerkisid üles ammuunustatud päevad ja õhtud. Seesama majaesine, seesama tiik oma pajudega, sooja piima siipsutused vastu lüpsikupõhja, seesama õhtupäike õunapuude ladvas. . . Nüüd olid ees võõrad inimesed. . . Siiski midagi õdusat-emalikku tundus hoovavat nüüdsestki perenaisest, midagi koduselt sooja.

Juba oli õhtusöök söödud, piim kurnatud ja allikasse külmuma pandud, kui perenaine Joelilt küsis:

— Noh, kuhu ma siis teid magama panen? Sinna

kaugele küüni ma ei taha teid lasta, ega te mõni hulgus ole, kes küünides peab magama.

— Ega tea, kas ma parem olengi, vastas Joel naeratades.

Perenaine tõmbas kummutisahtli lahti ja hakkas padjapüüri ja linu otsima. Mindi aita, kus Joeli koolipõlvest roostetas üks raudvoodi. Aga puudus madrats või aluskott, ning nõnda tuli ikkagi selleks ööks minna heintesse.

— Siinsamas aida pääl on heinu küllalt, arvas perenaine, lähme üles!

Aidatrepilt viis redel üles. Voodipesu käe all, astus perenaine redelipulkadele, ise teise käega peelest kinni hoides. Joel järgis talle imelikus erutuses, mida juba kaks sõna „lähme üles" oli sisendanud.

Üleval pidi ta hing sellest äkki pääle langevast erutusest peagu kinni jääma. See, kuidas ta aitas lina laiali laotada, kuidas ta katkendlikult kõneles ja perenaist puudutas, ilma et ta enesele midagi oleks aru annud, oli nii eriskummaline.

Sel ööl oli sügav uni ainult Toomal. Ta oli enese alla võtnud üle poole abieluvoodist ja Alma ei julgenud miskipärast ennast liigutada ega laiutada. Joel oli lakas kohe end rahulikuks sundides lahti riietunud ja magama heitnud, kõik ainult selleks, et ennast peita päälevajuva häbi eest. Ent vahepääl oli häbitunne muutunud nii masendavaks, et oli mehe maast üles kihutanud, sundinud teda uuesti riietuma ja alla minema.

Nagu varas hiilis ta nüüd läbi aia talust välja, tegi siis suure keeru, et üles Koopamäe poole minna. Vahel pigistas ta oma rusika kokku ja tegi nägematus suunas ähvardava liigutuse, vahel ta sülitas, vahel pigistas hammaste vahelt mõne ebamäärase sõna, aga siis Koopamäel ilusaid

munakive nähes, hakkas ta neid ükshaaval pilduma, alguses sihitult, siis aga märki visates sarapuu põõsa pihta, sääl eemal tee ääres. Valges öös oli vahemaa petlik, kuid Joel ei jätnud enne jonni, kuni kivid hakkasid märki minema, kukkudes sahisedes põõsasse. Nõnda ennast välja tormates ja väsitades, jalad kastest läbimärjad, käelihased valusad, jõudis ta tagasi.

„Paha enne," ütles Joel juba rahunenult enesele, „ühe päeva jooksul kaks korda enesevalitsemist kaotada! Tarvis ennast ükskõik kuidas tööle rakendada."

Kõige väsituse järele ei olnud kätest siiski veel lahtunud tunne ennistisest maadlusest. „Kõik oleks võinud ka teisiti minna," mõtles Joel, „Toomas oleks võinud saada isegi poja!" Mõte oli jõle, aga hakkas pääs surisema ja sädemeid pilduma. „Võib-olla oleks Toomas nõuski olnud... omas suures armastuses Rõuna vastu... Aga kas mina oleksin nõus olnud tema asemel? Ei iialgi! Aga... viimaks ongi Toomal niisugused kavalad-jõledad plaanid? Ah, lollus! Mõtted, vait!"

Ja Joel pööras teise külje, et rahu saada.

Järgmise päeva hommikul olid kõik oma töö juures ning keegi ei pööranud enam Joelile tähelepanu. Ta oli siin talus omaette-jäetud, kui mitte üleliigne.

Kogu pere oli läinud Tagalaande heinale, Viiu oli ainsaks koduhoidjaks. Algul ta võõrastas, aga kui Joel kohvreid hakkas lahti pakkima, seisis ta põnevate silmadega uksel, näpud suus, ning kükitas viimaks kohvrite juurde maha, jälgides vähimatki asja, mis säält välja tuli. Varsti oli Joel Viiu arguse täiesti hajutanud ja tema usalduse võitnud. Oma rõõsa ümmarguse näoga, hästivormitud suuga ja elavate silmadega oli Viiu täiesti oma ema laps. „Ja miks ei võiks temasugune kord Rõuna perenaine olla?"

küsis Joel eneselt, kui Viiu talle lauda kattis, nii kuidas ta oskas.

Oli nagu patt siin alaealisega kodus istuda, kui kõik teised töötasid. Joel otsis heinalised Tagalaanest üles ning ta pandi ka kohe tööle. Eileõhtust vahejuhtumit polnud nagu olemaski, perenaine oli rahulik ja lahke, Toomaski ei virisenud, sest lisatööjõud kulus üsna ära.

Juba vaadati Joelile mitte kui külalisele, vaid kui oma inimesele. „Nii peabki see olema, kui ma ennast siin võõrana ei taha tunda," mõtles Joel. Järgmisel päeval saadeti ta veskile, kuna leivajahu hakkas otsa lõppema. Siis pidi ta Sepale minema, metsast hagu vedama, isegi õlgkatust parandama. „Põllumehe töö on väga mitmekesine, seda peab tunnistama, aga lõppude lõpuks ma pole ju põllumees," hakkas Joel sisemiselt tõrkuma kohustuste vastu, mis talle endastmõistetavalt pääle pandi.

Ta sulges ennast aita, kus ta kõik oma suvevaheajad koolieas oli mööda saatnud, kus valitses jahedus ja vaikus ja kus võis sorida oma vanu mahajäetud raamatuid ja pabereid, mis kõik olid peidetud vana kirstu põhja. Jahu ja suitsusingi lõhna imbus nii koduselt. Aga oleks eksitus arvata, et Joelit siin rahule jäeti. Tuli üks ja teine vaatama, mis ta siin õige teeb, ja siis paluti teda appi tulla küll heinu vastu võtma, küll aeda parandama, nii et loomad enam läbi ei pääseks. Ka perenaine ei tunnud vähimatki piinlikkust teda panna maasikaid korjama, kohvi jahvatama, mesilaste pereheitmist ootama, hagu raiuma. Viimaks ei võtnud Joel neid töid enam kui süüdlane oma karistust, vaid palus juba, et teda rahule jäetaks. See oli üllatus, sellest ei saadud aru. Temale ei vaadatud enam hää silmaga. Ta oli siin talus kas kasulik või ülearune. Kolmat teed ei olnud. Ja tundus, et see pole mitte peremees või pere-

naine, kes teda käsutab oma vabast tahtmisest, vaid talutöö ise, mille sõnakuuljad peavad kõik vastuvaidlematult olema.

Ühel päeval, kui Joel parajasti tagakambris oma kohvri kallal kohmitses, ulatas perenaine talle ühe kirja.

See oli Paul Orajõelt.

„Kiki telefoneerib mulle juba teist korda, et ma Sulle tingimata kohe kirjutaksin. Linnaarhitekti valimine on kahe nädala pärast. Saada paberid. Läbiminek enam kui kindel. Või kõige parem, sõida ise kohe, võid minu juures peatuda."

Joel luges seda telegrammilist kirja mitu korda ja ta rõõmul polnud piire. Kui see kõik tõsi on, siis ei või ju algul paremat tahtagi. Kogu linna ehitused alluksid temale! Kogu linna ilme võiks nüüdsest pääle painduda tema maitse järele! Ons see võimalik, et unistused nii kiiresti on teoks muutumas! Kas tõesti tema julged plaanid on suutnud sedavõrd linnaisadele meeldida või on mängus mõni sõbralik käsi? Ükskõik, tee on lahti!

Joel teatas, et ta juba homme siit sõidab, sest midagi väga tähtsat seisab tal ees. Ta äratas perenaises uudishimu kui mitte kadedust, Viius kurbust, peremehest vennale aga patsutas ta õlale ja ütles: „Noh, paremate päevade ots juba paistab!"

Õhtupoolikul istus ta aidas, laotas lauale linna plaanid, oma raekoja-kavandi mustandid, uuris neid igapidi, mõtete liikudes sajas suunas. Aga siiski oli juba aeg korraldada oma asju ja pakke. Kirstu põhja tuli uuesti tagasi seada vanad raamatud, mida ta oli sorinud. Nende hulgas leidus ka esiisade puukaantega piibel. Küllap see oli siia teiste raamatute hulka toodud pärast ema surma, sest keegi pääle ema ju piiblit ei lugenud. Isa oli ikka õpetajatega

vaenujalal olnud ja surigi uskmatuna. Ka Toomast ei huvitanud niisugused asjad.

Joel lõi kohe lahti viimased leheküljed, kuhu tavaliselt oli märgitud mitme põlve kuiv-asjalik kroonika. Siin leidusid kõik perekonnaliikmete sünni, ristimise, armulaualkäimise, laulatamise ja surma päevad. Viimasena seisis kirjas isa surmapäev, kirjutatud ema käega.

Joel võttis sule, et hakata sisse kandma ema surmapäeva, kui teda segas mingi vahelepandud asi lehe all. See oli lahtine ümbrik, sees ema käega kirjutatud kiri, pikk, aga lõpetamata. See oli määratud Joelile, aga nähtavasti oli miski takistanud selle ärasaatmist. Lugedes värisevaid, pliiatsiga joonelisele postpaberile veetud tähti, ei suutnud Joel tagasi hoida sisemist liigutust.

„Sina oled sääl kaugel maade ja merede taga," seisis kirjas, „pidanud nägema palju näguripäevi, aga minul on usku Sinusse, et Sa kord paremale elujärjele tõused kui meie kõik. Minu silmad seda küll näha ei saa, mina olen ühe jalaga juba hauas, aga ühte asja ma tahan Sinule südame pääle panna, et Sina oma venda ei unustaks, kui Sa haljale oksale jõuad, sest tema on ikkagi Sinuga ühest sülest sündinud, nii et kui mind enam ei peaks olema ja kui Sa ükskord näed, et Su isamaja hakkab päris viltu vajuma, siis ära keela oma abi mitte. See oli Sinu isa tahtmine, et Sind koolitataks, Rõuna õpetas ta Toomale, aga kui mina ka oma viimast tahtmist saan ütelda, siis oleks see nõnda, nagu Sinu isa minule ise mitu korda suusõnal on kinnitanud, et kui Toomal tõesti kord rasked päevad kätte peaksid tulema, et siis Sina selle eest hoolitseksid, et Sinu, Sinu isa ja vanaisa sünnitalu ei läheks pettuse viisil või mõnel muul teel võõraste inimeste kätte. Nüüd ma olen seda Sulle selge sõnaga ütelnud ja mu süda on rahul Tooma pä-

rast, kes kõik ausasti on Sinule välja maksnud, mis temal iganes maksta oli, kuigi mõni asi temal üle jõu käima kippus. Aga mu süda ei ole veel rahul Rõuna enese pärast. Kadunud isal oli küll tahtmine teda lastelaste nimele kirjutada, aga tema silmad ei pidanud nägema, kuidas teie elukäik läheb, ja ta ei oleks mitte rahul olnud sellega, mis Toomas tegi, nagu minagi sellega ei saa leppida. Oli teine ikka viimase ajani mõistlik ja sõnakuulelik, aga siis pühiti tal nagu aru pääst, ei tea, mis talle sisse söödeti, et ta ühe hilpharaka järele jooksma hakkas. Nüüd on siis majal uus luud ja mind pühitakse varsti välja, pikka asu mul siin ei saa olla, kus ma enam sõnakest vahele ei saa ütelda ja kus üks võõras laps enam maksab kui oma lihane ema. Kas siis Sinu isa ja vanaisa sellepärast nõnda ennast vaevasid ja higi valasid, et Rõuna ükskord jääks ühe lahutatud naise suguseltsi kätte, selle kätte, kel sündimiseau on juba ära riisutud. Sina küll nõnda ei oleks talitanud, aga nüüd ei ole enam midagi parata. Kui Sa säält kaugelt kunagi peaksid koju tulema ja mind ei ole enam ees, siis leiad Sa, et see Su kodu on külm ja võõras, ja minu südamel on valus mõtelda, et Sa siit ära minema pead, sest et Sind siia enam ei taheta nagu mindki. Tuleb aeg, kus ka Toomal silmad lahti lähevad, aga siis ehk on juba hilja ja sellepärast on minu viimsed sõnad Sinule, et Sina seda talu silmist ei lase, ja kui peaks kord kätte jõudma see aeg, kui Rõuna peaks Tooma käest ära minema kas surma läbi või mõne muu õnnetuse teel, siis ole Sina alati valmis, osta talu enesele ükskõik mis hinna eest, et meie veri siit eemale ei jääks. Sest minul on usku Sinusse enam kui Toomasse, ja enam kui ükskõik kellesse..."

Mitu korda luges Joel kirja üle, sulges tasakesi piibli,

unustades sinna midagi sisse kirjutamata, pistis kirja tasku ja jäi, kaks kätt lõua all, trellitatud aknast üksisilmi välja vahtima. Kui kaugel oli tema kõigist neist hardaist traditsioonidest, kui võõras neile tundeile... Ta ei talunud enam: algul üks, siis teine käsi langes lauale ja pää murdus nende pääle.

Keegi jooksis aidatrepil.

See oli Viiu rukkilillekimbuga. Laps oli suur lilledearmastaja ja võis vahel suure kuhja igasuguseid taimi korjata Joeli pihku.

— Mis sa siin teed, onu? Miks sul silmad punased on? Kas sa nutsid, onu? Kas sina ei taha meilt ära minna?

— Ei taha küll. Aga... ega ma ei nutnud! kogeles Joel. Ma, näed sa, olin siia magama jäänud, sellepärast silmad punased.

— Kas sul siis magades on punased silmad? küsis Viiu. Minul on ikka mustad. Ainult kui ma palju hõõrun, siis lähevad kollaseks. Kui ema koort õige palju hõõrub, siis läheb ka või õige kollaseks.

Joel ei olnud lastest palju hoolinud, neist alati nagu mööda kõndinud. Nüüd oli järsku ta ees niipalju siirust, süütust, lihtsust ja südamlikkust, et ta sellest peagu ehmatas. See väike tüdruk lokis juustega, ümmarguse, päikeses veidi roosakaks tõmbunud jumega, rukkililled peos, oli nagu ilmutus mingist teissugusest maailmast, ning Joeli enese süda muutus järsku hellaks ja kergeks.

— Ja need lilled tood sa minule? Miks just minule?

— Sina oled minu sõber.

— Kas sul siis paremaid sõpru ei ole kui mina?

— Mul on veel Maret, aga tema ei mõista kõnelda. Tema on alles väike ja rumal. Ma tegin talle rohelise

kleidi ja punase rätiku. Tema ei kõnele ka siis, kui ma talle peksa annan.

— Peksa? Miks siis kohe peksa?

— Aga lapsele antakse ikka peksa, kui ta sõna ei kuule. Maret on minu laps.

— Kas siis sinule ka keegi peksa on annud?

Viiu vaikis, lõi silmad maha ja sirutas lilled Joeli kätte.

— Kas ka isa? Või ema üksi?

Viiu ei liigutanud ennast. Tal oli korraga nii piinlik, ta tahtis minema joosta, Joel sai käest kinni haarata.

— Aga mispärast siis? Kõnele mulle ära, ega ma kellelegi ei ütle. Noh... Tule mulle lähemale!

— Isa ütles, et ma ei tohi sinuga sõber olla, nuuksus ta. Ja keelas ära, et ma ei tohi sinuga kõnelda... Ma ei tohi sulle lilli korjata... Ja öösi ma ei tohi norsata...

— Ja selle kõige pärast andis ta sulle peksa? Kuidas siis, kas käega? Või vitsaga?

Tüdruk vaikis, silmadest hakkasid ainult pisarad jooksma.

— Ei! Ma ei tea midagi!

Ja nüüd oli juba töinamine lahti.

Joelile paistis kogu see jutt kahtlasena.

— Tunnista mulle nüüd üles ja ära varja midagi. Kas isa peksis sind?

— Ei peksnud.

— Kas ta noomis vähemalt sind, et sa ei tohi minu sõber olla?

— Jaa... Ei!

— Aga miks sa siis nõnda nutad?

Tüdruk vaikis ja tundus ainult, nagu oleks ta sattunud ahastusse onu kavatsusest ära sõita.

— Oota, ma näitan sulle midagi, katsus Joel lapse ja enesegi mõtteid kuhugi mujale juhtida. Vaata siia! Näed sa seda maja siin? Vaat, niisuguse maja ehitame kord ka siia! Kas oled nõus! Ilus kahekordne maja, punane telliskivist katus pääl, sinu tuba on sääl, vaata see on sinu toa aken. Ja Maretile ehitame ka ühe maja. Aga kui ma tagasi tulen, siis on sul veel teisi nukkusid. Ühe nimi on Joel, jah, Joel, ja teise nimi... teise nimi on Reet. Kõigile ehitame majad üles. Kas sulle meeldib nimi Reet? Reet on sinisilmadega laps, väikesed silmaterad, pehmed pruunid juuksed. Ja tal on häid sõpru ja keegi ei anna talle peksa ja...

Viiu kuulas ammuli sui. Ta uskus kõike liigutava lihtsameelsusega, ning see mõjus Joelisse nii, et ta hakkas ka ise kõike uskuma, mis ta sääl ette luiskas. Ning kuskil sügavas ta tundis seejuures nagu hirmu ja jubedust. Ta kummardas ning suudles tüdrukut laubale.

Ja mõlemate pilgud olid nagu piduväravad, kust terve maailm võis sisse sõita.

6.

Joel Hurt armastas tööd, see oli tal juba veres. Aga töö pidi olema meelepärane, mõttekas ja tagajärjekas. Kuidagi ta ei saanud õigeks tunnustada tööd töö enese pärast, kus see oli nagu põgenemiseks enese eest, uimastusvahendiks, et mitte näha „tühja" elu.

Ta polnud hetkegi kõhelnud kandideerida linnaarhitektiks, kui talle oli mõista antud, et teda soovitakse sel kohal näha. Sest see oli ühtlasi tunnustus ta projektile, usaldus ta võimete vastu.

Tema esimeseks suuremaks ülesandeks sai nüüd kõigist senistest kavandeist uue raekoja projekti koostamine, aluseks võttes tema välja valitud asukoht sellele hoonele ja ka üldine stiil, kuna kaks auhinnatud projekti pidid andma palju kasulikke lisanäpunäiteid, eriti ruumide jaotuses ja mahus. Niisiis, kogu linna palge muutmine tulevikus oli nüüd tema võimuses, ning ei olnud kahtlust, et tema vormiv kunstitahe jätab siia tõhusaid jälgi. Avanes suurepäraseid väljavaateid.

Täis vaimustust asus ta tööle. Ta pää kihas uutest kavatsustest, mida tuli hakata läbi suruma. Kergete sammudega ja peagu hõljuva tujuga ruttas ta mööda koridori oma bürooruumi, mis talle oli kätte näidatud. Virn pabe-

reid lamas laual ja ootas läbivaatamist. Oli palveid tempelmarkidega, dokumente, kutseid koosolekuile.

Varsti poetus väikese koputamise järele tuppa hääletuil tenniskingadel üks büroopreilidest, tuues senistele pabereile lisa. Ta ei suvatsenud Hurda poole vaadatagi, nii jumala-ükskõikne pidi talle olema see, kes sääl istus. Aga see pensioni-eale lähenev ametnik, kollased vurrud põõsana üle suu, pliiats kõrva taga, kes järgmisena sisse astus ja lauale pani paberit, tinti, rõhknaelu ja paberinäpitsaid, ajas vähemalt paar sõna kodust-hubast juttu.

Kõnetunni esimesteks klientideks osutusid kaks mutikest linna vanadekodust. Ühe hallidele juustele oli tõmmatud must väike pitssall endistest häädest aegadest, kuna must villane hoolikalt hoitud kleit ja muu välimus näitas kunagist väärikust. Teine oli riietuselt räpakam, kõnetoonilt hoolimatum, üldse nende tõugu, kellel pole suurt lugupidamist teiste vastu, küll aga häbemattust kõigi suhtes, kes ei avalda lugupidamist nende vastu.

— Noh, mis siis teid siia tõi? küsis Hurt ja pakkus istet. Istest ei hoolitud, sest asi oli liiga kuum selleks, et seda saaks toolil istudes rahulikult vaos hoida.

— Kas teie oletegi see linnaarhitekt või? küsis südikam.

— Seda küll. Millega ma võin teid teenida, teile kasulik olla, teile vastu tulla? küsis Hurt, kes polnud veel harjunud kantselei-ükskõiksusega ja kelle kõnetamistoonis oli veel sooja hõngu.

— Meie oleme linna vanadekodust, esitles ennast soliidsem eidekestest, ja meid saadeti siia hoolekandeosakonnast.

— Hüva, milles siis lugu seisab?

— Ah lugu või? lõi nüüd vahele teine, sõnakam, ja nihutas oma naabri küünarnukiga pisut kõrvale. Lugu on jälle sihuke, et meie majahoidja muretses omale uue kutsika. Ja nüüd on rahul ots! Haugub mis hull, hommiku kell viis hakkab teine juba pääle, lõugab mis hirmus, otse meie akna all, ei lase sinder magada ega midagi. No, kas see mõni mood on! Näe, tema siin, peenem inimene, päävalude käes kannatanud, ei saa sõba silma pääle vahel ööd läbi, ja nüüd on see koeraraibe muretsetud, haugub nii, et ei ole hoo ega voori vahet. Oli n'd endine koer, mis ta oli, aga magada laskis, seda peab ütlema...

— Ei, noh, endine, katsus teine vahele vabandada, endisega võis ikka päris rahul olla. Ma olen koeri elus palju näinud, olen neid ise pidanud ja tean, aga nüüd see...

— See on niisugune metsaline oma põrgulärmiga, rabas teine sõna endale, et mina annaks talle rebasekakku, kui tast teisiti lahti ei saa, aga kus tema! Tema ju koerte sõber. Kus sa sellega, koera tapma, ütleb, lähme linnavalitsusse, ehk sääl saab seda asja kuidagi õiendada. Nojah, käisime hoolekandeosakonnas, säält juhatati siia.

— Ja mida te siis nüüd tahate? küsis Hurt ikka veel lahkelt.

— Ega me muud ei tahagi, kui uut koerakuuti. See vana on ju igavene logu, katus lagunud, vihma jookseb läbi, küljelauad mädanenud, ja kuidas ta veel haiseb, just meie akna all. Eile hommiku vajus teine päris viltu. Uut kuuti oleks hädasti vaja, aga see võiks ehitada hoovi teise nurka, puukuuri kõrvale. Seda'p me nüüd tulimegi.

— Puukuuri kõrvale jah, kinnitas teine, las ta sääl haugub, see nõnda ei sega. Aga nüüd ei saa uksest väljagi, kui tema juba oma lõrinaga kallal, ikka muudkui kleidi-

äärest kinni ja rebima. See mõni koer! Mis tast veel siis saab, kui ta suureks kasvab!

— Laske koer ketist lahti, las magab puukuuris! arvas Hurt.

— Kus sellega, kallis härra! Ei seda kutsikat või keegi lahti lasta, siis on põrgu lahti, ta pöörab terve hoovi pahupidi! Näe, üks päev oli teine ketist lahti, kandis raibe meie kotad kõik hoovi mööda laiali.

— Kui nüüd arhitektihärra ise tuleks ja üle vaataks, et see kuut on tõesti lagunud ja et uue kuudi võiks üles ehitada eemale, arvas tagasihoidlikum eit.

— Mis sääl veel vaatama tulla, arvas teine, asi on selge küllalt, meid te võite juba uskuda, jumala eest. Kirjutage ainult paber, et majahoidja peab uue kuudi sinna kuuri kõrvale üles ehitama. Ah, need vanad lauad käivad ka veel... Mis see tal nüüd üles lüüa pole. Ainult luba ja käsk puudub. Seda võite ju teie anda.

— Kui te majahoidjaga kokku ei lepi...

— Kus sellega! Tema ei lepi iialgi kokku. Hää, kui te ise temast jagu saate! Ta on ise veel hullem kui ta kutsikas!

— ...siis on asi keerulisem, lõpetas Hurt oma lause ja oli rõõmus mõtte üle, mis pääst läbi sähvatas. Teil tuleb esineda kirjaliku palvega. Mõistate, kirjaliku palvega, tempelmarkidega. Teil on tarvis majaplaan, noh, aitab ka hooviplaanist... Sääl peab siis täpselt ära märgitud olema praeguse koeraputka asukoht. Ka tuleb teil ära märkida sellesama koeraputka tulevane asukoht. Esitate meile seesuguse palve. Ja meie võtame asja siin kaalumisele. Teate, linna asi, ega see nii kiiresti ja kergesti lähe. See on kuludega seotud ja meie peame vaatama, kas selleks ka raha jatkub. Näete isegi, et siin tuleb teil tegemist rahandus-

osakonnaga, hoolekandeosakonnaga ja siis veel ehitusosakonnaga. Võib-olla tuleb ka ehituskomisjonil koha pääle sõita. Tuleb välja töötada uue koerakuudi plaan, ning see tuleb enne mitmest komisjonist läbi lasta. Ja kui plaan viimaks on kinnitatud, ehk me saame siis teie kutsika ühest hoovinurgast teise üle viia. Aga nüüd, armsad külalised, ma ei pea teid enam kinni, vahest on teil veel mujale minekut...

Kaks mutikest olid täiesti nõutuks jäänud sellest nõuandest ja nad kobisid Hurda lahke käeviipe pääle toast välja.

„Ilus algus!" mõtles Joel üksi jäädes. Ta meeleolu püsis kaua lõbusana, aga kõnetunni lõpul hakkas teda vaevama mõte: „Kui viimaks tulebki ennast raisata selliste totruste ja tühja-tähja pääle!" Sest tõesti, enamasti kõik jutuletulijad esitasid tühiseid küsimusi, pärisid, kas tuleb nõutada ehitusluba, kui tahetakse tuba kaheks jaotada, akent laiendada, korstnat parandada, plekkkatust papp-katuse asemele panna; kas ei tohiks tulemüüri sutike õhem ehitada; kas ei tohiks vaheaeda okastraadiga üle tõmmata, et naabri kanad üle ei lendaks; millise värviga oleks maja kõige odavam värskendada. Oli tarvis anda sildilubasid ja ehitusmeistriga vägipulka vedada ehitusplaanist kõrvalekaldumise pärast, kuna see oli leidnud, et teisiti tuleb tulusam ja odavam.

Juba esimese päeva kaks kõnetundi rohkete jutuletahtjatega näitas, et tuleb talitada lühemalt ja järsumalt. Lauale kuhjunud kirjad aga kõnelesid sootu teisest töökoormast, mis veel teha jäi. Oli vaja koostada eelarveid remontideks, oli vaja kinnitada arveid, oli tarvis rutata vaatama pooleliolevaid ehitusi, järelevalve-pilguga läbi käia tänavaid. Linnamõisas nuriseti, et katus jookseb läbi; las-

tekodus nõuti rõdu barjääride ümberehitamist; kolmanda algkooli korstnais oli ummistus.

Sellest kõigest veel vähe. Hoopis rohkem aega tuli kulutada igasugustele koosolekuile. Üle tosina oli komisjone, kust linnaarhitekt puududa ei tohtinud, ja paljud neist istusid nüüd nädalas paar korda koos. Kõige lähem oli ehituskomisjon, kellega tuli aru pidada, kuigi see koosnes suuremalt jaolt võhikuist. Jah, ehitustöödest oli sääl aimu ainult ühel, ameti poolest ehitusmeistril, kes siis ka oma teadmisi ja kogemusi armastas esitada niisuguse aplombiga, et Hurda seletused selle kõrval hoopis kahvatasid.

Hurt ei tohtinud puududa ei majanduskomisjonist, kes linna tuluallikaid korraldas, ei ka tööstuskomisjonist, kes valvas, et vabrikute ja töökodade ruumid poleks hädaohtlikud, ning kes kaalus uute tööstuste avamislubasid. Osalt langesid samad ülesanded tervishoiukomisjoni hooleks, aga küllap arvati, et ega kahekordne kärise.

Planeerimiskomisjon oli üks neid väheseid komisjone, kust Hurt meeleldi osa võttis, sest siin leidis ta eest arusaamist kaugemaist perspektiividest, huvi linna suurejoonelisema ilme vastu, ning eriti siin oli pooldatud tulevasele raekojale uut asukohta nagu seda Hurt oma projektis oli ette näinud. Seisid ees ülesanded linna tühjade äärte planeerimises, tänavate õgvendamises, kruntide müümises.

Hurt istus meeleldi koos ka nendega, kes hoolitsesid parkide, puiesteede ning muruplatside eest, ning siin tuli vahel tegelda küsimustega, mis olnuksid õieti linnaaedniku eriala. Jah, isegi uute pargipinkide vormi, pikkuse, värvi ja paigutuse kohta päriti talt nõu. Vähe sellest, vahel tuli olla eriteadlane ka sportide alal, sest spordikomisjonis oli arutusel uue kelgutee loomine vastses linnaosas ning juba va-

rakult taheti kindlaks määrata, millistel tänavail on lubatud laste kelgutamine.

Hariduskomisjonis pidi ta alatasa nurinat kuulma, kuidas alg-, kesk- ja kutsekoolid peavad kitsaste ruumidega läbi ajama, aga vahel ka etteheiteid, kuidas hariduseandmisega minnakse liiale, sest kust saab tööinimesi, kui kõik nii rüsinal haljale oksale tahavad tõusta. Ta pidi kaasa töötama veel muilegi komisjonele, kus hoolitseti linna majade, talude ja mõisade korrashoiu eest, samuti tapamajade, veevärgi, elektrijaama korraliku funktsioneerimise eest. Muidugi ei tohita unustada ka linna kinnisvarade hindamise komisjoni ja muid juhuslikke komisjone, mis ajutiseks loodi.

See oli tohutu hulk koosolekuid, kust Hurt juba ameti poolest pidi osa võtma. Komisjonide ja koosolekute vastu oli kõigil määratu suur usaldus ja armastus, sest siin saadi nii väga tähtsalt koos aega viita, siin ei tarvitsenud keegi eraldi vastutust rumaluste eest enda pääle võtta, siin saadi ennast välja iriseda ja tublisti keeltki peksa, kui oli jõutud omavahel hubase meeleoluni.

Muidugi oli Hurdal õigus, kui ta ennakult arvas, et tolle kojamehe koerakutsika pärast võiks kokku ajada terve rida komisjone. Tähtsate nägudega oleks võidud tundide kaupa arutada, kes siis lõppude lõpuks on süüdi, kas koer, koerakuut, majahoidja või hoolekandealused, ning milline komisjon kõige vastavam oleks kõiki neid küsimusi arutama. Sest juhtus sageli, et Pontsiuse juurest juhatati Pilatuse juurde, aga juhtus sedagi, et taheti teada kõigi komisjonide arvamist. Linnaäärse uue koolimaja spordiplatsi rajamise juttu pidi Hurt kuulama ehituse, planeerimise, puiesteede, spordi, hariduse ja tervishoiu komisjonis. Ja kuna ta algul vastu ei puigelnud, siis va-

liti ta ise mitmes komsjonis aruandjaks linnavalitsuse ees. Nii õppis ta asju tundma kadestamisväärses mitmekülgsuses.

Leidus erilisi koosolekumaniaake, elukutselisi komisjonimehi, kirglikke sõnakerijaid ja -ketrajaid, kelle kord käima pandud kerilaudu ja vokke seda raskem oli kinni pidada, mida tühjemalt nad jooksid. Demokraatiat mõisteti nii, et üheski komisjonis ei tohtinud poliitilised parteid teisiti kui proportsionaalselt esindatud olla, seepärast olid komisjonid ka enamasti rohkeliikmelised. Oli juba kord hääks kombeks saanud pisikeseski koosseisus kajastada kogu rahva tahet ja harjutada vastuvaidlemiskunsti. Siin oli paras koht lähivõitluseks eriti neile, kes suurel linnavolikogu võitlusareenil veel tõhusalt ei julgenud esineda.

Kõik need tähtsad sõnavõtud tühiste asjade puhul tundusid varsti Hurdale põgenemisena elu eest, millele kardeti otsa vaadata. Kallist aega tuli pillata jumalamuidu. Kümme kohustust ootas ukse taga, oli vaja rutata, et alles õhtu hilja pääseda oma pääülesande kallale. Miski ei aidanud, tuli kuulata mõttevenitusi nendelt, kellele sadistlikku lõbu tegi teisi kannatama panna oma sõnademulinaga. See pani närveldama rahuliku Hurdagi. Ta katsus koosolekuil lugeda, katsus vestelda kõrvalistujaga, et taltsutada oma kärsitust, katsus niipalju suitsetada, et see pidi tunduma teiste väljasuitsetamisena. Vahel ta tahtis otse karjuda kogu selle süsteemi vastu, kus iga kõneleja, kes enam vastu vaielda ei saanud, algas sõnadega: ,,nagu eelkõneleja juba tähendas."

Me mõistame Hurda kannatamattust veelgi enam, kui meenutame, et ta oma elus peagu alateadlikult käis põhimõtte järele: võimalikult vähema jõukulutusega võima-

likult rohkem tagajärgi. Juba koolipõlves tunde andes oli ta õppinud hindama aega, ning talle oli harjumuseks saanud ikka paar kärbest korraga tabada. Polnud küll viisakas ega hügieeniline, aga söögiaega ta kasutas ühtlasi lehtede lugemiseks; tänavanurki ületas ta diagonaalis; trepiastmeid võttis ta korraga vähemalt kaks; kuue ja vesti ta ajas ikka ühe korraga selga. Ta tundis alati, et aeg oma ülesannetega teda ootab, et vaja on ikka kuhugi rutata, ei ivakestki aega tohi ula elada ega muidu maha poetada. Ja ta ise pidas selle oma harjumuse õigeks põhimõtteks, sest inimene polnud tema arvates loodud jõudeeluks, vaid maailma palet teiseks, paremaks muutma. Iga tühjalt jooksev koosolek, viljatult mööda lastud päev tekitas tas tunde, nagu jääks ta maha, hiljaks, ning öösigi tuletasid talle seda meelde unenäod minema liikuvaist rongidest, millele ta pääle ei saanud.

Ja nüüd oli ta ametiks istuda päevast päeva nende killas, kel nii ütlemata palju aega oli.

Polnud veel kuudki möödunud, kui Joel tundis ennast seotud olevat käsist ning jalust. Tal tuli elada taskukalendri järele, kus päevast päeva ja tunnist tundi olid üles märgitud kõik kohustused. Äripäeva pisitöö hakkas ikka enam välja tõrjuma ta suuri unistusi vastutusrikkaist ülesandeist. Ta oli õnnelik, kui sai segamata anduda mõnedki tunnid oma projekti ümbertöötamisele. Tõsi küll, see projekti ümbertöötamine ei olnud enam seotud omaaegse loova fantaasia mõnuga, kuid oli ikkagi oaasiks kõigi pisikohustuste lämmatavas kõrves.

Ent siingi polnud enam tegemist matemaatilise ülesandega kabineti vaikuses, vaid iga samm oli kokkupuude elava inimesega, olgu ta asjatundja, võhik või muidutark. Linnavalitsuse poolt mõned juhtnöörid antud, rändasid

raekoja projektid kõigepäält ehituskomisjoni. Ja siin kuulis juba nii palju eriarvamisi, kui paljudel mõttesse tuli sõna võtta.

— Mis mõte on niisugust majamürakat kodanikkudele kaela veeretada? küsis üks asjatundja agulipoodnik. Kelle kulul see loss mõeldakse üles ehitada? Eks ikka väikemehe tasku arvel. Kelle ees me uhkustame? Katsume parem niisama läbi ajada.

— Kuidas on see üldse võimalik, arvas keegi, et esimese ja teise auhinna saanud projektid lükatakse kõrvale ja aluseks võetakse hoopis ukse taha jäetud kavand?

Ehitusmeistrist komisjoni liige laskus juba üksikasjadesse: kõik need liiga suured aknad ei pidavat sooja ja kogu ehitus tulevat rohkem nii moodsas stiilis ehitada, lameda katusega, lihtne. Ta teadis veel oma tarka nõu jagada treppide, keldrite ja vundamendi suhtes. Seepääle siirdus ta kiitma diatomiiti, kui meie maal uut materjali nii lagede ja võrestiku täidisena kui isoleerimisplaatidena katuste ja seinte jaoks, jne.

Leidus ka neid, kes arvasid, et enne tuleks õige „üleval" pool maad kuulata, mida sääl arvatakse lamedast või teravast katusest, sest ilma abirahadeta ei saa ju raekoda üles, kui aga talitada nende maitse vastu sääl, siis kesteab... Kuid selline mõtteavaldus leidis kohe hurjutamist rahvusrinde esindajate poolt, kes ligemal ajal juba lubasid otsa pääle teha kõigele valitsevale korruptsioonile ja kes irooniliselt suhtusid kogu projektisse, mis niikuinii jäävat paberile. Ning vaidlused siirdusid nüüd poliitika alale tunniks pooleteiseks.

— Mina üldse ei poolda niisugust ehitust praegusel rahutul ajal, lausus lõpuks üks komisjoniliige, kes kõigis oma arutlustes ikka sõjaasjanduseni pidi jõudma. Linna ette-

võtete koondamine ühte kohta on ajast ja arust moodsa sõjatehnika päevil. Sest niisugune hoonemürakas oleks ju kõige parem sihtmärk vaenlase lennukile. Kas te olete ka mõtelnud: ühest parajast mürsust jatkub, et kogu teie kaadervärki uppi lüüa. Ja mis siis mõtlete pääle hakata, ah? Ei, meie aja printsiip nõuab suuremat maskeerimist, laialiehitamist ja kokkuhoidu mõõtudes.

— Ehitus peab vähemalt viiekordne tulema, leidis keegi. Liftidega ja igapidi moodne.

— Rohkem sambaid ja üldse rohkem nassvärki välimuses, arvas veel keegi.

Mitte teissuguseks ei kujunenud pilt, kui linnavalitsuse osakonnad ja bürood olid ka omad arvamised esitanud. Vähemalt ühes suhtes kõneldi nagu ühest suust: iga osakond leidis, et just tema peaks asuma alumisel korral. Niisiis raekoda pidanuks ehitama ühekordne. Üks linnanõunikest oli aga väga agar kaitsema kolme- või isegi neljakordset ehitust, sest siis poleks üksi ehitus nägusam, vaid ära jääksid ka kokkupõrked ja pahandused praeguste krundiomanikkudega, kelle poolt niikuinii olevat oodata suurt vastutöötamist.

— Teie arvate, et kõik on korras? oli linnapää omalt poolt ütelnud, hoolikalt kavandeid uurides. Aga mulle paistab, et te olete kõige tähtsama asja kahe silma vahele jätnud. Nimelt raekoja kella. See on teil mõeldud ainult esiküljele. See ei lähe. Kujutage enesele ette: kui vanalinnast tuleb kodanik ja tahab oma kella õigeks seada, kas ta siis teie arvates peab tegema pika reisi raekoja ette? Teie torn on ju neljakandiline. Hüva, tehke ta siis ka nelja kellaga! Meie demokraatlikul ajal peavad kõik ilmakaared võrdsed olema!

Algul vaidles Hurt peagu igaühele vastu, et visalt kaitsta oma seisukohta, aga siis nägi ta, et see kõik on asjatu jõukulutus. Ettepanekute kirevus kõneles ise tema kasuks. „Maitset tuleb dikteerida," mõtles ta endamisi, „ja see on seda kergem, mida suurem segadus maitseis valitseb."

Oli päris jube, kuidas tema raekoda kord lamedaks litsuti, kord mitmekordseks tõsteti ja kitsaks koondati, kuidas aknaid ahendati, torne ümmarguseks ja jälle kandiliseks moonutati. Nagu läbi tuulte ja tormide oli Hurt pidanud sõudma, kuid lõppude lõpuks oli jälle tasakaal käes. Kõik närimised, nokitsemised, nõuanded ei suutnud esialgsesse kavasse tuua kuigi palju muudatusi. Ta võttis küll arvesse terve rea praktilisi näpunäiteid ja soove, kus temal enesel silma või kogemusi polnud, aga kogu ehituse stiil ja laad jäi endiseks. See kunstilise ilme säilimine arvamiste hoobisaju all täitis teda rõõmu ja salajase uhkusega. See aitas teda vastu pidada isegi selles pisitalituste keerises, kuhu ta päevad kadusid.

Ühel päeval tõi post Hurdale väikese ümbriku visiitkaardiga: Helmut Taras ja proua paluvad teda homseks enese poole kohvile.

„Mis see tähendab? Vaevalt nad tunnevad mind, miks nad kutsuvad? Nähtavasti suurem seltskond kokku aetud nagu see nüüd moes. Oli vist ainult kuulujutt, et nad minu pääle pahased on. Siiski, jätan minemata."

Aga järgmise päeva hommikul helistati ja paluti tingimata tulla, sest võib-olla saab Taras Hurdale kuidagi kasulik olla.

Kuidas sai Taras Hurdale olla kasulik? Oli neil aga temast ettekujutus!

Siiski Joel andis järele, lihtsalt uudishimust, ja läks.

— Olen vist esimene, ütles ta, palitut ja kübarat ära pannes.

— Ega meil polegi teisi oodata, vastas proua Taras ning palus külalist edasi astuda sellise lahkusega, nagu oleks saabunud kauaoodatu või nagu oleks tal peidus tagamõtteid.

Mitte vähem lahke polnud ka härra Taras, pakkudes otsemaid hõbedasest lauakarbist sigarette. Või soovib härra Hurt välismaisi sigareid?

Külaline vaatas ringi ja proua Taras tundis sellest häämeelt, sest ta teadis enesel olevat vastuvaidlematu maitse. Oma teada ta oli saali sisustanud kallihinnaliselt. Suur persia vaip võttis poole põrandat enda alla. Biedermeiermööbel ilutses saalis puhtaläikeliseks renoveerituna. Laua kõrval kolmejalgsel alusel seisis suur messingnõu, täidetud mitmevärviliste sügislilledega. Seintel antikvariaatidest kokku ostetud maale. Neile kahele maastikule hollandi koolist oli proua eriti uhke, sest isegi Raudkatsidel polnud midagi seesugust vastu seada. Suur tilgutitega lühter lisas kogu toale pidulikkust.

Proua Taras ootas kiidusõnu, Joel Hurt ootas vastuvõtu tagamõtet. Mõlemad aga olid visad tulema.

— Kas teie ei leia pärast välismaad siinse elu liiga kitsa olevat? küsis proua Taras.

— Oo, ei, mul on nii palju tegemist, et pole aega sellele mõteldagi.

— Valmistate sääl vist kõvasti uue raekoja ehitamise vastu?

— Ka seda.

— Kas te siis usute, et raekojast asja saab? küsis härra Taras naeratades.

— Miks mitte?

— Ma mõtlesin niisama. Et linna asjad, võivad venida. Teil sääl sada komisjoni, igal komisjonil ise arvamine, eks ole?

— Seda n'd küll. Sellega tuleb juba arvestada. Ega see pole mõni väike eratöö.

— Kas teil on palju eratöid?

— Pole selleks aegagi.

— Aga neid te siiski ei põlga?

Hurt pidi ettevaatlik olema, sest juba liikus tema kohta kaebusi, et ta linnatööde kõrval liiga palju eratöid enese pääle võtab.

Hiljem kohvilauas hargnes jutt juba avalikumalt.

— Vaadake, ütles Taras, ma olen teist ainult hääd kuulnud, ja lõppude lõpuks ega meil neid arhitekte siin ka jalaga segada pole... Kui teil aega on ja kui teil eratööd keelatud pole, siis võime ehk edasi kõnelda.

— Esialgu niisuguseid kitsendusi veel pole.

— Seda parem. Meil on siin, omavahel öeldud, grupp rahamehi, kes tahaks üles ehitada ühe korraliku kaubamaja, nii-ütelda suure ja eeskujuliku ärihoone, nagu meil siin linnas veel pole.

— Kuhu te selle hoone olete mõtelnud ehitada? küsis Hurt, kui Taras oli oma kavatsusi juba lähemalt tutvustanud.

— Siiasamasse, oma krundile. Ma olen kuulnud, et tulevane raekoda tahetakse ka siia kõrvale ehitada, sellepärast ma just teie poole pöördusingi. Ma olen mõelnud, et te võiksite väga hästi juhatada mõlema hoone ehitamist ja ühtlustada minupärast ka nende stiili. Teil ei võiks ju selle vastu midagi olla?

„Vaat kus rebane," mõtles Hurt, „teeb ennast lolliks, nagu ei teakski, kuhu raekoda ehitatakse. Või on ta krunt suurem?"

— Ja veel üks asi, jatkas Taras, aga see jäägu täiesti meie omavahele. Minu plaan ja tingimus on niisugune, et kaubamaja peab enne valmis saama kui raekoja vundamentki on rajatud! Sest tont võtku, ma tahan õige näidata, kui kiiresti asju peab ajama!

Niisiis Hurt pidi Tarase ettepaneku järele hakkama võistlema ise omaenese suurprojektiga ja kõigile demonstreerima, kuidas võimas erakapital ühisettevõtted kõigiti üle trumpab! Ülesanne polnud eriti delikaatne, seda enam, et kogu Hurda alateadlik poolehoid kuulus linnale kui tervikule.

— Teie krunt peab siis kaunis suur olema? küsis nüüd Hurt.

— Kuidas nii?

— Noh, kui sellele peab ära mahtuma üks raekoja tiib ja pääle selle veel teie kaubamaja...

Taras võttis täiesti kohtlase ilme, nagu kuuleks ta sellest alles esimest korda.

— Mis te räägite? Raekoja tiib minu krundile? Kas sa kuuled, Marta, nad on mõelnud midagi meie krundile ehitada! Aga armas jumal, keegi pole minult midagi küsinud! Või tõstetakse meid siit lihtsalt välja? Tullakse ja lõhutakse majad üks-kaks-kolm maha? Mis see peab tähendama! Mina ei saa aru, kuidas saab minu tagaselja üldse niisuguseid otsuseid teha! See on ju kuulmatu! Teie kindlasti eksite.

— Ei, ma tean seda, vastas Hurt rahulikult.

— Jah, aga kuidas see on võimalik? Mina elan siin rahulikult juba kaua aastaid, maksan oma makse korrali-

kult, ja keegi ei arva hääks minule ütlemagi tulla, et maa minu jalge alt kistakse lihtsalt ära! Ütelge, kuhu peame siis meie minema, kas lageda taeva alla? Või olete sääl linnavalitsuses nõnda helded, et saadate meid oma vanadekodusse? Annate supiköögist vahest prii suppigi päälekauba?

— Ma ei tea, laotas Hurt käsi, küllap linn ostab teie käest krundi ära õiglase tasu eest. Teisiti ma ei oska seda seletada.

— Õiglase tasu eest? Mis see siis peab tähendama? Missugune tasu on õiglane?

— Küll juba lepite tasu asjus linnaga ise kokku.

— Ei mõtlegi! Mina ehitan siia oma kaubamaja üles, ja mina tahan näha...

Taras oli kohvilauast üles tõusnud ja hakkas pisut läbipaistva ägedusega edasi-tagasi käima. Ta proua oli kogu aeg seda juttu päält kuulanud, aga kui nüüd mees vait oli jäänud ja oma ägedust ei osanud enam hästi edasi mängida, siis võttis tema ohjad oma kätte.

— Meie tahame veel näha, kes üldse julgeb oma kätt siia meie majade külge ajada! hüüdis ta ja seadis ennast rünnakuvalmis. Ta toon kerkis kiiresti ähvardavaks, ja kui Dunja köögist tuli temale midagi sosistama, kärgatas ta:

— Käige siit minema!

— Nad võivad tarbekorral ju ka rekvireerida, ütles Hurt proua pikkade hädalduste lõpul.

Aga see oli aina õli tulle valamine:

— Ah, rekvireerida? Katsugu nad! Kas te arvate, et meie oleme nagu lambad, laseme ennast rahulikult ära veristada? Või arvate, et minu mehel raha puudub rattaid käima panna sääl kus tarvis? Imelik, igaüks võib sul

kõrist kinni haarata, taskud tühjaks teha ja on veel aus mees päälegi!

— See oleks ikkagi üldsuse huvides... katsus Hurt veel vastu ajada.

— Mis üldsus? Kes see üldsus on? Niisamasugused inimesed nagu meiegi! Või palju viletsamad. Istuvad sääl linnavalitsuses ja arvavad, et võivad praalida! Oodaku nad, küll nad säält varsti laiali jooksevad, nii et kannad välguvad! Kel nüüdsel ajal natuke varandust kogutud, see on neil pinnaks silmas. Teate, milles viga seisab? Minu mees ei ole nende kambast ja nüüd nad teda kiusavad. Küll nad veel kõva rusikat näha saavad, küll nad veel kahetsevad!

„Nähtavasti olen ma siia kutsutud selleks, et mind läbi sõimata," mõtles Hurt.

— Ja muidugi, sähvas Taras omalt poolt, kõik on ju nende neetud parteimeeste temp! Aga kui nad kord säält lendavad, siis ei ole küll nende vastu mingit halastust, seda ma ütlen!

Veel kaua kiruti, pahandati, ähvardati ja valati oma südant Hurda ees välja. Aga siis võeti pehmemad toonid.

— Vabandage, et me oma külalise ees nõnda oma pahameelt väljendame, aga te peate meid mõistma. Nii see edasi minna ei tohi! seletas Taras, kui nad söögitoast tagasi saali tulid.

Hurdale oli selge, et Taras teab väga hästi, kuidas asjad raekoja ehitamisega seisavad.

— Vaadake, ütles Taras juba rahulikumalt, kui see raekoja plaanide tegemine suuresti teist ära ripub, siis laseb see asi vahest ennast kuidagi kohendada. Marta, ole hää, too see konjak säält siia! Vahest võib teile veel valada? Meil tuleb veel palju juttu ja mina olen harjunud

juttu ikka niisutama. Niisiis, kui päris asjalikult vaadata, kas siis tõesti minu krunt on teile nii hädatarvilik? Mis te nii suure maalahmakaga pääle hakkate? Milleks te oma raekoja peate kahele poole välja venitama nagu mõne harmooniku? Mis te sinna majakolaskisse mõtlete sisse panna?

— Võimalikult kõik linna asutused. Niisugune on nõue ja see on ka arusaadav.

— Ei ole sugugi arusaadav. Võtame näiteks kasvõi linna raamatukogu, nüüd ta on teil vist kolmes kohas laiali ja nõnda ka rahvale lähemal. Aga siis? Te teate ise, kui palju ruumi ta enese alla võtab. Iga juntsu hakkab teie ilusaid treppe kulutama ja teie puhtaid uksi määrima. Mulle on kõneldud, et on neidki, kes tulevad lugemissaali käsi soojendama, igasugu pätid, kelle higilõhnast kõik koridorid haisema hakkaksid. Ei, raamatukogu võiksite väga hästi uuest hoonest välja jätta. Ja nõnda veel mitme teise asutusega. Ega siis te linna vanadekodu ka sinna mõtle koondada ja igasuguste linna ettevõtete kontoreid? Nii et hea tahtmise juures saaksite selle hoone ehitada palju väiksema. Võiksite ta hädakorral ka paari korra võrra kõrgemale ehitada, oleks ilusamgi, ja isegi sügavamale, sest arhiivid, seifid, rahakapid, need võiksite maa alla... Eks ole?

Sellised arvamused polnud Hurdale uudiseks, neid oli komisjonides sõelutud, neid oli erajutuajamistel esitatud. Taras aga läks kaugemale:

— Lõppude lõpuks ei tarvitseks teil muud teha, kui ainult üks tiib veidi lühemaks kärpida, nii et see minu krunti ei haaraks.

— Aga siis võiksid tulla teised krundiomanikud samasuguste soovidega...

— Ah, mis, need sääl, ja Taras viitas pöidlaga põlglikult üle õla, kas te neid ka mingiteks omanikkudeks

peate? Nemad on kindlasti õnnelikud, ku nad oma kapsa-aia eest tubli hinna tasku saavad pista.

Hurt kujutles nii selgesti oma kaua unistatud uuslinna poole ujuvat luike tiibadega, millest üks Tarase soovil oli lühemaks lõigatud, teine aga losa järel. Taras nagu taipas Hurda mõtteid ja ütles:

— Te võib-olla arvate, et nii ei tule hoone ilus? Aga ma ju ütlesin, et minu kaubamaja võib üles ehitada stiilis, mis raekojaga sobib. Isegi täpselt samas stiilis. Oleks nagu raekoja jatk. Ei midagi, mis silmale valus oleks ka kunsti seisukohast. Annaksin teile täiesti vabad käed, kui te ainult mu krundi päästaksite sellest ähvardusest. Te võite täiesti kindel olla, et igal juhul peab kaubamaja enne kerkima kui raekoda! Ükskõik missugune arhitekt kunagi raekoda hakkab ehitama, oletame, et see polegi teie, siis peab ta tahes-tahtmata ikkagi arvestama meie suure kaubamaja välimust. Te näete siis, sel moel võite te koguni kindlustada oma stiili läbiviimist.

Nagu läbi paistis, ei seisnud küsimus üksnes Tarase krundis, mida linn tahtis tal käest võtta, vaid juba varem kavatsusel olnud kaubamaja ehitamises, mida võidi nurja ajada, ning lõpuks ka tugevas jonnis. Tarasel võis õigus olla, et ta oma kaubamaja kiiremini üles saab kui linn oma raekoja plaanid valmis, ja kes hakkaks siis veel suurt kaubamaja maha lõhkuma, et platsi saada raekojale? Nõnda suudaks ta linna kavatsused sassi ajada ning Hurt teeks nüüd ainult tühja tööd. Kas aga suudab Hurt Tarasest ette jõuda? Vaevalt, sest linna veskid jahvatasid laisalt.

Hurt vaatas teispool lauda istuvat kuivetut, lüheldast meest, kelle kitsad kokkupigistatud huuled väljendasid sama palju tahtejõudu kui jonnakust. Sel väikesel, raha-

kal mehel oli siis võimu nurja ajada ettevõtteid, mis olid kogu linna ja üldsuse omad! Ta pakkus kompromissi, sest see kompromiss oli talle kasulik, kuna linna keskuse nihutamine otse tema tulevase kaubamaja külje alla avas äritsemisele ilusaid väljavaateid. Teisest küljest, rahamehe ettepaneku vastuvõmisega nihkuks ka raekoja ehitamine tema huvipiirkonda ning see muudaks selle väljavaated reaalsemaks.

Aga mida oleks tähendanud Hurdale Tarase ettepaneku vastuvõtmine? Allaandmist erakapitali huvidele, pankrotitunnistamist linna kui terviku võimule, oksa saagimist, millel Hurt ise istus! Tema kui eraarhitekt oleks pidanud endale kui linna-arhitektile sohki tegema, nimme viivitama ja venitama linnaasjadega, kuni eraasjadel kindel käik sisse saanud, ühe sõnaga, saboteerima iseennast. Ta oleks pidanud reetma oma unistusi linna palge põhjalikust muutmisest, maha salgama üldsuse huvid, mille teenistuses ta tundis ennast olevat.

— Üldsuse huvid? naeratas Taras kuivalt. Teie siis ei tea, mispärast just minu krundile hammast ihutakse?

Hurt naeratas paljuteadvalt vastu. Oli ju tema ise raekoja asukoha leiutajaks; mitte keegi teine, ja jumaluke, kes peaks siis temast paremini teadma. . .

— Teie ei tea siis pooli asjugi! jatkas Taras ja hakkas Hurdale agaralt selgeks tegema, et kõik pole muud midagi kui selle kahe linnanõuniku intriigid, kellele tema paaril korral äritehinguis on jala pääle astunud ja kes nüüd juhust kasutavad, et temale kurjasti kätte maksta. Argumendid olid päris veenvad, nii nagu neid Taras esitas. Hurdal oli tunne, nagu oleks ta kuuehõlma pidi sattunud kuhugi rihma ja hooratta vahele.

— Ja siis olen ma mõnikord ka rahvusrinde mehi toetanud. Ka see on neil pinnaks silmas. Olen nüüd teile pisut telgitaguseid näidanud. Ma usun teie ausust ja seda, et te sääl olete kõik võtnud puhta raha pähe. Aga nii lihtne see asi ei ole! Tõesti ei ole, uskuge mind!

Vähe aja pärast ta küsis äkki:

— Kui palju palka te õige saate?

— Kakssada krooni.

— Ja selle näruse summa pärast oma käsi siduda? . . Teie vääriksite paremat! Eraarhitektina teeniksite võrratult rohkem.

— Võib ju olla, aga. . .

— Aga?

— Kui ei ole ennast veel sisse töötanud, jalgu alla saanud. . .

— Ma olen aga teist teie erialal väga palju hääd kuulnud.

— Ei tea, kes küll need asjatundjad võisid olla? küsis Hurt imestusega.

— Juba žürii liikmed ei jõudnud teid küllalt kiita ja hiljem ka pastor Niinemäe, minu hää sõber, ja teised.

Kui Hurt püsti tõusis, et ära minna, küsis Taras:

— Noh, kuidas siis jääb?

— Lubage veidi mõtlemisaega. Asi on küllalt komplitseeritud.

— Ma loodan, et see, mis me siin rääkisime, jääb meie oma vahele, ütles Taras väga sõbralikult, katsudes isegi Hurdale palitut selga aidata.

Joel tuli ära väga segaste tunnetega. Nagu oleks kiusaja ta ees seisnud, näidanud mäe otsast kuningriiki ja

ütelnud: vaata, see on kõik sinu päralt, kui sa ainult minu ees kummardad.

Kui ta läbi udutseva vihma koju jõudis ja palitu seljast viskas, tundis ta, et ta käed ja nägu on üleni niisked. See polnudki nagu vihmast, see oli nagu inimeste närususest, millest ta oli läbi pidanud astuma.

7.

„Ah, sa taevas, mis see küll pidi olema?" mõtles Kiki, oma voodiks korraldatud kušetil äkki üles ärgates. „Kas ma pidin midagi ostma? Kuhugi minema? Kedagi ootama?"

Äratuskell polnud veel kuuski. Kiki nõksatas istukile ja patsutas peoga haigutavale suule, keeras siis end täisnurga võrra vastu seina. Teki viimane veerand libises alla, jalad tõmbusid sinise öösärgi nagu varjava tiiva alla. Tsirrdi! rebenes midagi ja ta jäi hinge pidades kuulatama, pilk silmanurgas.

Täieline vaikus.

Tasahiljukesi kummardus ta nüüd üle põlveääre vaatama: suur varvas oli särgipraos. Käed ümber jalgade, lõug põlvedel, hakkas ta kelmi väljatükkijat tunnistama. Inetu, kõver, lapergune varvas, aga ilma selle kondita, mis Reet Niinemäe juures nii palju hirmu tekitab. Meenus Michel Angelo voolitud Moosese varvas, mida ta Itaalias oli imetlenud, siis kui ta sääl viibis fiktiivsel pulmareisil: võimas, ärasuudeldud varvas, mille üle temagi oli tahtnud kummarduda, et proovida pühaduse maitset oma huultega.

Kiki liigutas end, särk tõmbus sitku ja rebenes nüüd põlve kohalt. „Ah, mis see küll pidi olema?" Mitte ei

tulnud meelde. Ja Kiki jäi uuesti unistama Itaaliast, Vesuuvist, kuhu otsa ta mõtleb sõita eesli seljas ja kust ta siis alla kraatrisse vaatab, südames niisugune kihk ennast alla visata. ,,Kuidas oleks, kui ennast alla visata, kas kukkuksin käpuli nagu kass? Või läheksid jalad ees? Või käed? Ah jaa, kass... Ja muidugi kass!"

Kiki laskis jalad põrandale. Põrand oli jahe, väljas sadas vihma. ,,Jälle astusin vist pahemaga." Ta haaras toolilt õhtuse paki ja ruttas tagasi kušetile, tekki maast kaasa tõmmates.

Need olid Umbjärve püksid, mille sisse oli mähitud kass, hall läikiv kass, alles eile õhtul ahjust tulnud. Kiki kooris oma looma välja, asetas ta jalutsisse, et teda vahtida, siis maha põrandale, siis lauale, käänates oma keraamika-katsetist kord seda-, kord teisipidi. Kas ta julgeb aga seda Hurdale kinkida? Kas ta temale meeldibki? Vahest on teine nagu Rõigas, kes nii hoolikalt voolitud koerast väljagi ei teinud? Glasuuril pole ju viga, ja see ilme...

Umbjärve pükse tuli kohendada, Rõigas oli neisse oma suitsetamisega augu kõrvetanud. Vehkinud teine sigaretiga kogu aeg liikumatult istuva Umbjärve nina ees ja teinud selgeks, mis tähendab dünaamika, kuni olid tunnud kärsahaisu. Jah, sokke parandada, seda teeb Kiki hää meelega, aga põlenud pükse paigata? Ja kui kaua ta peab seda Umbjärve üldse parandama? Vahel Rõigastki? Lahkusest õiguse teinud, viskavad nad ühe hilbu teise järele Kiki kätte: muudkui paranda!

Aga kui Rõigas veel edaspidigi mõtleb selliseid kirjutisi oma lehes lubada Hurda vastu, siis Kiki, vaat', ei astugi enam üle ateljee läve, või visaku Umbjärv oma toaseltsiline üle ukse. Kui nad ka siis veel oma hädadega

tulevad ja tema ukse taga koputavad, teda alatasa tülitavad, siis läheb Kiki üldse siit majast minema, võtab korteri kuhugi linna äärde, kuhu nad juba tulla ei viitsi.

Niisuguste hirmsate kavatsustega pääs silmitseb Kiki oma kassi ega taha kuidagi niiti ja nõela otsima minna.

See on haruldane juhus, et Kiki tõrkuma hakkab. Sest tema on juba kord nõnda loodud, et ta ikka kellelegi peab hääd tegema, kedagi koristama, kellelegi midagi kinkima, kedagi lohutama, ennast peagu unustades. Kõige hää eest ta ei taha kunagi mingit vastutasu, isegi mitte tänu, sest kui südamlik see ka poleks, jätab see teda enamasti ikka külmaks. Palja tänumeele pärast ei liigutaks Kiki sõrmegi. Ta saab oma hüvituse mujalt. Talle pakub nimelt erilist naudingut kuulda noomimisi ja etteheiteid oma liialdatud helduse ja raiskamise pärast. On nii väga-väga hää kuulda pahandamisi häätegude puhul. Kui heldus on voorus, nii tunneb Kiki vaistlikult, siis on liialdatud heldus juba nii suur voorus, et katab üleni kinni kõik muud pahed ja patud.

Ta enese tarbed on vähesed, ta lepib toiduga, mis pood talle valmilt annab või mida ta ise saab kiiresti valmistada. Ta ei tea kunagi oma pesu ja riiete tagavara, ja kui tal meelde tuleb midagi osta, siis ta ka ostab. Vahel polegi see ta ise, kes mõttele tuleb tualetti uuendada, vaid need on kas proua Niinemäe või Orajõe, kes talle selleks märku annavad. Siis võib ta end koguni vägagi maitsekalt riietada, kuigi see maitse tema igapäevases elus on nagu vaka alla maetud. Juhtub aga, et keegi kiitma hakkab ta kleiti, kingi või prossi, kui ta võib need võtta ja säälsamas kiitjale enesele kinkida. Õnneks juhtub seda harva, sest ilusat riiet teise seljas kadestatakse rohkem vaikides kui kiidetakse avalikult.

Kogu Kiki varandus mahub ühte kohvrisse, mida pole raske treppidest alla kanda, kui ta oma korterit mõtleb vahetada. Ja seda juhtub sageli, sest tubade väljaüürijad teda hästi ei armasta tema elukommete pärast: kui tal tuju tuleb laulda, siis laulab ta ka öösi; kui ta kuskilt grammofoni saab, siis keerutab ta plaate hommikuni; ta võib lihapanni priimusele jätta ja joosta ise poodi või Umbjärve ateljeesse ning jääda sinna tunniks või paariks lobisema, ning siis on kogu maja pahandust täis.

Kohver ise kannab hoiukohtade rebitud numbrite kõrval veel nelja-viit märki nimekaist hotellidest Berliinis, Pariisis, Nizzas, Roomas. Need olid olnud veidrad, aga ilusad päevad ta elus, kui ta ühe ajalehe-kuulutuse pääle oli saanud kiilaspäise ja paksukõhulise härra platooniliseks reisikaaslaseks ning sellisena läbi sõitnud pool Euroopat, ilma et tal oleks olnud muid kohustusi täita, kui mängida teiste ees pulmareisi. Vanamees oli palju sigareid suitsetanud, palju veine joonud, elanud läbi kõiki illusioone, aga pulmaöö oli jäänud tulemata — isegi Kiki häätahtlikkus ja vastutulelikkus polnud aidanud valmis vaimul jagu saada liha nõtrusest. Ühel hommikul oli see kummaline kaaslane Hôtel Negrescost kadunud, ning kui Kiki oli alla läinud oma toa võtit ära andma, oli talle ulatatud ümbrik väikese tänusedeliga ja väga napilt kalkuleeritud reisirahaga kojusõiduks. Sellega oli Kiki tagasi Pariisi sõitnud, saanud mõnda aega Dôme'i terrassil kohvi juua, kus ta sõlmis juba uusi tutvusi kunstnike seas. Ta oli neile modelliks olnud, kehvadel päevadel tikandustöid või baatikrätte teinud, siis Luxembourg'i aias lapsevankrit kärutanud, vahepääl ära õppinud masinkirja, aga kahjuks ilma prantsuse ortograafiata.

Ta armastas ahnelt romaane neelata, aga ühtki raa-

matut tal enesel polnud. Need olid kas jäädavalt lugeda viidud või ta jättis mõne, mis tal juhtus olema, korterisse maha, kust ta ära kolis. Raamatute ostmine käis tal üle jõu, laenu-kogude käperdatud lehekülgi ta ei sallinud, ja nii võttis ta ühest tuttavast raamatukauplusest uusi raamatuid koju, et neid lugeda niisama, lahtilõikamata. Olid väga magusad need kinnised leheküljed, kust sisu tuli välja urgitseda nagu vähjal kõige hõrgemat liha kitsa sõrakoore alt.

Reet Niinemäe tundis Kiki nõrkusi juba koolipõlvest saadik. Ta teadis ka, kui vajalikud on Kikile noomimised, kuigi see teadmine ta enese ürmimistel hoo ära võttis. Vahel ta oli siiski Kikile ütelnud, et võtku see ometi eeskujuks härra Niinemäe, kes on ju kah kõigiti hää ja helde, aga ikka ja alati mõistlikult, piiri pidades. Vaadaku Kiki ise: Niinemäedel on seetõttu varandust kogunud, talu ja maja, aktsiaid siin ja sääl, aga kas seda kõike muidu oleks?

— Ega sa ise küll seda ei arva, oli talle siis Kiki vastu naernud, need on sul ainult Ilmari sõnad.

Kõik teadsid Kiki iseäraldusi ning Kikil oli hää meel, et nad tagaselja teda nii väga manavad ja kahetsevad, pahandavad ja haletsevad. Hää meel sellepärast, et nad teda pidid tuuseldama tema enese arvates mitte halva, vaid hää pärast, vooruse pärast, mida neile enestele oli vähem antud. Nad küll kahetsevad teda, aga tegelikult ainult kadetsevad!

Väga valjult oli Kikit läbi võtnud proua Orajõe, kellele Kiki oli kingituseks toonud ühe antikvariaatselt ostetud mokka-serviisi.

— Mõtle ometi, Paul, kuidas see inimene ennast raiskab! oli ta oma mehele ütelnud. Ja Kikile enesele: — Sa oled ju päris pöörane! Ma annaksin sulle otsekohe selle

kingituse tagasi, aga ma tean ju, et sa ei võta. Ning uuesti Paulile: — Mõtle ometi, mis ta veel proua Raudkatsile kinkis: tead, selle salli suurte tikitud roosidega, sa ju nägid, mis tal siin kord ümber oli võetud, eht hispaania sall!

Orajõel polnud kahjuks sallist palju aimu.

— Ja sina narr, kingid selle salli proua Raudkatsile, nagu poleks temal veel küllalt oma hiina ja jaapani öökuubedest! Häbi oleks tal pidanud olema seda sinult vastu võtta!

— Aga mis ma sellega ikka oleksin pääle hakanud? oli Kiki katsunud vastu vaielda. Tema ju ihaldas seda salli nii väga, alati ta kordas mulle, ta ei olevat kuskil, mitte kuskil nii ilusat näinud. Minu käes oli see riidetükk ka juba mitu aastat seisnud, oli mul lihtsalt ristiks ees. Ma mõtlesin, et las ometi mõni teine ka rõõmu tunneb. Koid oleksid ta viimaks niikuinii ära söönud.

— Kuulge, Kiki, oli siis härra Orajõe vahele löönud, kuulge, mis ma nüüd teile ütlen. Helde te ju olete, kõik riided kingite seljast ära, palju siis veel puudub, et ka ihu järele läheks. Ma mõtlen, et kui kellelgi äkki ihulik häda tuleb või nii, et siis teie viimaks oma pehmest südamest. . .

— Aga Paul, oli proua oma meest pidanud katkestama, mõtle ometi, mis sa kõneled!

Kiki oli üsna vait jäänud, tal olid hakanud pisarad jooksma, mitte solvumisest, vaid magusast haledusest, et härra Orajõe on ikka päris tõsiselt vihane ja võib sind veelgi tõsisemalt materdama hakata, kuna sa ometi oma sisimas tead, et sa teisiti ei saa, et oled süütu märter, kes õige asja eest aina hoope peab saama. . .

Sellesama salli pärast ta oli noomida saanud ka pastor Niinemäelt, kes küll oli kiitnud hääd tahet, aga laitnud

selle teostust: häätegevale seltsile oleks Kiki pidanud salli kinkima, aga mitte rikkale prouale lisalõbuks. On küllalt neid lapsi, kellel pole hilpugi selga panna. Häätegu olgu ikka kasulikult tehtud, aga mitte uisapäisa.

Sellest sallist oleks võinud tõesti saada mõni pluusikene lastele, oli Kiki kohkunult Niinemäele vastanud, mõni päärätikene või püksikene, teate, tõesti ma lähen ja ütlen proua Raudkatsile, et ta midagi häätegevale seltsile annaks, ei, ma annan parem ise midagi. . .

Mis pidi vaene Kiki pääle hakkama, kui tal puudus omandusinstinkt ja võime põhjalikult enne järele kaaluda, kellele mida iga kord kinkida? Ta lubas ennast parandada, ta tundis ennast hirmus süüdlasena. Nüüd, kui ta selle kassi täna Hurdale viib, talitab ta kindlasti targemini.

Aga Umbjärve pükstega on lugu halvem, sest Umbjärv ja Rõigas on Kiki iseäraldustega juba nii harjunud, et hakkavad teda ekspluateerima. Vähe sellest, et nad ei oska ammugi mitte enam tänada, — sellest pole ju külma ega sooja — nad irisevad ja turtsuvad tänu asemel! Kui nad korralikult noomidagi oskaksid! Kuidas Kiki seda paika sinna Umbjärve põlveotsale ka ei seaks, rahul juba sellega ei olda, vähemalt Rõigas mitte, kuigi see temasse ei puutu. Ja neil on õigus: Kiki tõesti ei oska säärast tööd. Tal ei ole mingit sisemist eneseõigustust nende nurisemise vastu seada, ei midagi, mis teda rahustaks.

Sellepärast siis ei olnudki nii lõbus Umbjärve pükse paigata, ei, see oli koguni kurb, ja Kiki langetas mõne suure pisara oma nõela- ja niidikasti, kust otsis sõrmkübarat, ja mõtles kurbi mõtteid, kuni ta kušetil kükitades nõelus.

Ei olnud tal aega ega harjumustki oma tuba koristada: rebenenud öösärk jäi padjale, niidid-nõelad tekile, poolelijoodud kohvitass toolile.

Ateljees võeti teda vastu tusaga, nagu ta oli ette aimanud. Umbjärv vähemalt vaikis, kuna Rõigas, nagu taibates, kuhu see kass sääl kaenla all viiakse, hakkas Kikile ette heitma, et ta on oma hinge neetud parteimeestele ära müünud ja nüüd läheb siis veel ka meelehääd viima. Rõika irvitus halvas sedapuhku kõik Kiki kavatsused.

Ta jooksis tagasi oma tuppa ja viskas kassi kušetile.

Järgmiseks hommikuks olid Rõika pahandamised lahtunud ja Kiki võttis oma paki julgemalt kaenlasse. Enne tööle minekut jooksis ta veel frisööri juurde, et end nagu ette valmistada mõneks pidulikuks sündmuseks. Siin uuendati ta kulmudevibud, mustati ripsmed ja kohendati garbosoeng.

Ent see, kelle pärast end nõnda seati ja ehiti, polnud täna sugugi tujus. Juba mõnda päeva oli Hurt olnud tusane, karm ja hoolimata, ning korts kulmude vahel oli ainult magades siledaks tõmbunud.

Inimestega iga päev kokku puutudes oli Hurt neis avastanud jooni, mida ta ise polnud osanud kujutellagi. Ta ei mõistnud näiteks, miks see venelasest ehitusmeister pidi tema lauale maha jätma viinapudeli. Meelehääl — kui see pidi olema meelehää — polnud ju mingit otstarvet. Kui Hurt oli mehe tagasi hõiganud, oli see vabandanud, et ta ei oskagi teisiti, ärgu pandagu pahaks, nii on vene mood, antagu väga andeks. Kord oli Hurt saanud kimbu roose. „Küllap mõnelt austajalt", oli ta meelitatult arvanud. Aga siis ühel päeval oli talle ekspress toonud ilusa äratuskella. Ei teadnud ta aimata, kes selle võis

saatnud olla ja kas see oli mõeldud nöökeks või rõõmutäheks. Ja selliseid kinke oli järgnenud muidki. Koogid ta oli saatnud lastekodusse, veinipudelid haiglasse, lilled jätnud vaasi. Mis oli kõigi selliste pististe tagamõte, kui aimugi polnud, kelle poolt nad tulevad? Võib-olla avaldati sellega tänu, et Hurt mõne vea oli kahe silma vahele jätnud, et sääl jälle mõni tüssamine, mõni väike kelmus oli korda läinud; võib-olla avaldati lihtsalt rõõmu, et ei tulnud kardetavat sissekukkumist või karistust või mõnikord isegi kontrolli kasvõi õige asja puhul. Võta kinni inimeste hingeelu! Aga Hurt oli muutunud neist altkäekinkidest kuidagi kahtlustavamaks ja hellemaks. Iga kingitus oli nagu märgiks, et kuskil midagi logiseb.

Paar päeva tagasi oli ta oma laualt leidnud suure ilusa sirklikasti. Ta oli kohe rutanud suurimasse joonistustarvete kauplusse. Juba pakkimispaberist oli Joelile ilmne, et sirklikast oli säält ostetud, lühikeste järelpärimiste järele selgus seegi, kelle poolt. Kindlasti ehitusmeister Rooselg, kes oli vähempakkumise teel enese pääle võtnud ühe linnamaja kapitaalse remondi.

Päev hiljem oli Rooselg tulnud Hurda kõnetundi.

— Pole veel saanud pooltki tööd ära teha, aga, näete, olen omadega põhjas. Ma võiksin ju ka kergemalt läbi tulla. Vähe lupja seintele, kord pintsliga üle põranda. Aga, vaadake, ei taha nii alt vedada. Nimi peab ausaks jääma! Nüüd olen siis talade juures. Katsusin läbi, terved mis terved. Kõlbavad veel paarkümmend aastat vähemalt. Kas ei saaks nii... omavahel... Nüüd on palgihinnad pööraselt tõusnud. Vaadake ise...

Rooselg esitas Hurdale võrdlemiseks endisi ja nüüdseid arveid.

— Võtsin rumalast pääst pakkumise endale. Nüüd on kõik kallim, värnits, naelad, tööpalgad... Jumala eest, te ei usu mind, aga ma oleksin omadega täiesti läbi, kui...

— Leping on leping, vastas Hurt jahedalt. Mis saan mina sinna parata. Teie olete kohustatud seda täitma, kui talad ka veel viiskümmend aastat vastu peaksid. Ja sähke, siin on teie sirklikast. On tulnud valel aadressil.

— Mis sirklikast? oli Rooselg teadmatust mänginud. Aga Hurt polnud lasknud ennast kõigutada, ähvardanud tunnistajatega. Ning oli järgmisel päeval lubanud tulla ehitust vaatama.

Järgmisel päeval seisiski palgivirn õues ja mõnda vana tala oli juba kohalt kangutama hakatud. „Ei läinud läbi," oli Hurt endamisi rõõmustanud.

Ning täna hommikul oli Hurt korraks säält läbi käinud enne bürootundi tulekut. Talle oli tundunud pisut kahtlane see kiirus, millega talad uutega olid asendatud ja põrand pääle löödud. Rooselga ennast polnud kohal ja töölised vaikisid. Alles siis, kui Hurt käskis üht põrandalauda üles kangutada, tunnistati üles, et nood eilsed palgivirnad olid siit õhtul mujale nihkunud ja et tõesti uuendatud on ainult kaks tala.

„Mis teha?" oli Hurt mõtelnud raekoja poole sammudes. „Nüüd on ta mul siis teist korda peos. Kas anda nüüd õpetust, nii et ta alles mäletab? Võib-olla ongi ta mul raekojas ees."

Rooselga polnud, küll aga oli büroolaual paberisse mähitud pakk.

— Juba jälle! ümahtas Hurt vihaselt, tõusis ja läks teenijat otsima, et aru pärida. Koridoris põrkas ta kokku Kikiga.

— Olin just teie poole minemas, laulis Kiki ja vaatas Hurdale otsa silmadega, mis kõrgemale-joonistatud kulmude tõttu paistsid nii lahkelt-lahtised.

— Lähme siis! Palun!

Hurda toon oli nii range, et Kiki ei saanud teisiti kui pidi tema järel käima kikivarbail. „Ah, sa taevas, kui õnnetul ajal ma olen tulnud!" mõtles ta, ust enese järel kinni tõmmates. Hurt polnud niigi lahke, et oleks teda lasknud enne sisse astuda.

— Teate, ma tõin teile kassi, ega teie ei pahanda? ütles Kiki kelmika argusega, enne kui Hurt sai midagi oma ametlikus toonis sisse juhatada.

— Mis kassi? Mul polegi muud tegemist kui aina koerte ja kassidega! pahvatas Hurt vihaselt. Kus see kass on?

— Sääl sees! osutas Kiki pakile.

— Ah see! hüüdis Hurt kergendusohkega. Niisiis teie poolt?

— Kas teile ei meeldi? venitas Kiki oma küsimust, nagu ikka pooleldi lauldes. Hurt oli paki lahti saanud.

— Ja mis tagamõttega te selle minule olete toonud? Hurda toon oli veel ametlik ning Kiki oli algul nõutu.

— Ma niisama... Teil on siin nii hirmus palju pabereid, ma mõtlesin, et tuul tuleb, puhub laiali, vahest panete pääle. Teate, ma voolisin seda nii-nii kaua. Umbjärv ütles ikka, et modell sureb kätte ära, enne kui ma ta ükskord valmis saan. Teate, see hall kass sääl, kes ikka aknal kärbseid püüab... Ma tahtsin juba eile tuua, aga Rõigas rikkus tuju ära. Ütles, et see on siis jälle üks altkäemaks...

— Kas ütles, et jälle altkäemaks? küsis Hurt ootamata ärevalt.

— Jah, nii ta ütles. Ja kui teie nüüd kah küsite, et mis tagamõte sel kassil on, siis ma hakkan ka ise mõtlema, et ongi viimaks altkäemaks. Kas ma olen väga halvasti teinud? Viimati mõtletegi, et tagamõttega... Aga arvasin, kellele ma ta ikka kingin. Teil oli niisugune ristlips ees ja ma arvasin, et teie vist armastate kasse. Kas ta on väga halvasti välja tulnud? Ta ei kõlba kuhugi, eks ole? Teile vahest ei meeldi, et ta lamab? Ta ehk peaks jooksma, hüppama või hiirt püüdma? Seda ütleb ka Rõigas: ses kassis polevat mingit dünaamikat, mis kass see on, kes ainult magab? Ja kel pole küüsigi! Aga ütelge ometi, kuidas ma oleksin talle küüsi saanud teha?

Juba oli Kiki oma sõnadele annud vaba jooksu:

— Või oleksite paremini tahtnud koera? Mul oli ka koer, selles oli küll hoopis-hoopis enam dünaamikat. Ta urises, karvad kõik turris. Mul polnud ju muud modelli kui ikka üks ja seesama peni taga aia. Läksin iga päev mööda ja ärritasin teda. Jooksin alati suure lõrinaga plangu poole, ma muud ei tahtnudki. Üks päev vaatasin, kuidas ta suu oli, teine päev, kuidas kõrvu hoidis. Rõigas sai ta omale. Temale ta vahest sobis, tema on ju ise niisugune naljakas, aina uriseb ja on turris. Eks ole? Aga kui ta vahel vaikne on ja hää, siis võib ta ka minu peost toitu võtta. Tal enesel on ka koeraprofiil, kas te ei ole tähele pannud? Ta oskab koera viisil uluda, oskab pääd kätele panna justkui käppade pääle. Muidugi siis, kui ta tahab, kui tal on hää tuju. Nüüd tal seda ammugi enam ei ole. Ja sellepärast ma talle kinkisingi, et tal oleks parem tuju. Ma ütlesin, et nüüd peate mulle ka kätt andma. Aga teate, kui ta selle käe andis, siis oli see just nagu selle koera käpp, mis mu isal oli. Ah, ma olin siis veel päris-päris tillukene. Suured metsad olid ümberringi ja vahel

oli väga jube ja vahel öösi oli huntegi kuulda. Siis ma peitsin ennast ikka teki alla ja palusin jumalat, et nad lähemale ei tuleks. Ja ei tulnudki. Jah, Rõigas, ime küll, ei pahandanudki, kui koera sai. Ja siis ma arvasin, et egas teiegi ei pahanda, kui ma kassi teile annan...

— See kass on vist teie suurest metsast, kus need hundid ümberringi uluvad? katsus Hurt oma vahemärkust Kiki kõnetooniga irooniliselt ühte viia.

— Ei ole, vastas Kiki seejärele väga naiivselt, mu isa oli siis juba ammu surnud, kui ma selle päris oma kassi leidsin. Muidugi mitte selle siin. Rikit ei saakski voolida, ta oli ju kolme jalaga. Ma leidsin ta linnapargist. Koerad olid vaesekese päris veriseks kiskunud, ainult narmad veel. Tõin ta koju, andsin piima, soojendasin hõlmas, puhusin pääle. Ja tuligi elu sisse! Ja siis ep ma ristisin ta Rikiks. Igal hommikul lonkas ta ikka kööpadi-kööpadi tuppa, ta oli nii hirmus tark. Ma vahel kardan niisugust tarkust. Kui vahel üksinda toas istusin ja mõtted jooksid niisama omapääd, siis tema muudkui vaatab sulle naeratades otsa, saab kõigest-kõigest aru, otse kontrollib sind. Mul oli nii suur hirm tema ees, et ma viimaks ei saanudki teisiti, tõin rebasepille. Ma pidin ju ära sõitma, kuhu ma oleksin pidanud tema jätma? Kaasa võtma? Jah, võibolla oleksin pidanud kaasa võtma. Linna ma teda ei saanud jätta, keegi teda ei sallinud pääle minu. Rebasepilli ma panin leiva sisse ja palusin teda, et võtku ometi ja söögu. Mitte ei tahtnud. Vahtis mulle otsa, kui teda käskisin. Ta nagu tahtis ütelda, et võta ise enne. Viimaks sõi ikkagi ja mul enesel olid pisarad silmis. Ta oli nii hirmus-hirmus tark, küll ta juba aru sai, et mul on valus, kui ta rebasepille ei võta, ja et ta peab. Nii ta siis sõi, kõndis

veel nagu ta oli ikka kaks-kolmat, kaks-kolmat, ja oligi otsas.

— Ja teil ei olnudki hale?

— Miks ei olnud, väga hale oli. Nutsin mitu päätäit. Siis läksin alla aeda, palusin luba teda matta, vooderdasin haua sireliokstega ära ja nutsin jälle. Kui ma nüüd seda siin voolisin, siis oli vahel tõepoolest tunne, nagu tõuseks savi käe all kõrgemale ja silitaks ennast vastu minu kätt... Kas kassil on hinge? Kas teie ei tea? Teie olete ju nii hirmus tark, teie peaksite seda küll teadma, te ei taha ainult mulle ütelda. Ma vahel mõtlesin, et seda kassi ma ei kingi kellelegi, see on nagu tolle lonkaja mälestuseks. Aga siis jälle mõtlesin, et vahest teen mõnele rohkem rõõmu. Aga nüüd näen, et ta teile sugugi ei meeldi...

Hurt sulas vähehaaval selle kestva lobisemise soojuses.

— Ega ma nii halb polegi, kui ma teile paistan, ütles ta viimaks. Ma tahaksin meeleldi päris ehtsalt tänulik olla, aga ma ei saa. Hinge tahavad mul välja võtta. Kus sa saad rahulik olla! Hakkad igal pool aina tagamõtteid otsima, kui mitte otse jala-ettepanekuid.

— Ei, tänu ma ei tahagi. Ega me sellepärast! Kui teil ainult natukegi hää meel oleks...

— Ma usun, et mul seda oleks paljugi, kuid ainult... Nojah, mis ma sellest kõnelen! sada asja, sada pahandust. Ja igaüks läheb südamesse.

— Viimaks olen minagi selle saja hulgas?

— See puuduks veel!

— Niisiis te ei pahanda sugugi minu üle?

Alles nüüd nägi Hurt nagu esimest korda enda ees noort naist kaharate lokis juustega, rohekaid silmi kitsaste

ja kõrgete kulmudega, värvitud huultega, mille jooned olid nii teravalt jumestatud. Kikil oli aeg ära minna. Ent uksel sähvatas tal pääst läbi mingi idee ja enne veel kui see sai selged piirid võtta, usaldas ta selle Hurdale:

— Täna õhtu on meil bridžiõhtu. Kas te soovite kaasa mängida?

Õieti ei olnudki mingit bridžiõhtut kavatsetud, mõte tuli Kikile nüüdsama pähe, aga kui Hurt jaatava vastuse andis, ruttas Kiki kohe telefoneerima proua Niinemäele, kas ei saaks seda õhtut tema pool korraldada. Partnerina tuli veel arvesse Kiipsaar, mitte ainult sellepärast, et ta bridžist kunagi ära ei ütelnud, vaid ka Kiki poolvaistliku arvestuse tõttu, et ajakirjanik võiks linnaarhitektile kuidagi ehk kasulik olla.

Õhtul oli Kiki varakult Niinemäede pool. Õpetaja ise oli mootorrattaga maale sõitnud ristseid pidama ja Reet oli üksinda kodus. Ta oli elevil Hurda tulekust, askeldas köögis, jagas teenijale õpetusi ja proovis kord üht, kord teist kleiti selga. Ta küsis Kikilt nõu, mis selga või jalga panna.

— Ja kuidas meeldivad sulle minu uued kulmud? küsis Kiki omakorda.

Proua Niinemäe tundis ennast pisut riivatud olevat Kiki vabadusest kohelda oma nägu nii vabalt nagu tema ise ei tohtinud.

— Liiga silmatorkav. Enne oli parem, vastas proua Niinemäe ükskõikselt. „Kelle jaoks ta peaks küll ennast ehtima?" mõtles ta endamisi.

— Tead, Reet, mis mulle Hurt ütles? Tema ütles, et minu silmad pidavat nüüd päris kuivaks jääma. Nad olevat liiga lagedal. Mina vastasin, et ega minu silmad pole kunagi märja koha pääl olnud. Milleks te nad siis nii kõr-

gele olete tõstnud? küsis ta. Vastasin: aga ikka selleks, et silmaring oleks hästi laiem, sest teil on ta nii hirmus-hirmus lai, ja kui mina nii pisi-pisikeseks jään teie kõrval, siis hakkab häbi. Sellepärast siis. Tema ütles, et minu vaade olevat alati nii lahtine ja otsekohene, mitte nii nagu teistel.

— Kas ta tõesti nii ütles? Tahab ainult meelitada, ja sina muidugi usud!

— Oi, Kiipsaar ütleb mulle palju rohkem meelitusi.

— Sina muidugi võtad kõik puhta raha pähe?

— Aga miks mitte?

— Mina siiski kahtlen, kas Hurt oskab niiviisi meelitusi ütelda.

— Kuidas kellelegi.

— Ah ei! Tema on alati nii tõsine, nii asjalik. Jah, vanasti küll, kui ta veel üliõpilane oli, siis ma mäletan...

— Oi, sa peaksid teda nüüd lähemalt tundma! Mina näen ju teda iga päev. Ta on nii-nii naljakas! Nagu kass, tahaks päris silitada. Aga tujukas, oi, kui tujukas on ta! Täna ta oli hommikul nii tusane. Nii tusane, et mul oli päris hirm. Aga tead sa, ma panin ta varsti naeratama! Ja kui ta naeratab, siis on ta sootu teine inimene, sootu teine. Mina arvan, et temas ongi kaks inimest. Ikka peab tal asja olema meie kantseleisse, jälle tuleb ta sisse ja ise ikka jälle vilksti minu poole. Tal on vahel ümber kirjutada kõiksugu koletarku kirju. Ootab, kuni valmis tipin, üks käsi minu tooli õrrel, teine laual, aga ma tunnen, kuidas ta brr... hingab otse minu kaelale. Otse juuste alla! Nende otsad liigutavad ja teevad kõdi. Ja mina muudkui mõtlen, et masin ei tohi, ei tohi kunagi tilldi teha, sest siis ta hammustab. Sellepärast ma tipin talle ikka lühemad

read. Sest kuidas see läheks, teiste nähes... Ei, see ei lähe kuidagi!

— Sul, Kiki, on aga päris hullud ettekujutused!

— Kuidas nii? Ei ole sugugi hullud ja ei ole sugugi mitte ettekujutused. Sest nõnda ma ise tundsin. Ja kui ma talle valmiskirjutatud paberi kätte andsin, ei julgenud ma pilkugi enam üles lüüa. Mõtlesin, et mu silmad on ju päris alasti.

— Aga Umbjärvele sa julged küll alasti poseerida?

— Oh, Umbjärv on sootu teissugune! Umbjärve ma ei oskaks üldse häbeneda. Kuidas ma saaksin teda häbeneda!

— Hurt, arvad sa, on kardetavam?

Et oma kasvavat ärevust varjata, hakkas Reet siin ja sääl askeldama, toole tõstma ja kaardilauda korraldama.

— Jah, mul on päris hirm temaga üksi jääda. Ma näiteks ei julgeks teda oma poole kutsuda. Või siiski? Ei vist... Tema vaatab vahel niisuguste silmadega otsa, tead sa, ise kõneleb ei-tea-mis tõsistest asjust, aga silmad kõnelevad hoopis millestki muust. Temal on ikka tagamõtted ja tema arvab, et ka minul on tagamõtteid. Ta nagu hiilib vahel nurga tagant, just nagu kass hiirt.

— Nüüd sa fantaseerid jälle, kulla Kiki! Sa kõneled temast, nagu oleks ta jumal-teab mis imeloom.

— Ei, imeloom ta polegi, naeris Kiki, ikka Reeda lähedal liikudes ja ennast välja puistates. Ta on lihtsalt kiisu. Ja sellepärast ma kinkisingi talle täna oma kassi. Tead, sellesama, mida ma Umbjärve juures nõnda kaua voolisin. Aga siis hakkas mul häbi. Sest ta võib-olla arvas, et mul on tõesti tagamõtteid... Aga mis tagamõtteid võis minul olla?

— Ega sind tea! Oled temast nii vaimustatud...

— Ah, mis! Tema ei näegi mind. Tema mõtted on jumal-teab kus või kelle juures.

Ei, nüüd paneb proua Niinemäe siiski endale selga selle rohelise lillelise siidkleidi, mis nii hästi istub, vahetab ka kingad nende punaste vastu, mis on nagu rihmadest punutud.

Ta lõõritas parajasti peegli ees ennast ümber riietades, kui tulid mõlemad oodatavad ühe korraga.

Kiipsaar kui vana bridžimängija ei tahtnud hetkegi aega raisata. Teistele aga tundus mäng ainult vabanduseks ja ettekäändeks millekski muuks. Kaardilauda pastori perekonnas ei olnud ja proua Niinemäe oli vaibaga kaetud laua keset saali asetanud otse tolle haralise, lehtedevääte jäljendava armatuuri alla, kust nagu oksastikust tõusid üles küünlad, kunagi kindlasti ehtsad, nüüd aga ümber meisterdatud elektripirnide jaoks. Thorvaldseni Kristuse kipsjäljend seisis akende-vahelisel raamaturiiulil. Nurgas pandi raadio käima. Tuba oli üldiselt lage, ebamugav ja maitsetult-kaine. Ei puudunud kummipuu ja trümoopeegel. Läbi armatuuri oksastiku langes ebaühtlast valgust lauale ja nägudele. Ei saanud nii kergesti tekkida intiimsust ega mugavust. Ning esiotsa tunduski, nagu istuks laua taga neli võõrast, peagu vaenulikku inimest.

Algul mängis Kiki Hurdaga paaris. Ta oli hajameelne, pakkus huupi, kalkuleerimata, mängis lohakalt, tehes vigu ja tuues järjest kaotusi. Kui Hurt mänguvabaks jäi ja oma kaardid lauale ladus, läks ta Kiki selja taha teda aitama. Siis tekkis Kikil tunne nagu kirjutusmasina taga, mil ta ridu lõpuni ei julgenud tippida. Ta täitis siis veel ainult mehhaaniliselt Hurda käskusid, ilma midagi mõtlemata.

Vastaspaar võtts mängu palju tõsisemalt. Nad olid vilunud ja võrdsed kokkumängijad ja pakkumisel üksteise

jõudu kobades eksisid nad harva. Kui aga juhtus mõni väärsamm proua Niinemäe poolt, siis võis Kiipsaar vihaselt seletada:

— Kes siis passib, kui ma kogu aeg olen pakkunud ärtut ja alles viimaks pakun kolm ruutut! Oleksite pidanud ütlema neli ärtut! Nii ei saa ju mängida!

Proua Niinemäe katsus siis veel terasem olla, ta oli niigi mängukäigust huvitatud, koguni hasardis, kombineeris kiiresti ja osavasti, mängides nii kindlalt, et Hurt otse imestas. Võit või kaotus, ilus või halb mäng näis talle sama tähtis olevat nagu Kiipsaarelegi. Vabal hetkel ta ei läinud Kiipsaare selja taha, vaid katsus tema vastas istudes üht või teist kaarti maast näidata, mida pääle heita või välja käia. See aga oli vastumeelt isekale Kiipsaarele, kes mitte kunagi ei tahtnud käia seda kaarti, mis talle oli kätte näidatud. Kui ta vähegi sai, siis võttis ta maast, vähemalt esialgu, ikka teise kaardi.

Kui järgmine robber Kikile Kiipsaare partneriks tõi, siis oleks võinud arvata, et Kiipsaarel on nüüd põhjust palju pahandada. Aga tegelikult polnud ta nüüd kaugeltki mitte enam nii range nagu proua Niinemäega. Ta nagu ei eeldanudki Kikilt nõudlikumat mängu, ta muutus ise pehmemaks, etteheited kaotasid oma teravuse ja ta hakkas vahel ise ennast süüdistama ettevaatamattuses. Samal ajal oli Hurt ennast kokku võtnud, nii et koosmäng proua Niinemäega läks sujuvalt ja võrdse pingega. Otse kahju hakkas, kui robber nii ruttu lõppes ja jälle tuli isteid vahetada.

Mees mehega, naine naisega: võitlus käis nüüd vastassugupoolte vahel. Meeste kontakt oli tugev, naistel sootu lõtv. Ei aidanud isegi hääd kaardid ja proua Niinemäe

õige pakkumine. Mänguhuvi oli kõigil langenud, pääle Kiipsaare.

Kui proua Niinemäe mängijaid palus söögituppa, ei saanud Kiki kuidagi kätte oma lobisemistooni, miski halvas teda, ja ta pidi ainult päält vaatama, kuidas Hurda huvi kaldus ikka rohkem proua Niinemäe poole. Kiipsaar hindas üle kõige joogi- ja toidupoolist ning Kiki tundis ennast hoopis mahajäetuna.

— Teate, ütles ta viimaks Kiipsaarele, kellele parajasti teed valati, teate, kes mind täna hommikul noomis? Rõigas! Ja mispärast?

Kiki kõrgendas häält, et ka need kaks üksteisesse haakunut sääl kuuleksid:

— Mina olevat ennast Hurdale ära müünud! Jah, just nii ta ütles...

Kõik jäid kuulatama. Küsiti, kuidas? Mis see tähendab?

— Ka mina küsisin temalt, et mis see tähendab ja milles ma jällegi süüdi olen. Jah, mina kandvat kõik saladused härra Hurdale kätte ja säält minevat nad edasi parteimeeste kätte. Ma katsuvat hää olla mõlema poole vastu. Ma olevat väga kahtlane isik kahe leeri vahel. Aga kas siis just kahtlane peab olema, kui hää tahab olla kõigi vastu? Ja mis hää ma siis lõpuks ikkagi ära ei ole! Vaadaku ette, ütlesin talle, kui ta julgeb veel kord härra Hurta puudutada! Silmad kratsin välja! Just nii ma ütlesin. Ja nüüd ma kardan nii väga...

— Mis te siis nii väga kardate? küsis Hurt.

— Et ma tal kratsingi silmad välja! Nad hauduvad sääl midagi teie vastu. Mul on niisugune tunne, et nad tõesti midagi sääl hauduvad.

— Ah tühja, vastas Hurt, ma pole enese teada veel mingit roima korda saatnud. Mis nad siis ikka saavad teha? Kohalt lahti kangutada? Nagu ei leiduks mujal tööd!

— Seda ütlesin minagi Rõikale, et küll mina leian igal pool teenistust. Minupärast ta olgu päris mureta, hakkan kasvõi pesunaiseks.

— Kuidas, kas siis teie ka mõtlete ära minna, kui...? küsis Kiipsaar.

— Aga muidugi! Naised pidavat kõik ametasutustest kaduma, ütles Rõigas. Nad mingu kööki ja laste juurde. Meil kantseleis on kõik hirmu täis, et viimati tehaksegi lahti, kui see rahvahääletus läbi läheb. Lubavad nüüd kõik hääletada rahvusrinde poolt. Et vahest siis saab ennast veel kuidagi päästa.

— Lollus! hõikas Kiipsaar. Me alles näeme! Tarvis õige üks paras artikkel kirjutada!

— Kirjutage kindlasti! hüüdis Kiki.

— Kui ma kõik oma kaardid välja laon, jatkas Kiipsaar, küll neil siis mõnigi plaan käes sassi läheb. Ja kõigepäält sellel, kes säält enesele profiiti tahab lõigata.

— Kes see on? küsis proua Niinemäe.

— Taras muidugi.

— Taras? küsis Hurt. Mis teie temast siis teate?

— Tean seda, et ta ei mõtlegi oma krunti raekoja alla anda, vaid tahab sinna suurt kaubamaja üles lüüa ja on oma kampa meelitanud terve rea rahamehi ja jäljed viivad isegi linnavalitsusse... Kui sel kaubamajal tõepõhja all on, siis võib kindel olla, et ka raekojast saab asja. Sest mis mõte neil muidu oleks kaubamaja just sinna ehitada? Ei saa aga kaubamajast asja, noh, see on siis märgiks, et raekodagi nii pea üles ei ehitata. Sest kellel oleks siis eri-

list huvi või kiirust? Plaanid võivad siis kalevi all kopitada aastaid...

— Ei, minu mees ütles, et kaubamaja ehitatakse kindlasti üles, kinnitas proua Niinemäe elavalt nagu mingit rõõmusõnumit Hurdale.

— Kust teie mees seda nii kindlasti teab? oli Hurt huvitatud.

— Tema on ise ka sinna kuidagiviisi segatud, kas aktsionär või midagi selletaolist... Tarasega ikka nad ajavad neid asju...

— Ah, tema ka? küsis Kiipsaar üllatunult.

Proua Niinemäe märkas nüüd, et ta oli midagi ennakult välja pahvatanud.

— Aga jumala pärast, mitte sõnagi minu mehest! Või kui midagi temast kirjutate, siis ainul seda, et tal ei ole midagi raekoja ehitamise vastu, et ta on suur Hurda austaja, et ta üldse...

— ...on kena mees! naljatas Kiipsaar.

Lauast tõustes oli kõigil ülendatud tuju. Kiipsaar püüdis Kikilt teada saada linnaametnike meelsust, omavahelisi intriige, või korruptsiooninähtusi rahvusrindelaste ridades, nii palju kui Kiki neist oli kuulnud.

Samal ajal oli proua Niinemäe Hurdaga kadunud teistesse tubadesse. Ei olnud neis ruumides Hurdal küll midagi vaimustavat näha. Isegi poolik vaip, mida proua Niinemäe igavusest sõlmib, oli pigem krüskav kui maitsekas. Hurt tundis teravalt ja tunnistaski seda, et proua ei sobi kuigi hästi siia nende kainete ja igavate seinte vahele, kus nõudlikum maitse peab kängu jääma. Jah, ta tuleks siit otse välja kiskuda ja ümber istutada kaunimasse ümbrusse! „Kas ongi härra Niinemäel seda meelt," mõt-

les Hurt, „mis väärikalt hindaks selle naise sensuaalsust, loomulikku nõtkust ja graatsiat?"

Kui nad Niinemäe töötoas kõrvuti proua pronksbüsti silmitsesid, puutusid kokku nende käsivarred, ja see tekitas mõlemais nii mõnusa tunde, et kumbki ei raatsinud ennast paigalt liigutada.

Varsti kohtusid ka nende pilgud. Tekkis sõnatu, aga kirglik sisemine kahekõne, magus ja tähendusrikas.

Kui nad hiljem tagasi saali astusid, tundis proua Niinemäe enese täielikku võitu Kiki üle, kuid katsus seda varjata. Bridž, mida nüüd uuesti alustati, ei saanud enam endist hoogu sisse.

Kesköö paiku saabus koju Niinemäe ise. Ta oli nagu ikka sõbralik ja väga rõõmus, et naisel oli seltsi olnud. Ta ise oli tagasiteel mootorrattaga kraavis käinud, ning oli lõdisenud külma vastutuule käes, mis paratamatuks tegi kuuma punši.

Mida rohkem Küpsaar jõi, seda enam ta ägenes, seda enam ta igatses kellegagi tüli norida. Juba ta oligi pastori enese kallal:

— Vanasti ehitati ikka kõrts kiriku külje alla, ütles ta, nüüd aga kaubamaja raekoja räästa alla. Räägitakse, et ka teie, härra Niinemäe, aitate kaasa?

— Kust te niisugust juttu olete kuulnud?

Proua Niinemäe põles nagu sütel. Kes oli ometi käskinud teda perekonna saladust edasi kõnelda! Nüüd lobiseb siis Kiipsaar kõik jälle edasi. Ja tema, Reet, jääb süüdlaseks.

Aga Kiipsaar taipas isegi, et oli usaldust kurjasti pruukinud, ja veeretas süü Tarasele, kes hoobelnud, kuipalju temal juba kaaslasi on selles tehingus.

— Sellistele asjadele kulub ära teie õnnistus, seda ma mõistan, aga misjaoks te lasete iseennast kahtlasesse afääri tõmmata? Sellest ma küll aru ei saa.

— Kuidas kahtlasesse? küsis Niinemäe. Miks peaksin mina vastu töötama mehele, kes meie kirikut on kõige suuremal määral toetanud? Kas Taras on kellegi vastu kunagi ülekohtune olnud? Kas ta on mõni priiskaja, et ta ainult oma isiklikkude mõnude eest väljas oleks? Kes teda tunneb, teab, kui omakasutu see ettevõtlik vaim on. Ta ei saa ööselgi rahu, ikka ta pää on täis uusi plaane ja kavatsusi. Ja uskuge, sellest on kindlasti kasu kogu meie rahvale.

— Nuppu ja plaane sel mehel on, kes seda eitab! Eks ole seegi tema idee, et rahvusrindelased nüüd äkki on hakanud rivikorras armulauale marssima? Jumala õnnistusega peab siis nüüd rahvahääletus läbi minema.

— Mis selles siis halba on, et rahvas nõnda kirikusse tagasi tuuakse! Kirik peaks aina rõõmustama, arvas pastor.

— Nojah, ka siin kasud kahasse: nemad saavad teilt vananaiste hääled ja teie neilt jälle reklaami!

Kuigi Hurt Kiipsaarele õiguse andis, ei leppinud ta tema tooniga: oli piinlik külalislahkust kasutada selleks, et teravusi ütelda. Aga pastor Niinemäe oli Kiipsaare tooniga juba harjunud ega pannud seda pahaks.

Kui Kiki Hurda ja Kiipsaare seltsis mööda öist tänavat koju poole kõndis, olid mehed omavahel nii elavalt poliitilisi küsimusi sõelumas, et nad Kiki peagu unustasid. Kiipsaar lahkus esimesena, tal oli juba pääs valminud pikk kirjutis ajalehele, ta ei mõtelnud enne magamagi minna, kui see on paberile pandud.

Kiki katsus nüüd oma tavalise laulva ja naiivse lobisemistooniga tagasi võita kõik, mis ta vahepääl oli kaotanud. Ta kõneles tikerberimoosist ja kollastest roosidest, mida ta armastab, grammofoniplaadist, mida ta vagunis kuulnud ja mille järele ta ilusa laulu ära õppinud. Kas Hurt ei kuulaks? Ning ta hakkas laulma. Laulust jatkus terveks tänavavaheks, nii et hilised vastutulijad vahtima jäid. Siis lobises ta oma lauluõpetajast, kellele ta kunagi nii palju flokse saatnud, et see pääpööritusе saanud, ja kellest ta olnud nii suures vaimustuses, et laulmisest pole midagi välja tulnud. Ta pihtis oma unistustest kord pääseda lavale mängima Ofeeliat. . .

Kõik asjata. Hurt ei kuulanud, Hurda mõtted uitasid mujal, Hurt ei naeratanudki ega tulnud üles jooma teed tikerberimoosiga, ka siis mitte, kui Kiki tunnistas, et moos on keedetud Niinemäede talus. . .

Viimaks üles oma pisikesse tuppa jõudnud, süütas põrandal priimuse, et juua üksinda oma teed tikerberimoosiga, kobis siis kõigi jalgadega üles toolile, jäi pimedas üksisilmi vahtima lillakat leeki, kuni see niiskunud silmades näis laiuvat ja haaravat enese alla kogu toa, kogu maja ja kogu maailma.

8.

Oli alles pime, kui Hurda vana passija Mari oma võtme abil tagauksest sisse tuli ja tube koristama hakkas. Peagi küdes töötoa ahi ja tuuletõmbus lõngutas selle augulist ust. Saali ja magamistoa vahelise ahju juures tuli juba tasa talitada, sest härra magas alles. Kasehalud süles, astus siis Mari ettevaatlikult üle läve pimedasse tuppa, et minna kikivarbail otsejoones ahjusuu poole, kui ta äkki ootamatule takistusele komistas. Ta kukkus kätega vastu pehmet asja, kuna halud põrandale prantsatasid.

— Issa pojuke, õhkas vanainimene ja kobas kätega ringi.

Kust võiski tema teada, et eilse päevaga oli senine tühi saal muudetud kabinetiks? Eile õhtu eel oli veoauto ukse ees peatunud ja üle läve oli sisse tassitud uus kirjutuslaud, kaks nurmkana värvi riidega polsterdatud tugitooli ja diivan juurdemonteeritud lugemisriiul-lauaga. See Hurda enese plaanide järele meisterdatud diivan asuski keset tuba, kõigil risti jalus, kuna talle veel polnud leitud päris parajat paika.

Kolinast ärkas Joel. „Ilus sisseõnnistus!" käis tal läbi pää. Ta hüppas voodist, tõmbas palitu ümber, avas ukse ja tegi valgust.

— Päev algab ju ilusasti! hüüdis ta. Puuhalg oli üle diivani värskeltvahatatud lauapinna uisutanud, jättes sinna kauni kaare.

— Armas jumal, ma ju ei teadnud, ahastas vanainimene nõutult ja isegi mitte taibates puid kokku korjata. Oleks ma ometi hingestki aimanud...

— Noh, siis korjake vähemalt see rämps kokku!

Sõnalausumata küürutas passija maha, et käsku täita. Härra oli vihane, kuidas ta võis ometi nii halvasti ütelda! Kõlisevad, kuivad kasehalud ja temale — rämps?

— Kas siis tuba valgeks ei mõistnud teha! pahandas Hurt edasi.

— Ma arvasin, et...

— Siin pole midagi arvata! lõikas Hurt lause pooleks ja lõi vaheukse kinni. Aga kui ta jälle voodiservale istus, hakkas tal vanainimesest hale. „Olgu pääle," ütles ta endamisi, „pühadekingituse saab ta niikuinii suurema." Ta viskas palitu jalutsisse ja heitis ise tagasi voodisse. Ta oli kogu öö halvasti maganud, kuna vastne mööbel kõrvaltoas oli mitmel korral kõvasti praksunud ja teda üles ehmatanud. Kui muretu oli elada hotellitoas või siingi enne ümbersisustust: võisid kinganööre kinni siduda, jalga hoolimatult ükskõik millisele mööblitükile tõstes. Nüüd aga... Jah, mis puutub töötoasse, siis see oma kolme lihtsa lauaga ja geniaalse korratusega, millesse ei tohi Mari oma sõrmeotsagi külge panna, peab küll kauaks jääma uuendusi ootama. Pole mõtet vahetada ka siin seda raudvoodit, mis kunagi ammu on olnud valgeksvärvitud.

Poonimisvaha tärpentiinilõhna ujub ukse alt ninna. Puhastatud kingad pannakse hilju ukse taha, nagu saaks Joel nüüd veel magada. Väljast kostab lumelabidate

kraapimist, kuljuseid ja mäödaminejate kõnekõminat. Aeg on tõusta.

Joel tõmbab siseluugid lahti ja paneb nad kahele poole kokku. Selle hommikutunni kohta on väljas haruldaselt valge. Öösi on lund sadanud, aknaraamidel lebavad muhedad kuhjad udusulgi, aeglasi räitsakuid vajub juurde. „Täna on jõululaupäev, ja siis tulevad kolm puhkepäeva. Mis hakkan ma pääle?" Meenuvad katked minevikust, lapsepõlvest, uisutamised kodu jäätanud heinamaal, toredad sõidud saaniga läbi päikesepaistelise härmatises metsa.

Joel võtab ukse tagant kingad. Parajasti kui ta on näopesemise lõpetanud, tuleb passija kohviga.

— Härral on siin mõned kirjad. Vist juba eile õhtust saadik postkastis.

Põski kuivatades ja käterätikuga tilkumise eest hoides kummardub Joel laua kohale. Venna käekiri. Harilikult saab Joel sugulastelt kirju siis, kui on matuseid, ristseid või pulmi. Kuu algul oli Joel oma vennale saatnud sada krooni, märku andes, et see on mõeldud seemnerahaks Viiu koolitamisele. Küllap on nüüd kirjas mõni varesejalg ka Viiu poolt.

Aga ei, Toomaga on juhtunud midagi eriskummalist! Ta ei virisegi kirjas madalate linahindade üle, ei nutagi viletsa saagi ega tervise pärast. Kiri on hoogne ja täis vaimustust, Toomas tunneb ennast suurepäraselt, arstidki pole tal leidnud mingit viga, olevat ainult närvid, muud midagi. Kahju ainult kliiniku kuludest, need võtnud ära ligi kolmkümmend krooni, ülejäänud seitsekümmend annetanud ta rahvusrindelaste kohalikule osakonnale, Viiu koolitamisega pole ju veel midagi tulipalavat. Toomas pidavat nüüd Joelit tänama kõige selle eest, milleks ta järsku on saanud: teda valitud otsemaid kohapäälse rah-

vusrinde osakonna juhiks ja ka maakonna konverentsile saadikuks. Käidavat suure hoolega koos harjutusi tegemas ja pärast pühi saadavat kätte tellitud baretid. „Naine ütleb ikka, et ega sa mõni poisike enam pole, et niisuguste asjadega jahid, aga mina tunnen oma soontes nagu uut verd... Kas sina ei ole kah mõni juht juba? Vabadussõjas sind küll polnud, aga eks sa ole ilma selletagi hakkaja vaimuga. Kas sa ei tuleks meile kõnelema? Rõigas, sinu koolivend, kõneleb meil teisel pühal. Oleks ikka nagu suurem mõju, kui kõneleksid sina, oma nurga mees ikkagi, ja lõpuks ma võin ju oma meestele ka üles tunnistada, et ega nad seda suurt kingitust minult muidu poleks saanud, kui mitte sina..."

„Idioot!" pomises Joel, kägrutas kirja kokku, läks kabinetti ja pistis selle paberikorvi. Tagasi tulles hakkas ta ennast uuesti pesema.

Kui ta kohvi juues tassi kogemata ümber tõukas ja laudlina üle ujutas, lendus äkki kogu ta pahur meeleolu ning asemele tuli trots, mis kangekaelselt küsis: — Noh, näeb, mis siis nüüd järgmiseks tuleb? Hommik algab ju suurepäraselt! Kus siis päevgi teissugune.

Kohtumine Rõikaga teel raekotta polnud ka eriti meeldiv.

— Noh, vennas, hüüdis Rõigas, kätt juba eemalt ette sirutades, näed nüüd ise, asi kipub meie meestel vägisi hästi minema.

Tõepoolest, pärast rahvusrindelastele soodsat rahvahääletust ja neile jälle lubatud tegevusvabadust oli kõigis ametiasutustes ja mõjukohtades alanud suur üleminek ja võidujooks rahvusrindelaste poole, et ähvardaval pöördehetkel mitte ukse taha jääda.

Rõika toonis oli ärritavat üleolekut, peagu ülbust. Hurt vaatas ta laia suu paljaid hambaid, punast nina ning lausus:

— Te võite nüüd kõik muidugi joobnud olla. . . oma võidust. Aga ma kardan, et teie võit on suurem kui te seda ise kanda jaksate.

— Mis sa selle all mõtled?

— Ei muud midagi, kui et teie isegi ei tea, mis nüüd edasi. Rahva poolehoid on teiega, jah, seda küll, aga kui kauaks?

— Ära, kulla vennas, sina hakka meie pärast muretsema! Muretse parem enese eest. Sinu sõbrad hakkavad varsti koli kotti panema. Kas sul ka endal natuke hirmu nahas pole, mis? Kuu aja pärast on linnas ohjad meie peos, noh, siis vaatame järele, kelle laulu sa hakkad laulma!

See muide sõbraliku ja naljatleva tooniga öeldud lause oli siiski nii häiriv, et häälestas Joeli tuju üpris tusaseks. Muidugi Rõigas oli nüüd võidumees, varsti ka võimumees, ja laiutas ennast nii vastikult. Ta nagu ütles kogu oma olemisega: mis nüüd niisugused putukad nagu sina veel endid asjasse segavad. Oli nagu üldse suur ja eriline lahkus, et ta suvatses Joeliga paar minutit kõnelda.

Raekotta jõudes leidis Joel eest tühjad koridorid. Täna polnud siinpool kellelgi toimetusi, kõnetund oleks võinud äragi jääda. Ta viskas palitu lähema tooli õrrele, salli ja kaabu veel otsa. Varsti tuli teenija:

— Linnapää saatis siin teile selle lehe. Kui te läbi olete lugenud, siis palus ta alla kabinetti tulla.

Ahah, sääl see oligi! Pikk veerualune, punase pliiatsiga ääristatud. Allkiri Madis Mugul. Nüüd, sel segasel ajal, kus homne päev paistis hoopis tihedas udus, oli ju

igamees kutsutud teistele suud-silmad tolmu ja prügi täis lööma, muidugi korruptsiooni väljajuurimise ettekäändel. Issand halasta, polnud nüüd äkki enam aru ega otsa sohitegemistel ja tüssamistel; keskmine kodanik, kes siiamaani oli rahulikult oma leiba teeninud, kisti kaasa suurele kohtumõistmisele, mis lahti läks otse hoogtööna. Trükisõna aamid olid päämiselt roiskvett täis, seda teadis Joel väga hästi, ja kui ta ennast tooliseljale nõjatas, et lugema hakata, siis oli ta ette valmistatud kõige suuremaks üllatuseks.

. . . Euroopa mandunud kultuur. . . peenutsevad hinged. . . kultuuritõusikud, püksiviik, fassaad. . . Ei, selles polnud midagi uut ega üllatavat, ainult et laused olid kaunirütmilised ja meisterlikult voolitud, nagu see oli ikka omane olnud Mugulale. Polnud uudiseks ka müks kõigi vaimsete loojate kohta: „Endid peavad nad mingiteks mägedeks, aga tõeliselt on nad ainult paised, ei, veelgi vähemat, ainult vistrikud, mis punetavad, sügelevad ja katsuvad kogu organismi tähelepanu tõmmata enese, jah, nii ütlemata suurele tähtsusele."

Siis ep see algas. Lugu ühe linna suurusehullustusest, mille nakatanud üks välismaa mentaliteediga arhitekt, uhkete fassaadide janune õilishing, kelle pilli järele linnaisad aina tantsivat.

„See on muidugi vastus Kiipsaare kiiduartiklile," mõtles Joel ja süütas sigareti. „Pidi see ka nii üle aisa lööma! Oli imal lugeda, mis ime, et nüüd soolasemat pääle tuleb."

Hurdast oli tehtud tüüpiline küünarnukimees, kes endise linnaarhitekti välja söönud ja kavalate intriigidega oma konkurendid ning nende projektid võistlustel kõrvaldanud, et iseennast läbi suruda. Nüüd siis hakatavat sama mehe kapriiside põhjal suurima korterikriisi päevil kiiresti ilusaid maju lammutama, et ruumi teha mingile luk-

sushoonele, kuigi keegi ei tea, kust selleks summasid võtta. Korruptsioon, jälle näide ühe vaimuparuni maskeeritud auahnusest, mis rahvale nii kallis maksma tuleb.

Joel oli juba ennakult kangeks tõmbunud, nagu vahel kerges riietuses vilu ilmaga välja minnes. Kaua kustutas ta oma sigaretti tuhatoosi vastu ja talle kerkis silmade ette kunagi Orajõe veski uhiuude liiasilma öösel tundmatute käte poolt tehtud auk, talle meenusid linnapargis sügisel väljakistud hekk ja kummulipööratud pingid, meenusid salaja pooleks saetud, aga püsti jäetud õunapuud kodutalus.

Ta tõusis, nõjatas pää vastu aknaruutu ja vahtis alla tänavale. Madis Mugul! Kes oli Madis Mugul? Joel teadis, et see mees oskas soravalt kirjutada ja teda loeti, sest ta väljendas ennast alati pigem teravalt ja isiklikult kui asjalikult, niisiis kõigiti huvitavalt. Keelepeksudes ta oli alati kodus ja kunagi ei jätnud ta rõhutamata, et teda kihutab sõna võtma ainuüksi õiglane soov pahesid välja juurida ja et ta on ise rippumatu ühestki parteist või kildkonnast. Kiipsaar oli ütelnud, et Mugul põeb Jehoova-kompleksi, see tähendab, ei salli ühtki teist jumalat enese kõrval, on püha vihaga kättemaksja ja ega jäta nuhtlemata, kes tema nime kurjasti pruugib. Kiipsaar aga oli teda oma artiklis riivanud. Kui Kiipsaar ka nüüd mõtleb vastata, siis on juba ette teada, mis tuleb: karmist Jumal-isast muutub Madis Mugul Jumal-pojaks, kellele saatuseks on kannatada mõnitusi ja teotusi ja kes valmis on teiste pattude pärast ja oma tõe nimel kasvõi märtsisurma minema. Kiipsaare seletuse järele — aga kas seda võis uskuda? — ei kuulunud Madis Mugul ise üldse tugeva-selgrooliste liiki, kuigi tal olevat eriti välja arenenud etteaimamisvaist: kõige suuremat opositsiooni tegevat ta

võimu juurest minejaile ja seda nimelt võimu juurde tulejate selja taga.

See kõik tuli Joelile küll meelde, aga ei suutnud teda rahustada. Kui nüüd see Madis Mugul juhtuks vastu tulema, ei jätaks Joel talle kinkimata parajat kõrvakiilu. Imelik, kuidas see äkiline käeliigutus oleks hingele otse palsamiks.

Nüüd aga tuli minna alla linnapää kabinetti.

— Olete juba lugenud? küsis linnapää laua tagant tõustes ja oma mureliku ning tähtsakstehtud näoga Hurda poole pöördudes. Istet pakkudes istus ta ka ise, selg vastu toolikorju, küünarnukid käetugedel ja sõrmed risti.

— Olen, vastas Hurt.

Linnapää näis ootavat, et Hurt hakkab ennast kuidagi vabandama.

— Noh, kas mõtlete vastata? küsis ta viimaks.

— Vastata? Ei, ütles Hurt kuivalt.

— Aga... ma mõtlen, et teiega seoses on heidetud varju ka linna ehitusosakonnale, jah, kogu linnavalitsusele. Nii see ei või jääda! See on siiski enam kui teie isiklik asi.

— Tähendab, teie ise mõtlete reageerida? Ma arvan, seda saaks tõhusalt ainult kohtu kaudu...

— Kohus veniks pikale. Avalik arvamus ei taha nii kaua oodata. Teil tuleks siiski avalik seletus koostada. Kohtu ähvarduse võite muidugi lõppu lisada, see on alati tugev trump. Nii. Kõigepäält, ütleme, teete selgeks, et raekoda ei mõtlegi keegi enne ehitama hakata, kui vastavad summad ja krediidid olemas. See võib kesta aastaid. Ka krunte ei mõelda enne omandada jne. Küll te juba ise teate...

— Nii? See on mulle uudiseks. Ehitusega pidi ju

alatama kohe, kui projekt kõik instantsid läbi käib? Ressursid on ju olemas ja krediidilubadus. . .

— Seda nüüd küll. Aga praegused ajad, näete isegi, on väga segased. Tuleb oodata nende selgumist. Ei saa ju enne midagi suurt ette võtta, kui ümberringi meeleolud pole stabiliseerunud. Vaevalt kuu aja pärast on meil linnavalimised. Ootame ära, ega midagi ei põle. N e n d e jõud paistab õige tugev olevat, ja kas on mõtet nendega jonni ajama hakata? Nõnda võivad nad meie raekoja ehitamise plaani hoopis nurka visata. Peame talitama tasa ja targu, see tuleb asjale enesele kasuks. Sest oletame korraks, et võidavad rahvusrindelased. Kui meie neisse nüüd suhtume päris leppimatult, siis ei ole neil ka halastust meie ega kõigi meie projektide vastu.

Hurt vaikis.

„Hirm kohta kaotada," mõtles ta.

— Ah jaa, jatkas linnapää pärast lühikest vaikust, veel teine asi. Teie peate seletama ka seda, et uue raekoja projekt ei ole kaugeltki kinnitatud ja et selles mõeldakse muudatusi ette võtta, arvestades kõigi linnakodanikkude huvidega. Kõik see võtab rohkesti aega. Ja kui linnavalimised peaksid muudatusi tooma linna valitsemisse, siis on edaspidi võimalus muidugi arvestada ka kõiki uusi näpunäiteid ja soove.

Joel Hurt tundis, kuidas põsenukid kuumaks läksid.

— Ma pidingi teile teatama, et eile tulime linnavalitsuses arvamisele, et siiski ka teie ümbertöötatud projekt... nõuaks veel kord väikest ümberkohendamist.

— Ja-ah? küsis Hurt iroonilise ükskõiksusega.

Linnapää tundis ennast kuidagi süüdlase olevat ja hakkas vabandama. Tema ise polekski vahest sellele seisukohale asunud, ta oleks toetanud kaht linnanõunikku, kes

ägedasti selle vastu raiusid, aga vaat', teised nõunikud. Jah, nemad ei tahtnud hästi õigeks pidada, et ühelt majaomanikult vägisi krunt käest ära võetakse. Sel majaomanikul on suuri teeneid linna ees. Taras on paljudele töölistele tööd annud, on linnapargile kinkinud terve komplekti haruldasi noori puid, kõnelemata sellest, et ta on linnavalitsusele annud odavamat ehitusmaterjali, tsementi jne. Kõige selle tänuks nüüd tema majad maha lõhkuda ja närust summakest kahjutasuks pakkuda? Ei, see ei lähe. Ja päälegi see oleks ka hädaohtlik.

Linnapää oli ärritusest püsti tõusnud. Ta tuli Hurdale üsna ligi ja teatas poolsosinal, ise silmi pilgutades:

— Ta olla ju tulevane linnapää! Jaa... Sellepärast olekski asjata temaga vägikaigast vedada. Asja enda huvides, te saate sellest isegi aru, oleks kasulik, kui me juba aegsasti kõik ette teaksime. Niisiis meie otsustasime, et te peate veelgi ühe väikese paranduse ette võtma oma projektis, enne kui me ta volikogule esitame kinnituseks. Tarase krunt jäägu mängust siiski välja. Ma usun, see laseb ennast seada. Natuke tööd ju see teilt nõuab, aga teie käes läheb kõik libedasti, olete raskemagagi hõlpsasti toime tulnud. Päälegi me otsustasime selle eest teile eritasu anda. Üldse, teate, polegi nii otstarbekohane kõiki asutusi ühte paika koondada, võtame näiteks linna raamatukogu ja lugemissaali...

Ja nagu suurt leiutist hakkas linnapää kiitma ammu tuttavaid kavasid. Hurt vaikis ikka veel ja linnapää tundis ennast veelgi enam süüdlasena.

— Mina isiklikult... jah, vaadake, minu vaated erinevad nii mõneski küsimuses linnavalitsuse seisukohtadest, aga pole midagi parata!

— Nõnda siis, teil on suur hirm? küsis Hurt teravalt ja külmalt.

— Hirm? tõrjus linnapää etteheite tagasi. Ei mingit hirmu! Kus on siin hirm? See on linnanõunikkude täiesti kaine kaalutlemise tulemus.

— Olete mul otsekohe öeldes päris argpüksid, teie ja teie nõunikud! pahvatas Hurt välja, ilma et ta oleks suutnud oma viha taltsutada.

Linnapää ei olnud ette valmistatud nii häbematule kallaletungile ühe lihtsa ametniku poolt. Muidu ikka rahulik ja mõistlik, kaotas ka tema hetkeks tasakaalu:

— Ma ei kutsunud teid siia mitte sellepärast, et teilt häbemattusi kuulda! Ma lihtsalt nõuan teilt kui alluvalt ametnikult, et te vastuse koostaksite. Ja muud midagi!

Ta andis märku, et jutt on lõpetatud. Aga Hurt oli täna kõigeks valmis. Ta vaatas ainiti linnapää otsa:

— Oma samme võite teie ise õigustada, ilma minu kaasabita!

— Teie ei mõtle siis vastust koostada?

— Ei! Mul on juba villand kõigest sellest supist! Nüüdsest pääle narrigu neid raekojaplaane keegi teine edasi! Mind palun aga rahule jätta! Mina teie narrimängu enam kaasa ei tee.

— Kas te tahate sellega ütelda, et te panete oma ameti maha?

— Jah!

— Just nüüd, kus meil kõige raskemad katsumised ees seisavad?

— Te võite siin kõik maani looka painduda, aga ega see teid veel ei päästa. Ega teile sellegipärast armu ei heideta!

— Ma ei teadnud, et ka teie juba nende poole hoiate... Või on teilegi mõni soe koht reserveeritud?

Hurt neelas selle kahtlustuse alla.

— Ma võin siis nüüd minna? küsis ta ja tegi kummarduse.

— Ei, oodake, palun!

Ei olnud linnapää viisiks vahekordi liiga teravaks ajada ja siis lahtiseks jätta. Teravaks võidi ju sõnades minna, aga ikkagi... Kas Hurt ei võtaks suitsu ja ei istuks?

Ei, suur tänu.

— Lõppude lõpuks ma saan teist aru, seletas linnapää leplikuma tooniga. Teie projekt... olete selle kallal palju vaeva näinud, olete võib-olla isegi südamega selle juures olnud... Nojaa... Aga mõtelge siiski hästi järele, enne kui teete lõpliku otsuse. Nüüd see oli ehk tulise päägа tehtud. Oleme ehk asjatult ägedad olnud. Seda poleks tarvis olnud. Kaalume rahulikumalt järele. Vaadake, kui te arvate, et teil ehk on palka vähe ja tööd liiga palju, siis laseb see tulevikus ennast kuidagi seada. Paneme edaspidi ametisse arhitektiabi, muist teie kohustusi võiks ju väga hästi ka linnainseneri pääle veeretada... Anname teile võimaluse vabamalt eratöid ette võtta... Tublit tööjõudu ei tahaks siiski nii kergesti kaotada...

— Minu tööjõudu te kiidate muidugi nende lõpmatute istungite ja koosolekute pärast, kust ma ennastsalgavalt olen katsunud osa võtta? Mu päätöö aga, mille küljes ma olen rippunud, mida ma tõesti kõige innuga olen teinud — ma mõtlen raekoda — sellega ma jään kõigile teile ainult jalgu. Igaühel on siin õigus vahele segada, igaühel õigus muuta ja moonutada. Ei, nüüd on küllalt!

— Aga, härra Hurt, kui te meile tulite, siis pidite teadma, et ühisettevõttes tuleb alati arvestada paljude tahtega. Demokraatliku korra juures ei saagi teisiti. Lihtsalt ei saa. Jah, laotas linnapää käsi, kui n e m a d asemele tulevad, vahest siis muutub kõik teiseks, vahest siis ei küsita midagi teise inimese huvist...

— Mis demokraatiasse puutub, siis lubage, et ma sellest siiski teisiti aru saan kui vaid tujude järel tantsimisest.

Ja talle tuli meelde lugu mehest, tema pojast ja eeslist, kuidas nad kolmekesi linna poole kõndisid ja vastutulijad naersid: et küll peab mees ise suur eesel olema, kui ta ei oska looma seljas sõita. Istus siis mees eesli selga, aga naerdi jälle välja: vaadatagu ometi egoisti, istub nagu piiskop eesli seljas ja laseb lapsel kõrval vantsida; kui aga poiss eesli selga läks, naerdi jälle, ja nüüd ronisid nad juba mõlemad vaese looma turjale. Kui seepääle irvitustel enam aru ega otsa polnud, sidusid nad eeslil jalad kinni ja võtsid ta kahe vahel õlale. Kas see polnud tõeline lugu uue raekojaga?

— Teate, ütles Hurt, mulle näib, et õigus on neil, kes ütlevad, et kõik teie hiiglakavatsused on välja mõeldud ainult reklaamiks. Ainult mina, narr, võtan neid tõsiselt. Nüüd aga on küllalt! Minu otsus on kindel.

„Võib-olla tal on õigus," mõtles linnapää, „ega see silmategemine neile, kes pääle vajuvad nagu rohutirtsude parv, ka midagi ei aita."

— Kui ma ei eksi, olite vist varem advokaat? küsis ta alistunult. Kes-teab kui kauaks mindki enam siia!

— Kui ma ei eksi, olite vist varem advokaat? küsis Hurt äkki.

— Seda küll, aga huvi kiskus ikka enam üldiste asjade

poole. Ja nüüd saab juba kümme aastat. Noh, kui saatus tahab, eks me siis hakka jälle advokaadiks.

— Mugula artiklitega võiks siis teie poole pöörduda? küsis Hurt nalja toonil.

Kui Hurt linnapää kabinetist lahkus, oli ta tuju ootamatult kerge. Ta ruttas jõululaupäeva õhinas sisseostusid tegema. Ta oli rõõmu-elevil, tegi juttu kaasostjatega, ja kõik käed pakkisid täis, tuli ta koju nagu jõulumees.

Puudus ainult veel kuusk. Seda oli vaja otsima minna, sest mis jõulud need on ilma jõulupuuta.

Turu äär oli kuuskedega otse palistatud, neid lamas hunnikus ja seisis jalgadel. Ostjate pilgust katsusid müüjad kohe soovi ja maitset välja lugeda, seda enam, et kaupa kippus ülearu olema ja õhtu lähenes. Kellel vähegi huvi oli kuuskede vastu, selle kannul käis kari poisse, kes kojuviimise eest lootsid saada väikest teenistust. Joeli tähelepanu köitis äkki mustas lühikeses kohevil kasukas daam ta ees, kes, nägu krae vahele tõmmatud, kergelt puusi hööritades ühe kuuse juurest teise juurde astus.

Joel peagu hõiskas sisemiselt, kui ta ära tundis proua Niinemäe.

— Teie! hõikas proua ennatlikult ja sirutas käe. Kui kena, et aitate mul otsida! Kuusk peab olema nimelt väike, aga käbidega, tingimata käbidega. Mitte kuidagi ei leia niisugust.

— Miks siis just käbidega?

— Ega ma endale. Meil on sääl üks vanapreili üleval, sellele. Ta ise on haiglane, aga kuusk peab just käbidega olema. Vist loodab nõnda mehele saada.

Nende kannul liikus juba kahekordne saba. Ja kui nad kuskil peatusid, kuuldus selja tagant läbisegi hääli: — Lu-

bage, mina viin koju! Ei, mina, palun, mina! Tema on juba viinud, mina tahan ka teenida!

Tuli ühe pikema puu otsast latv maha võtta ja kaks väikemeest said selle kojukandmiseks. Reet ütles aadressi ja Joel maksis raha ette, kuigi Reet hoiatas: — Aga mis siis, kui nad omateed lähevad ühes kuuse ja rahaga?

— Uskuge, ütles Joel, mul oleks päris hää meel, kui nad seda teeksid.

— Te ajate ju päris hullu juttu, naeris Reet.

— Sugugi mitte! Inimesed on palju vähem sulid, kui me seda arvame. Ma vean alati eneses kihla niisuguste väikeste aususproovide juures. Tahaksin ükski kord näha, et ma kaotaksin. Keegi ei julge odavalt riskeerima hakata. Uskuge, inimesed on ausamad, kui me ette kujutame.

Reet, kellele väikesed valed iseenesest võõrad polnud, vaatas Joelile imestanult otsa. Kas oli Joel kaval või tõesti ilma kogemusteta?

Poisid olid juba silmist kadunud. Joel hõikas tühjalt mööda sõitvat voorimeest, Reet ei tõrkunud, vaid tõmbas kasukakrae veelgi enam koomale, kui saani istus. Ta lootis poistele järele jõuda, aga Joel meelitas väikest ringi tegema nii ilusa ilmaga, nii pehme õhuga, nii värske lumega.

Reet andis järele, kuulas Joeli rõõmsat juttu ja laskis ennast sõidutada linnast välja. Juba olid viimased majad kadunud. Voorimehe selg seisis pukis nagu suur müür, mille varjus oli nii õdus viibida. Helisesid kuljused, hobune sörkis värskeis lumejälgedes, teeäärsed puud sirutasid pää kohale lumekoormasi oksi, hakkas langema videvik. Valge väli kaugete metsasakkidega avardus ees, vasakult poolt heki tagant kiherdus üles linnast sõitva rongi suitsu. Oli nii lõpmata vaba ja hää, unusid tööd ja päevad, unu-

sid kohustused ja mured. Joel oli oma käe sirutanud taha saanikorjule ja Reeda selg oli usaldavalt sellele vajunud.

— Ja kujutlege, ütles Reet, minu mees on mind alati ka talvel maale kaasa kutsunud. Ma ei ole kunagi tahtnud. Aga nüüd näen, kui tore see on. Tingimata sõidan nüüd teinekord kaasa.

— Kas teile siis meeldivad kõik need ristsed ja matused? küsis Joel.

— Ei, seda küll mitte, aga sõit ise...

— Ma usun, katsus Joe vastu vaielda, ega see sõitki siis vist nii kena pole, kui just p e a b kuhugile sõitma. Aga kui pole sundust, kui sõidad, kuhu iganes tahad, ja päälegi kui su kõrval istub...

— Tss! pani Reet sõrme kelmikalt oma suule ja viipas pääga voorimehe poole.

— Ah, täna ma ei hooli mitte millestki! hüüdis Joel. Täna peab üldse kõik teisiti olema. See kronu sääl ees peaks palju kiiremini sõitma, ja kraavi peaksime ka lendama! Hei, voorimees, andke piitsa!

— Mis teiega siis täna on? küsis Reet Joelile otsa vaadates pilguga, kus ühevõrra oli ehmatust, imestust ja kaastundmust ja mis Joelile pööraselt meeldis.

— Täna on pööripäev mu elus! Teate mis? Tulge täna õhtul minu jõulupuule! See oleks suurepärane! Kas olete nõus? Kas te julgeksite?

— Aga härra Hurt! Kelleks te mind peate? Mina peaksin teie poole...?

Jah, proua Niinemäel on õigus, kuidas võib Joel niisuguseid rumalusi kõnelda? Ta jäi vait ja mõtteisse. Proua pani käe Joeli käele ja ütles:

— Nüüd aga on aeg tagasi sõita. Hakkab juba pimedaks minema.

— Me ei sõidagi tagasi! Jaa, jaa, ei sõidagi tagasi! Olen teie ausust kurjasti kasutanud, olen teid linnast välja varastanud, ja nüüd ma teid enam tagasi ei anna. Ei, mitte kellelegi!

— Aga, armas inimene, mis te minuga pääle hakate? küsis Reet endise pilguga.

— Ükskõik mida. Söön teid kasvõi ära.

— Kasukaga?

Paar jõõrakut halvaksmuutunud teel tegid Joeli silmis kogu edasisõidu mõttetuks, aga ümberpööramine oleks olnud nagu allaandmine. „Las hakkab tundma hirmu, paluma. . ." mõtles Joel jonnakalt. Aga proua Niinemäe ei mõtelnudki paluma hakata, tõmbas ainult kasuka koomale.

Õhtune lumi oli võtnud ümberringi sinkja helgi, lähemalenihkunud metsatriip tumenes suurelt ja süngelt. Taevas oli täis ohtusid.

— Mul hakkab külm, tunnistas Reet pärast pikemat vaikust. Jalad juba külmetavad.

See mõjus. Joel andis kohe käsu ümber pöörata ja katsus saanitekki ümber proua jalgade seada, hoolitses ja muretses nüüd niisuguse agarusega, et see Reedale nalja tegi. Vahetati isegi istmeid, et tuul kallale ei pääseks.

Linna esimeste majade juurde tagasi jõudes ja kuskil aknas jõulupuud nähes, ütles Reet:

— Ma kutsuksin teid küll oma jõulupuule, aga. . . see siiski ei lähe. Oleme sel õhtul harjunud ikka üksi olema. Ainult oma koduses ringis. . .

— Nagu minagi seekord, vastas Joel. Ainult mitte ringis, vaid punktis. Sest olen ju üksi.

— Päris ihuüksinda?

— Jah, nagu kunagi poissmees.

— Ah, poissmehed pole kunagi üksi. Ennem ollakse seda abielus.

See lause tuli Hurdale meelde hiljem, kui ta kodus päeval ostetud pakke avas. Ta oli ikka veel sedavõrd kõrgendatud meeleolus, et ei märganudki oma üksindust.

Kui ta nüüd lehest Mugula artiklit uuesti luges, ei tunnud ta enam sugugi solvamist, ja kavatsus autorit vastutusele võtta ning minna Orajõe poole ses asjas läbi rääkima paistis täiesti ülearusena. Mis läksid talle veel korda kõik süüdistused? Nüüd, kus ta tundis end linna teenistusest tuhande penikoorma kaugusel, paistis kallaletung olevat sihitud kellegi hoopis nimetu vastu. „Asjata raisatud ilukõne ja kõlbeline agarus!" mõtles ta ja pistis lehe paberikorvi. Ta võttis kapist halli praolise glasuuriga taldriku ja asetas sellele puuvilja. Homme ta läheb konjakipudeliga kunstnik Umbjärve poole, teisel pühal teeb visiidi Orajõedele. Nüüd aga hakkab ta lugema, isegi viimased arhitektuuri-ajakirja numbrid on veel läbi lehitsemata.

Aga kui ta paberikorvi laua alt välja tõmbas, et pakkimispabereid sisse toppida, oli sellesse visatud ajaleht ennast ninakalt püsti ajanud. Ja kuipalju Joel talle uusi pabereid ka pääle ei surunud, ikka pistis ta teiste hulgast oma nina üle ääre välja. See oli nagu väljakutse. „Sinust saame veel soojagi," ütles Joel endamisi, tõstis paberikorvi kõige täiega ahju ette ja avas selle ukse.

Äkki helistati. Joel võttis kuuldetoru:

— Halloo!

Ei mingit vastust. Kes see ometi võis olla? Nähtavasti valeühendus. Joel kükitas uuesti ahjusuu ette ja hakkas ükshaaval paberikorvi sisu põletama. Leekiv tuli kiskus pilgu ja kõik mõtted enesesse. Kuhugi sisemisele kujutlusekraanile ilmus Reeda pisut ehmunud, pisut häm-

mastunud, pisut kaastundmustega looritud pilk. Väljas lõi kell kuus.

„Nüüd istub ta kirikus," mõtles Joel. „Ta mees mustas mantlis valgete lõkkadega seisab altaris ja hoiab paksu piiblit kõhu kohal. Kas mõtleb nüüd Reet veel saanisõidust, või palub tasakesi jumalalt andeks oma väikese kergemeelsuse, millest ta mees veel midagi ei tea? Kas Reet sellest üldse temale midagi kõneleb? Vahest ehk ainult Kikile? Või ongi ta juba kõik ära seletanud? Ja tasakesi minu üle naernud?"

Oli vaevalt pool tundi möödunud, kui jälle helistati. Nüüd oli see uksekell. Joel tõmbas oma kodukuue krae üles, et varjata paljast kaela ja läks läbi töötoa ust avama.

Algul oli ta Reeda ja Kiki tulekust rõõmsalt üllatatud, aga varsti sellele järgnes mingi pettumus, peagu nukrus. Kas sellepärast, et Reet ei tulnud üksinda, vaid oli kaasa võtnud kõlblusvalvuri? Või sellepärast, et Reet liiga kiiresti oli näidanud oma kiindumust, kuna Joel oleks tahtnud tema pärast enne igasuguste raskustega võidelda? Või sellepärast, et ta oli koduriietuses, toatuhvleis?

— Tulime siit mööda, ütles Kiki oma laulva tooniga, ja mul tuli mõte, et kui õige astuks üle läve sisse. Ega te ei pahanda? Tuli kange uudishimu, et kuidas teie uus mööbel ka välja näeb.

„Luiskab," mõtles Joel, „nagu ikka võtab süü enese pääle."

Külalised ei tahtnud kuidagi üleriideid seljast võtta. Et vaatavad niisama ja lähevad kohe jälle edasi. Aga silmitseda oli palju, juba töötoas. Kiki laskis enesele seletusi anda seinale riputatud visandite kohta, naeratades ise aukartlikult, pärides naiivselt kõige lihtsamaidki asju ja liginedes teeseldud pieteediga igale tühisele esemele.

— Ma olen neis asjus nii rumal, nii rumal, laulis ta. Kas see ongi uus raekoda?

— Ei, see on suvila kaupmees Kindlamile. Siin näete, on elumaja, siin ait, siin saun. Veidi harjumata stiilis, mis?

Joel näitas oma õpiaja kavandeid, visandeid mõningaist ümberehitustest ja majaplaane, mis temalt tellitud.

— Jumal, kui palju teil tööd on! Kuidas küll teie sellega hakkama saate? Kust te selle aja võtate? küsis Kiki.

Reet oli hajameelne, liikus ühe joonise eest teise ette, ilma et midagi lähemalt oleks silmitsenud.

— Eks mul ole ka abilisi, vastas Joel Kikile. Edaspidi tuleb mul neid veelgi juurde võtta.

— Siis on ikka õige, et teil on palju eratöid? küsis Reet äkki uurivalt. See tundus nagu etteheide.

— Ja ka eraelu, vastas Joel ja palus külalisi tagapoole astuda.

— Minu kass! hüüdis Kiki, laual oma keraamikat nähes.

— Ei, minu kass! vastas Joel.

Reet oli kõige vaesem, temal polnud siin midagi omaks tunnistada.

Ta silmitses seinal Joeli akvarelle arhitektuuriliste motiividega, vaskset hiina tuhatoosi laual, üht kopenhaageni portselanvaasi, mille sina talle meeldis. Kiki astus ettevaatlikult nagu kass, et mitte midagi riivata, ja uuris aukartlikult iga mööblitükki. Ta oli isegi oma mantli nagu kesta diivanile poetanud, et vähem ruumi võtta. Ka Reedal oli soe hakanud ja ta oli lasknud kasuka seljast võtta. Aga pakutud madeiraklaasi ta ei puudutanud.

„Ma ei tohi ju, ma võin ennast ära anda," mõtles ta.

Ta oli siia tulnud vargsi, kähku-tekkinud sisemise sunni ajel. Härra Niinemäe teades pidi ta abikaasa, kui kodus jõulupuu korda seatud, kohe kirikusse järele tulema, aga vaevalt oli Ilmar sametmütsi pähe pannud ja läinud, kui Reet kontrolliks oli telefoneerinud ja siis otsekohe Kiki poole sõitnud. Üksi oleks nii näotu olnud tulla, aga imelik lugu, nüüd oli Reedal natuke piinlik ja ebamugav, ta peagu kahetses, et oli tulnud, kuna samal ajal Kiki oli ennast osanud nii mugavaks lobiseda, Joeli kogu tähelepanu enesele tõmmata, valmis kõiki tema tahtmisi täitma, klaasi klaasi järele jooma, edvistama, kes-teab isegi maha jääma, kui Reet ära läheb.

— Aga kus on siis teie jõulupuu? küsis Reet äkki.

Ah, jumaluke, see oli Joelil hoopis ostmata jäänud!

— Küllap teil vist mõni seiklus ees oli, et selle ära unustasite, naeris Reet ja vaatas kelmikalt Joeli otsa. Ta tundis end Kikist jälle üle olevat. Aga juba oli Kiki nobedalt jutustamas oma unutlikkusest:

— Mõtelge, sain täna postilt paki. Lähen järele, ootan pikas sabas kuni ette jõuan. Küsitakse isikutunnistust. Näitan siis ette ja saan paki ilusasti kätte, alles pärast märkan, et isikutunnistus on kadunud. Vist jäigi postkontori. Polnud enam aega tagasi minna. Ega ta kaotsi ikka lähe, igaühel on ju oma isikutunnistus, eks ole, mis ta teise omaga pääle hakkab? Lähen siis raamatukauplusse, see jällegi rahvast puupüsti täis. Sinna siis unustasingi oma postipaki maha. Alles kodus märkasin.

— Aga raamatupakk? Kuhu siis see jäi? küsis Joel naljatades.

— Seda ma ei tea isegi kuhu. Sest ma ostsin veel kilu, sprotte, jõulupuuehteid, käisin veel pesukaupluses, sain tüki väga peent valget lina, tahan jõulu ajal pilu-

tama hakata, mulle meeldib pilutus väga. Kas teile ei meeldi? Jah, kui koju jõudsin, olid sisseostud alles, aga raamatud puudusid.

Kiki silmad olid täis naiivsust ja edvistust. Kohevile friseeritud juuksed torklesid kõigi kaarte poole, nagu elektrit täis.

—Te vaatate mu kõrvarõngaid? küsis Kiki Joelilt ja tõstis oma punased küüned kõrva juurde. Jah, üks hää inimene kinkis. Kuidas teile meeldivad? Kas ei meeldi?

Rohelised tilgutid valvakate juuste varjust oleksid kindlasti enam sobinud pikergusema näoga.

— Silmade värviga siiski lähevad, ütles Joel.

— Raamatuist mul pole kahju, tuli Kiki tagasi oma endisele juturajale. Keegi ikka neid loeb. Mis minagi nendega? .. Ma saan neid niikuinii lugeda kui palju süda iganes soovib. On päris huvitav mõtelda, et keegi läheb varastatud raamatupakiga koju, hakkab lugema, eks ole? Aga ega see lugemine varastatud raamatust polegi nii kerge. Või arvate, et siiski? Mina ei usu, et keegi saaks varastatud raamatust lugeda, et keegi üldse saaks raamatuid varastada. Inimesed pole ju üldse nii halvad, nagu neid selleks peetakse.

Joel punastas. See oli üks Joelilt laenatud lauseid! Reedaski lõi midagi keerdu, ta heitis kiiva pilgu kord Joeli, kord Kiki otsa. Joel oli enesest võitu saanud ja katsus retušeerida:

— Varastatud raamatud võib ju maha müüa ja saadud raha eest uusi raamatuid osta, muidugi, kui varas üldse raamatusõber on.

Reet istus diivanile ja hakkas ajakirju sorima. Ta oli sõnaaher ja ta kahetses jällegi, et oli tulnud. Kell sai varsti kaheksa, jumalateenistus võis iga silmapilk lõppeda,

oli vaja minna. Ta katkestas Joeli-Kiki kahekõne, järsku üles tõustes. Ei, Kiki võib jääda, Kiki peabki maha jääma. Tema aga peab ruttama.

Ent Kiki tuli kaasa.

Kui Joel jälle üksi oli jäänud, kajas kõrvus veelgi nagu Kiki lobisemist, aga selle seest kerkis üha selgemini esile Reeda sale kuju, nii kuidas ta sääl diivanil istus, väike ja habras, selg sirge ja põlved karskelt koos, vasakus käes illustreeritud ajakiri, parem käsi laulatussõrmusega leheküljele pandud, kuna järsku üles löödud pilgust võis ühtaegu välja lugeda õrnust ja hirmu, andumist ja karskust.

Joel ei püsinud enam toas. Õhk väljas oli pehme ja puhas, aknaist säras vastu jõulupuid, läbi seinte kõmises raadiost jõululaule. Inimesi liikus hõredalt. Kõigil oli kus olla, ainult Joel hulkus sihitult ühest tänavast teise, pääs katked endistest jõuluõhtuist, hinge tagapõhjas vägisi üles kippuv ja raskesti tagasi tõrjutav kurbus üksindusest. Mida kaugemale, seda vähem suutis ta vastu panna sellele kurkunöörivale tundele.

Ta läks varga sammul mööda kiriklast. Luugid olid seestpoolt kinni, pragudest imbus valgust ja vaikust. Tasaste sammudega vooris ses hämaruses inimesi linnast välja surnuaia poole. Joelgi läks rahvasummaga kaasa. Kalmuküünlad lumevallide vahel heitsid üles puude kohale taevasse imelikku valgust. Igast küünalt korraldavast käest, igast vaiksest sammust teeradadel hoovas niipalju soojust, et sellest midagi üle jäi ka juhuslikule siiasattunule. Kogu see ootamatu vaatepilt säästis Joelit tundmustulva eest, mis kogu aeg sisimas tammi taga salaja ähvardas.

Aga kui ta kalmistu päätänavast kõrvale käändus ja siis edasi kõndis, harvenesid tulukesed lumes, algas nagu

suur unustuseriik, pime tühjus, millel polnud otsa ega äärt. Veel tõrjus Joel tagasi esileuhkavaid mälestusi kunagistest hellustest. Aga siis haaras hingest kinni miski tugevam kui ta ise.

Kui ta ümber pöördus ja tagasi hakkas tulema, oli ta hing kuidagi puhtam, pilk selgem, samm ja süda rahulikum.

Aga koju jõudes ja snepperiga oma korteriust avama minnes tundis ta pimedas koridoris jalge ees mingi takistuse. Tuld tõmmates nägi ta ukse ette pandud olevat väikese jõulukuuse, isegi küünlad otsas.

9.

Notar Raudkatsil ja tema proual olid kahtlemata väga hääd kavatsused, kui nad sel vaenukülvamise ajal, kus ajalehed ja suust suhu käivad kuuldused kõiki aina kahtlustasid ja mustasid, otsustasid enese poole kokku kutsuda kõige kirjuma seltskonna. Miks siis eraelus ei tohtinud üks tõsine demokraat klaasikest kokku lüüa veendunud rahvusrindelasega? Miks tuli vastast ikka aina vaenlaseks pidada, keda ei tohi hästi teretadagi, vaid kellest pidi nägematult mööda hiilima? See pole muud kui puhtakujuline harimattus, arvas proua Raudkats. Välismaal kindlasti pole niisugust kohviku-keelepeksu ega avalikku laimukampaaniat nagu meil. Tuleks uuesti au sisse tõsta kultuurne kodu, tuleks kasvatada traditsioone, mõõdupidamist ja teisest lugupidamist. Tuleks asutada midagi salongi taolist. See oli proua Raudkatsi veendumus, millega ta mees ka täiesti päri oli.

Raudkatsid kuulusid linna soliidsemate perekondade hulka, mehe sissetulekud võimaldasid lahedat elu, lapsi neil polnud, sugulasi nad ei tunnud, veel vähem aga allkirju nuruvaid sõpru, sest Raudkats kui notar oli harjunud veksleid protestima, mitte žireerima. Temast ei teatud ka kõige parema tahtmise juures midagi halba kõnelda, ainult vahest seda, et ta oli pedant, see tähendab,

ei lükanud sõbramehe poolestki veksli protestimist edasi. Kodus pidas ta täpseist kellaaegadest kinni, hoidis oma raamatukogu eeskujulikult korras ega laenanud säält kellelegi. Jutukas ja pääletükkiv ta seltskonnas ei olnud, võiks koguni ütelda, et ta teiste sekka kuidagi ära kadus.

Prouale seevastu heideti ette ta uhkust, ta välismaa reise, ta peenutsemist ja tõusiklust. Laused nagu: ,,Kui ma viimati Londonis käisin. . ." või ,,Ah, kui ma ainult Pariisile mõtlen. . ." ärritasid nii mõndagi. Tekkis isegi kuuldusi, et ta sääl käivat hangeldamas. Teati kõnelda ka, et tal on välismaal armuke. Ja kuna ta igakord oma reisilt tulles vaimustusega kõneles kontsertidest, millel ta käinud, siis polnud kahtlust, et ta armuke on helikunstnik.

See vähemalt oli tõsi, et proua armastas kirglikult muusikat, tal oli ilus hääl, ta oli laulutunde võtnud, aga mis puudus, oli usk enese võimeisse. Raudkatside kodus musitseeriti sagedasti. Ja kui nüüd oli otsustatud kokku kutsuda suurem seltskond, siis polnud unustatud ka muusikat. Kohtunik Tiido pidi tulema oma tšelloga, doktor Arukask viiuliga, proua Raudkats pidi neid klaveril saatma ja ka ise laulma. Mis võiski paremini kokku viia vastakuti paisatud meeli ja taltsutada vaenulikkust kui ilus muusika? Polnud kahtlust, et ka Raudkatside korter oma avaruse ja stiilika sisustusega aitab tundeid õilistada. Aga mis pääasi — selle maja köögiga oli raske võistelda isegi proua Tarasel.

Õhtuks oli kokku kutsutud üle poole saja inimese, tähtsamaid poliitikategelasi igast laagrist, ajakirjanikke ja seltskonnategelasi, kohtunikke ja arste, isegi üks kunstnik, kes oskas maale restaureerida. Proua Raudkats käis kärsitult köögi ja söögitoa vahet, et lauaga õigeks ajaks valmis saada ja siis viimasel silmapilgul ka ennast korda seada.

Ta kuulis saalist klaveri sõrmitsemist: ah, kuidas võidi ometi nüüd nii väljakutsuva rahulikkusega mängida! Kas siis mehel tõesti midagi paremat teha pole? Ning uks avanes kiiresti. Armas jumal, kus on noodipuldid? Ja toolid? Ei tea, kes peaks neid hakkama saali tassima, ega ometi külalised? Ka veinipudelid on veel avamata. Ja suitsud, kus on suitsud?

Härra Raudkatsi vabanduseks öeldagu, et klaveri mängimine ehk pigemini sõrmitsemine oli ainus juhus, kus ta oma korralikkusest välja langes. Kui tal muidu märkamata ei jäänud kasvõi millimeetriline raamatu või paberi kõrvalenihutus kirjutuslaual, siis ei hoolinud ta klaveril põrmugi taktist ja helipuhtusest, vaid mängis tuntud klaveripalu niisuguste rubaatodega, mis proual kogu vere keema ajasid. Kõige meelsamini aga armastas ta helides niisama uisapäisa sorida, puudutada üht või teist klahvi, siis kuni lõpuni kuulatada, maha vuristada mõningaid passaaže, proovida igasuguseid akorde, kõik ilma sihita, ilma plaanita. Proua Raudkatsile jäi andeksandmatuks mõistatuseks, kuidas tema läbi ja läbi korrektne mees võib nii tundide kaupa ennast unustada. Aga tõtt ütelda, ses mõistatuses oli omajagu ka veetlust.

Ka seekord ei lasknud mees oma rahu rikkuda, aga pikapääle ta siiski ei suutnud naise kärsitust välja kannatada ja muutus ise närvlikuks. Sedap oligi proua oodanud, sest nüüd sai tema oma rahu tagasi. Kui siis mees, näost üleni punane, ähkis ja puhkis, pikka korki pudelikaelast välja vinnates, hüüdis tema üleolevalt, aga sõbralikult: — Aga armas mehike, milleks nõnda närvitseda! ning heitis ise rahulduva pilgu üle kogu oma laualavastuse. Eesriie võis tõusta.

Esimestena saabusid Tarased, juba enne määratud

kellaaega. Oli ka põhjust. Kella viie paiku oli Taras helistanud rahvusrindelaste naiskluppi, kuhu ta teadis oma naise läinud olevat must-valgeid lippe õmblema, mis tulevikus pidid seniseid sini-must-valgeid asendama. Klubist vastati, et pole sääl ühtki naist ega mingeid liputalguid. „Nüüd on ta mul peos," mõtles Taras, „mis häbematu ninapidivedamine! See on see teine noorus kõigi oma võidmiste, voolimiste, värvimiste ja operatsioonidega! Nüüd on ta mul peos!" Ning kui abikaasa läbi langeva lobjaku koju jõudis, oli Taras üleni täis laaditud kõige sõgedamat viha. Juba eeskojas ta kergendas ennast sõnavalinguga, lisades sellele veel parajalt kibeda kõrvakiilu. Seesinane välk selgest taevast vallandas omakorda otsemaid kogu naise viha, kelle märg vihmavari seletuste andmisel pooleks murdus. Tõusnud tuulispask keerles edasi ka teistes tubades: söögitoas lendas põrandale laudlina ühes kohviserviisiga, sellele järgnesid seinataldrikud ja lillevaasid. Viimasel silmapilgul õnnestus siiski päästa kaht veneetsia küünlajalga, millega Taras kabuhirmus kööki jooksis. Dunja kargas säält appi, ilmus kõiges oma tüseduses söögitoa lävele, toetas käed puusa ja kärgatas: — Kui teie siin oma märatsemist ei jäta, toon silmapilk politsei. Juba ammu oleks teil aeg hullumajja! Seepääle nuttis proua tubli päätäie sohvapatja oma mehe nurjatu vahekorra pärast Dunjaga, meeski härdus, aga varsti olid nad mõlemad kangestunud jonni, mis muidu hakkas sulama ikka alles teisel või kolmandal päeval. Aga täna polnud harilik aeg, ees seisis paratamatu küllaminek ja see tundus otsekui päästerõngas uppujaile.

Sulamise esimesed tunnused tulid seekord nähtavale juba Raudkatside maja trepil. Taras vaatas kella ega mõtelnudki seda enese teada jätta.

— Oleme vist esimesed!

See kui mitte päris sõbralikus, siis vähemalt leplikus vaimus poetatud lause tundus prouale järjekordse etteheitena. Ta ei lausunud musta ega valget, aga treppidest üles jõudes ja hingeldamisel kätt rinnale pannes pudenes temaltki jahmatav lause:

— Ah, kaelakee olen koju unustanud!

Mees oli kohe valmis tagasi minema, aga kuna proua keelas ja juba helistas, mõtles Taras: „Täna tahan ma teda valssi tantsima kutsuda, saab näha, kas annab korvi. Ei usu siiski. . ."

Orajõed saabusid hilinemisega. Prouat oli kurjasti vaevanud aimus, et ta mees saab õhtul jälle kokku preili Ormusega. Sellest varjatud kartusest hakkas pää valutama, aga Paul, ah, see Paul ei mõtelnudki koju jääda, vaid sai koguni erilist minekukihkugi. Ta pakkus oma väiksele naisukesele päävalutablette ja kavatses minna üksi. Ei aidanud midagi, Heleene neelas tabletid ja tuli kaasa. Vaevalt olid nad trepikotta astunud, kui selja taga keegi paraadukse uuesti avas. „See on nüüd preili Ormus!" tundis proua otse selgenägelikult kogu oma seljanahaga, aga hetk hiljem haaras tal keegi familiaarselt puusadest, et teda trepiastmeist üles aidata. Oli advokaat Tamberg oma rumala moega kõigele meeldivale käsi kohe külge ajada. Aga hüva seegi, kui Tamberg; mõtelgu Paul nüüd veel tiivaripsu hakata lööma, küll ta siis näeb. . . Ja proua Orajõe sattus vana poissmehest advokaadiga juba ennakult elavasse vestlusse.

Kõnekõminat kuuldus ülevaltki. Sääl seisis ukse taga doktor Arukask, see pudelpiltilus mees mustade vurruudemetega piki ülahuule äärt, ja soputas oma palitu koprakraed lumest puhtaks, viiulikast trepiotsale pandud. Ta

oli lõbusas vestluses paari daamiga, kuna kaks lahutamatut üliõpilast, Kukemelk ja Karneol, tema vaimukuste üle muretult naeru kõhistasid. Keegi polnud märganud kõlistada, ometi olid kõigi pilgud pööratud ukse poole, nagu peaks see iseenesest avanema. Alles kui proua Tiido järele jõudis, taipas tema nupule vajutada.

Viiulikast näpu otsas, teises käes kõrgeletõstetud kõvakübar, laskis nüüd doktor Arukask kõiki enese ees sisse, jagades kergeid kummardusi daamidele. Milline neist polnud tahtnud olla tema patsient? Ta tundis neid kõiki läbi, teadis nende kopsude lubjastusi, nende vererõhke, südamehäireid, ussjupilõikuse armisid. Ja kui proua Tiido temast möödus, meenus miskipärast selgesti katsepuder proua soolikais röntgenivalgustuses ja ta kitsa vaagna vari. „Sabalülini läbi nähtud," mõtles ta hetke, „aga ikka pagana tume see naine!"

Kui saabus Joel Hurt, käis tema pilk tahtmatult üle eeskojas rippuvate üleriiete. Tal oli suur lootus üle kaua aja kohata proua Niinemäe väikest, sihvakat kuju, kuulda ta heledat naeru, tunda ta lähedalolu, teda puudutada, otsida tema paljulubavat, aga aralt tagasitõmbuvat vastupilku.

Tuttavat kasukat aga polnud. Hurt otsis mujaltki silmadega, teretas õpetaja Niinemäed, aga hoidus midagi tema proua kohta küsimast.

Saali pidulikkust tõstis laest rippuv suur tilgutitega kroonlühter pronksis ja mustas. Vaip üle kogu toa summutas samme. Alates toolidest ja lõpetades klaaskapiga, kuhu oli paigutatud portselanesemeid, oli saali sisustus läbi viidud ampiirstiilis, ainult muusika kuulamiseks oli siia kokku tassitud toole kõrvaltubadest, isegi korvmööbel ei puudunud.

Hurt oli üllatatud, kohates siin Rõigast, keda mujal seltskonnas kunagi ei nähtud. Töötute haritlaste juht tundis ennast siin nagu võõras ümbruses, liikus umbusklikult ja rahutult ühest kohas teise, suitsetas palju ja kõneles hoopis vähe. Muidu ikka lööpimisele ja hooplemisele kalduv, oli ta siin tõsine ja tagasihoidlik.

Doktor Arukask hakkas juba oma viiulit häälestama, kõnekõmin vähenes, kroonlühter ja seinalambid kustusid ning põlema jäi vaid jalaga sirmlamp, heites täit valgust ainult mängijate sõõri. Külalised võtsid kiiresti istet. Proua Raudkats andis klaveril kogu aeg a-d, vahel akordiga, vahel ilma. Härra Tiido pusis kaua oma tšello keerpulkade kallal, käänates neid vahel kogu rusikaga. Viiulimängija oli oma instrumendiga aegsasti hakkama saanud ja vahtis nüüd humoorikalt kord naaberpilli, kord publiku poole. Aga juba võis ta viiuli lõua alla seada, nüüd asetas ta ka poogna keeltele, noogutas korraks pääga ja siis see algas.

Kõik katsusid tähelepanelikult jälgida, aga kahju küll, vanast kammermuusikast lugupidajaid leidus vähe ja igaühe mõtted hakkasid varsti uitama kuhu juhtus. Kõik pahandasid endamisi kõva kõneluse üle teises toas, üliõpilane Kukemelk pühkis piinlikkusest higi ja tema naaber Karneol vahtis kogu aeg etteheitvalt ukse poole, olles hüppevalmis seda parajal ajal kinni tõmbama. Aga polnudki enam tarvis, sest juba hakkas trio töötama ihust ja hingest. Paljud asusid uudishimulikult jälgima tšellisti katkendlikke poognatõmmakuid üle tagumiste keelte, kust tuli kuuldavale midagi röhkimise taolist. See oli iseenesest väga lõbus, ka doktor Arukase mäng kütkestas mõnes suhtes: ta lõi nimelt parema jalaga takti ja vahel nõksles kaasa kogu ta

ülakeha ühes viiuliga. See kõik vähendas tunduvalt kahetsust kaotatud ajast.

Orajõel küll polnud midagi selle vastu, et hämarus ühes muusikaga kestaks igaviku, sest tema seisis vastu uksepiita ja otse ta ees preili Ormus mustas siidkleidis, lopsakast juustesalgast kiherdudes üles erutavaid lõhnavarjundeid. „Peaks nad ainult kauem saagima," mõtles Orajõe ja ta sisemuses pakitses üksainus meeletu tung enda ees seisjat sõrmede vahele kahmata.

Üliõpilane Kukemelk oli aga vahepääl vallatud juba teisest hirmust. Ta kõrval tugitoolis kavatseti norskama hakata. Juba kontserdi algul oli see vanamees sääl silmad sulgenud ja pää käe najale toetanud, nüüd aga oli käsi otsaga juba juustesse jõudnud ja nina käisesse. Õnneks algas triol varsti agoonia-osa ja Kukemelk võis kergemalt hingata. Majaproua laulu ajal, keda ta mees saatis, kadus kõigil unekae silmist, kui mitte viisakusest, siis sellepärast, et oli jõutud õhtu kava viimase numbrini ja söögitoast kostis klaaside klirinat: sääl ootas midagi tähtsamat.

Kukemelk oli prouast ja ta ettekandest ülimalt vaimustatud, ta plaksutas ka siis veel, kui kõik tuled uuesti olid põlema pandud.

— Teie hääletämbri juures võib ju tervet ilma hakata vallutama! hüüdis ta ja suudles tänutäheks proua kätt.

— Mulle jatkub, kui ma teidki vallutan! oli põgus vastus.

Preili Ormus ja Paul Orajõe tema kannul nihkusid doktor Arukase lähedale, kes oli oma viiulit kasti panemas.

— Mulle on alati mõistatuseks jäänud, algas preili Ormus, kuidas see võimalik on, et teie üldse olete hakanud viiulit mängima?

— See paistab teile imelik? küsis Arukask edevalt, käed viiulikastis, silmad küsijal.

— Mina ei leia selles midagi imelikku, vastas preili Ormusele proua Tiido õlgu kehitades. Arstid on ju sageli suured muusikud.

— Aga teil pole seda sugugi tarvis! jatkas preili Ormus, ilma et oleks proua Tiido märkusele tähelepanu pööranud. Teil on ju hää praktika, teie olete terve, meeldite naistele. . . Milleks veel viiul?

Proua Tiido tegi põlgliku liigutuse.

— Vaadake, preili, naeris Arukask, viiul on mulle ka naise eest. Miks ei peaks ta meeldima ja miks ei peaks ma temal mängima? Ta on salapärane, teda ei näe läbi, ta laulab seda, mis sa oskad temast välja meelitada. Ja siis see sirge kael, õlad, talje, puusad. . . Ainult jalad puuduvad. Amputeeritud naine, ühe sõnaga. Aga meeldib.

— Ah, need arstid! Alati on nad tsüünilised! ütles proua Orajõe, kes oma meest polnud silmist lasknud, vaid ühes Tambergiga kogu aeg tema lähedal püsinud.

— Meiesugune rahvas on kõigega harjunud, tähendas preili Ormus. Mis on meile üks äralõigatud käsi või jalg? Ma mäletan üht ülespoodud naist, kellel käed-jalad olid otsast lõigatud ja ära põletatud, torso aga oli kuuris suvel kuivaga täitsa mumifitseerunud. . .

Proua Tiido süütas sigareti, et hajutada amputeeritud jalgade lõhna. Araverelisemad kadusid eemale.

— Aga teate, mis eriti huvitav oli? Laiba lõhn! See polnud sugugi harilik, vaid tuletas meelde mingi lille lõhna. . .

,,Pagana vitaalne tüdruk," mõtles Orajõe, sisemiselt kohkudes, väliselt naeratades. Advokaat Tamberg, hoides käsi kuuetaskuis, küsis:

— Teie olete küll elavaid, küll surnuid nuusutanud, ütelge, kas see ka tõsi on, et hää nina tunneb surija lehka juba kakskümmend neli tundi enne tõelist surma?

— Selles pole kõige vähematki kahtlust! vastas preili Ormus.

Sääl rünnati juba söögilauda. Ka preili Ormus suundus sinnapoole koos advokaat Tambergiga, jatkates juttu surmast, millest mõlemad isemoodi olid üle kasvanud, ja elurõõmust, mida mõlemad isemoodi pooldasid.

Proua Taras seisis rahulikult laua ääres teiste otsijate ja taldrikuile-tõstjate killas ning mõõtis toite oma kriitilise pilguga. Mis sääl siis õige ära polnud! Faasan? Päh, võis väga hästi ka kalkun olla! Ta korjas taldrikule raasukese igalt vaagnalt ja valis endale väikese laua, kust võis segamatult tähelepanekuid teha kleitidest ja kingadest. Siig oli kuiv, majoneesi-õli polnud esmajärguline ja mitmekihilises pasteedis domineeris vastikult sidrunimaik.

Juba ligines lauale härrade laine. Majaproua palus kõiki julgemalt võtta ja oli ise sisemiselt täiesti rahul ühisest sõbralikkusest. Vastaste vahel valitses leplik meel, isegi muidu nii äge Kiipsaar lõi oma klaasi kokku rahvusrindelastega. Kuskil ei puhkenud teravaid vaidlusi ning majaproua võis uhke olla sellele üldisele õdusale tujule kui oma loomingule.

— Noh, ja teie? küsis ta üksiseisvalt Rõikalt. Ikka tõrges, ikka seltsimata? Ei, see ei lähe!

Ta võttis noormehel käe alt kinni, et teda viia naiste seltskonda. Aga Rõigas tõrkus vastu, madaldas häält ja palus vabandada, kui ta kohe lahkub. Tal seisvat kohe ees rongisõit.

— Ah, rongini on teil veel mitu tundi aega, vaidles proua vastu.

Sellegipärast ei püsinud Rõigas täna ühelgi toolil ega üheski seltskonnas. Äsja oli talle ulatatud kellegi tundmatu poolt toodud kirjake ja nüüd ta oli hajameelne ning sõnaaher. Varsti ta oligi kadunud, ilma et keegi tema minekut oleks märganud.

Joel Hurt vestles elavalt doktor Arukasega saalis madala klaaskapi kõrval, millele oli asetatud pronksist hiina lohe laialiaetud tiibadega.

— Kirurgil, seletas Arukask, peab parem käsi sama täpne olema kui viiulimängimisel vasak käsi. Mõni narr arvab küll, et kirurgi kohus on ainult lõigata säält, kus teised juba on diagnoosi teinud, aga tõtt ütelda, käsi lihtsalt vääratab, kui ise pole diagnoosi teinud. Kõige tähtsam on, kui sulle vahele ei segata, kui sind usaldatakse. Naisi näiteks on võrdlemisi hää lõigata, nad usuvad kõike, nad ei tule oma nõuandmistega, nad ei ütle, kuidas pead tegema anesteesiat, nad ei sega vahele ka pärast, kui haavad hakkavad kinni kasvama. . .

— Pole tõesti midagi hullemat kui võhikute vahelesegamine, arvas ka Hurt oma kogemuste põhjal. On sul klient sama iseteadev kui rumal, siis laseb ta enesele juba ehitusmeistri poolt augu pähe rääkida. Arhitekt on talle siis eluvõõras narr, tema ise aga suur asjatundja. Kui aga kliendiks juhtub olema mõni mitmepäine asutus, noh, siis pole tarkustel enam aru ega otsa. Igaühel on ju oma tahe.

— Ma ütlen alati, et ega ilma kõva rusikata ei saa kuskil läbi, segas Taras vahele, kes viimast lauset oli kuulnud.

— Mis minusse puutub, naeris doktor Arukask, siis rusikaga mina oma erialal küll midagi ei saa pääle hakata. Ikka ainult sõrmedega, ja sedagi äärmiselt ettevaatlikult.

— Nüüd öeldakse rahvas haige olevat, aga katsutagu kord haiget rusikaga ravima hakata! ütles Hurt.

— Kes on see, kes rahva haigeks on teinud? hüüdis juurderutanud Kiipsaar. Kas mitte rahvusrinne ise oma ässitustega! Ja mis eesmärgiga? Selleks, et ise tohterdaja osa mängida ja hiljem patsiendile esitada hästi suured arved!

Juba lõi vaidlustuluke lõkkele, juba kogunes huvitatuid kobarasse. Sääl hakkas nüüd rahvusrindelaste lehe toimetaja Kiipsaarele tuliselt selgeks tegema, kuidas ainult ühte on tarvis ja see on — juht. Tõeline juht on aga niisugune mees, kellele ei tohita üldse ligineda väikekodanlise moraali nõuetega, sest tema seisab pää jagu teistest kõrgemal. Moraal on välja mõeldud ainult pisikeste inimeste jaoks.

— Nii et teie juht võib igal ajal ka altkäemaksu võtta, varastada, valetada, sõna murda, eks ole? küsis Kiipsaar irooniliselt.

— Selge, vastati talle. See, mis pole lubatav meiesugustele, võib suure juhi käes saada tugevaks relvaks, kui ta seda oskab rahva kasuks tarvitada.

— Aga rahvas peaks juhist ikka ka nagu eeskuju võtma?

— Juhist ei saagi eeskuju võtta. Tema on ainus ja jäljendamatu. Tuleb ainult sõna kuulda ja käsku täita, ja see on kõik.

— Nonoh, protestiti siit ja säält.

— Pole siin midagi nonoh! lõi ajalehetoimetaja vahele. Asjadekäik viib meid ise sinna poole, kas me tahame või mitte. Päälegi kiiremini, kui teie seda ise arvate.

— Ühe sõnaga: üks kõigi eest ja kõik ühe järel? küsis keegi naiivselt, ja seepääle puhkes naer.

— Aga, armas kolleeg, ütles nüüd Kiipsaar, niisugust juhti tuleks maast madalast toitma hakata nagu emamesilast, muidu on raske teda ära tunda.

— Küll tema juba ise tunneb oma kutsumust parajal ajal!

— Aga armas jumal, ta võib põrunud aruga olla!

— Siis poleks tal võimu ega väge antud teiste inimeste üle.

— Kuidas antud? Kes andis? ägestus Kiipsaar. Ainult pime mass võib seda anda. Sellel aga on vaja silmad lahti kiskuda. Seda teie muidugi ei taha!

— Misjaoks? vastas ametivend Kiipsaarele. Mass on alati õnnelik, kui keegi tema eest mõtleb. See on hukatus, kui teie tahate massist isikuid teha! See on see vana liberalism, mis igal pool on oma aja ära elanud. Selle viimne tunnike on meilgi käes. Jätke juba see vana vaim kõdunema. Tal on niikuinii hallituse lõhn man.

— Noh, seda veel näeme! algas Kiipsaar ja tahtis jatkata, aga proua Raudkats oli jaole saanud. Tema oli see hää vaim, kes ringi liikus ja hoolega jälgis, et poliitilised vaenlased karvupidi kokku ei läheks. Ta lämmatas vaidlustulukese, hajutas rühma ja viis Kiipsaare vägisi tantsima.

Saalis oli Paul Orajõe juba tükk aega väsimatult preili Ormusega valssi keerutanud. Nende kannul tantsis advokaat Tamberg proua Orajõega, vanamoeliselt teineteisest kaugele hoidudes. Proua Orajõe teritas kõrvu, sest tema Paul oli ringikeerutamiselt üle läinud rahulikumale sammule ja sosistas nüüd hingeldades preili Ormusele:

— Ma pean... ma pean teile tegema mitu komplimenti. Esiteks, teie olete meie daamide hulgas ainus preili... ainus neitsi nõnda-ütelda...

„Aga Paul, kuidas võib nõnda!" mõtles proua Orajõe, eelmisele paarile veelgi lähemale nihkudes.

— Ja siis, jatkas Orajõe, teie tantsite nii hästi, nagu oleksime meie juba ammu-ammu kokku tantsinud. Ja siis olete teie nii täis elu, et surmgi võiks teile ainult nalja teha. Ja lõpuks, lõpuks need... need teie lohud põskedes...

— Nagu teie proualgi, naeris preili vastu ja vaatas ise üle õla proua Orajõe otsa. See lause rahustas prouat, kes nüüd heitis armu oma partnerile. Näost higi pühkides jäi see Hurda kõrvale seisma.

— Näete, vanaks hakkan jääma, kõneles Tamberg. Ei jõua enam kuigi palju vastu pidada, palavaks võtab. Mis teil viga, elu seisab teil alles ees. Aga küllap teiegi kord näete, kuidas see vanadus äkki pääle vajub, ei tea isegi kust. Ja tuleb teine tasa ja õige kavalalt. Kõnnid tänaval ja äkki märkad, et kuule, vennas, sa ju ei käigi enam päris sirgu. Katsud siis rinna ette ajada, aga see on kuidagi ebamugav... Mugavam on nii veidi-veidi looka vajuda. Ja nii see algab... Aga mis ma siin filosofeerin, ma ei taha ju teid kinni hoida!

Sellegipärast ei lasknud ta Hurta lahti, vaid targutas edasi imeliku resignatsiooniga, mida ta nagu oleks tahtnud iga silmapilk tagasi tõrjuda. Jah, tema tundvat üha selgemini, kuidas ta seisab kõigi inimeste lõbude ja kannatuste serval, mitte enam keskel. Kõik tantsivat temast nagu mööda, ka siis, kui ta ise kaasa tantsib. Ning ta pihtis veelgi edasi:

— Igal õhtul, kui ma pihku võtan hambaharja ja veeklaasi, tunnen, et vahemaa eilse ja tänase vahel on lühem kui eilse ja üleeilse vahel, et kõik vajub alla kuidagi kiiren-

datud tempos... Algul see otse üllatas, aga nüüd katsun meelekindel olla ka selle paratamattuse vastu.

Hurt kuulas ainult poole kõrvaga, kuna ta silmadega jälgis proua Raudkatsi, et teda parajal momendil tantsima paluda. Aga ikka tiirlesid sääl tema ümber trabantidena need kaks üliõpilast, Kukemelk ja Karneol. Siis aga kadusid kõik kolm äkki silmist ja Hurt jäi rahulikumaks. Selle eest aga keegi teine jälgija muutus nüüd hoopis rahutumaks. See oli proua Taras, kes kogu aeg oli tahtmatult päält näinud üliõpilaste keksimist majaproua ümber. „Vastik mõtelda, kuidas see elatanud abielunaine ometi nende noorte poisinolkidega koketeerib..."

— Ei tea, kuhu teie proua on kadunud? päris proua Taras mööduvalt notarilt. Ma pole teda enam tükil ajal näinud.

Ah, kui paksunahaline ometi võis see härra Raudkats olla! Ei kõssagi, kui ta naine praegu jumal-teab kus ameleb! Ei, Helmut küll nii tuim pole! Ning äsjane perekonnatüli paistis proua Tarasele äkki sootu uues valguses.

Majaproua jälgi polnud aga nii kerge ajada, sest tema oli oma kahe saatja seltsis sulgunud eemale raamatukogutuppa, mis polnudki määratud piduliste tarvitada.

Kuni Kukemelk ja Karneol uudishimulikult raamatupärasid takseerisid, nõjatus proua Raudkats pehmele nahkdiivanile. Askeldustest pisut väsinud, tundis ta end hetkeks tuhanded penikoormad eemal kõigest sellest rimast sääl taga seinte. Siin oli ometi rahulik nurk, kus võis veidikese mõnutseda, ilma et keegi seda pahaks paneks. Karneol saadeti kohvi ja likööri tooma. Vaevalt oli see läinud, kui Kukemelk leidis tarviliku olevat proua ette seisma jääda, ning viinast niiskunud silmadega sugereerivalt otsa

hakata vaatama. Noormehe tõsidus paistis nii naljakas ja hale, et majaproua tahtmatult pidi naeratama.

— Kuulge, proua... algas Kukemelk, sõrmed vaheliti alla pööratud.

„Nüüd tuleb armuavaldus," mõtles proua meelitatult, valmis reageerima suure üllatusilmega.

— Teie ei tohi olla nii halastamatu...

— Mina ja halastamatu?!

— Jah, ärge olge nii vali, nii külm oma palava austaja vastu, halastage tema pääle!

— Aga armas inimene, võtke ometi mõistus pähe! Te muutute igavaks, kui te joobnud olete.

— Oi, ärge nuhelge mind nõnda rängasti!

— Jätke juba, vestelge ometi mõistlikult, ärge tulge kohe ennast minule välja puistama, kui pisut viina olete võtnud! Kainest pääst ei julge te mulle otsagi vaadata.

Kukemelk kummardus alla kuni proua randmeni, et seda suudelda:

— Andke mulle andeks, kui ma nii pääletükkiv olen!

— Taltsutage ennast parem, noormees!

— Teie käsul, armuline proua.

Veri valgus talle näkku, kui ta nõnda otseti peagu sülle oli kukkumas, nii et proua teda teise käega pidi tagasi sirgu lükkama.

— Ei mingit käsku! Kõik peab tulema iseenesest.

— Kõik, mis mul iseenesest tuleb, tuleb teist.

— Ärge rääkige rumalusi, ajage end püsti ja minge lõbustage ennast!

— Ma lõbustun ainult teist, ainult teist.

Kukemelk võttis proua kõrval prantsatades istet ja hakkas tema käsivart mööda suudlustega ülespoole ronima, kui Karneol tuli kohvitasside ja likööriga kandmi-

kul. Varsti pärast teda pistis nina üle ukse proua Taras, aga ainult selleks, et ehmuda ja vabanduda. Ta oli tõepoolest üllatatud. Poolhämaras koridoris jäi ta seisma, tundes äkki enese selga vajuvat kogu maailma ülekohtu. Imelik, kuidas külalised on siia kutsutud ainult selleks, et majaproua saaks oma kavaleridega kõrvaltuppa põgeneda ja teiste eest varjul nii häbenematult amelda! Ja ta mees, see ei näe midagi, laseb kõigel sellel sündida! Samal ajal kui tema enese Helmut teda läbi peksab ainuüksi tühipalja kohvikuskäimise pärast...

Ta võttis käekotist taskurätiku, pühkis silmi, nuuskas nina, ja vähe ennast kogunud, puuderdas üle kõik oma meeleolu jäljed. Kuskilt sügavast ujus nüüd pinnale sootu uus tunne, heldimus ja uhkuski oma mehe puhul, kes vähemalt oskas mehiselt armukade olla. Ta läks kiiresti tema juurde, haaras tal käisest ja hüüdis etteheitvalt ja ühtlasi leebelt:

— Vii mind ometi kord ka tantsima!

Kõige üksikumana sel õhtul tundis siiski end Kiki. Kõigi nende jõukuse otsa jõudnute ja muretute keskel häbenes ta oma lihtsat riietust, isegi oma nõudlikkuse puudust. Ses ümbruses, kus viljeldi nii palju lihvitud kombelisust, ei saanud ta eriskummaline loomus end kuidagi lahti lüüa. Oli vist traditsiooniline eksitus, et Kikit alati teiste sekka suurde seltskonda kutsuti. Aga mis võis Kiki sinna parata? Võib-olla võlus tema iseäralikkus, tema seiklus-elu, tema naiivsus, millest keegi ei teadnud, kus on see teeseldud, kus ehtne, tema ekstsessideni ulatuv heldus. Mõned pidasid teda siin kontvõõraks. Ta oli kogu õhtu kõrval seisnud ja päält vaadanud, kuidas külalised ahnelt taldrikuid täitsid ja oma noosiga eemale ruttasid, nagu kassid, kui paras tükk kuskilt kätte saadud. Ta ise polnud veel

ühtki toitu puutunud, kuna keegi teda polnud selleks sundinud. Kes olekski siin suurt huvi tunnud selle vastu, kas ta viimasel ajal ka midagi hamba alla on saanud ja kas ta tuba ka küllalt soe on? Hurda järel kohe teenistusest lahkunud, oli ta end täiesti juhuse triivida jätnud. Ta oli küll tihedamini hakanud külastama Umbjärve ateljeed, oli sääl härjasilmi praadinud ja kohvi keetnud, aga oma priimuse jaoks puudus ammu õli, samuti nagu ahju jaoks puudki.

Ta oleks nii väga tahtnud, et keegi oleks tulnud ja teda põhjalikult läbigi noominud, juba ainuüksi sellepärast, et ta kuskilt kinni ei hakka, vaid lohakalt kõik oma peost laseb ära pudeneda, siis sellepärast, et ta kõiges siinses külluses naiivselt seina äärde jääb ja askeetlikult lepib sellega, kui ainult teised söövad ja joovad, ja üldse sellepärast, et ta on nii mõistmatu, nii mittepraktiline, nii põhiliselt eluvõõras.

Rõigas oli temaga pisut kõnelnud, aga ainult oma enese tähtsaist asjust, oli temale midagi usaldanud, midagi salapärast ja ohtlikku, ja siis läinud, ilma et oleks küsinud sedagi, kuidas käsi käib.

Siis oli Hurt tulnud, pärinud seda ja teist. Algul oli nii raske vastata, sest miski nööris kurku, miski takistas avalikuks saamast. Aga kui Hurt teda sundis kohvi jooma, konjakit võtma, küpsiseid sööma, libises ta vähehaaval tõrksast vaikimisest oma tavaliste fantaseeringute vette, kus ta ennast ikka õdusalt tundis. Ah, ärgu arvaku Hurt, et Kiki on eluvõõras, oo ei, temal seisab ees midagi õige-õige tähtsat, suur-suur pööre elus. Mehele minevat ta, jah, kuigi mitte veel homme või ülehomme, ei, sest enne tahtvat ta saada hääks näitlejaks.

— Jah, hääks näitlejaks! Või arvate, et mul pole

annet? Olen viimaste päevadega Ofeelia osa täiesti kätte õppinud. Kas arvate, et see osa mulle ei lähe? Alguses ma muud ei tahagi, kui dubleerida. Lähen hommepäev teatridirektori juurde, deklameerin talle ette. Teen seda kindlasti paremini kui tema proua. Või pean ma nimme halvemini mängima, sest muidu nad ehk ei anna mulle luba esineda? Aga oodaku nad, kui ma kord lavale pääsen...

Ei läinud kaua, kui Kiki oli jõudnud otsaga teatri asutamise plaanideni. See võtvat küll aega, sest vaja enne raha hankida, palju raha... Aga Kiki on ka sellele mõtelnud. Ungaris on tal üks tuttav poiss, Istvan nimi, mustlase verd, näitleja.

— Ta on mulle kingitusi saatnud. Oi, see poiss on rikas, mitu tuhat tiinu maad ja lambaid ja ilus kooguga kaev pustas ja... Oodake, ma näitan teile seda postkaarti lambakarjaga, mis ta mulle saatis...

Ta soris hetke käekotis, ei leidnud aga postkaarti, oli koju unustanud.

— Ta armastab mind kangesti. Kirjutab, et sõitku ma kohe tema juurde. Kujutelge, istume Gellert-hotelli rõdul, mustlane mängib kõrva ääres, hommiku hämaruses tõuseme laua tagant, tuju suurepärane, kõnnime piki Doonau kallast, kastanid õitsevad...

— Nüüd ja kastanid?

— Ei, mitte nüüd, vaid kui ma juba sääl olen. Kõnnime piki kallast, sillad paistavad opaalses udus, tuju on nii hää, jalad kerged. Oi, seda poissi peaksite teiegi tundma... Mina küll teda suudelnud ei ole, aga tema mind küll. Oo, ärge arvake, et ma nii kättesaadav olen! Iga õhtu käin siis teatris, vaatan, kuidas ta mängib, õpetan

talle eesti keelegi ära ja siis tuleme kord siia tagasi, tuleme tagasi, asutame oma trupi, oma teatri, üürime hoone...

— Te mõtlete siis ära sõita? Aga millal?

— Kas või kohe! Noh, ütelge ise, mis hoiaks mind siin veel kinni? Mitte miski. Üleeile põletasin juba ära oma laua ja lombaka tooli, tuba sai nii soojaks, oli nii hää kükitada ahjusuu ees ja vaadata üksisilmi tulle. Priimuse viin Umbjärvele. Peegli ja vaiba jätan majaperenaisele. Mis ma nendega ikka pääle hakkan? Rõigas on mulle juba ammu lubanud sõidupileti muretseda, kui tal hästi läheb. Ja küllap ma kuidagi ka välispassi saan...

— Nii, nii, noh, siis on sõit ju päris kindel. Aga teate mis?

Hurt jäi tõsiselt Kiki otsa vahtima, ilma et ta teda siiski oleks näinud, sest mõtete eesriie oli vahel. Aga juba oli ta oma otsuse teinud ja lausus nüüd kindlatooniliselt:

— Homme tulete minu poole! Kell kümme hommikul. Täpselt kell kümme. Pidage meeles! Teie unustate oma Ofeelia, viskate päält kõik näitetrupid. Ei, ärge vaielge vastu! Istvan võib teile ju ikka jääda ja kord võite temaga Gellert-hotelli rõdul istuda. Enne aga on mul teie jaoks tööd. Numbreid liita te ju oskate ja jooni tõmmata? Niisiis hommikul kell kümme. Ja nüüd — terviseks!

See ootamatu käänak lõi Kiki ühes ta mõttemänglusega roopast hoopis välja.

— Ma pean siis... algas ta aralt. Kuidas? Ma ei mõista...

— Jah, peate! lõikas Hurt mõtte pooleks. Ei mingit vastuvaidlust!

Kiki pää käis keeru, kui nad lauast üles tõusid, et tantsima minna. Ta liibus kõigi oma liikmetega Hurda külge

ning ta sõrmed liikusid kobavalt mööda Hurda õlga, kuna ta lahtised kiharad kõditasid tema nägu. Hurda käsi libises Kikil peagu ümber kogu piha. Ta silmadesse oli tulnud maise kire neste ja kõigisse liikmeisse lendutõusmiskihk.

Vähe hiljem, kui raadiomuusika oli lakanud, ütles Kiki, silmis tänumeel segatud andumusega:

— Teate, mul on teile üks palve, suur palve. Ma ennem ei julgenudki... aga nüüd ma julgen.

— Noh, lausuge aga välja!

— Kas te võtaks kedagi täna oma juurde öömajale?

Ettepanek oli välja öeldud nii häbelikult, et Hurdal Kiki pärast nagu veidi häbi hakkas. Kiki aga parandas kohe:

— Ei mitte mind, mitte mind, jumal hoidku!

— Aga keda siis? küsis Hurt ränka pettumust teeseldes.

— See on saladus, sosistas Kiki. Sellest ei tohi ükski hing midagi teada.

— Te äratate päriselt minu uudishimu.

— Noh, kas olete nõus? Ja annate sõna?

— Kes see niisugune salapärane isik siis on?

— Rõigas, ütles Kiki tasakesi, enne ümber piiludes. Temal ei ole täna kuhugi pääd panna.

— Aga ta oli äsja ise siin?

— Ta pidi kohe ära minema. Tal seisab väga tähtsaid asju ees, väga tähtsaid, ja just täna öösi. Umbjärve poole ta ei tohtivat enam minna. Noh, siis andsin mina temale oma korteri võtme...

— Seda parem, näete nüüd ise, et teil enesel ei ole enam kuhugi minna...

— Ei, ei, tema ei tohigi minu juurde kauaks jääda.

Võib-olla ta ongi juba minu taost kadunud. Mina ei saavat neist tema asjadest midagi aru. Mina pidavat ainult suu pidama. Ja teilt küsima, et kas ta võib hädakorral teie poole tulla natukeseks, ainult natukeseks. Või siis Niinemäe poole. Aga Reeta pole siin ja Ilmariga ma ei julge nõnda äkki kõnelda. Ma ei julgenud ka teile kohe kõnelda, et viimati olete mulle väga pahane. Aga ma nägin, kui hää te võite olla, ja sellepärast ma julgesingi...

Hetk hiljem juhtus Hurt mööda astuma proua Tarasest, kes teda peatas. Tal olevat Hurdale midagi ütelda, mis vahest teda võiks huvitada. Kas nad ei läheks sinna raamatukogutuppa, kus neid keegi päält ei kuula?

Proua Taras oli salapäraselt elevil ja edvistavalt lahke. Ta võttis magusa naeratusega istet samal nahkdiivanil, kus ta ennist oli majaprouat silmanud. Istudes tõstis ta ühe jala teise üle, nii et Hurdale ei võinud tähelepanemata jääda ta ihukarva sukkades sääred kuni põlvedeni. Proua rabas kleidi kiiresti jälle üle põlvede.

— Kas te ei leia, et siin on nii mugav nurgakene? Kui nüüd siia meile ka veel kohvi muretseda...

Hurt oli teenistusvalmis. Proua Taras mitte vähem, kui Hurt tagasi tuli:

— Kas võib teile panna ühe tüki suhkrut või kaks?

Kuna Hurt oli väga galantne, siis poleks proua Tarasel tõtt-ütelda olnud midagi selle vastu, kui nüüd mõni kade pilk oleks üle ukse sisse vilksatanud, olgu see kasvõi proua Raudkatsi enese oma.

— Teie tahtsite mulle midagi tähtsat kõnelda? küsis Hurt viimaks.

— Jaa! Ma kuulsin, et teie pole enam linnaarhitekt. Minu mehele meeldis see väga, et teie tema nõu järele talitasite.

— Kas ta tõesti arvab, et ma tema nõu järele talitasin?

— Aga muidugi! Teate, mis minu mees vahepääl on teinud? Ta ostis kõik need krundid ära, kuhu linn oma raekoja kavatses ehitada. Kaubamaja tuleb nüüd sinna asemele. Ta kõlbabki sinna rohkem, eks ole? Ja ma olen nüüd nii rahul. Sest kogu aeg oli mul hirm, et muudkui tullakse ja lammutatakse meie korter. Nüüd nad peavad kogu oma raekoja mujale kandma, katsugu nad nüüd veel!

— Nii, vastas Hurt kuivalt. Kas see oligi see saladus, mis te mulle tahtsite ütelda?

— Ei, veel midagi! Lähemail päevil pöördutakse teie poole. Mõned aktsionäridest soovitasid küll üht teist arhitekti, aga olge kindel, mina viin läbi, et see ehitus teie kätte läheb.

— See on ju teist väga lahke, proua, aga... seda ülesannet ma enese pääle ei võta.

— Kas teil on siis nii palju tööd ees?

— Ei, mitte seda! Aga mul on teisi põhjusi.

Proua Taras vaatas hämmastunult Hurdale otsa, kes sugugi rõõmus polnud tema suure lahkuse üle.

— Ma ei saa aru... kehitas proua Taras õlgu.

„Arhitektilt tellitakse plaan ja ta teeb selle plaani, miski muu ei tarvitse tal korda minna", see Tarase lause Orajõede pool oli Hurdal veel selgesti meeles. Või ongi lõppude lõpuks arhitektile ükskõik, kellele ta maja ehitab? Ei, vähemalt seekord mitte! Oma suurunistuste hauale ta tõrgub püstitamast hangeldamishoonet, tehku seda juba teised!

— Ah, küll te juba nõustute, arvas proua Taras varsti, tujudest saab ju üle... Ainult jumala pärast, ärge sel-

lest kellelegi hingake, mis ma siin teile kõnelesin. Kui mu mees teada saaks, et ma teiega sellest juba olen kõnelnud, päälegi nelja silma all... Oi, ta saaks vihaseks! Ta on ju mul nii armukade! Jaa!... Teie ei oska ettegi kujutada, kuidas veel! Lähme siit kiiresti minema, muidu hakkab ta mind veel otsima, ja kui ta meid siit kahekesi nõnda eest leiab...

See salapärasus oli naiivne, aga Hurt ei aimanud, kuidas proua Taras alateadlikult rahuldust sai sellest, et ta võis oma mehele natukenegi kätte maksta oma saladuste edasilobisemisega nelja silma all.

Vastu hommikut juhtus midagi ootamatut, mis kõiki häiris. Ilmus nimelt politsei, kes asus kiiresti seesolijaid kontrollima. Küll seisti sellele vastu ja protesteeriti, aga miski ei aidanud. Otsiti Rõigast, kes aga oli ei tea millal ja kuhu ära kadunud.

Kiipsaarel kui ajakirjanikul oli varsti teada, et öösel oli rahvusrindelasi puistatud.

— Kes see julges! Katsugu nad! suurustles Taras.

Kiipsaar mainis rea nimesid, kes on areteeritud, ka Tambergi korter olevat põhjalikult läbi otsitud. Tamberg ei uskunud. Kuidas oli see üldse võimalik! Suurima rahuga läks ta raamatukogutuppa telefoneerima. Kui ta toru käest pani, suutis ta vaevalt veel jalul seista. Kust nad ometi teadsid? Kes oli reetja?! Ta oli äkki väga väsinud ja heitis diivanile pikali ning ta silmade ette kerkisid hetkeks kõik ta laialipuistatud lauasahtlid, rahvusrindelaste salajane arhiiv, mis tema juurde hoiule toodud.

Pidulised hakkasid kiiresti lahkuma. Proua Raudkats oli õnnetu, et tema nii õilsasti kavatsetud katse luua kokkukõla pidi lõppema niisuguse dissonantsiga. Ta tundis ängistust ja hirmu. Tamberg oli veel äsja nii pikka juttu

ajanud vanadusest ja surmast, proua oli temale veel soovitanud meelelahutuseks ette võtta välisreisi, aga Tamberg oli käega löönud ja naljatades nimetanud teist välisreisi, seda, kust pole tagasitulekut.

Vähe hiljem askeldasid doktor Arukask ja preili Ormus lamava Tambergi ümber, proovisid pulssi ja jälgisid hingamist. Seepääle jooksis preili Ormus kähku süstimisvahendite järele.

Ja nüüd oli korter nii tühi ja õudne, midagi polnud teada, ei seda, mis väljas juhtus, ega seda, mis dr. Arukask haige seisukorrast arvas. Mustad tšello- ja viiulikastidki tundusid suletud surnukirstudena.

Notar Raudkatsile tuli äkki meelde Tambergi küsimus, kas võib surnulehka ära tunda juba kakskümmend neli tundi enne surma, ja ta arutas endamisi: „Mina oskan ju päris pimesi vahet teha Haut-Sauternes'i ja Barzac'i lõhna vahel, vahest tunnen ka nüüd ära. . ."

Ta tahtis raamatukogutuppa minna, aga Arukask lubas seda alles siis, kui preili Ormus tagasi tuli.

Toas polnud mingit erilist lõhna. Tamberg lamas seliti, lõug lõdvalt rippu, silmad kummaliselt pärani. Temaga oli asi läbi. Taheti ta suu kinni siduda, aga suures erutuses ei leitud midagi kohast, kuni preili Ormusele magamistoas käe alla sattus prouale Kiki poolt kingitud sall. Sellega ta siis tõmbaski surnu suu koomale, suurt sõlme lagipääle jättes. Siis vajutas ta silmalaud alla nagu büroolaua kaane.

— Ühe tunniga jääb lõplikult kinni, tähendas ta asjalikult majaprouale, kes nõututult päält vaatas. Sõna „lõplikult" kõlas nii ahastama panevalt, et proua kähku ära saali kadus, silmad vesised. Ta võttis istet klaveripingil, näris taskurätiku otsa ja tõmbas seda sitku. Hambad aga ei pi-

danud kinni ja käed kukkusid klahvidele, säält välja lüües veidra kimbu lahkhelisid.

Hurt oli Raudkatside juurest juba ammu koos Kikiga lahkunud. Kiki toa leidsid nad maani täis suitsetatud olevat. Rõigas lamas diivanil palitu all ja külmetas. See lõdisemine ei vähenenud väljaski, kui Hurt teda mööda tänavaid oma poole viis. Juhtus poolhämarais tänavais silmapiirile kerkima mõni kahtlane kuju, teeskles Hurt joodikut, keda Rõigas pidi tasakaalus hoidma. Õnnelikult pärale jõudes ei võtnud Rõigas mütsigi pääst, vaid hakkas kohe kõigilt ahjukülgedelt sooja otsima ja konjakit nõudma.

Joel kraamis välja oma tagavarad, valas klaasid täis ja vaatas Rõikale otsa.

— Noh?

Mida kõike polnud ses lühikese silbis! Parastamist, üleolekut, hoiatamist, kättemaksu, kahjurõõmu, kaastundmust, isegi võimalust mängida nagu kass hiirega, kuid kõike seda ainult tibatillukeste annustena.

Sääl ta siis istus nüüd, see Hurda vaenlane ja sõber, käed lõdvalt põlvede vahel, pää ees maas.

— Nüüd on siis mäng läbi? kordas Hurt.

Rõigas ei vastanud midagi, võttis ainult klaasi ja tühjendas selle ilma üles vaatamata. Mis ta sääl veel küsib! Kui ainult teaks, kes on reetjad, käänaks kaelad kahekorra! Oli siiski hää, et ustavad sõbrad kirjakese saatsid ja et viimasel silmapilgul sai plehku panna. Siit nad teda juba enam otsida ei tea. Kui see Kiki ainult oma suu peaks!

Kui juba oli sooja saadud, juhatas Joel oma külalise magamistuppa. Revolvrit öölauale asetades tähendas see:

— Et sa siia kedagi sisse ei lase! Kes tuleb, saab kohe habemesse!

Joel seadis ennast teise tuppa magama, aga und ei tulnud. „Imelik, nüüd siis anna oma vaenlasele tahtmatult päävarju, nagu enne jõulu neile tahtmatult raha andsid!"

Ajalehepoiste kange kisa taga akna äratas magajad. Lehe eriväljaanne teatas rahvusrindelaste organisatsioonide ja ajalehtede sulgemisest, läbiotsimistest, kinnivõtmistest, sõjaseaduse maksmahakkamisest. Lõpp pääle rahva terroriseerimisele, vastastikusele sõimamisele ja mustamisele, lõpp riigile riigis! Joel luges ja luges, hingas sügavalt, nagu oleks ta äkki vabanenud painaja kütkeist, nagu oleks umbsest ruumist pääsenud välja värske õhu kätte. Kuis oleks ta tahtnud oma uudistest hõisata kõigile, nakatada kõiki oma rõõmu ja vabadustundega! Ta koputas Rõika uksele ja küünitas lehe.

— Noh?

Nüüd oli ses silbis juba rohkem muret Rõika isikliku saatuse pärast kui kahjurõõmu.

— Ma loodan, et sina mind ei reeda, vastas Rõigas lugemist lõpetades. Need abinõud meid veel ei kohuta. Halb on ainult see, mis nad säält Tambergi juurest kätte said. Nimestikud, kavad, plaanid... Aga ka see ei kohuta!

— Niisiis sa ei mõtlegi veel jätta?

— Sinna poolegi mitte! Huvitavam aeg seisab alles ees.

— Aga kui ma praegu lähen ja helistan...

— Seda sa ju võid. Aga sa ei tee seda.

— Oled sa nii kindel?

— Ma ei ole enam milleski kindel. Aga ma ei usu, et sina viimane jätis oled... Mina võiksin seda juba en-

nem olla. Kui sa praegu näiteks s e d a teeksid, võiksin ma päris rahuliku meelega sulle siinsamas kuuli kerre saata.

— Ära nüüd hoople!

— Ei mõtlegi! Sina usud veel inimese aususe sisse? Mina ammugi mitte enam! Tead, sõber, mis ma vahel tunnen? Ma tunnen, et üksainus väike nõks, ja ma olen... see kõige seam siga! Ma võiksin reeta oma parima sõbra, ma võiksin oma truima seltsimehe laibast üle astuda. Aga teine kord, tead... teine kord... on niisugune tung mõnda kahejalgset õnnelikuks teha... ja mõnikord on siin rinnus niisugune tunne... et...

Ei, seda odavat pateetikat poleks vaja olnud! Joel käänas pää kõrvale, et mitte olla tunnistajaks inimlikule nõrkusehetkele. Rõigas ei suutnud vastu panna enesehaletsemise lainele, mis tast üle käis, kuni ta äkki rusikaga vastu lauda põrutas ja siis kärgatas:

— Kurat!

— Kuule, vennas, sa oled väsinud, mine õige tagasi sinna magamistuppa ja ära oma nägu näita! Mind ootab juba töö.

Rõigas kuulis alistunult sõna.

Täpselt kell kümme oli Kiki kohal. Ta tuli oma tavalise koketeriiga, aga Hurt võttis ootamatult range tooni, seletades lähemalt töö laadi, mis Kiki siin pidi tegema hakkama. Kiki oleks nagu tahtnud protestida selle külma tõsiduse vastu, talle tuli hetkeks meelde Hurda meelas ja kirglik ümbertvõtt tantsu ajal, aga kõik oli nüüd asjata: Kiki ripsmed võisid kuivõrd tahes pikendatud olla, tema kulmud üles tõstetud, tema pilk kelmikas ja kõnetoon edevalt mänglev, siin joonestuslaudade vahel ei tulnud sellest

kõige vähematki mõjule. Karm ja askeetlik töödistsipliin oli piksevardaks, mida mööda Hurt otsekohe sai ära juhtida ka Kikist tekkinud elektri.

Kui Hurt pärast päevatööd tagasi tuli oma tuppa, ei leidnud ta eest kõige vähematki jälge Rõikast. Pagulane oli haihtunud, otsekui muinasjutus võtmeaugu kaudu.

10.

Pastor Niinemäe mootorsõiduk, millega ta maal koguduses käis lapsi ristimas ja jumalasõna jagamas, oli oma küljekorviga midagi auto ja mootorratta vähepäälset. Usklikele ei meeldinud see värdjas juba sellepärast, et pastoril üldse ei kõlvanud selle seljas kaksiratsi istuda; ka sosistasid naised isekeskis, et hingekarjasel ei sobi oma naise voorimeheks olla; aga kui sportlik pastoriproua juhieksami oli ära teinud ja ise sadulasse istus, mees kõrvalkorvis, siis polnud pahameelel enam piire. See oli lausa hoop kristlikele kombeile, ja juba paaril korral leidis õpetaja kummid lõhki olevat lõigatud. Nüüd seisis ratas tuliuute rehvidega kiriklaõues ja õpetaja oli selle ümber hoolega askeldamas. Sõit pidi minema Soekurule koos arhitektiga, et vaadata, kas suvilaga on juba katuse alla saadud.

Niinemäe, nahkmütsis, autoprillid silmade ees, jalas pruunid saapad sama värvi säärevarjudega, ootas, kuni Hurt kõrvalkorvis rohelise läbipaistva tuulevarju taga istet võttis, siis tõstsid mõlemad mehed käe tervituseks proua Niinemäele köögitrepil, mootor hakkas põrgulärmi tegema ja nõksatas minema.

Munakivid linna serval põrutasid sõitjaid tublisti, kuid siis tuli maantee, sile ja lai, ning kevadine karge tuul vu-

hises kõrvust mööda. Telefonipostid ja veel raagus puud muudkui vajusid mööda. Seda teed oli Hurt rohkem kui aasta tagasi jõululaupäeval pastoriprouaga välja sõitnud. Kas ka Niinemäe seda peaks teadma? Põldudel aeti esimesi vagusid, metsad sinetasid sääl taga, läbi kumera läbipaistva kattevarju aga paistis Joelile kogu tee lohutamatult ähmasena.

Juba ammu enam polnud ta maal viibinud. Sügisel oli ta oma venda vaatamas käinud, kui see pärast mullust rahvusrindelaste soputamist oli omadega vahele jäänud ja paar kõige ilusamat suvekuud kinni istunud. See täitsa ootamatu külma vee juga oli mehe tervisele liiga teinud ja ta majapidamise segi paisanud. Ka naine oli vahepääl silma heitnud sulasele, nii et Joelil ei tulnud üksnes anda toetust, vaid hakata ka venna ja ta naise vahel lepitajaks. Linnas ootav töö aga ei lasknud kaua Rõunal viibida.

Niinemäede perekonnas oli Hurt vähehaaval muutunud sagedaseks külaliseks. Kasvav usaldusvahekord pastoriga mõjus aga pidurdavalt Hurda ja proua Niinemäe vahekorda, mis vahepääl oli väga sõbralikuks muutunud. Mida avameelsem õpetaja oli, seda vähem lusti tundis Hurt midagi niisugust ette võtta, mida ta oleks pidanud tema eest varjama. Kuidas sa tarvitad teise häädust ja usaldust kurjasti!

See kõik ei takistanud Joelit ega Reeta otse pastori silma all peagu lapselikult hullamast või teineteisele sügavalt silma vaatamast. Niinemäe polnud armukade, ta aina muheles, tundis häämeeltki, kui nägi vahel oma naist otsekui lapseks muutuvat.

Suvila ehitamise mõte oli üles kerkinud läinud suvel, kui Reeta sai Soekurule sundida ainult paariks nädalaks. Mis suvitus see on, oli Reet ütelnud, vanas rõskes majas,

kuhu päikest sisse ei pääse, kuhu terve suguselts kokku tuleb ja kus ei saa ennast ümbergi pöörata! Ja kuidas ometi Reet muidu armastas maal olla! Kui see nii edasi kestab, võta kinni, mis patuseid mõtteid ta viimaks igavusest välja haub. Õpetaja alateadvuse kaugemas sopis õhutas suvila ehitamist ka soov, et Reet mõtleks temale tänumeelega, võib-olla koguni igatsevaltki sääl maaüksinduses, kui tema vahetevahel oma tsikliga sinna külla sõidab. Nii see ehitus siis algaski.

Hurda projektide hulgas oli see teine, millele ta oli andunud kogu oma vaimustusega. Siin püüdis ta tuua kalki arhitektuuri nii palju kui võimalik mänglust, kergust ja seda graatsiat, mida ta tundis ja nii armastas Reedas. Mitte monumentaalsust ega raskust, vaid nõtkust ja tantsivust, seda mis iseloomustas Reeda hinge! Jah, kui oli maju, mis vaikisid, maju, mis kõnelesid, ja maju, mis laulsid, siis pidi sellest suvilast saama maja, mis tantsis. See pidi olema Reeda portree arhitektooniliste vahenditega. Nii oli Hurt tasakesi mõtelnud, aga seda oli raskem täita kui mõtelda. Niinemäed olid talle ehitamisel täiesti vabad käed jätnud. See vabadus oli alati arhitekti unistuseks olnud, aga nüüd muutus see otse raskuseks. Ta oli katsunud teada saada Reeda salajasemaid soove. Neid polnud aga eriti palju ning see vähenõudlikkus oli otse koormaks. Niinemäe omalt poolt soovis ainult, et suvila tuleks „uhke", nii et teispool järve autobuses sõitjad küsiksid: ei tea, kelle see maja peaks olema. Ja veel: köök pidi tulema moodne, elektripliidiga, vahest siis tulevad Reedal ka köögihuvid, perekonnahuvid...

Kahel pool teed tõusis kuusemets, tuule vuhisemine kõrvus kadus, aga poripritsmeid lendas nüüd laias kaares üle kraavigi ja sõitu tuli aeglustada. Hurdal tekkis tunne,

nagu istuks ta süstas ja sulistaks mööda veepinda. Sagedail kurvidel tuli ennast tasakaalus hoida, igal jõõrakul ennast kangeks tõmmata, ja kui ratas päris teepervele sõitis, kus oli kuivem, haaras käsi instinktiivselt korvi äärest kinni.

Hurda hajuvil mõtted kogunesid ja selginesid, kui välja jõuti tahedale ja sirgemale maanteele.

„Kaks paralleelset joont läbi õhu," mõtles ta, „kaks igikohtumatut mõttelooklust... Mis see mask mõtleb mu kõrval? Kas telefonipostist, kuhu ta praegu otsejoones sihib? Trahh! Tema ühe hetkega taevas, mina, mina... korjaksin oma kondid kokku, toibuksin... Kas siis tõesti Reet...? Ei, ei, isegi siis mitte! Igatahes mitte abielu! Kulla prillimees, pole sul karta midagi, ela aga edasi! Nõnda, kihuta aga sellest postist siin julgesti mööda ja ka tollest sääl! Miks su käsi praegu vääratas? Stop. Ma ei mõtle enam kukerpallist. Või mõtled sina omakorda? Et — trahh, mina laubaga vastu posti, sina aga lased õnnelikult edasi? Ah, narrid mõttejupid!"

Hiljem hakkasid mõtted rahutult ehituse ümber liikuma. Kas see suvila sääl viimaks samuti südamevalusid kaasa ei too nagu raekodagi? Mõlemaid oli ta ju nii südame lähedale võtnud? „Kui kogu oma hinge asjasse paned, siis maksab elu sulle kätte," mõtles Hurt ebausklikult, aga külma rahuga, „elu on ju kade."

„Vaene Kiki," mõtles ta edasi, „tema peab minu küljes küll kogu oma südamega kinni olema, sest muidu ei veaks tal nii halvasti. Isegi jooned tõmbas ta mu töötoas alati viltu. Kaua ma sain teda siis nõnda ikka pidada? Ja kui ta mind Umbjärve ateljees katsus modelleerida, ebaõnnestusid kõik kolm katset. Miks? Armastus teeb silmad pimedaks. Oota, kuidas ütles Umbjärv? „Neutrali-

seeritud", modell peab neutraliseeritud olema, siis alles saab ilmekust välja võtta. Modelli vastu tuleb olla vaenulik, kas või õige natuke, sest vaen loob seda distantsi, mis kunstis on loojale vajalik ja mida sümpaatia ei anna. Kes ütles kord, et kaisutan loodust, aga ainult selleks, et teda maha panna? Ja kas ei kõnelnud mulle üks proosakirjanik, et niipea kui ta läheb midagi päris siiralt pihtima või oma südamelähedasi mälestusi muutmatult romaani poetama, siis veab kohe viltu, ja et kõik elust kopeeritud tüübid, kellele ta sümpatiseerib, võtavad vägisi udused piirjooned. Nagu oleks see elu reetmine, kui avaldad oma intiimsused varjamata ja muutmata, ja elu maksab kätte. Ja ka päätegelane on sellepärast kõrvaltegelastest ebamäärasem, et autor paneb sinna sageli liiga palju ennast, armastus teeb aga pimedaks, ja keda siis enam armastatakse kui mitte ennast. Kas olen mina oma modelli vastu küllalt vaenulik olnud, et mul mu arhitektooniline portree õnnestuks? Kas Reet tunneks selles ära oma graatsiat, oma proportsionaalsust? Vähemalt hää tunne tal peaks tekkima majast, kui see mul vähegi õnnestub. See mõte portreest, sellest ei tohi kellelegi hingata! See paistaks otse hull olevat. Siiski, hoone peab õnnestuma, Reeda vastu ma olen ju küllalt „neutraalne"... Või mitte? Seda halvem suvilale! Noh, aga täna vähemalt peaksin hoopis kainelt nägema, tellingid ja palgid teevad ikka kaineks..."

Sõiduk läks ühest künkast üles, teisest alla, tee pael käis vinda-vända ja mõtted lõigati jälle juppideks. Ent siis laskus tee lõplikult allapoole ja kaugel välgatas järv.

„Nüüd, kui ehitus poolik on," käis läbi Hurda pää, „on mul ju veidi õigus siia sõita, aga kui maja valmis saab, siis jumalaga arhitekt! Skulptor vähemalt tohib oma nime aluse sisse graveerida, kirjanik isegi iga tühise värsirea alla

pista. Milline maja aga kannaks arhitekti nime? Meie saatus on jääda anonüümseks, või siis ainult mõne harva spetsi teada. Meie eneste loomissaladust ja looja-uhkust ei oska keegi aimata ega jagada. Kas ma Reedalegi kunagi saan edasi enda neid elamusi ja pakitsusi, mida ma olen tunnud temale ehitades? Mis võib see mühakas siin mu kõrval kõigest sellest aimata? Unistab teine elektriköögist. . ."

Niinemäe peatas sõiduki madala lepiku ääres, viitas oma suure nahkkinda nimetissõrmega paremale ja vasakule ning ütles:

— Siit algab Soekuru. Varsti näete üle järve ka ehitust.

See välgataski korraks okste vahelt. Varsti keeras mootor suures kaares pika kivimaja ette ja põrin lakkas. Oldi päral. Mehed tõusid püsti, sirutasid oma kangestunud liikmeid ja hõõrusid käsi.

Viltuvajunud etteehitatud puutrepile ilmus hallis lüstriinkuues vanamees, suus pika pitsiga suits. Kogu ta välimuses polnud midagi tüübilisest talutaadist, pigem meenutas see puhtaksaetud näoga tüse kogu mõnda hallijuukselist inglise riigimeest.

— Ah, sina oled, poju! hüüdis ta liigutatult, sirutas kaks kätt ette, tuli alla ja raputas tugevasti Ilmari kätt. Hurta teretas ta õige pääliskaudselt.

Toad olid pungil täis vana mööblikoli, nähtavasti kokku ostetud mitmelt oksjonilt. Väikseruudulistest aknaist, mida lillepotid varjasid, tuli ainult vähe valgust sisse. Esimesed jutud aetud, ilmus nähtavale ka perenaine oliivrohelises maavillases kleidis, kaelas pikk kuld uurikett vöö vahele pistetud uuriga. Hurt haistis kõikjal koirohtu.

— Näete, ütles vana Niinemäe Hurdale, kui neid teise tuppa kohvile paluti, elame siin kahekesi kõigest muust maailmast nii eemal, mis? Aga linnakombeist ei saa lahti! Oma paar korda päevas peab eht kohvi saama. Ja ilma hea tubakata ei saa ka läbi. Kui Ilmar viimati väljamaal käis, tõi ta mulle kasti sigareid kaasa, oo, meil enestel pole kaugeltki niisuguseid. Kus sellega! Mis? Ja kolme tärniga Martellist oskan ma ka lugu pidada. Memm, otsi kapist välja see kolme tärniga!

Memm ei armastanud ei mehe praalimist ega tema käsu täitmist. Tuhakarva juuksejunn kuklas, kõrvad potivormi näos paljad nagu kaks sanga, valas ta kohvi ega mõelnudki konjakit otsima minna (toogu ise!), vaid katsus Joeliga juttu teha. Vana Niinemäe liigne kiindumus oma pojasse ei meeldinud memmele hästi. Oli nagu kade. Ta katsus siis ennast maksma panna teisiti, paha tuju ning jonniga.

Ta kõneles Hurdale, kui raske on elada koos pooleteramehega; ta pahandas, kuidas suvel kõik põõsad aias tühjaks tehakse ja sügisel kõik õunapuud, kuidas jõmpsikad armu ei anna ka hernepeenraile. Seda juttu jatkus igatahes kogu kohvi ajaks ja oleks jatkunud pärastisekski, kui jutustaja poleks ise Ilmariga välja läinud, et sellele pärisperemehele veel muudki ära kõnelda, mis südamel kipitas.

Vana Niinemäe asus nüüd oma lemmiktegevusele — paberossitoppimisele. Ta võttis istet vanal sohvatükil ja palus ka Hurta istuda. Nuusutatagu ainult kui hää tubak tal on, puhas konterbant, laevameeste kaudu saadud. Niinemäe lükkas kesta vastu rinda täis, näpistas otsast narmad ja pakkus Hurdale proovida.

— Mu naine tüütas teid vist päriselt ära oma hädadega, mis? Mina ise olen juba harjunud, jaa, mina ei pane

teda enam tähele. Joriseb mis joriseb, ma ei kuulegi. Oo, kui ma mõtlen, missugune mu esimene naine oli, Ilmari ema! Vaat' oli naine! Pehme ja hää südamega, ikka hääs tujus. Niisugust annab otsida, mis?

Hurt märkas, kuidas paberossitoppija silmad niiskusid sisemisest liigutusest.

— Ilmar on osalt temasse läinud, jaa! On teine vahel, kui mõtlen, liigagi lammas. Kas pole tõsi, mis? Aga teisest küljest jälle, kas olete tähele pannud, kuipalju tal oidu pääs on, oii!

Niinemäe laksatas keelega.

— See on tal minust. Jaa! Kui te ainult teaks, kuidas mina oma nupuga olen elus edasi saanud! Oo, ega varandust saa koguda ilma kavaluseta, mis? Aga näete nüüd isegi: poeg mul suure koguduse õpetaja, igaüks tunneb, teab teda. Või te isegi pole kuulnud, kuidas ta jutlust ütleb, mis? Päris vee võtab välja. Pagana poiss mul!

Vanamees oli pojast päris liigutatud. Ta võttis taskurätiku ja pühkis silmakurusid.

— Ja raha, sunnik, oskab ka teha! Mis? Kas ei ole õige? Kus on ikka majasid ja aktsiaid! Algul ma aitasin teda ise jalgadele, aga endal peab ka ikka mõistust olema, mis? Või arvate, et suur kogudus, küll ta juba seda korralikult koorib, mis? Ei, noh, kus sellega, ega nüüd enam endine aeg pole! Kui ma teda studeerima saatsin, oli õpetajaamet etemgi kui advokaadi- või tohtriamet, aga siis tulid kõik need mässud ja muud. Mis sa nüüd näljasest kogudusest veel võtad või saad? See ju sandikopik, mis? Noh, see kirikuamet tal ju ka ainult au toovaks ametiks. Saab ehk ükskord praostiks või... annaks Jumal, piiskopiks! Mis? Pagana poiss mul! Pagana poiss... Ärge

mõtelge, et tema selle viletsa palga pärast ainult... Kus sellega!

Kui poega juba küllalt kiidetud, siirdus vanamees oma enese eluteeneid hindama. Ta alanud lihtsa kelnerina, kogunud raha, hakanud jaama einelaua pidajaks. Aga kes tahab edasi jõuda, sel peab ikka oma konks olema ja see peab ka midagi kaalule panema. Vana Niinemäe seadnud siis nõnda sisse, et tema korteris igal kellaajal võidud hääd äraolemist teha. Viina, sakuskat, naisi, muusikat...

Ja häält salapäraseks madaldades, jatkas vanamees:

— Kooriti sääl tagakambris siis üks rikas vene kaupmees jumalapaljaks — muidugi olete seda omal ajal lehtedest lugenud, te ei mäleta enam — kaotasin kõik õigused, aga, uskuge mind, minu käed olid küll jumala-puhtad. Mis mul teiste taskust otsida, kui eneselgi seda va puru segada, mis? Ainult mu naine, kadunuke, ei kannatanud välja, läks mulda, rahu ta põrmule! Sai siis poja nimele see vana kõrtsimaja muretsetud, maad juurde ostetud, uus perenaine võetud, isegi teine poeg kasvatatud, see nüüd juba gümnaasiumi lõpetamas, jälle tark poiss, aga natuke haiglane ja nagu iseäralik...

Vanamees oli oma suurde karpi juba mitu rida paberosse ladunud. Ta suitsetas ise vahetpidamata, tarvitades seejuures pikka pitsi, et suits oleks hästi jahe ja vähem mürgine, naine ju niikuinii särtsu ja mürki täis.

— Aga mis siis teie olete? küsis ta äkki vahele. Vist mõni Ilmari sõber?

— Seda vahest küll, arvas Hurt.

— No muidugi, egas mina oma jutuga muidu nii kaugele poleks läinud. Ega siis Ilmar oma sõpru kunagi halvasti vali. Oo, tema teab, tema oskab, mis? Küllap teilgi on umu ja oidu!

Vana Niinemäe pilgutas kavalalt silmi ja ulatas veel ühe suitsu.

— Jah, häid sõpru on sel Ilmaril laialt ja elada ta oskab, aga ainult ühes asjas on teine narristi teinud...

— Ja nimelt?

Niinemäe vaatas mõtlikult enda ette ja siis Hurda otsa, nagu kaaludes, kas maksabki poega halvast küljest valgustada.

— On omale ahtra naise võtnud, ütles ta peagu sosinal ja lükkas üle laua Hurta käsivarrest. Kas ei ole õige, mis?

— Kuidas te võite nii ütelda! hüüdis Hurt kuidagi puudutatult.

— Jah, nii see on! Minu Ilmari juures viga küll ei seisa. See on kindel. Mis nad siis ootavad! Näe, minul ei aidanud ühestki pojast, võtsin teisegi kasulapseks. Aga nüüdsed ajad, võta neid kinni, mis? Ma ei ole ikka veel otsa pääle saanud, kas nad ei taha, või ei saa...

Jutt oli Hurdale piinlik, ta kortsutas kulme ja katsus jutulõnga mujale viia. Aga vanamees jatkas:

— Muidu minia ju ilusa plaaniga, kas pole? Mina armastan teda väga. Kui ta veel suvel siin on... Alati hääs tujus, toad ja metsad lööritust täis. Jah, ilus hääl raipel!

Seda ütles ta jälle siiralt liigutatuna. Ning jatkas häält madaldades:

— Minu naisele ta ei meeldi. Ei aita teist majapidamises, siit see vimm siis. Ja üldse ei armasta midagi näppude vahele võtta ega kööki minna. Aga muidu, noh, minu Ilmar pole kunagi halva maitsega olnud.

Nüüd oleks Hurt juba tahtnud, et jutt Reedast nii pea ei lakkaks. Ta hakkas ühte ja teist pärima ta elust siin maal. Ega Reedal suurt isu siin suvitada polegi, pisut nagu

kitsas see elamine talle, seletas vanamees. See väike pööningutuba üleval ei kõlba ikkagi õpetajaprouale. Aga nüüd, kui uus maja valmis saab, küll siis proua ei tunnegi enam igatsust linna järele. Suvila, mida Ilmar ehitab, tuleb ju hästi uhke ja seisuseväärilíne. Hurt peaks seda nägema.

— Sedap me siia tulimegi, tunnistas nüüd Hurt. Mina olengi selle maja plaani tegija.

— Ahah, vastas Niinemäe, ilma et eriliselt üllatatud oleks olnud. Nojah, Ilmar rääkis küll, et keegi on aidanud tal plaani kokku seada. Või temal enesel nüüd palju aega niisuguste asjadega tegemist teha, mis? Ega tema siis niisugune jonnakas ole, et ei võta hää sõbra nõu kuulda. Hää süda on temal, mis? Kas pole õige?

— Halb ta ju pole kuidagi, jonnakas ka mitte. Jättis mulle täiesti vabad käed...

— Näete nüüd isegi, missugune ta on! Mis? Ja kooner pole ta ka mitte. Küll ta teilegi kuidagi tasub töö ja vaeva eest. Ilma tema juba kedagi ei jäta. Kus sellega! Seda ärge kartke! Tema on mul niisugune poiss, et rühib ikka ise tööd ja pole kade, kui ka teine tööd saab. Nii olin ka mina: egas mina kedagi ilma jätnud, kes ikka töö teinud, see ka palka sai.

Niisuguses enesekiitmise ja teiselt poolt hädaldamise õhkkonnas peab siis Reet suvitama, mõtles Hurt, kui nad õpetajaga kahekesi läksid ehitust vaatama. Et see asus vanast majast eemal nende küngaste ja metsatukkade taga järve ääres, see meeldis Hurdale, sest polnud kahtlust, et Reet tuli kõigest sellest sompunud õhust sääl all lõplikult ära eraldada. Ta pidi enese ümber saama kauni maja, avara aia, vaba looduse, puhta järve. Hurt tundis, kuidas tal eneselgi tekkis tahe elada siin maal, iha enese küljest

maha hõõruda aastaist ja inimestest kogunenud kõnts ja vastu minna uuele elule, millele salapäraselt magusa mõtte annaks ühe naise kuju kuskil silmapiiril. Ei, see tulevane praost ta kõrval ei segaks põrmugi selles sootu teist laadi ehitustöös . . .

Suvila katusel ilutses vanik. Ehitus praeguses järgus seisis aga hoopis kaugel sellest kujutelmast, mis temast arhitektil olnud. Kõik oli siin veel toores ja silumata. Mis Hurta otse häiris, oli töö ebatäpsus: põrandalauad seisid ebatasaselt, akende antslagid olid tehtud kõverad, lengid niisuguste valtsidega ja uksed viilungitega, mida Hurt oli kategooriliselt ära keelanud. Veel märkas ta, et majaplaanist oli siin-sääl omavoliliselt mööda hiilitud. Üks nurgaakna pool puudus täiesti, ja see rõdu vastu järve, kavatsetud toana, mille neljandat, klaasist seina saab tarbekorral eest kahele poole kõrvale lükata, oli jäetud lihtsaks avauseks.

— Pean siia siiski sagedamini sõitma, muidu rikuvad hoopis ära, tunnistas Hurt.

Õpetaja Niinemäe aga oli ehitusega kõigiti rahul. Valati parajasti tsementtreppi maja eest kuni alla järveni. Siit jookseb tema alla, pruunid käsivarred tasakaalu hoidmiseks üles tõstetud, mõtles Hurt. Niinemäe arvutas kõrvalelükatud tellingilaudadel, kuipalju on hoone juba rohkem maksma tulnud kui kalkuleeritud ja kui kallilt ta peab selle kindlustama. Hurda pilk uitas üle järve nurmedele metsasiilude vahel, taluhooneile, mis sääl hahendasid. Mis oleks, tärkas äkki mõte, kui ise siia natukeseks tuleks puhkama? Käiks iga päev siin töid juhatamas. Autobus tooks igal õhtupoolikul siia, hommiku vara saaks jälle tagasi linnas oma tööde juures olla. Aga Soekuru vanamaja

õhku ta siiski välja ei kannataks, ja inimeste selts ainult segaks teda. Peaks kuskil mujal ööbida saama...

— Pole suvitamiseks vaiksemat nurka kui see siin, ütles Hurt Niinemäele. Ma imestan, et siit veel suvituskohta pole välja arenenud.

— Oo, mul on suuri kavatsusi! tunnistas Niinemäe. Aga sellest on pisut vara kõnelda. Siin käib niikuinii juba üksikuid suvitamas. Näete seda veskit sääl järve otsas? Sääl oli läinud suvel Kiki mõne nädala ja kunstnik Umbjärv. Tuleb vist tänavu jälle. Ongi Reedal seltsi. Muidu tal ju igav. Paljuke siis minusugune aega saab maal käia.

Mõte siia suvitama sõita, nii palju kui töö lubab, oli Hurdal kohe küps.

Kolm päeva hiljem oli ta juba Soekurul tagasi, aga vanade poole ta sisse ei astunud, vaid läks omnibusest otsejoones ehitajate juurde, kes parajasti ametis olid välise krohvimisega. Siin ta uuris põhjalikult kogu ehitust, ning jaganud tarvilisi näpunäiteid, hakkas järvekallast pidi minema. Metsaalune valendas ülastest, oli paiguti rõske, nii et tuli suunda muuta ja otsida üles maantee. Siit avanes korraks pilk üle valge suvila, mis oma proportsionaalsusega tõi Hurdale hää tuju. Ta pööras kõrvalteele, et välja jõuda lähemasse tallu, mida ta suvila trepilt teispool järve oli näinud.

Karjakrants võttis Hurda vastu suure haukumisega, kuskilt ukse vahelt pisteti uudishimulik pää välja ja tõmmati kohe jälle tagasi. Habemik vanamees hööveldas midagi räästa veere all nii suure hoolega, et tulejat tähelegi ei pannud. Rehetoa lahtisest uksest paistis ainult uksest tulevas valguses suur ahjukolask ja selle ees koldekividel piimakausse reas nagu suuri vesiroose.

Toas kahel pikal pingil istuti viiekesi suure savikausi ümber, küünarnukid õdusalt laual ja puulusikad käes. Sissetulija tervitus võeti ükskõikselt vastu ja söödi rahulikult edasi. Igaüks võttis lusikaservaga jahuputru, kastis selle rasvasilma ja ootas vaikides, kuni teised sedasama olid teinud. Nõnda jatkus see vaikne toiming ühesuguses rütmis väärika aeglusega, ilma et keegi oleks lasknud ennast häirida. Ükski lusikas ei jäänud käigus vahele, nagu mõla, mis õigest taktist välja langedes oleks võinud kogu paadi viltu viia.

Keegi ei küsinud midagi, keegi ei palunud lähemale astuda.

— Kas peremees on kodus?

— Eks ise näinud. Aga mis temast tahate?

— Oli niisama asja.

Karjapoiss turtsatab naerda, sest peremehest pidi võõras ju ise mööda tulema, nüüd aga küsib veel, kas ta kodus on.

Tagatoast tuli välja perenaine, pikk ja kuivetu, põsed auku vajunud, mustakirju rätt lõua alt kinni seotud. Kui ta oma suu avas, välgatas üksik alumine hammas, vildak ja kollane. Ta vaatas altkulmu võõra otsa, ei lausunud sõnagi, tuli laua juurde, vaatas korraks üle ja saatis tüdruku, selle heledaripsmelise, paja juurde putru tooma.

— Ma tulin kuulama, kas teil siin ehk suvitajale ruumi juhtub olema, ütles Hurt lahke ilmega.

Perenaine, ikka tõsine kui kirikus, ei lausunud ka nüüd sõnagi, vaid tüüris otsekohe välja. Sääl viibis ta tükk aega. Hurt katsus vahepääl seesolijatega jutujärjele saada, ta kõneles ilusast ilmast, päris kalapüügi võimalustest, aga keegi ei pidanud oma kohuseks vastata, ainult putru söödi edasi suurima nohinaga. Hurt võttis palumata istet akna

all pingil, millele oli pandud kannel. Seda katsus ta küll seda-, küll teisipidi mängida, aga suurt asja sellest ei tulnud, jah, karjapoisski tundis enda võõrast kaugelt üle olevat.

Viimaks ometi astus sisse vanamees, pikk hall habe täis höövlilaastukesi. Temas oli rasket väärikust ja midagi sellest sammaldunud õlgkatusest, mille all ta väljas töötas. Hurt pani kandle kõrvale, tõusis püsti, aga vanamees ei pannud teda tähele, vaid istus lauda ja käskis enesele süüa anda. Kõik näisid teda kartvat.

— Teie olete vist peremees? küsis Hurt viisakusest tasakesi, aga temale ei suvatsetud ikka veel vastata.

Perenaine kummardas vanamehe kõrva juurde ja ütles:

— Võõras küsib, kas sina ikka oled see peremees?

— Pole minult veel keegi saanud talu võtta. Pean seda kuni oma surmani ega anna kellelegi. Mis tema sellest siis tahab?

— Mina ei taha muud teie käest kui üht tuba üürida, ütles Hurt vähekuulvale vanamehele hästi kõvasti, seda ärklituba säält ülevalt.

Hurt arvas vist, et kõige lühem tee ka inimese juurde on sirgjoon, aga selles ta eksis rängasti. Enne kui teise mõtteõue pääseda, oleks tulnud astuda hoopis kõveraid kõrvalteid. Oleks tulnud kaua kõnelda ilmast ja viljasaagist, siitkandi inimestest, sugulastest ja tuttavaist. Aga Hurt tuli suure paki ja palavaga ning paristas rabinal kõik kohe välja. See ebaviisakas komme solvas vanameest ja ta andis kohe ka vastuse:

— Ei meilt saa midagi!

Hurt märkas oma eksitust ja katsus seda parandada. Kulus ligi pool tundi, enne kui ta sai pisut usaldust võita.

Kõik tarvilised kõrvalteed käidud ja sissejuhatused tehtud, algas ta uuesti:

— Teil siin üleval on vist üks ärklituba?

— Jah, tüdruku jaoks.

— Kui me nüüd tüdrukule leiaksime magamiseks teise koha...

— Aga kust sa süüa saad?

— Ega mina palju söögist... Mis ma võtan, selle maksan otsekohe ära.

— Mina annan toitu ainult töötegijaile.

— Ega minagi ole armuleiva sööja. On minulgi omad tööd.

— Mis tööd sa siis mõistad? Logelejaid ja suvitajaid mina ei salli. Neid hulgub siin ringi, üks tuleb mune otsima, teine kanu. Sügisel käivad õunavargil. Ja ikka poolalasti teised nagu metsalised. Ei mina neid salli. Mis töö pääl sina siis oled?

See, et tegemist oli mingi meistrimehega, pani vanamehe mõtlema. Ta läks perenaisega tagatuppa, et ühiselt nõu pidada. Otsus tuli lõpuks soodne. Ainult et Hurt pidi muule lisaks sauna ära parandama ja sinna veekuumendajad torud sisse seadma.

Hurt nõustus kõigega, maksis käsiraha ja sai toa veel samal õhtul kätte.

Pööningutuba oli pikk ja üpris kitsas. Keset tuba seisev korstnajalg kandis pruunikaid suitsupigi jugasid, mis toale andsid vänge rehetoa lõhna. Mõlemale poole akent toanurkadesse asetatud kolmnurksed riiulid olid äärestatud pabersakkidega, ja need, kui välja arvata akna kõrval rippuv ja roosa paberroosiga kaunistatud virildav peegel, olid toa ainsaiks ehteiks. Aga Hurt oli vähenõudlik. See, kes teistele kauneid maju ja mugavaid tubasid ehitas, võis ise

igal ajal nurisemata leppida armetu voodiloksiga kasvõi lahtisel pööningul.

Ühel päeval, vaevalt linnast saabunud, nägi Hurt läbi akna eemal järvel üksikut sõudjat. Ta ruttas kohe alla. Pidades kogu aeg silmas paati, läks ta põldude vahelt alla kaldani.

Kogu järveäär hingas kaski ja luhti. Kalu sulpsles rahulikus vees. Hurt päästis oma paadi lahti ja hüppas sisse. Iga mõlatõmmak laius kaarena üle vaikse veepinna kuni vesirooside ja jõepudelite kasvukohani, pannes need tasakesi liikuma. Varsti oli ka paat ise säälsamas ja libises välja ulgujärvele, suurde vaikusse enese ees.

Tarvilik hoog sees, tõmbas Hurt mõlad sisse ja jäi kuulatama, kuidas otsadest vett alla tilkus ja kuidas ta enese süda kõvemini peksis. Ta oli koosi võtnud kauge paadi suunas, aga kui ta jälle üle õla vaatas, oli see kadunud. Järvel polnud enam kedagi näha, pääle vaikse õngitseja sääl ees kesk roogu. Kuhu see paat heleda täpiga keskel võis nii äkki kaduda? Ainult kas kuhugi roo sisse või sinna saarekese varju, mida kattis tihe põõsastik ja mõned üksikud kõrgemad lehtpuud.

Hurdas ärkas saagilust ja ta sõudis nobedalt saare poole. Vaevalt oli ta sellele liginenud ühelt poolt, kui teise otsa tagant parajasti teise paadi nina välja vilksatas. Hurt pööras oma paadi kohe ümber, et teisele otsejoones vastu minna, aga kui ta nüüd, võidurõõm hinges, selja taha vaatas, olid teisest paadist kadunud kõik jäljedki. Kumb see sääl oli: kas Kiki või Reet? Et mõlemad neil päevil pidid maale tulema, seda oli Hurt Kikilt eneselt kuulnud.

Kui nõu ei aidanud, siis tuli võtta jõuga, ning Hurt ei pööranudki oma paati enam ümber, vaid hakkas kõigest jõust edasi sõudma, et nõnda ikkagi viimaks järele saada.

Saare nurgale jõudnud, nägi ta aerutatavat juba lahtisel järvel. Sääl vähemalt ei saadud enam eest ära põgeneda, ja kui üks paat ees ristles, tuli tagaajaja iga tõmmakuga üha lähemale. Nõnda ajas Hurt oma saagi roo ja veekasvude mõrda, kust enam polnud edasipääsu. Kahkjassinises kleidis sõudja tõmbas mõlad alistunult nagu lind oma tiivad kokku ning jäi saatust ootama.

— Käes! hõiskas Joel ja laskis oma paadi libiseda Reeda paadi kõrvale, kuhu kohe tormakalt sisse hüppas. Reet pidi tahtmatult kahe käega servadest kinni hoidma, et tasakaal ei kaoks. Rõõm ja hirm korraga näos, nii võttis ta tulija vastu.

Üks paat seoti kiiresti teise järele, Joel istus aerudele, Reet tüüri juurde. Ilma et oleks tarvitsenud päälegi vaadata, seisid Reeda sihvakad, beeži sukatatud sääred kogu aeg Joeli silme ees, põlved hoolega koos nagu kord Joeli toas diivanil istudes.

— Teie ei olegi nii väga üllatatud minu siinolekust? küsis Joel, kes kogu aeg oli mõtelnud esimesele ootamatule kohtamisele ja nüüd veidi nagu pettunud oli, et Reedale kõik nii endastmõistetavana tundus.

— Teie siinolekust mitte, aga teie ägedusest küll, vastas Reet naeratades.

— Kust teie teadsite, et see mina olen? Või lootsite vahest kellegi teise olevat? Ja kui mind ära tundsite, ehk pettusitegi..?

— Aga kust siis teie teadsite, et see mina olen? Lootsite ehk ka kedagi teist taga ajada...

— Süda ütles...

— Kas te alati nii kindel võite olla, et teie süda tõtt kõneleb? Sinna sisse mahub teil ometi nii palju!

— Kunagi mitte enam kui üks korraga!

— Nananah! naeris Reet. Ärge mulle rääkige! Vähemalt mahub sinna ka see inimene, kellelt teada saite, et mina juba siin viibin.

— Keda teie arvate?

— Noh, eks sedasama, kes minulegi seletas, et teie siin vargsi maal käite! See siis oligi see teie süda...

Ennäe, ikka jälle peab Kiki see kupeldaja olema, kes nad siia järvele kokku toob! Ja mitte sattumus? Mitte romantiline saatus? Neetud naine, kes käib kannul nagu vari ja oma tahtmatute häätegudega lõhub mõnegi illusiooni! Joel läks midagi kibedat ütlema Kiki kohta, aga hoidis keele hammaste taga. Puudub veel, et Kiki ise siin kuskil roos ei õngitse ja salaja ei jälgi, mis ta marionetid teevad.

— Kas sõuame õige Kikile külla? küsis Reet kuidagi intrigeerivalt.

— Ei!

— Nii te olete, nüüd ei taha teie temast midagi enam teada...

— Jätke see jutt, palun! Ma ei taha mitte kui millestki praegu teada, mis meist kaugemal on.

Tõesti, oli hää nõnda sõuda, oli lõpmata hää tunda enese lähedal, enese ees seda habrast kuju, kes tüüris ükskõik kuhu ja kelle selja taha jäid ükskõik mis joomed ja mõlajäljed. Joeli jaoks ei eksisteerinud praegusel hetkel ei mingit minevikku ega tulevikku, ei mingeid sidemeid ega kohustusi, ei mingit maailma pääle selle kahe siin paadis ja kevade nende ümber. Kui Joel paadi peatas ja üksisilmi Reeda otsa vaatas, nagu oleks ta ihaldanud teda säält paadipärast päris enese ligi varastada, sihtis Reet koketeeriva pilgu kuhugi ebamäärasusse ja hakkas mingit viisi ümisema, näol mahe naeratus nagu paitusest.

Nad randusid värskeltvalatud tsementtrepi ees ja jooksid üles suvilat vaatama, mille põrandaid värviti. Joelile tundus, et kui ta nüüd kõneleb nende tubade mugavusest, puhtusest ja ilust, siis kõneleb ta Reeda ilust, ja kui ta vaimustatud on veetlevast väljavaatest järvele läbi selle akna, siis mõtleb ta Reeda silmadest ja nende veetlusest.

— See siin on punase-mooni-tuba, seletas Joel punasega tapetseeritud toa uksel, aga nüüd läheme lõosilmatuppa taevassiniste seintega. Selle teie kleidiga peaks see hästi sobima. Aga — ja Joel tõstis sõrme huultele — kõigest sellest sümboolikast ei tohi te mitte üht silpigi kellelegi kõnelda, mitte kellelegi! Kas tõotate? Aga meil on veel nägemata nurmenuku- ja kassikäpa-tuba. . .

— Aga miks pole pärnaõie-tuba? Mina armastan neid õisi üle kõige. . .

— Pärnaõie? . . . Ma ei teadnud. Üleval on üks tuba veel värvimata, tahtsin, et see tuleks roheline, aga kuidagi ei leidnud rohelist õit. Olgu ta nüüd pärnaõie värvi! Aga ärge hingake meie saladusest kellelegi! Las teised teavad söögituba, saali, magamistuba, mis see meisse puutub! Kui teie kord seda maja sisustama hakkate, siis ainult nende lillede tähe all — kardinad, mööbliriie, intarsiad, kuni lillledeni vaasis. . . Eks?

— Tore! lõi Reet rõõmsalt käsi kokku. Mäng meeldis talle. Ja päälegi, kui tähelepanelik tema vastu siiski Joel pidi olema, kui ta ära teadis peagu kõik tema lemmiklilled.

— Kas ma ka Ilmarile ei tohi ütelda?

— Mitte ühelegi inimesele!

— Aga mis siis, kui minu ja tema vahel pole saladusi?

— Siis nüüdsest pääle on!

Kuidas võis Joel nii julm olla! Aga mis sinna parata, kui see peab just nii olema.

— Ma siiski kardan vähe... tunnistas Reet ja vaatas Joelile küsivalt otsa.

— Mida siis?

— Ah, see on lollus!.. Ma mõtlen, et... kui see kõik ainult meie kahe teada jääks, kas see ei ole vahest patt? Kas te võtate vastutuse täiesti oma pääle?

— Täiesti. Ma olen harjunud vastutama kõige eest, mis ma ehitan.

— Ma kardan, et teie ehitate minu ümber päris õhulosse... Mis siis, kui mina ei oska neisse elama asuda? Või kui mul sääl liiga kitsas hakkab?

Reet oli aknalaualt kinni võtnud lepatriinu ja selle oma käeseljale pannud. Esimesest ehmatusest toibunud, oli see jalad välja sirutanud ja sibas nüüd mööda käeselga peopesani ja säält jälle tagasi. Siis aga peatus ta hetkeks, ajas tiivad laiali ja lendas vastu Joeli kuube.

— Lähme siit minema! hüüdis Reet ja haaras Joelil käest. Teie olete selle ehituse küljes palju rohkem kinni kui mina. Teete mind nõnda viimaks armukadedaks!

Kogu loodus ümberringi oli rõõskroheline ja lõhnas tugevasti õhtuses vaikuses. Metsa all mulluste lehtede korra vahelt keerutasid oma lehti välja piibelehed ja kuuvalurohud, mõni hiline ülane valendas veel tagasihoidlikult, niiskemad niidukohad kollendasid kullerkuppudest. Reet jooksis nurmenukkude järele nagu väike laps. Põldude vahelisel peenral hakkasid võililled vastu õhtut oma helendavaid päid kokku tõmbama.

Aga siis algas suur okasmets. Ülal punetasid ja rohetasid vastu noored käbid nagu väikesed sarvemugulad. Reet sirutas oma käed kõrgele, et neid kätte saada. Joel

märkas äkki sel käsivarrel joont, kus päevituspruun lõppes ja algas heledam ihu. Oli nagu kaks Reeta, üks päikeses küpsenud, loodusele ja ka Joelile lähedane, terve ja karske, teine pimedas kasvanud, imelikult võõras ja arg, meenutades Reeda lillekimbus seda sarapuupõõsa alt rohutult pinnalt leitud roosaõielist käokäppa lihava varrega.

Reet ei küündinud käbideni, ka mitte Joeli käed. Isegi roigas ei toonud neid maha. Joel tõstis Reeda üles. Jumaluke, kui kerge, kui vitspainduv ta võis olla, kui ta sääl ennast ülespoole sirutas! Tal polnudki kaalu!

— Kuidas pole kaalu! hüüdis Reet vastu, mööda Joeli keha alla libisedes, käbid võidukalt käes. Mina kaalun tervelt nelikümmend kaheksa kilo!

Joel tõstis veel kord Reeda kõrgele ja veel kord. See naine lõi ta meeled nõnda lõkkele, et kogu ta raskus oli kadunud. Nõnda kaotavad kivid ja palgid ehituses oma raskuse, kui nad on liidetud meeldivaks harmooniaks ja proportsiooniks.

Oli tagamõttetult hää kõndida ja joosta metsa all, teineteist ümber puutüve taga ajada, olla nagu kaks vallatlevat looma, kaks mänglevat kassipoega. Puudus tubade kombelisus ja inimeste arvustav pilk. Orav, see kohevilsabaline sääl, ei hüpanud selleks eest, et joosta keelt peksma, ka pikanokaline rähn ei toksinud anonüümseid kirju nähtu kohta. Ainult loomulik vaist oli teejuhiks saanud ses süütus vabaduses. Joelile avanes eneses ja enese ümber maailm, mida ta sel määral veel polnud kunagi kogenud. Äkki ta tundis, et ta on osake mõõtmatust loodusest, mis sõbralikult ta ümber laotub, et ta sisemuses hakkab midagi pakitsema, mis nüüd tundub, jah, isegi väärtuslikum olevat kui kõik mõistuse mõõdetud jooned ja ka maise kire rahuldamistarve!

See oli reetmise algus kõigele senisele tõekspidamisele, aga see reetmine oli magus.

— Nüüd on viimne aeg koju minna! hüüdis Reet, kui oli märganud tihedat hämarust puude all.

Tagasi anda see tükk loodust kitsaile tubadele ja veel kitsamaile inimestele, sellega ei tahtnud Joel kuidagi leppida. Polnud ju Reeta keegi ootamas. Aina võõrad! „Tema" on ju linnas. Joel ei tahtnud Ilmari nime praegu suhu võtta, aga ka Reet hoidus sellest, nagu võiks Ilmar kõike kuulda, kui tema nime nimetatakse.

— Teistest tuleb veelgi rohkem hoolida kui temast, ütles Reet. Tema juba ise oleks hää, tema lubaks mind hulkuma niipalju kui tahes. Tema ei keela mulle kunagi midagi, mis minule hää on.

— Ma tean, ma usun, et tema on hää, vastas Joel, tema ei pahandaks isegi siis, kui me ööseks peaksime metsa jääma.

— Ei, ta on tõesti kena minu vastu, nii mõistlik ja nii tark...

— Jah, ta on tõesti kena, nii mõistlik, nii tark, kordas Joel.

— Ei, teie ei tea aimatagi, kui ilusad silmad tal võivad vahel olla! Neis on häädust nagu truu koera silmades.

— Nagu truu koera silmades...

— Ka suu on tal ilus.

— Jah, ka suu on ilus, kordas Joel nagu liturgilises vastulaulus. Reedale ei saanud vastu vaielda, tema läbi tuli vastu võtta kogu maailm ühes kõigi vaenlastegagi.

Kui nõnda koos oli küllalt kiidetud abielumehe voorusi, leidis Joel ülekohtuse olevat vaikida Reeda enese ilust.

— Aga teie suu, algas ta ja tundis, kuidas sõnad kus-

kilt hingesügavusest tulevad ja kohmetuna takerduma jäävad. Teie suu on nagu...

Võrdlus jäi tulemata, sest iga võrdlus oleks nagu midagi vähendanud. Joel ainult loetles ilma kaunistusteta, paljalt, üksikuid kehaliikmeid tagasihoitud joovastusega, vaadates januselt iga liiget, mida parajasti nimetas.

— Teie suu... teie käsivarred... teie jalad...

— Suu? Käsivarred? Jalad? kordas Reet kelmikalt ja küsivalt, puudutades oma käega kõike, mida Joel mainis.

— Ja rinnad...

Reet tundis äkki, kuidas puna üle näo valgus. Käed tõrkusid poolel teel. Ta hüppas püsti kivilt, kus nad istunud, ja tahtis ära joosta. Joel püüdis ta kinni, tõstis ta sülle, keerutas enesega kaasa, oma nägu temasse peites.

Kui nad tagasi järve äärde tulid, oli juba üsna hämar. Töölised olid maja juurest lahkunud, see seisis siin valgelt ja väga vaikselt ning Joel tundis eneses pakitsust alles nüüd kõnelema hakata, mida kõike ta on tahtnud sellesse majasse panna, mida kõike selle juures unistanud, kuidas öösiti palavikus töötanud, aga samas ta leidis, et see kõik on ju hoopis-hoopis kõrvaline.

Joeli paat oli juba lahti võetud ja liikus vastaskalda poole. Reet vibutas ülevalt käega ja ruttas minema. Veel oli näha ta jooksul ülestõstetud kätt, siis ei jäänud muud ümber kui see peegelsile järv roheliste kallaste vahel, see õhtu, milles varsti nagu tuhandekordseks kasvasid äramineja sammud. Kuskilt kuuldus: Und das Schiff mit acht Segeln...

Ei, homme jääb linna sõitmata! otsustas Joel.

„See on reetmine!" noomis samas keegi sügavas. „See on reetmine", kordas tumedalt iga peenral astutud samm.

Aga Joeli kõrvus jäi helisema ainult üks silp: Reet.

11.

Päevad edenesid rõõmsalt, ilma et miski oleks varjutanud nende õnne. Nad hulkusid metsades, nad sõudsid järvel, neid nähti kõrvuti kõndivat põllupeenrail, ikka vallatades, ikka nagu muretult tantsides. Polnud olemas kellaaega nende jaoks ja tihti unustasid nad kogu päevaks söömise. Nende janu kustutas juhuslik allikas. Nad olid endid täielikult annud juhuse juhtida ja see oli nende vastu armuline. Kui keegi oleks päält kuulanud nende juttu, oleks see tundunud äärmiselt tühine olevat, aga neile enestele paistis iga tühi-tähi ilmatu tähtsana ja mõnigi lapselikkus või koguni lapsikus maailma ülima mõttena. Vahel ajasid nad üksteist taga, vahel pagesid teineteise eest ära, et siis tunda seda suuremat lõbu kokkusaamisest. Kord tuli neil mõte kokku korjata kõik võimalikud sinise varjundid õites, ja siis kogunes Reeda näppude vahele igasugu kurekelli, seebililli, mailasi, mesililli, lõosilmi. Teisel päeval asendas seda „harmoonia lillas".

Kord õhtul järvel, kui Reet paadininas istus, oli Joel paadile suure hoo sisse tõmmanud ja siis oma pää seliti Reeda sülle lasknud. Nüüd ei tohtinud hingatagi, vaid ainult kuulata, silmad mõlemal suletud. Kostis koera haukeid, vankri põrinat, paadi kahinat vees, kaldast tagasi tul-

nud laine loksumist, pää tuikamist südametaktis. Siis aga tundis Joel äkki sooja hingamist näkku, ta avas silmad ja nägi üle enese kummardunud nägu. Ta tõstis käed üles, et seda veel lähemale tõmmata, aga paat oli parajasti läbi pääsenud kaldalt vette murdunud suure kase alt, ning Reet vibutus uuesti sirgu nagu peost lahti lastud oks.

— Teil olid silmad lahti! hõikas Joel, nagu oleks mängureegleid rikutud.

Nad vahetasid kohad, ja Joel tundis nüüd ise, kuidas sülle usaldatud pää meelitab silmi pigem lahti kui kinni hoidma.

Reet armastas kõige enam käia rohelises kleidis kollaste lilledega, mis meenutas värvilt noort odrapõldu rõikheinaga ja mis teda ühte sulatas ümbrusega; pikkadel paadisõitudel eelistas ta aga kahkjassinist riietust, nagu oleks vaist talle kõrvu sosistanud alati ettevaatlik olla. Joel seevastu oleks tahtnud oma õnnest hõisata kogu maailmale, teiste kõõrdi pilkudest ta ei hoolinud, küll aga oleks ta soovinud, et Reet kõigile silma paistaks, otse kiirgaks. Aga Reet kandis kaugelenähtavat valget kleiti valgete tenniskingadega ikka ainult siis, kui ta mees oli linnast maale tulnud või tulemas. Ja kui Joel oma ärklitoa aknast või teiselt kaldalt nägi valget naisekogu, teadis ta juba, et nüüd on parem jääda üksi kui mängida kolmekesi võltsi mängu.

Kokkurääkimata, nagu iseenesest tekkinud leppemärke oli teisigi: kui „õhk puhas" polnud, siis leidis Joel Reeda paadi kinniseotuna suvila trepist vasakul pool, muidu aga ikka parempoolse rõnga küljest. Omalt poolt jättis Joel maal viibides oma valge toakardina avatud aknas lehvima, nii et seda oleks näha teiselegi kaldale.

Reet oli ikka aldis Joeli soovidele, ja ka ümberpöördult, aga see sündis nõnda, et teise soovi täitmine polnud kunagi sund, vaid enese vaba soov. Mida üks mõtles, seda teine ütles. Kõik puudutused, vargsi paitused, pigistused, mida abielunaine oli kodus harjunud võtma ainult sissejuhatavate meelitustena, muutusid nüüd omaette müsteeriumiks, magusaks poolteadvuseks, mis tuletas meelde neitsipõlve teadmatust. Oli kui oleks lahtipuhkenud õis tagasi nupuks sulgunud, ja Reet tundis ennast nooremana kui kunagi enne. Mõni mänglevalt paljulubav liigutus Reeda poolt täitis Joeli üleni hingematva kirega, aga õnn paistis veelgi sügavam olevat seetõttu, et nad suutsid tummal kokkuleppel eemal hoiduda hää ja kurja tundmise puust. Nagu nad endid päris vabadena ja õnnelikena tundsid alles siis, kui nad olid Soekuru talu piiridest välja jõudnud ja kui mets ning nurmed olid jumal-teab kelle päralt, järv aga mitte ühegi kalda omandus, nii oli Reeda keha (ja hingki) jagunenud vöötideks ja paikadeks, kuhu Joel võis vabalt oma suu suruda, ja teisteks, kust algas ainult Niinemäe omandus ja „patt". Väikest vastupanu võites tohtis Joel oma huultega riivata Reeda juukseid, kaela, põski, isegi rinda, aga mitte suud ega peopesi, sest need olid pühaks tabuks, mida tohtis puudutada ainuüksi too „ülempreester" ise, nagu Joel Niinemäed endamisi kutsus. Ning neil lühikestel valgeil suveöödel, mil koit peagu ämarikku tabas, sai Joel Reeda huulenurki riivata kõige enam ainult vargsi, poolkogemata.

Päevil, mil Joel Reedaga maal kokku ei puutunud, tundis ta suurt ahastust. „Temal on vähemalt oma lohutaja", mõtles ta, „aga mina? Töögi hakkab võõraks muutuma." Säärane päev oli tal nagu raisatud, elust maha tõmmatud. Toas ta ei läbenud olla, väljas aga polnud

kuhugi minna. Hulkuda või sõuda üksinda — milline mõttetus! Õngitseda? Milline idiootsus vahtida tundide kaupa õngekorki! Talus oli igaüks oma töö juures: perenaine kastis kapsataimi, peremees lõikus rehapulki, teenija niitis aias lehmile heinu, unistades neljapäeva õhtust ja ehaletulijaist. Ainult Joel ei teadnud, kuhu niisugusel õhtupoolikul minna, sest kõik hoiatusmärgid kõnelesid: ärge tulge!

Tuul kahistas vana pärnapuud ja jooksis õunapuude latvadest läbi, pääsukesi tiibles õues kiires kaares, kuskil aga vilistas kutsuvalt peoleo. Raamat kaenlas, läks Joel läbi aia, möödus rohtukasvanud keldrist, astus põldude vahele, pöörates järvele selja, ja võttis suuna peoleo vilele ees metsaservas.

Kui ta linnu oli oma vastuvilega üsna lähedale meelitanud, peletas ta selle tusaselt jälle minema ja suubus ise sügavamasse metsa. Ämblikuniidid vedasid kõditavaid jooni üle näo ja vahel tuli oksi avada kui uksi. Metsaalune vaikus sundis astuma aegapidi, vahel seisatama, silmitsema mõnda sipelgapesa või vaigust tüve.

Sääl köitis äkki tähelepanu imelik kaksiktüvi. Kuusk ja kask olid koos üles kasvanud, vastastikku teineteist toetades, kuusk oli aga viimaks võimust võtnud ja kase ära lämmatanud. Viimane oli küll kõrgemal end mitu korda ümber kuusetüve keerutanud, teda nagu kallistades, aga küllap mulla all kuusejuured olid end armastuses ja võitluses mässinud kasejuurte ümber ja neilt hinge võtnud.

See vaatepilt pani Joeli kauaks mõtlema. Nagu pahu eelaimusi hõljus õhus. Kas siis armastuski pole viimaks muud kui kahe egoismi põimumine üksteise ümber, et üks saaks teist pikkamisi surmata? Ei, nõnda on see ainult metsas, nõnda on see ainult taimeriigis, kus valitseb puhas

enesemaksmapanek teise hävitamise kulul! Kui raske on läbi pääseda noorest metsapadrikust, aga hiljem kerkivad säält ainult üksikud kõrgemale ja lämmatavad oma lehekrooniga kogu varjujäänud nõrgema alametsa! Kuidas koduaias tuli sõstrapõõsastele appi tulla, sest noored saared ajasid endid ikka ainult kõige paremate viljapõõsaste südamesse!

Joel leidis väikese heinamaalapi ääres mugava põnda vastu päikest. Ta laotas kuue maha, et lamades lugema hakata. Väike ruske sipelgas jooksis üle raamatu ja teine üle käe. Putukas oli visa, tõmbus ära ajades kerra, haakus naha külge, mis varsti kipitama hakkas. Joel viskas sipelga väikesele kohedale mullahunnikule, mis auke oli täis uuristatud. Kohe ilmusid haavatud seltsilise juurde väikesed sanitarid, nuusutasid, kobasid ja hakkasid teda toibutama ja ära tassima. „Häädus," mõtles Joel, „loomas on juba kaastundmust," ning talle meenus vana emane koer, kes jooksis lakast alla kukkunud ja haledasti näuguva kassipoja juurde ning hakkas teda saba liputades lakkuma, isegi emakassile vastu urisedes. „Kas tekib häädus emainstinktist, mida taimeriik veel ei tunne?" küsis Joel eneselt.

Ta nihutas kuue pisut eemale, pani pää vaheliti pandud kätele ja pigistas silmad kinni. „Häädus ja eneseohverdus kui loomusund," liikusid ta mõtted, „mida ei saa tegemata jätta, sest teist valikut pole. P e a d hääd tegema ja punkt. Kas vaba valik tähendab igakord ainult hääduse eelistamist? Sugugi mitte. Kui valik tõesti v a b a oleks, siis oleks täieline õigus valida ka kurja. Kiki teeb hääd ainult loomusunni, mitte valiku tõttu. Ta teeks kurjagi ilma valimata, puhtast instinktist. Ta on süütu, aga kardetav segu taimest ja loomast. Aga Reet? Mis ime

see on, et ma ei suuda nagu Reeda tuumani tungida? Ikka on ees midagi takistavat, nagu uduvõrk. Kas Reet on hää? Kas Reet on halb? Ma ei tea, ei tahagi teada. Olen vist temale liiga lähedal, et teda hinnata. Tunnen ainult rõõmu, õnne, igatsust, tunnen eneses tema liigutusi, tema naeru, tema paindlikkust, tema naha puudutust. Aga ma ei tea, missugune ta i s e on, ta on minu jaoks väljaspool hääd ja kurja. Olen ta välja kiskunud perekonnast, kodusest kitsusest, omandustundest, ta enese karakterist. Oleme kahekesi osa loodusest, isegi mitte osa, ei, vaid kõiksus ise."

Ja uidates poolunisena alateadvuse piiridel ei suutnud Joel kõiki mõtteid kinni püüdagi, mis õhinal mööda tormasid. Vahel jooksis neid rüsinal mitmest suunast üksteise otsa kokku ja siis pudenes sellest kuhjast teadvuse poolele mõni selgem ja loogilisem mõte. „Meie eraldumine teistest," mõtles ta, „on juba roim. Iga armumine on roim. Bioloogia sotsioloogia vastu... Kahe egoismi komplott kõiksuse vastu. See aga on reetmine ja roim. Kahe rakukese mäss kogu organismi vastu. Jah, abielu liidab nad kasulikena uuesti ühiskonna-organismi. Aga miski tõrgub minus kasulikkuse ja abielu vastu. Olen vist teel, mis lõpeb halvasti. Kuhu me kahekesi koos kasvame? Kas kägistab tema mind kord või mina teda? Või polegi see tema, kelle ümber ma olen keerdu löönud? On ainult mingi illusioon temast, mingi aluseta ehitus, mingi õhuloss? Olen ju ainult arhitekt. Ja see õhuloss variseb kord kokku ühestainsast hingepuhangust, ja siis, siis pole nagu üldse midagi eksisteerinudki?"

Joel virgus äkki sest mõttest ja ajas silmad lahti. Üheainsa raputusega ta oli vabanenud uneluste voolust. Ta tõusis püsti ja tundis eneses energia juurdekasvu ükskõik

millisele saatusele vastuminemiseks. Ta sirutas end kogu kehast, käed rusikas, ja pomises endamisi: „Ainult elada! elada! kõik muu — ah, las lennata! Ja ometi kord ma mõtlesin, et elu pole nautimiseks. . ."

Järgmine päev oli pühapäev. Juba hommiku vara oli Reeda paat kinnitatud parempoolsesse rõngasse, õhk oli niisiis puhas, aga Joel istus pahurana toas, nokitses ühe oma ehitusplaani kallal, taga akna ulus tuul ja pööras aias õunapuude latvu pahupidi. Et just eilne ilm pidi jumalik olema, täna aga põrgu ise lahti! Jälle üks nurjaläinud päev!

Äkki koputati uksele. Kui see avanes, ei tahtnud Joel oma silmi uskuda. Lävel seisis Reet ise tuule sasitud juustega, suur punane roosidega rätt pihale vajunud.

— Issand, teie?! Kas ikka tõesti teie? hüüdis Joel ja sirutas kaks kätt ootamatule nägemusele vastu. See kõhkles kelmikalt lävel, ei tahtnud sisse astuda ja naeratas vabandavalt vastu:

— Tuul ajas mind siia, ainult tuul. . . Ei saanud kuidagi enam tagasi. Võtsin tüüri välja ja siin ma nüüd olen. Nüüd aga peate mulle kohe appi tulema ja aitama tagasi sõuda. Üksinda ma ei jõua.

Joel tahtis tulijat tormakalt kinni haarata, teda rõõmust sülle võtta, otse ära süüa, aga Reet tõstis hoiatavalt käe, tõrjus kõik puudutused tagasi ja hakkas uudishimutsevalt Joeli tuba silmitsema, ikka poolaralt kõndides, häbelik naeratus näol. „Mehe kaisutusest äsja tulnud. . ." vilksatas Joeli päast läbi ja see tegi teda natuke reserveerituks. Tekkinud viisakus oli ebamugav, ka ainsast toolist ses toas ei jatkunud kahele istumiseks, Joel oli siis ka kohe valmis Reedaga kaasa minema.

Tuul oli vali ja mõlemad pidid oma päid ettepoole kummaras hoidma. Reet oli oma rätiku kindlalt üle pää võtnud ja hoidis seda ühe käega lõua alt kinni, kuna teisega tõmbas järjest allapoole oma kleiti, mida tuul ikka üles tahtis rebida. Raske oli paati astuda, mis lainete käes viskles, veel raskem vastu tuult sõuda.

Kuidagi õnnestus jõuda veekasvudeni, suure pingutuse järele isegi säält edasi, aga siis murdus üks mõla ja paat hüples kui kooruke lainete mängida.

— Lähme Kiki poole! hüüdis Reet. Siit ei ole enam kaugel.

— Minugi pärast, vastas Joel.

Paat loksus viimaks liivasele põhjale, veel üsna kaugel veskist, iga laine nihutas paati kaldale lähemale, aga kummutas ka rohkem küljele. Sõitjail tuli otse vette astuda ja paati madalikku pidi edasi vedada, ilma et oleks saadud mahti kingigi jalast võtta. Läbimärgadena tuli seepääle läbi minna metsast. Aga see oli tihe ja tuuled ei pääsenud selle südamikku, ainult ladvad õõtsusid ja kohisesid.

Juba olid meie merehädalised hullamas ja üksteist puude vahel taga ajamas. Teerada kadus käest ja nad kujutlesid endid juba vennakese ja õekesena, kes metsa on ära eksinud ja kes viimaks jõuavad nõiamajakese juurde. Õeke surub end kartlikult vennakesele lähemale ja nii nad astuvad huupi edasi, ikka ligistikku ja kaelastikku.

Aga ennäe, sääl kingu otsas seisabki nõiamaja, vaja ainult üle pääseda sellest vahutavast kosest. Maja on hall, kõigi tuulte ja vihmade puretud. Suits tõuseb korstnast ja tuul kisub suitsu kohe narmaiks. Eesuks on kinni. Kätt silmade varjuks vastu aknaruutu tõstes näeb sees ainult

tühje tube, ei ühtegi hingelist. Meie seiklejad avavad ettevaatlikult köögiukse. Pada poriseb ilma keetjata tulel, puhastatud haug lamab pika kööginoa kõrval laual. Käsikäes ja tasakesi käiakse läbi kõik toad. Need on kõrged ja peagu tühjad, seinad vineeriga kaetud, seina ääres mõni voodi ja tool, üksik laud. Ainult ühes toas on elamismärke: sööginõusid, riideid, raamatuid vedeleb mööda tuba kõikjal laiali, laual vaasis piibelehed. Akna all seisab suur kauss saviga ja selle kõrval kuju, mida on voolima hakatud, aga mis pole veel ei looma ega inimese nägu.

— Kratt! sosistab Joel salapäraselt.

Nad võtavad oma märjad jalad lahti ja hakkavad endid köögis pliidi ees kuivatama.

Alles tüki aja pärast ilmub Kiki. Ta juuksed on sorakil, ta kulmud luitunud, kogu ta loomulikkus võlts ja abitu. Ta lööb korraks rohekad silmad üle oma kutsumata külaliste, teretab aralt, nagu oleks ta ise siin kutsumata külaline, ja hakkab end vabandama.

— Hakkasin ajaviiteks kala keetma. Kas teile vahest meeldib keedetud kala? Ma teen selle teile, tahate? Käisin all soola toomas, endal polnud. Kala ilma ei maitse ju? Mul oli tahvel sokolaadi, viisin selle alla, soola eest. Aga nüüd tuleb haug patta panna. Kas sina, Reet, oskad kala keeta?

— Ainult elektripliidil, naeris Reet vastu.

Otsustati ühiselt kala keeva vette lasta. See mahtus parajasti rõngana patta. Joel tõi kuurist suure sületäie laaste ja hagu ning pliidialune topiti täis.

— Mul ei ole teile ka mitte midagi pakkuda, kurvastas Kiki. Minu perekond jõuab siia alles pärast jaani. Kaupmees Raudveret te ju teate? Selle prouaga pean ma prantsuse keelt kõnelema. Oi, nad on nii lahked! Ma

ütlesin küll, et pääle toa ja toidu ma ei taha ju mitte midagi, aga kus nemad! Olen saanud juba kaks kleidiriiet. Ja sokolaadi on nad ka saatnud ja isegi elamisraha. Ja proua lubab mulle sügisel sõiduraha anda kuni Pariisini, sõidan temaga kaasa ja vaat', siis ma ei tulegi enam tagasi! Teate, Rõigas on ka Pariisis! Aga, pst, see on suur saladus. Tulge ma loen teile ta viimast kirja. Istvanile ma kirjutan ka, et ta sügisel Pariisi tuleks. Lähen siis nendega kahekesi iga õhtu teatritesse ja revüüdesse. Oi, teie peaksite kord nägema Mistinguette'i. Need jalad! Sina, Joel, peaksid neid ainult üks kord nägema, kaotaksid kohe pää!

Reet vaatas küsivalt, peagu etteheitvalt Joeli otsa. Joelit Kikit sina-vahekorras? Kuidas võis Kiki teada Joeli nõrkust ilusate jalgade vastu? Ei, Kiki jalad siiski polnud võrreldavad Reeda omadega.

Reet võttis pliidi eest oma sukad ja hakkas neid jalga tõmbama. Ta sirutas sääre välja, see oli sirge ja sihvakas, ning Joeli pilk polnud sellel üks kord viibinud, seda teadis Reet. Kas ongi Mistinguette nii kardetav?

Naised läksid kingitud kleidiriideid vaatama, Joel aga käis läbi kõik toad, silmitses nende tarbetut kõrgust, nende rumalat jaotust, nende tuimust ja ilutust.

Ta pilk peatus suurel ämblikuvõrgul akna ja kapi vahel. Võrk oli ehitatud otse üllatusliku geomeetrilise taibuga. Arhitekt oli vaimustatud selle struktuurist, jah, isegi juhuslike kõrvalprobleemide lahendusoskusest. Kas siin oligi veel tegemist loomusunniga? Kas polnud ämblik põhjalikult tuttav Eukleidese geomeetriaga? Väikesest uduse koega keskusest kiirgas laiali tervelt kakskümmend kaheksa sirget niiti, kõik võrdsete nurkade all. Nende otsad olid kinnitatud muist kapi, muist akna, muist aga nende vahele tõmmatud niitide külge. Kuna keskusest laiali kiirgavad

jooned polnud kaugeltki ühepikkused, siis oli nurkade võrdsus nõudnud niidi teise otsa kinnitamisel õige teravat silmamõõtu. Ja need heledamad täpid niitidel kindla vahemaa järele — kas polnud need keskusest mõõdetud kaugused, kust hiljem tuli joon läbi tõmmata? Hästikalkuleeritud põhikonstruktsioonile oli spiraali taoliselt vastu päeva veetud pidevat niiti, misjuures oli katsutud rangelt säilitada paralleelsust. Mis aga Joeli tähelepanu kõige enam köitis, oli oskus juhuslikke ülesandeid suurepäraselt lahendada. Nii oli üks kogemata sisse lipsanud defekt rööbikjoontes parandatud järgmise keeru ajal nii, et kahe joone asemele oli veetud ainult üks, see aga polnud vahetult kiirgjoonte külge kinnitatud, vaid hõljus kahe väikese kolmnurga vahel kummaski otsas.

Siin oli ülimal määral kõike, mida arhitektiltki nõuti: otstarbekohasust, energiasäästu ja ilu, geomeetria, mehhaanika ja füüsika seaduste rakendamise oskust. Kas üldse inimese ehitamistungis oligi midagi rohkemat kui ämbliku omas?

Vastu akent rabises jämedat vihma. Mürkkollane vihmamantel selga visatud, pikk tork pää otsas, jooksis Kiki mööda jalgrada alla veski poole tooma söögipoolist. Reet tuli kurtma, et nüüd ta ei saagi enam selle vihmaga siit minema. Joel, kelle kujutlus Reeda läheduses kohe teise suunda hakkas hargnema, seletas, et nüüd siit majast ei pääsegi enam nii kergesti välja, vaadaku Reet ainult seda ämblikuvõrku: niisugused, ei, palju tugevamad nõiavõrgud on kõigi uste ette tõmmatud, ainult Kiki pääseb välja, temal on selleks juba niisugused sõnad.

Kui Kiki tagasi jõudis ja lauda hakkas katma, tuli kõigile meelde haug. Taevake, mis oli kalast saanud? Seegi oli nõiutud: pajast vahtis vastu ainult irevil hammastega

suur pää ja pikk rootsik selle taga, liha, jah, kuhu oli liha jäänud?

Märkamata oli saabunud õhtu. Iga natukese aja järel tuli tubli sagar vihma, aga Reeda ja Joeli tuju oli hää ja ka Kiki pidi endastmõistetavalt nende rõõmude reel kaasa sõitma, olgugi et üsna pära pääl.

Kui Kiki Joelile teises toas magamisaset oli korraldamas, sosistas Joel Reedale kõrva:

— Kaome!

— Aga kuidas? Võrgud on ju uste ees?

— Aknast!

Reet ees, Joel kannul, nõnda nad lendasid juba nagu tuul üle märja ristikheinanurme. Kuhu oli jäänud vits, mida maha tuli visata, metsaks tagaajajate ette? Kuhu veetilk järveks? Keegi nagu tõepoolest lõõtsutas hämaras taga selja. Kuhu põgeneda? Püha ristike, kuidas pääseda? Näe, ainult sinna kase otsa! Kahar üksik kask seisis kingu otsas — sinna, sinna! Juba upitas Joel Reeda alumisele oksale, juba oli ta ka ise järel. Suud lõõtsutasid, südamed kloppisid, raske oli hinge pidada, et kuulata, kas tagaajajad on juba kannul, kas juba nende kihvad närivad tüve kallal.

— Näete seda pilve sääl, see ta ongi! Vajub maha, uputab meid ühes kasega!

Nad teadsid küll, et kõik on ainult mäng, aga Reet liibus hirmust Joeli külge, puges tema hõlma alla, piilus säält välja ning sosistas:

— Ma kardan, ma tõepoolest kardan.

Ta päriselt värises. Joel katsus rahustada, aga mingi hirm nakkas temassegi.

Maja poolt kostis hallootamist. See oli sääl nüüd lõpmatu hää vaim, kes kahele päävarjuta, puu otsa põgenenud

inimesele ulualust pakkus. Nad ronisid alla ja olid otsatu rõõmsad, et on siiski olemas hää haldjas, kes annab neile igasugu võluroogi, sulepatju magamiseks, ilusa une nõiasõnu...

Aga kaitsehaldja unevõlumid ei mõjunud hästi, öösel kostis summutatud hüüdeid ühest toast teise, naksusid põrandad ja vaimud käisid ringi. Alles hommiku poole ööd, kui valgenema hakkas, jäid toad rahulikumaks.

Nüüd oli kaitsevaim muutunud jälle nõiaks, kes magas ja hoidis enese kõrval kõvasti kinni printsessi. See saatis teise tuppa salasõnumeid, tuldagu ometi teda päästma. Varmalt karati säält appi. Oli vaja ainult nõia käsi tasa, õige tasakesi Reeda ümbert vabastada. Aga käsi oli nagu tinatükk. Kas nõid magaski?

— Ta spetsiaalselt hingab nii raskesti, sosistas Joel.

Sõna „spetsiaalselt" pani magajagi naerma. Unest ei olnud nüüd enam kellelgi juttu.

Kuna sadu oli lakanud ja tuul vaikinud, läks Joel eilset paati siiapoole kaldale tooma. Samal ajal ruttas Reet järve äärde, vabastas end riietest, ja kuigi vesi oli jahe, hüppas ta vette ja katsus paadini ujuda enne Joelit.

See julge temp maksis end kätte kahepäevase palavikuga.

Kiki, kes kõike seda mänglust päält vaatas, oli pisut nukker isegi siis, kui teda kaasa kisti hullama. Imelik küll, Reeda vastu ei tunnud ta nagu enam endist sõprust, aga Joeli pärast ta oli siiski rõõmus, sest Joelil oli ju hää. Ja kui Kiki süda tihti valutas, siis oli ta südamevalugi kuidagi magus, sest see tuli Joelist. Ta andestas Joelile kõik, ta ei suutnud midagi sinna parata, et ta Joelile mõteldes peagu alati tahtejõuetuks muutus. Polnud ju tõepoolest kuigi palju kavalust tarvis, et Joeli ja Reeda vahekorda läbi ham-

mustada, aga mis teha, kui keel ei nõrkunud isegi Niinemäele täit tõtt ütlema! Ainult nii palju ta suutis siiski linnas õpetajale selgeks teha, et ta abikaasa sooviks teda siiski sagedamini maal näha.

Niipea kui ilm vähegi lubas, oligi õpetaja maal. Ta ratta külgkorvist võeti välja suur pakk tururohelist, mida teenija koos preili Rosalindega varahommikul kokku ostnud. Polnud unustatud ka supelmantel, kuna niisuguste ilmadega võis juba ehk varbad märjaks kasta.

Reet, kes oli lootnud ainult Joeli tulekut, oli algul ebameeldivalt üllatatud, aga sai varsti enese üle võitu. Oli ainult tarvis järve äärde rutata, et Joelile aegsasti märku anda, kui ta peaks linnast tulema. Ainult ühte ta kartis, et kui Joel temaga viimati kokku ei saagi, siis ta ehk pahandub ja sõidabki kauemaks ära. Seepärast haudus ta palavikuliselt plaane, kuidas temaga täna kasvõi pool tundi kahekesi olla. „Ilmar on sõidust väsinud," mõtles ta, „heidab varsti magama, ja siis. . . ainult kümneks minutiks..."

Ilmar tõmbas juba kodus oma sinist-punast kirja supelmantli selga ja vajutas pika nokaga valge suvitusmütsi pähe. Ka rohelisi prille polnud ta unustanud. Ta naine, õhuke lilleline kleit üle punase trikoo, suur lina kaenlas, kepsles erutatult ta kõrval käevangus ja kuulas vaevalt mehe arutlusi suvila sissepühitsemisest ja sellest, keda kõike vaja kutsuda. Reet oli kõigega päri, erisoove tal polnudki.

Kui järv künka tagant nähtavale kerkis, jäi õpetaja Niinemäe oma supeltalaaris seisma, käed risti kõhule pandud. Kui mitte prillid ja müts, oleks teda ta sandaalides ning harda näoilmega võidud pidada pühakuks, kes hakkab nägemata kogudusele oma ümber jutlust ütlema jumaliku looduse ilust ja sügavast mõttest.

Reet jooksis nüüd ees, tema astus aeglaste sammudega järele. Kiirustada polnud mingit mõtet, oleks ainult higistama võtnud. Seda rasvakest oli ka juba mitu hääd ruhimutäit ihu pääle kogunenud, küll polsterdiseks kõhule, küll üle turjalihaste, ja see tekitas mõnusa äraolemise vajadust ja sümpaatiatunnet padja, pehme aseme ja lamamise vastu. Päälegi see kiire künkaist üles ja alla käimine tõi sääremarjadesse väsimust, mida vahel teravalt võis unenägudes tunda, kui jalad ei jaksanud endid päris sirgu ajada, vaid kippusid kokku vajuma nagu käänaspääga noad. Ei, kiirustada polnud mingit mõtet.

Supluskoht oli uuest suvilast veidi eemal põõsaste varjus. Reet laotas lina maha, aga nõnda, et seda teiselt kaldalt näha ei võidud, sest muidu oleks see valge laik kohe kutseks olnud Joelile. Sinna pani ta Ilmari päikesevanni võtma, ise aga tõmbas kleidi kähku üle pää, tegi mõned liigutused õhus ja sööstis siis vette.

Varsti oli ta suvila trepi juures paati vasaku rõnga külge sidumas.

Joeli aknas polnud veel näha mingit märki: küllap omnibus oli jälle hilinenud.

Tagasi ujudes oli Reeda süda hoopis rahulikum. Ilmar praadis ennast seda- ja teisipidi, kuumus oli päris konti mööda ega jäänud mõnult palju taha Soekuru saunalavast, kus nad vahel isaga võidu leili viskasid ja naha tuliste vihtadega päris mehe moodi läbi parkisid. Ilmarile meeldis, kui Reet veest välja tulles oli täis vallatuslusti, temale ratsa selga istus, teda seljale patsutas, teda kõrvadest sikutas ja jalatalla alt kõditas. Kui ennast küllalt väsitatud, pani Reet viimaks oma pää mehe seljale ja laskis päikest ka oma põlvedele.

— Tead sa, Ilmar, keda ma siinpool sageli olen näinud? algas Reet oma pihtimist, sest oli siiski parem kuulujuttudest ette jõuda. Päälegi nõnda seliti lamades oli see nagu kõnelemine kuhugi tühja õhku enese ees.

— Noh?

— Arhitekti! Härra Hurta! Sa ei aimagi, kuivõrd ta selle suvila ehitamise on enese südame asjaks võtnud.

— Ma olen alati ütelnud: tubli mees. Hoolitseb enam kui vaja.

— Jah, aga mulle paistab, et ega tema ainult selle maja pärast...

— Mille pärast siis?

— Kui Kiki sinna veski juurde suvitama tuli, oli ka tema endale teispool järve toa üürinud. Sääl ta siis peatubki, kui linnast tuleb. Ja mõlemad on nii salapärased...

— Ah tühja! ohkas Ilmar hooletult, nagu käega lüües, mida ta aga laiskusest ei teinud. Ma ei usu, et Hurt Kikit hoiab. Kiki ise on see narr. Kui ta viimati linnas käis ja mulle jutustas, kuidas te sääl koos havi olite keetnud...

— Ah, sa tead juba? Ja mina pidin sulle just jutustama hakkama, kuidas ma oma väikese palaviku sain.

— See oli nende poolt siiski kena, et nad sind õhtul läbi vihma tulema ei lasknud. Sa oleksid läbimärjaks saanud, ennast põhjalikult ära külmetanud... Oleksid võinud kopsupõletiku saada. Teine kord ole ettevaatlik, et sa niisuguse tormiga oma hullusi taga ei aja. Paat oleks võinud ju ka ümber minna...

— Aga ma oskan ujuda.

— Paat oleks võinud tormiga teisele kaldale triivida, ja tule siis pikka teed läbi vihma tagasi. Õnn, et Kiki poole pääsesid. No jah, see Hurt, ega ma ei usu, et ta Kiki pool just tema pärast oli...

— Aga kelle pärast siis? ehmatas Reet.

— Kiki küll ise kinnitas seda, aga ma hästi ei usu. Käis vist lihtsalt minu suvila juures ja läks ümbert järve tagasi. Kui siis sadama hakkas, läks vihma eest varjule. Egas Hurt siis poisike ole, et ta iga naise järel jookseb. Ah, mina tean!

— Mida sa tead? küsis Reet põnevalt.

— Kiki ise on temast kõrvuni sees! Kui ta linnas mulle kõiki neid seiklusi jutustas, siis muud ei kuulnud kui ikka Joel ja Joel . . .

— Ära usu naisi! vastas Reet ärevust maha surudes. Ega see Kiki nii kohtlane polegi kui ta välja näeb. Kõneleb küll ikka Joel ja Joel, aga ise ootab kõvasti Rõigast tagasi, jah, Rõigast! Meil, naistel, on palju teravam pilk. See on hoopis Joel, kes Kikist sisse on võetud! Mina näen ju seda igast ta pilgust ja igast sõnast, kui ta Kikiga koos on või kui ta Kikist kõneleb.

— Ah nii! venitas Ilmar vastuseks. Vaata mul vanapoissi!

— Mis vanapoiss ta on, katkestas Reet, nagu oleks Joelile ülekohut tehtud. Ta on ju sinust palju noorem.

— Noh, olgu, olgu, vastas Ilmar leplikult. Ma tahtsin ütelda, et ta on just selles eas, kus mehed kõige enam abiellu astuvad, nii aastat kolmkümmend, veidi alla või üle.

— Ah, sina näed ikka elu muudkui ristimise, laulatuse ja matmise seisukohast.

— Oo, elu ma tunnen ka teisest küljest ja palju rohkem kui sina. Sa olid mul ikka päris nooruke, tulid ju otse leerist minuga altari ette. Ja nõnda ongi hää. Kui sa nüüd hiljem elu tundma õpid, siis ikka minu varjus. Ja sul ei ole midagi karta, sul on alati kaitsja ja nõuandja, kelle poole sa võid pöörata.

Ilmar toetas küünarnukid vastu maad ja ajas pää püsti. Reet kartis, et nüüd vahest hakkavad ta mõtted kahtlasi teid tallama ja jälgi ajama. Ta silitas paar korda üle mehe juuste, see panigi pää uuesti maha ja soojendas ennast edasi.

Äkki silmas Reet eemal niiskes kaldakäärus meelespealilli. Ta hüppas üles, noppis neid laulu kõõrutades terve kimbu, tuli tasakesi mehe juurde, kes nüüd, silmad kinni, päikeses oma kõhupoolt paistis, ja kõditas teda nendega nina alt.

— Kas sa tead nende nime? hõikas Reet tema kõrvale maha kükitades.

— Miks ei tea: ära-unusta-mind-mitte!

— Nõnda ütleb ju Rosalinde! Neil on aga hoopis teine nimi! Lõosilmad! Kas sulle ei meeldi see nimi: lõosilm? Minule küll väga.

— Ära-unusta-mind on hoopis õrnem.

— Ma olen juba ammu ütelnud, et sul on Rosalindega üks maitse. Kas tema ka sel suvel maale tuleb?

— Iga aasta ta on olnud. Ja kui nüüd uus suvila valmis saab, siis pole ju ruumipuudust. Oleks väga imelik, kui me just nüüd talle ära ütleksime.

Ilmar ootas oma naiselt suuremat vastuseismist, aga Reet ei jatkanud enam seda juttu, vaid seadis ainult oma lõosilmi korda. Ta soovivat koju minnes korjata suure kimbu igasuguseid siniseid lilli, ainult siniseid, ja Ilmar pidavat ka aitama.

— Ah, sa oled nobe ise korjama, tõrjus Ilmar eemale tüütava plaani, kus tal selle kuumaga oleks tulnud nii palju kummardada.

Kuni Ilmar ennast vees kastis, istus Reet linal, käed ümber põlvede, ja vaatas ringi, kas ikka veel Joelist pole

mingit märki. Ta lootis sama palju kui kartis tema tulekut.

Alles siis, kui abielupaar hakkas ära minema, ilmus vastaskalda roo tagant nähtavale üksik sõudja. Reet oli kahevahel, kas minna või jääda, kuid juba viskas Ilmar märja lina üle õla ja hakkas ees sammuma. Reet astus sõnakuulelikult tema jälgedes ega julgenud tahagi vaadata. Kui järve enam selja taga tunda polnud, haaras Reet mehel käsivarrest ja küsis, tungiva pilguga otsa vaadates:

— Sa ei kõnele mulle sugugi, mis sina sääl linnas üksinda teed. Või on sul saladusi minu ees?

— Kust sa, armas, niisugustele mõtteile tuled? Minul saladused?

— Jah, kui ma sinust nii eemal olen, maal, üksinda omaette, sina aga linnas, teiste inimeste seltsis... Linnas sa kõneled mulle alati nii palju, kus sa käid ja mis sa teed, aga nüüd sa ei kõnele mitte midagi. Või mina tean, mis sa sääl teed? Vaata, et sa mul üle aisa ei hakka lööma, nagu kõik su ametvennad...

— Aga, kulla Reet, kas sa oled siis minu kohta juba midagi halba kuulnud? küsis Ilmar ja luges naise mänglevast kartlikkusest välja aina igatsust ja armastust enese vastu.

— Kui mina peaksin midagi kuulma, vastas Reet, siis ikka viimasena.

Ilmar oli päris liigutatud oma abikaasa südame õrnusest. Ta tõstis käe Reeda õlale, vaatas enne ümberringi ja suudles siis teda üpris hellalt meelekohale.

Joel oli vahepääl Reeda supluskohale sõudnud. Liivas leidis ta eest ainult kahe jalajälgi: kergeid ja tuttavaid väga palju, raskeid ainult mõne üksiku, vee poole ja jälle tagasi.

— Nii, nii! hüüdis ta kõvasti, hüppas tusasena paati ja lükkas enese kaldalt minema. Ei, armukade ta Niinemäele polnud, seda mitte, aga jälle oli nagu raisatud kogu see maalesõit, see ilus ilm, vaba aeg, ja nii mõttetu paistis kogu see järv, see suvila sääl ja see paadisõit siin. Reet lihtsalt narrib, keerles mõte Joeli pääs. Viha ja ahastus surusid tavalise arukuse täiesti nurka. Kahekordseks kasvanud jõuga tõmbas ta mõlasid. Ta läheb nüüd otsekohe vallamajja, helistab linnast auto välja ning sõidab kohe minema. Aga keset järve oli see kava juba kahvatanud ja Joel võttis koosi pikuti järve veski poole.

Kiki istus parajasti lameda põhjaga paadis kobrulehtede vahel, roheline sametjakk seljas, juuksed kohevil, ja õngitses.

— Ära mu kala ära hirmuta! hüüdis ta juba eemalt ja sihtis kogu oma sugereeriva pilgu korgile. Näe, näkib!

— Sinu õnne pääle! hüüdis ta äkki ja vibutas nööri välja.

Õnn polnud küll kuigi suur, aga konks istus sügaval särje kurgus, nii et Kikil tuli selle kallal kaua õiendada. Kala siples veel paadipõhjaski, suu verine.

— Kas sul hale pole? küsis Joel.

— Miks ei ole hale! Kui ma ainult sellele mõtlen. . .

Kiki võttis pika vingerdava vihmaussi, ajas selle konksu otsa, sülitas pääle ja viskas nööri uuesti vette.

— Kas sa ei ole siis kunagi õngitsenud? küsis ta Joelilt.

— Mina peaksin elava ussi konksu otsa ajama? Mõtle — elava ussi!

— Mina ei mõtlegi sellele. Kui õngitsed, siis on ju mõtted nii-nii kaugel, et ei jõua neile ise järelegi. Kui nõnda mõtlema hakata nagu sina, siis ei saa üldse õngit-

seda ega kala süüa. Ükskord oli minul ka nii, et mitte ei läinud kanaliha suust alla, sest ma vaatasin päält, kuidas teda tapeti. Aga ei ole vaja mõtelda, siis pole viga midagi. Kui ma hakkaksin järele mõtlema, siis ma ei saaks ka vähki süüa, ja ma ei armasta midagi nõnda kui vähki. Aga ei ole vaja midagi mõtelda, siis võtad ikka ilusasti konna, nülid rahulikult ära ja paned kahva pääle. Ta peab veel natuke liigutamagi. Aga see pole midagi. Kui ma väike olin, püüdsin ükskord terve pesatäie nastikuid kinni, tõin põues koju. Jooksid tuba pidi laiali, oli raske kätte saada. Olin kuulnud, et kui neil saba ära lõigata nagu sisalikul, siis kasvab uus asemele. Proovisin, aga ära kadusid kõik käest. Ja nüüd ma ei teagi, kas kasvab uus saba või mitte. Kuidas sina arvad?

— Jäta see jube jutt! Läki üles, mul on sinule midagi tõsisemat rääkida, ütles Joel pahaselt.

Üleval suvilas nägi Kiki Joeli kortsus laupa ja otsis talle mugavat istet, lohutavat vestlust, hääd kohvi. Ta ruttas kööki, jooksis alla tallu, askeldas hajameelselt ringi. Joel käis tühjades tubades, käed seljal, pilk põrandal, ja ootas, kuni saab Kikiga seista silm silma vastu, sest tal oli temaga kana kitkuda. Temale ei meeldinud ka Kiki alaline põgenemine hajameelsusse ja lobisemisse, millega nii mugavasti sai otsevastustest kõrvale põigelda. Nüüd paneb Joel küsimused risti ette, Kiki peab vastama kas jaa või ei.

— Sa vaatad minu õnneämblikut? küsis äkki Kiki, Joelit võrgu ees seismas nähes. Teda polegi ju võrgus? Oota, ma kutsun ta kohe välja!

Ta püüdis aknalt kärbse ja viskas selle võrku. Võrk võppus, aga ämblikut ei tulnud kuskilt nähtavale.

— Oota veidikese! ütles Kiki.

Vaevalt tegi toibuv kärbes esimese liigutuse, kui teab kust peidust suur pruun pehme kogu välja jooksis, kähku oma saagi paar korda ümbert kinni mähkis ning siis kallale asus oma pikkade läbipaistvate, nagu kirjust tselluloidist jalgadega.

— Ma toon talle iga päev toitu, seletas Kiki õhinal. Aga surnuist ta ei hooli, kärbes peab veel vähe liigutama.

Joelile sai äkki vastikuks see vereimeja ühes oma ehitusega, mida ta ennist nii imetlenud oli, ja ühe tõmmakuga rebis ta kogu võrgu puruks. Pika päästeniidi varal laskis ämblik enese põrandale. Joel hakkas teda otsima ja taga ajama.

— Ei, ära teda tapa! hüüdis Kiki, ära tapa! Ämblikut ei tohi surmata: tuleb tulekahju.

— Kurat teab, mis lemmikud sul on! hüüdis Joel vihaselt. Kes teab, mis roimadeks sa ise kõigiks valmis ei ole! Piinad kärbseid ja kasvatad ämblikuid! Ja istud siin järvekurus ise nagu ämblik, istud roos, õngitsed kalu, aga ise varitsed ja vahid üle järve, et kas me sääl jälle kokku saame või kuidas! Nuumad meid oma häädusega ja siis. . .

Kiki toetas end vastu seina, käed selja taga, ja ütles õnnetut teeseldes:

— Kas ma olen nüüd midagi väga paha teinud? Millega ma nüüd olen eksinud? Kas ma pean siit ära minema? Kas ma ei tohigi enam õngitseda?

Ta vaatas alt silmakurudest Joelile otsa. Tema pilgus oli jälle seda edvistust, mida Joel nüüd kõige vähem sallis. See tundus otse irvitusena.

— Vaata mulle silma ja vasta, kas sa oled kõik välja lobisenud?

Joel oli vihane, Joel võttis käsivarrest kinni ja pigistas valusasti.

— Aga kellele siis? Ja mida?

— Proua Orajõele!

— Proua Orajõe? Ma ei ole teda näinudki.

— Valetad! Sa käisid hiljuti linnas?

— Ma nägin ainult Niinemäed.

— Sa kõnelesid temale?

Kiki vaikis tükk aega, siis, kõrvale vaadates, lausus tasakesi:

— Ma tundsin ju ennast nii üksikuna, mahajäetuna... Teie hullasite siin nii väga... ma arvasin, et... teen hääd, kui ka Niinemäe seda teab...

— Ah nii! hüüdis Joel raevunult.

— Jah, ma sõitsin linna, läksin tema juurde ja... ütlesin, et Reet on palavikus... ja et tuli läbimärjana minu poole ja et sina olid siin ja et... Ma tahtsin veel midagi ütelda, aga mitte ei osanud, ma kõnelesin edasi ainult sinust... Sinust ja Reedast koos mitte ei saanud... Sinu pärast ei saanud, Reeda pärast vahest küll... Kas see on väga halb, et ma Reeda pärast oleks ehk saanud? Kas ma ütlen talle seda ja palun andeks? Oli nii rumal kõik! Mis ma sinna üldse läksin?

Pika õngitsemise järele sai Joel viimaks nii palju teada, et Kiki oli linnas koos olnud proua Raudkatsiga, kes olnud Joelist väga huvitatud ja kellele siis Kiki kõnelnudki, et Joel käib sageli maal suvila ehitamist kontrollimas ning on paaril korral ka proua Niinemäega koos järvel sõudmas käinud. „Jumala eest, mitte ühtki sõna rohkem!" Küllap proua Raudkats võis seda uudist edasi kõnelda proua Orajõele, see siis väikeste lisandustega oma mehele, kes siis Joelit tänaval kohates võiski muiates vihjata: — Noh, sõ-

ber, küll me juba teame, mis see tähendab, kui telefonist alati vastatakse: maale sõitnud! Nojah, valged ööd, paadisõidud proua Niinemäega...

See alles täna linnas hommikul öeldud Orajõe lause oli Joelit väga häirinud.

Kui Joel enese rahustuseks oli loonud selle pideva niidi kuulujuttude vahele, andestas ta juba Kikile õige veidikese, kuigi ta enne teda oli tublisti läbi noominud. Umbusk aga jäi, sest jutukera niit oli ikkagi hargnema hakanud. Kiki mässis siidpaberist välja suhkrutükid, mida ta kohvikust oli kaasa võtnud külaliste jaoks, kuna ta ise suhkrut kohvi jaoks ei tarvitanud.

Kui Joel kohvi vahele veelgi oli ürminud, noominud ja Kikilt edaspidiseks tõotusi võtnud, tõusis ta püsti ja ütles:

— Nüüd ma lähen.

— Ma tulen kaasa...

— Nagu tahad.

Joel tahtis veel täna kõige üle selgusele jõuda. Ta pidi tingimata kokku saama Niinemäedega, lõppegu see kuidas tahes.

Veel järvelgi oli Joel karm Kiki vastu, kui see tüüri küllalt valvsalt ei juhtinud. Soekurul võttis tulijaid vastu vana Niinemäe, kes särgiväel, käised üles kääritud, aias kaevas. Noorpaar, ütles ta, magab üleval, mingu aga Kiki julgesti ja ajagu nad üles, nad juba küllalt lesinud.

Seekord oli vanamees Hurda vastu hoopis lahkem ning tituleeris teda vahetpidamata härra arhitektiks.

— Ma olen teist, härra arhitekt, palju hääd kuulnud, ütles ta aiapingil külalisele ruumi tehes. Teie olete nii lahke olnud ja nii sagedasti meie ehitust juhatamas käinud. Oi, Ilmar peab teist väga lugu. Väga. Olete tubli mees! Aga... see, kes teil kaasas oli (vana Niinemäe viipas

pääga), nojah, küll te ise teate. Mis? Kulmud, suu, juuksed, kõik värvitud, mis? Läbi ja läbi võlts, mis? Kas see on teie maitse? Minu mitte. Mina tunnen inimesi! Oleme Ilmariga vahel kõnelnud... No jah, aga mis me nüüd sellest kõneleme. Teie era asi, mis? Mis mina oma ninast sinna vahele topin?

„Jah, nii on see inemiste asi," mõtles vana Niinemäe, kui teised alla olid tulnud ja kui neljakesi oli mindud suvilat vaatama, „tormavad tulle nagu liblikad ja on alles takka järele targad."

Suvila oli juba peagu korras. Lõosilma-tuppa astudes pigistas Reet teiste nägemata nii hirmus tõsise Joeli väikest sõrme. Joel reageeris külmalt. „Küll ma tean," ütles Reeda ilme väga etteheitvalt. „Miks me ei võiks kahekesi olla?" vastas sellele Joeli ilme. Nüüd pigistas Reet Joelit juba käsivarrest, jooksis siis vallatult oma mehe juurde ja palus abi Joeli vastu, kes teda näpistavat. Milline ulaklik jultumus! Joel võttis nüüd Kikil käsivarrest kinni ja nad läksid kahekesi välja. Joel katsus olla elav ja rõõmus ning nad jooksid trepist alla järve äärde selle vallatusega, mida Joel ikka ainult koos Reedaga oli ilmutanud.

— Näed sa! hüüdis Ilmar paljutähendavalt oma naisele läbi akna viibates.

Reet kippus teistele kärsitult järele. Ta tahtis järvele sõitma minna, aga Joel polnud ettepanekust vaimustatud, ja ka õpetaja, kel puudus Peetruse usukindlus, arvas, et nii suurt koormat see kerge paadilest ei kanna. Lepiti siis üldiselt väikese jalutuskäiguga metsas.

Naised olid ette jõudnud, Niinemäe vaatas kavalalt Hurda otsa ja ütles:

— Teate, armas Hurt, ma olen teist päris pettunud.

— Aga kuidas siis? oli Joel üllatatud.

— Mina arvasin ikka, et te siin maal käite minu suvila ehitamise pärast...

Joel seadis ennast kõigeks valmis.

— Nüüd aga näen, jatkas Niinemäe, et asi polegi nii lihtne. Olete toagi üürinud, niisiis suvitate siin?

— Vahetevahel küll. Töö ei lase ju pikalt ega pidevalt siia jääda. Ma imestan koguni, et järvekallas pole veel suureks suvituskohaks välja arenenud, eeldusi oleks palju...

— Jah, ilus järv, soojad ööd, toredad metsad — see pisut romantikat kulub teile sekka ära, vastas Niinemäe, ilma et oleks lasknud end kõrvale kallutada.

„Olen vist peos," mõtles Joel, „ironiseerib veel päälegi".

— Ma siiski hoiatan teid kui oma sõpra, ütles Niinemäe tasemini, ärge asju liiga kaugele laske areneda! Kahetsete viimaks. Kiki on ju hää inimene, vägagi hää, aga... liig kergete elukommetega. Olen Reetagi hoiatanud: kerged kombed hakkavad ju hõlpsasti külge. Kiki on kord minule puhtast südamest kui hingekarjasele üht ja teist pihtinud. Ma ei või kõike edasi kõnelda...

Ja päris sosinal lisas ta:

— Jäägu see meie vahele: tal on isegi laps olnud. Sellest ta pole põrmugi hoolinud, on teise kuhugi ukse taha jätnud... Ma ei kõnele teile sellest halva pärast, vaid et te teaksite silmad lahti hoida. Aga ärge midagi sellest temale enesele hingake! Jumal hoidku!

— Ah, muidugi mitte! pomises Hurt, oma rõõmu taltsutades.

Kiki polnud siis ikkagi midagi kardetavat välja lobisenud. Õpetaja Niinemäe aga, tundes, nagu oleks ta Kikile tagaselja ülekohut teinud, ruttas tema juurde lahke näoga ja hakkas midagi väga elavalt seletama.

Aegapidi said ka Joelit Reeta tagasi oma muretu viisi ja peagu unustasid, et siin oli ka päältvaatajaid. Hullates jooksid nad eelmisele paarile järele. Reet haaras oma mehel käe alt kinni. Kiki aga leidis, et teerada on neljale liiga kitsas ja käis üksinda taga. Reeda elavus jatkus nüüdki veel ning kahe mehe vahel kõndides jaotas ta end nõnda, et ühele vaatas armsa pilguga otsa, kuna samal ajal teist enesele paljutähendavalt ligemale tõmbas, ja et ühele pani oma pää õla najale, kuna samas teiselt õrna käepigistusega selle eest vabandust palus.

Joel nõudis sisemiselt endale enamat, aga kuna Reet ei saanud kahe mehe osi omal jõul ümber vahetada, siis laskis Joel käe lahti ja läks ära Kiki juurde, kes sääl taga, metsatee kõrgeil rohtunud rööbastel, katsus omaette balansseerida. Aga Kiki oli nüüd ootamatult hoopis tõrksaks muutunud ega lasknud Joelil ennast puudutadagi. Ja kui Joel sellest hoolimata vägisi katsus aidata temal tasakaalu hoida, ajas Kiki nagu kass oma küüned välja. Jagelusest kasvas välja väike jõuproov ja Kiki pani käiku isegi hambad, nii et kui nad teiste juurde jõudsid, pidi Joel oma parema käeselja hoolega Reeda eest ära peitma.

Ainus, kes kõiki neid väikesi armu ja vaenu mänge kaasa ei teinud, oli õpetaja Niinemäe. Tema tundis enese ümber oivalist idülli: lehed lõhnasid, linnukesed laulsid, ümber aina hääd sõbrad ja see jumalik rahu.

Nad olid jõudnud Soekuru piirini ja siit edasi ei suutnud Niinemäed enam ükski vägi meelitada, olgugi et säält

eemalt mäekünkalt oleks avanenud ilus vaade üle järve ühes roheliste kallastega. Tema tunnustas ilu ainult omal maalapil. Ning ta oli siiralt tänulik Jumalale, kes laskis oma sulasel osaks saada neid silmapilke, kus armastus, häädus ja hingeline rahu liitusid koos looduse iluga nagu üheksainsaks ülendavaks koraaliks.

12.

Ühel südasuve pühapäeva õhtupoolikul peeti Soekurul uue suvila sissepühitsemispidu. Oli külalisi lähedalt ja kaugelt. Võis näha tolmunud autosid, vedruvankreid, jalgrattaid. Ilmar Niinemäe saabus ise kella viieks, tuues oma tsikliga kaasa õpetaja Tuuliku. Vana Arnemann oleks küljekorvi jaoks liiga raske olnud.

Peremehe tulekut oodati vanamajas, ja kui ta enda tolmust oli puhastanud, mindi koos üle kinkude suvila poole, kõige ees vana Arnemann pikas talaaris, suur läikiv kuldrist kaelas, lauluraamat käes. Ta astus aegapidi ja väärikalt, raske pää ettepoole kummaras, ning pühkis aeg-ajalt taskurätikuga oma laupa ja nägu, kuna ilmalike ja vaimulike riiete ületsi kandmine selle päikesega higistama võttis.

Vaimuliku talitusega tehti kohe algust. Kahe käega väikest lauluraamatut lahti hoides ja säält sõnu ette öeldes, seisis Arnemann toanurgas suurelt ja tähtsalt, nagu seda silmapilk nõudis. Otse tema ette oli end asetanud Ilmar Niinemäe ühes oma abikaasaga, nagu oleks tegemist nende teiskordse laulatusega. Siia oma poja kõrvale pisut tahapoole oli nihkunud ka vana Niinemäe oma prouaga ja kasupoja Luiga. Siinsamas seisis ka naaberperemehi, õpe-

taja Tuulik, preili Rosalinde valges brodeeritud kleidis, lai taevakarva lehv rinna ees, teine samasugune taga, ja edasi, juba ukse juures ja taga ukse, muud rahvast, nende hulgas ehitusmeister, pooleteramees oma perega ja arhitekt Hurt.

Vana Niinemäe teadis küll, et Arnemann on nagu iga teinegi surelik sisemiselt patune ja mõnede ilmalike nõrkustega koormatud, aga kuidas läksid tema sõnad siiski otsekohe südamesse, nii et tahtmatult tuli silmi pühkida! Sõidust veel väsinud Niinemäe sai kõnet jälgida ainult pääliskaudselt, kiire kihutamishoog ei olnud veel kehast lahkunud, ning ta mõtles tagasi järskudele kurvidele, kus Tuulik oli häält tõstnud; vahel libisesid ta mõtted ka sellele, kuidas tema ise oleks kokku seadnud niisuguse majapühitsemise jutluse. Reet seisis liikumatult tema kõrval ega lasknud oma silmi lahti Arnemanni talaari mustast, riidega ületõmmatud nööbist. Kui temal siin seista oli väga ebamugav, ei kadunud preili Rosalinde näolt see õndsalik ilme, mida ta ikka siiralt kandis igal jumalasõna kuulutamisel. Tema oli ka viisi algaja ja venitaja. Kui aga bajaanimees, keda vana Niinemäe tantsuks oli palganud, oma lõõtspilliga katsus koraali saatma hakata, pöördus Rosalinde ümber, väristas oma sõrmeotsadega nagu tiibadega ja sundis pilli vaikima.

Ilmar muutus tähelepanelikuks alles siis, kui hakati kõnelema temast kui tublist töömehest Issanda viinamäel ja kui eeskujulikust perekonnapäästt, Reedast aga kui ideaalsest abielunaisest. Sellise vägivaldse intiimsustesse tungimise pärast oleks Reet tahtnud maa alla vajuda. Ta vahtis enda ette maha ja hakkas närvlikult kingaotsaga liigutama. Aga juba oli Arnemann inimeste juurest otsaga jõudnud välja looduse juurde ning säält edasi kõrgemaisse regiooni-

desse, kust kogu seda maapäälset elu juhiti ja seati ja kust paluti õnnistust ka sellele majale.

Hurt seisis teises toas uksepiida najal tusase näoga. Ka teda oli Arnemann põgusalt maininud. Kogu see etendus oli tema meelest sama igav kui asjata. Oli kui oleks võõras vatak tunginud siia majja, mille sügavamat mõtet ainult tema teab, ja hakanud siin omavoliliselt talitama. Äsja ta oli läbi käinud kogu maja ja oma suureks hämmastuseks leidnud kõigist tubadest koitanud sohvatükke, lonkavaid laudu, maitsetuid sirme, vildakaid toole, seina sisse löödud naelu, kuhu üleriideid oli riputatud. Kogu see koli, millest vanamaja pungil täis oli olnud ja mida ei osatud enam hästi kuhugile mahutada, oli siia kokku tassitud. Oli katsutud isegi aknaid kardinatega ilustada, ning kuhu vanad kardinaliistud pikkuselt ei sobinud, sinna oli kahe naela vahele veetud nöör. Lõosilma-tuba oli täis süldikausse ja nurmenuku-tuppa oli üles seatud suur vaat koduõllega.

Juba mitu päeva tagasi oli alanud toitudevalmistamine ja vana Niinemäe, kulinaarkunstis vilunud, oli ülemjuhatuse enda kätte võtnud. Uue suvila elektripliidisse oli ta suhtunud hoopis põlastavalt ja lasknud kõik road valmis teha vanamajas, kust neid veel praegugi suurte korvidega kohale toodi. Kogu selle mööbli ja toidu voorimises ühest majast teise oli meelsasti kaasa aidanud pooleteramees oma arvuka perega, lootes ise varsti pääseda vabanevasse vanamajja.

Pärast vaimulikku talitust siirduti vaatlema ehitust. Peremees ise rahustas arhitekti, et sisustus on muidugi veel poolik ja esialgne. Noor rahvas pudenes kiiresti laiali. Kõnniti läbi värskelt rajatud aed suvila taga, lehtmajad ja triiphoone. Kõik oli suurejooneline ja uhke, nagu noor

ja vana Niinemäe soovinud. Majaesiselt kitsamalt terrassiribalt viis kolm-neli astet alla teisele, avaramale terrassile, mida kahelt poolt palistasid noored pärnad (see oli Reeda soov) ja mille keskel asetses neljakandiline tiik graniidist naisfiguuriga keskel (ainult vähesed teadsid, et see oli kunstnik Umbjärve töö, modelleeritud Kiki järele). Bassein oli kuiv, kuna tarvilise veevärgiga veel poldud toime tuldud.

Uuriti kaua kahte kipskuju kummalgi pool tsementtreppi, mis alla järvele viis. Ei jõutud nimelt kuidagi otsusele, kas see elukas, mille turjale väike laps paigutatud, on säga või mõni muu kala või koguni padakonn. Otsiti üles kunstnik ise ja toodi seletust andma. Aga Umbjärv oli väga napisõnaline ja tähendas ainult, et see on konstruktsioon. Keegi ei tahtnud end ka rumalaks teha ja nõnda lepitigi vaikselt selle liigitusega. Ainult kui vana Niinemäe oma sõbra maa-apteekriga olid kahekesi jäänud, osutas ta lastekujudele ja ütles talle külge müksates paljutähendava silmapilgutusega:

— Täis hällid, mis?

— Jah, aga kui ainult Jumal tahab anda... vastas vana kaardilauasõber.

— Ei nüüdne põlv enam seda usu. Nüüd, kui lastesaamine on juba inimeste eneste teha...

— Aga kas siis Ilmar ise ka ei usu?

— Kus sellega, kuidas muidu! Aga vaat', miniast ei saa hästi aru...

Nad astusid paar astet alla poole. Apteeker jäi seisma ja ütles tasakesi:

— Jah, kõneldakse, et...

— Mis kõneldakse?

— Nii ja naa... Ka mina ise nägin kord, kuidas teie minia selle arhitektiga koos suplesid...

Vana Niinemäe naeris aga oma sõbra välja:

— Meil on vist aeg juba oma kõrvad pää alla panna! Koos suplesid? Hahaha! No jah, mis siis, kui suplesid, mis? Meiesugune arvab, et ohoi! Aga nooremad? Küsi Ilmari käest! Tema naeraks sind välja, nagu ta mind välja naeris. Oh teid vanu kände küll, ütles ta, ega siis nüüdsed noored niisugused pole nagu teie päevil! Eks Ilmar ole uue aja inimene ja kõik! Küll tema juba teab, mis ta ütleb!

Nad olid alla järve äärde jõudnud.

— Näed sa? ütles Niinemäe saarekese poole viibates.

Päikest virvendas veest vastu, silmi pilutades aga võis näha, kuidas eemal saarekese juures vees sulistati ja poolalasti ringi kõnniti, ilma et oleks hoolitud piduliste pilkudest järve ääres.

— Näed sa? kordas Niinemäe. Meie ajal oli see patt, mis? Nüüd aga joostakse paljaste reitega ümber ja katki pole midagi. Ka Ilmar ütleb, et pole katki midagi! See on ju sport. Ilmar ise teeb ka sporti, jaa, temal ju see rõõmuratas. Kihutab, pime, vahel nii kui tuul! Aga kas ta kaelamurdmist kardab, oota enne! Pane meid nõnda sporti tegema, või koguni meie naisi, mis? Kuluks neile päris ära. Muidu näod pilvis hommikust õhtuni ja kus seda nurisemist ja irisemist! Mis oleks, vanamees, kui oma mooridele sünnipäevaks õige supeltrikood kingiksime, mis?

Niinemäe müksas apteekrile külge ja nad mügisesid naerda ning hakkasid trepist aegapidi üles tulema, kuna oli sööma hõigatud.

Pärast õhtusööki, kui seltskond oli paljudeks rühmadeks jagunenud, istus üks osa külalisi, need, kes lugu pidasid mõnusast jutust, üleval teise korra rõdul. Pääjutupuhujaks oli siin vana Arnemann, kel anekdoote ja tõestisündinud lugusid oli otse käisest raputada. Tema sõna oli lopsakas, hääl mahlakas ning tema punsunud ja ettepoole kaldunud näo miimikat oli nii tore jälgida, et raske oleks olnud mujale vaadata. Ta algas süütuist ja lihtsaist lugudest, segas neisse koomiliselt iseennastki, siirdus vahepääl poliitilistesse anekdootidesse, mis kitsendatud sõnavabaduse päevil eriti kaharaid võsusid ajasid, ning siis, kui õllekannusid juba õige palju oli tühjendatud ja kuulajate ringis naisi näha polnud, viskas ta sekka ka mõne kangemakraadilise nalja.

All aga tantsiti vahetpidamata, kuna järvelt kuuldus laulu ning kilkamist. Jalutati aias, metsaserval, rukkipõllu ääres, suvila ees terrassil, ning kogu pidustuse suminasse segunes selle mahedate kinkude vahelise järve kalda pehmet ja laiska suvitusmeeleolu.

Preili Rosalinde, jasmiiniõis näpu vahel, kutsus vanaproua Niinemäe, kes kogu aeg oli ringi koperdanud ja talitanud ning kes alles nüüd sai hinge tõmmata, üles roosade tapetitega tuppa:

— Tulge doch vaatama, Frau Niinemäe, see päris väikene tuba üleval! Ma saan teda nii netilt einrihtima! Tulge doch!

Ja kui nad üles tuppa jõudsid, jatkas ta:

— Naa, mis ütlete teie selle juurde? Kas ei ole see nenna kui paradiisis? Palun, vaadake veel see väljavaade! Prachtvoll, was?

Vanaprouat jättis aga see väljavaade enam vähem ükskõikseks, küll aga erutas teda saksa preili suur vaimus-

tus. Kuidas tema ennast siin üldse laiutada mõtleb? Mis ta õige enesest arvab? Juba üleeile, kui ta siia maale oli sõitnud, oli tema vanaproua meelest kõige ilusamad mööblid vanamajast just selle toa jaoks valinud. Ta pidi ikka siia sõitma appi pidustuse vastu valmistama, aga juba on tal mahti olnud seda vana biedermeiersohvat väikeste pitsidega ehtida, ja näe, juba on ta ka seinale riputanud oma venna suurendatud portree ja tulevase voodi kohale kinnitanud hõbetähtedega salmikese pühast kirjast.

— Kas teile selle toa Ilmar lubas? küsis vanaproua.

— Ja muidugi! Tema on ju, ach, nenna kena ja armas. Tema peab linnast minu toast see ilus teppihh kaasa tooma, ja ach, mötelda, ma oleksin päris unustanud, see roosa padi, mis mina ise olen oma vennale välja štikkinud. Ach, kuidas doch minu kadunud vend on väega armastanud keik minu käsitööd ja ikka ütelnud: Du bist der Geist der Gemütlichkeit! Ja mina tahan kah siin keik nenna jemüütlihh teha...

— Aga mina ei mõista seda Ilmarit, vastas vanaproua, ma ometi selge sõnaga ütlesin talle, et me ise vanamehega tahame siia ülemisele korrale kolida. Ma ei saa aru, kuidas ta nõnda ühele ja teisele lubada tohib. Ma lähen kohe ja küsin Ilmari käest, kelle tuba see siin on.

— Aga Frau Niinemäe, Frau Niinemäe! hoidis Rosalinde teda tagasi, mitte täna, mitte täna! Nüüd on meil doch nenna röömus pidupäev! Ach, vaadake, vaadake, kui hästi ta möistab seltskonda unterhaltida! Ja kuidas tema on lugupeetud!

Nad vaatasid mõlemad aknast välja. Ilmar peatus terrassipingil ühe rühma juures ja kohe pakuti temale sääl istet, nüüd ta kõneles midagi, kõik kuulasid, mõned püsti seistes ja temale kohta valmis hoides. Ilmar aga ruttas

juba teise laua juurde, andis teenijale käsu, et ta tühjad limonadipudelid ära koristaks ja uued asemele tooks.

Aga peab tunnistama, aknast väljavaatajate huvi pöördus otsemaid Reedale, kui see alt järve äärest üles jõudis kahe üliõpilase vahel ja basseini äärde seisma jäi, sääl naerda lõkerdas ja teistest üldse ei näinud hoolivat. Ja nüüd viipas ta veel käega nii ebaviisakalt arhitekti poole, kes neist mööda tahtis minna.

— Pfui, kuidas võib nenna einfach olla! Aga Gretchen!

Vanaproual oli kohe selge, mida preili mõtleb, ning korraga soikus nende endine jutt. Nad tõmbusid kardina varju, üks ühel pool lauda, teine teisel pool.

— Jah, niisugune ta on, nurises vanaproua, kui nad olid vaikides luuranud, mis edasi sünnib. Ennist käskisin teist kööki appi tulla, aga tema vastab nii pirtsakalt, et ega ta minu teenija ei ole! Noh, mis te ütlete? Mitte lillegi ei taha ta kunagi liigutada. Muudkui kõõrutab hommikust õhtuni, ja ka nüüd ei mõista ta ennast üleval pidada. Jookseb ainult nende poistega ringi ja ka selle arhitektiga, nagu poleks teisi külalisi olemaski! Et ta ka ringi vaataks, kas midagi kuskil puudus on või...

— Ach, Frau Niinemäe, meie oleme juba vanad ja ei möista see noorus! naeris Rosalinde vabandavalt. Ma ei taha jo Gretcheni kohta midagi halba ütelda, aga minul on vahel Ilmarist kahju. Ach, Ilmar armastab väega see jemüütlihhkeit! Ta on nenna önnelik, kui ma teda lillekesega šmükin, ja ta on ikka tähelepanelik minu vastu. Mötelda, üks päev tuleb ta minu poole üles ja ütleb, kulla Rosalinde, olge nii armas ja ömmelge mulle doch seda kuuenööpi ette, mitu nädalat olen mina juba mötlenud, et keegi seda ette ömbleks. Ja mina olen tema sokid salaja

alt üles tuua palunud ja ära nöelunud. Aga Gretcheni mina ei süüdista, tema on doch kui linnukene oksa pääl.

— Mis linnukene? pahandas vanaproua. Mõtelge, mis jutud tema kohta võivad tekkida, kui ta ennast nõnda üleval peab! Edvistab ainult ja lõkerdab. See mõni õpetajaproua! Ma lähen õige ja ütlen Ilmarile... Näe, näe, kuidas ta nüüd käe alt kinni tantsima jookseb!

Mõlemad sirutasid kaelad õieli, kuni Reet alumisele rõdule ära kadus, kus kogu aeg tantsiti.

Tõtt ütelda, Reeda lõbusus oli täna rohkem närvlik ja liialdatud kui päris loomulik. Sisemiselt ta kannatas. Ta ei tunnud ennast kunagi päris kodus võõraste hulgas, temas oli palju looduslapse argust, mida maha surudes tal ilmesse ja liigutustesse tuli teisigi nakatavat ebasiirust. Ka Joeli ametlik viisakus ja tagasihoidlikkus teiste ees mõjus võõrastavalt pärast kõiki läbielatud intiimsusi temaga. Päälesunnitud maski oli mõlemail raske kanda, ja kui juhus vähegi lubas, ühtusid käed salajas hetkeliseks pigistuseks, aga neid juhuseid polnud palju. Joel nagu meeleldi hoidus neist, suurendades veelgi Reeda üksindustunnet ja mahajäetust. Nõnda siis pingutas ta ennast üliõbus olema, kui temaga kõneldi või kui teda tantsima viidi. Ta tundis enese nagu halvatud olevat, et ise midagi algatada või osutada teiste hulgas seda rahu ja tasakaalu mis Joel.

Vanaproua ei jätnud kõrvale juhust, et Ilmari tähelepanu juhtida Reeda ebasündsale käitumisele. Ilmar lõi küll käega, aga muutus tähelepanelikumaks ja hakkas Reeta otsima. Ta leidis ta viimaks metsa all jooksmas koos noorte tütarlaste ja üliõpilastega. Joel nägi abielupaari tasakesi vestlevat ja siis aeglaselt tuppa minevat.

Alles tüki aja järel ilmus Reet uuesti nähtavale, aga

rõõmutult, nagu longu lastud tiibadega. Ta silmad paistsid kahtlaselt punased olevat.

— Mis on? küsis Joel ehmunult.

— Ah, ei midagi, vastas Reet naeratades ja eneses midagi maha suruda katsudes. Kas te ei tahaks tantsida?

Nad läksid rõdule, tegid paar keeru, aga tants oli kuidagi elutu, mõtted liikusid hoopis mujal. Tubades, kust nad läbi kõndisid, ei pandud neid tähelegi, kõigil oli lõbus olla, joodi ja söödi, vesteldi, jutustati anekdoote, peksti keelt.

— Kaome siit! sosistas Joel ja katsus Reeda käsivarrest kinni võtta, aga see vabastati kiiresti. Sellisena polnud Joel Reeta veel kunagi näinud.

Nad peatusid väikeses tühjas toas ülemisel korral. „Pärnaõie-tuba", mõtles Joel, aga praegu oli kõige vähem kohane seda meelde tuletada. Reet jättis ukse lahti, nähtavasti selleks, et keegi ei saaks neid milleski kahtlustama hakata.

— Miks olete nii isesugune? küsis Joel tasakesi.

Reet seisis akna juures ja vedas sõrmega ruudule jooni. Kogu ta olemisest paistis välja teadmatus, kurbus, abitus. Joel oleks tahtnud teda kuidagi aidata, aga sõnad olid temal eneselgi äärmiselt kitsid tulema. Alles tüki aja pärast, nähtavasti enesest võitu saades, ütles Reet, ennast nagu eemalt valgustades:

— Reet on halb. Reedaga ei olda rahul. Tema ei oska perenaine olla. Tema ei ole soliidne.

Toonis oli juba veidi lapselikkust ja mänglevat üleolu, ning Joel läks rõõmsamaks.

— Reet ei saa aru, jatkas ta, mis päev täna on. Ta on liiga kergemeelne. Ei hoolitse küllalt vanemate daamide eest, ei istu nende lauda. . . Hullab liiga palju.

— Kes seda ütleb?

— Kõik... Isegi Ilmar.

— Vahest olen mina süüdi? Vahest on ta midagi näinud? Kas ta vahest teab, et...

Reet oli ju kunagi ütelnud, et ta oma mehele kõik ära räägib. Nüüd ehk oli Ilmar neid jälginud, märganud mõnda käepigistust, mõnda pilku, muutunud hääletooni. Aga olgu! Mis sellest! Joel on valmis vastutust enese päale võtma, valmis võitluskinnast üles tõstma.

— Mina, ainuüksi mina olen kõiges süüdi! väitis Joel. Ei, ärge vaielge vastu! Mina olen see patuoinas! Mul juba säherdune oina tunne, katsus ta naljatada.

— Ei, ütles Reet mõtlikult. Ilmariga kõneldes ma sain isegi aru, et temal on õigus. Ma olen kaugemale läinud kui see sünnis on. Seda ei tohi enam!

— Millal siis? Kas täna? Aga kuidas?

— Ei, mitte täna! Iga kord ma ei pane tähelegi, kuidas ma hullamistes liiga kaugele lähen. Nii kaugele, et ei julge temale enam kõike äragi rääkida.

— Kas tema teab, et te midagi rääkimata jätate?

— Ei! Ja see ongi paha.

— Aga jumaluke, meie vahel pole ju midagi iseäralikku olnud!

— Ma siiski tunnen ise, et... nii ei tohi enam, ja Reet lööb pilgu maha.

— Ah nii, ma mõistan! hüüab Joel kibedusega.

— Mida siis?

— Teie tahate, et ma enam siia ei tuleks? Nojah, maja on valmis, mis siis veel, milleks veel mina? Homme asute sisse elama. Mooramees on oma töö teinud, mooramees võib minna.

— Ei, mitte nõnda, Joel! Mitte nõnda! Teie olete vaba, teie võite igal pool liikuda. Teie võite vabalt ka siia jääda, aga mis mina?

— Kuidas nii? Teil on nüüd ju oma suvila...

— Minul? Ei, mitte minul. Ma ei tea isegi, kas siin üldse veel vaba nurka minu jaoks üle jääb. Vanad tulevad ju kõige oma koliga üle, siis Rosalinde, Lui, vanaproua õde ühes tütrega... Kuhu mina veel mahun?

— See on ju... see on ju võimatu! Kuhu siis vanamaja jääb?

— Sinna asub pooleteramees.

— Tõepoolest, nii et...?

— Nii et tuleb leppida kasvõi tema hurtsikuga. Mina lepiksingi sellega, kui ma ainult teaksin, et saan päris-päris omaette olla. Aga nüüd ei saa ma järvelgi enam ilma päältvaatajateta liikuda...

Siis nii kaugele olid asjad arenenud! Mis tähendas, et Joel oli kogu oma hää tahte sellesse majasse pannud, nüüd oli sellest saamas vanakraamiladu, vangla, järelvalvepunkt!

— Ma lähen kohe ja kõnelen Ilmariga, ütles Joel. Nõnda see ei või ometi jääda!

— Ah, see on asjata! Kui vana Niinemäe kord oma tahtmise on ütelnud, ega siis minu mees kunagi vastu ei aja.

— Aga teie?

— Mina? Oma isa sõna on mu mees alati valmis kuulma. See tahab siia üle tulla ja tulebki. Ka Rosalinde on kord juba niisugune lemmik, sinna ei saa ka midagi parata. Nüüd hakkab preili siin Lui põetajaks, jääb terveks suveks siia. Ja Lui ise? Mul on temast väga

kahju, kes teab, kas ta sügiseni suudabki vastu panna. Tal on ka teine kops haige.

— Seda kujutlesin ma küll kõige vähem, et ma olen üles ehitanud sanatooriumi, ütles Joel kibedalt, aga Reet oli õrnema südamega.

— Lui, ütles ta, ei tohi milgi tingimusel vanamajja jääda. See on ju nii rõske. Lui on siiski tore poiss, ah, ma annaksin kõik, kui ta ainult terveks saaks, kui ta ainult vähe paranekski!

Reeda vähem kibe kui vaikselt nukker alatoon oli Joelile uudiseks, ta ei osanud seda üldse Reedale hästi omistada, keda ta oli pidanud ikka elurõõmsaks, ikka naervaks ja kergetujuliseks. Nüüd aga oli talle kuskilt pääle vajunud mingi pilv ja see varjutas ka Joelit. Paistis, nagu oleksid inimesed siia kokku sõitnud ainult selleks, et pidada seniste muretute päevade peiesid. Rist pääle kõigele, mis olnud! Joel pöördub tagasi oma töö juurde, ja Reet, Reetki leiab enesele mingi eluülesande... Koos veedetud vallatud päevad ja valged ööd aga jäävad mälestusse läbipaistva ja puhta kameena.

Nõnda mõtles Joel, kui ta läks Ilmarit piduliste hulgast otsima, et temaga tõsisel kõnelda Reeda õiguste üle sellele suvilale.

Ta leidis Ilmari nurgatoast väikesest laudkonnast, kus väga elavalt vesteldi. Joel võttis küll istet Ilmari kõrvale, aga oli võimatu kohe omavahelisi asju hakata arutama, seda enam, et laua hingeks oli pastor Tuulik, kes juuretulnu vastu kohe suurt huvi osutas.

Leo Tuulik oli kuivetu, tumedavereline mees elavate silmadega, mis prillide taga otse sätendama lõid, kui ta oli hakkama saanud paradoksiga või tabava lausega. Ta

kandis, nagu ikka pidulikel juhtudel, pikka musta kuube ja püstkraed mahapööramata otsadega. Kuna krae oli kitsas ja kõrge, siis oli pastor Tuulikul väga sagedaseks, jah, juba tikiks muutunud liigutuseks kaela sellest välja nihutada, tihti sõrmi appi võttes. Vahel lõi ta ka lõua äkki üles, tuletades meelde hobust, kui see tahab ohje vabamaks tõmmata. Kirikuõpetaja ameti jaoks oli ta pigem mõtleja ja juurdleja kui rahvamees, tema hüplikest jutlustest ei saadud hästi aru, tema rahutut kaevlemist igasugu probleemide kallal ja ebamugavat protestantismi ei jaganud ta kolleegid ning nõnda ta oli jäänud lõpuks kantslist ilma, pidades leppima gümnaasiumi-õpetaja kohaga. Kui tal polnud kogudust, siis seda agaram oli ta oma isiklikus misjonitöös. Ta võis mõnda tuttavat tänaval peatada, teda kuuenööbist kinni hoida, kuni see tahtmatult oligi kistud vaidlusse, kus siis hingekarjane osavate võtetega varsti selgeks tegi, kui kohutav tühik valitseb selle inimese hinges.

Ta katsus ka Joelit kohe vastuvaidlusele ärritada, aga selle mõtted viibisid hoopis mujal ja ta nõustus algul hajameelselt kõigega, mis Tuulik kõneles. Aga juba oli hingekarjane mingi paradoksi lausunud, näinud Joeli päänoogutust, sedamaid sellest nõusoleku-avaldusest kinni haaranud ja näidanud kuivõrd naeruväärne ja absurdne see paradoks õigupoolest oli. Ning Joelil tuli nüüd juba erksam olla, et mitte lasta ennast sisse vedada.

Nagu alati, oli Tuulik ka nüüd jutu viinud kaaskõneleja erihuvide piirkonda, et säält siis kohe sügavamale kaevata ja näidata, kuidas kõik on tühi töö ja vaimunärimine, kui ei ole elava Jumala vahetut, müstilist tunnetust.

Teie olete ehitaja, hüva, aga mis on ehitamine? küsis ta ja vastas, et lõppude lõpuks ei muud midagi kui surnud

ainese nihutamine ühest kohast teise mõne kantmeetri võrra. Ja kogu tsivilisatsioon oma ehituspalavikus? Augud puurite maa sisse, mäed muudate orgudeks, mered ühendate sirgete kanalitega, hää küll, aga edasi? Kümnetuhande-aastase pingutuse järele võtab maakera teise palge, muutub ütleme voolujooneliseks, sigaritaoliseks, jookseb välja orbiidist, võtab teised planeedid minupärast šleppi; inimene lõhub aatomeid kui pähkleid, loob uusi päikesi, ühe sõnaga, inimene laob telliskivi teise otsa kosmilises ulatuses, jah, aga edasi? Mateeria on küll ühest kohast teise tõstetud, aga inimene, tema hing? Kas ei lömastu hing telliskivi-kuhja all? Ent mis on üldse kõrgem kui hing ja tema õnnistus? Kas tõesti uhkus oskusest üht liivatera teise kõrvale lükata? Ei, kogu tehnika, kogu ehitamine on lõppude lõpuks üks ainus tühi töö ja vaimunärimine. Isegi kirikud, need uhked kunstiteosed, on mõttetud, kui neis puudub elav hing ja elav osasaamine jumalast.

Siin, viina ja suhupistete vahel, kõneles Tuulik armastusest, jumalikust loodusest, müstilisest ühtesulamisest jumalaga. Siin pani mõtteid tulvil täis inimene kogu oma innu sellesse, et inimese mõistust ja tahet diskrediteerida, jättes puutumata ainult tundmuse, millega saab vahetult isegi jumalat kogeda.

Joel tundis, nagu oleks Tuuliku vaateis virila kuju võtnud tema enese viimase aja elukäsitus, mida ta ise vahel „reetmiseks" pidas. Ta laskis ennast vähehaaval vaidlusse kiskuda ning hakkas seisukohti kaitsema, mis trotslikult kõike seda eitasid, mida ta ise oli oma elamustega kinnitanud. Kõik tundmused ja elamused, kaasa arvatud isegi müstilised tunded, mis nad siis lõpuks on? Nauding, ainult nauding, meelte kõdi! Isegi Tuuliku müstiline ela-

mus ja ilmutus pole muud kui puhtakujuline egotsentrism ja õieti egoism.

Joel tungis seda ägedamalt kallale igasugustele egoismi vormidele, mida tema arvates Tuulik teadmatult kaitses, et ta sellega salaja hukka mõistis ka oma enese kiindumuse Reedasse. Sest meeldiv tundmustes hõljumine, äkilised ja sagedased mõttevilksatused, et polegi kõrgemat elumõtet kui vaid armastus — kõik see paistis nüüd Tuuliku väidete taustal kõike muud kui mehelikuna.

Ja Joel asus suure innuga kaitsema oma ammuseid seisukohti, mille järele elu polnud elamuste saamiseks, vaid nende rakendamiseks ja ülesandeks. Isegi häätegu, mida sellisena ise läbi elatakse, on kurjast, väitis ta. Kui jumal olemas on, siis mitte selleks, et teda läbi elada, vaid teda teostada! Milleks ehitamine? Jah, kui mõtte abil uuristada kõige aluseid, siis jõuame lõpuks tõesti vaimunärimise juurde välja. Aga siiski me ehitame, nagu ennegi, igaüks omal viisil seda maailma, isegi ämblik, kes loob võrku kärbsepüüdmiseks. Ei ole midagi imeteldavamat kui vaim, mis ehitab ja loob. Ainsa tahteaktiga — mõeldagu ainult, milline ime see on! — ainsa tahteaktiga veab käsi reaalsesse ilma selle õgujoone, mis mõistena, võimalusena, eona on olemas ainuüksi meie vaimus. See on vaim, kes maailmas alles ehitab, sest maailm on ise vaid ehitusülesanne!

Teised lauasolijad vaidlusse ei seganud, nad olid koguni õnnelikud, et said veidikeseks Tuuliku targutustest lahti ja omavahel maisemaid asju kõnelda. Ei oldud sugugi tagasihoidlik klaasitõstmisega ning filosoof Tuulik oli selles veel kõige agaram. Kui ta läks teisest toast suhupistet tooma, leidis Joel paraja aja olevat ümber vaadata

ja hakata õpetaja Niinemäega juttu ajama. Aga see oli kõrvalt kadunud.

Joel tundis püsti tõustes väikest tasakaalutust. Kogu see pidutsemine siin tundus olevat „tühi töö ja vaimunärimine". „Mooramees on töö teinud," pomises ta, surus käed püksitasku ja astus välja.

Lahtisel rõdul tantsiti suure hoolega. Kiki keerutas sääl suures joovastuses, õhukese roosa salli vilkudes kord siit, kord säält. Reet vaatas oma üliõpilasest partnerile alt üles silma, nende suud olid nii lähestikku ja vastamisi, üliõpilase nägu aga magusal naerul. Sääl tantsis ka Kiki uus lemmik, ta perenaine, proua Raudvere, sirgete näojoontega blondiin, kelle tütar Illa oli oma ema täpne koopia ehk õigemini vähendatud ja veidi noorendatud väljaanne. „Illal on merekotkast pross, lõokese kael ja lohuke lõua otsas," mõtles Joel, „Kiki kupeldab teda juba minule. Hüva, ma tantsin temaga korra, katsun vestelda... Ja siis lähen, kedagi jumalaga jätmata! Mooramees võib minna, jah, miks ma ei peaks minema?"

Kergel sammul astus ta ülemiselt terrassilt alumisele, seisatas graniidist naisfiguuri ees. Päike oli juba kadunud, vaikne hämarik laskunud üle järve, kuskilt hoovas sooja kaskede lõhna, ja Joel hingas seda täite kopsudega sisse, pigistas silmad ja tundis korraga niisugust häämeelt kogu olemisest ja kergust nagu pärast raske koorma seljast heitmist, et ta tahtmata naeratas.

— Wunderschön, was? kostis hääl ta kõrvalt.

Ah, see oli preili Rosalinde, kes oma luikvalges kleidis siniste lehvidega läbi õhu siia oli lennanud. Joel tegi sügava kummarduse ja palus preilit tantsima. Aga see tõmbas koketeerivalt õlad kõrgele, nuusutas väga intensiivselt jasmiiniõit, mis tal käes oli, ja vastas:

— Ach, minge doch, Herr Architekt! Mötelda, täna on keik mehed ennast minu sisse vernarrinud! Just praegu on Herr Tuulik mind tantsu jaoks sisse laadinud ja mina olen välja põgenenud. Ma ei ole ka unes enesele ette seadnud, missugune ärfoljhh saab minul olema! Aga armas Herr Hurt, mina ei tantsi doch mitte!

— Kahju, armuline preili, väga kahju!

Ja Joel tegi mitu kummardust ning ruttas üles tantsupõranda poole. Aga siin tuli tal äkki meelde, et ta oli ju lubanud Ilmariga kõnelda Reeda pärast.

Ilmari ta leidis seekord ülevalt roosast toast sohvalt, pika tuhaga sigar kahe sõrme vahel. Ta oli sääl ihuüksi, nähtavasti mõneks ajaks välja puhkamas piduperemehe väsitavaid kohustusi. Ta virgus nagu unest ja muutus lahkuseks endaks, ühtlasi vabandudes, et tal on süda natuke paha olnud.

— Ongi hää, algas Joel, et ma teiega saan paar sõna neljasilma all kõnelda. Mul on suur mure südamel...

— Rääkige, rääkige, patsutas Ilmar enda kõrval istet võtnud Joeli põlvedele. Teie sulane kuuleb!

— Oleme koos selle maja valmis saanud, sisse õnnistanud, aga... ma kardan, kas teie proua selles ka küllalt ennast õnnelikuna tunneb.

— Aga miks mitte? Te olete ju nii ettenägelik olnud, isegi suurepärased seinakapid sisse ehitanud, vannitoa, elektriköögi... Mis siis veel puudub?

— Ma mõtlesin, see saab suvilaks ikkagi teile ja teie prouale. Eks ole? Teie saaksite siin päris vabalt puhata ainult siis, kui teised teid ei eksita, kui... kogu see vanamaja säält siia üle ei koli. Teie mõistate mind: mis suvitus see on, kui teie proua peab olema nagu allüüriline omas majas?..

— Teil on õigus, härra Hurt, teil on õigus! See on otse liigutav, et teie kõige eest nii muretsete, ja ma mõistan ka, et teil kui arhitektil mitte päris ükskõik ei ole...

— Muidugi, katkestas Hurt kiirelt, kui te ainult aimaks... kui te ainult veidikesegi mõistaks, mis meeleolusid kõiki ma olen tahtnud neisse tubadesse panna, kuidas ma kogu selle ehituse olen loonud nõnda-ütelda... teie proua näo järele...

— Teil on õigus, kordas pastor Niinemäe järele mõteldes, ärge muretsege midagi! Esialgu jääb see maja täiesti Reeda korraldada. See on ju lõppude lõpuks ikkagi tema suvila. Kõik oleneb tema enese soovidest ja tahtmistest.

— Nii, ütles Hurt, aga kuidas jääb vanamajaga? Kas sinna mitte teie pooleteramees sisse ei koli?

— Oi ei! Algul ma talle küll lubasin. Aga ma olen järele vaadanud, tema senine loss käib veel väga hästi, tarvis ainult katus ära parandada, ja kui ta just tahab, ka seest ära lubjata. Ega siis tegelikul põllumehel kunagi nii tähtis pole, kuidas ta ise elab! Pääasi, kui loomad ulu all on. Eks ole? Egas nemad nii hellitatud ja raiskuläinud pole nagu meie.

See odav künism vihastas Joelit. Ta tõusis püsti, taltsutas aga ennast ja ütles ainult:

— Teie teeksite siiski targemini, kui ka oma tegelikule põllumehele korraliku maja üle ehitaksite! Teate ise, kuidas suured kontrastid vimma kasvatavad, ja kui see ükskord paisust pääseb...

— Ah, olge mureta, vastas pastor Niinemäe otsides, kuhu sigarilt tuhka raputada. Minu pooleteramees oli ju rahvusrindelane. Nüüd vaikivas ajas ei saa ju enam jut-

tugi olla vimmast või vaenust. Oleme kõik hääd isamaalased, igaüks omal kohal ja oma moodi!

Kui Joel uuesti välja läks, oli juba üsna hämardunud. Loode pool paistis mets ühtlase tumeda siluetina, kuna järve teine kallas õhtusest valgusest veel õhetas. Joeli tusk oli uuesti tagasi tulnud. Üsna selgesti tundis ta, kuidas alateadlik vimm temas Niinemäe vastu tasakesi paisus. Kui ta nüüd läheks ja veel mõned hääd klaasid võtaks, siis ei oleks kaugel skandaalistki.

Ta läks aeda, astus paar sammu teerada mööda ja nägi äkki, kuidas pingi ees, millel istus Lui katmata pääga, seisis Reet, selg Joeli poole, ja silitas mitu korda üle noormehe juuste suure hellusega.

— Ole nüüd hää poiss, ütles ta, ära ennast siin ära külmeta! Lähme! Mina ise tulen kaasa, panen sind magama.

— Kui s i n a tahad, vastas poiss, tõmbas Reeda väljasirutatud käsivarre enese poole ja tõusis sellele toetudes püsti.

— Oota siin, ma toon sulle mantli ja kübara! ning Reet lippas tuppa.

Joel jäi nagu kinninaelutatult oma kohale seisma. „See ka veel lisaks," mõtles ta raevunult. Reet tuli mantli ja kaabuga, nii tuttav punane roosidega rätik ümber võetud, jooksis Joeli lähedalt mööda, ilma et teda hämaras märganudki oleks, aitas Luile mantli selga, võttis tal käsivarrest kinni, ja nii nad kadusid vanamaja suunas.

Kui juba tükk aega oli möödunud, väljas juba pimedaks läinud, Reeta aga ikka veel tagasi polnud, läks Joel, kes vahepääl polnud jooke põlanud, vanamaja poole. Ta kõndis aegapidi, lootes, et Reet vastu tuleb. Pää oli raske, õhk tundus soe olevat ja ängistav. Reeta polnud.

Vanamaja oli valgustatud ja Joel nägi läbi akna vana Niinemäed, apteekrit ja õpetaja Arnemanni kaarte mängivat. Ta käis tubades ringi väljakutsuva näoga, nagu otsiks ta kedagi, kellega saaks tüli norida. Aga ümberringi istus rahulik rahvas, enamasti vanemad inimesed ja lähedased naabrid, kes pärast vaimulikku teenistust olid suvilast ära tulnud, kus nad endid küllalt hubaselt ei tunnud.

Joel tõusis pimedast trepist üles, kuulatas hetke ja läks siis käsikaudu toa poole, kust läbi võtmeaugu valgust paistis.

Reet seisis peegli ees ja kohendas juukseid. Sissetungija oli lootnud eest leida veel kedagi teist, kellega oleks võinud tülitsema hakata, keda oleks võinud trepist alla visata. Ta oli pettunud.

Suure hämmastusega jälgis Reet seda sinna-tänna ekslevat pilku, seda käest kinnihaaramist, seda läbitungivate silmadega otsa vaatamist. Siis aga oli Joel teda vihaselt oma käte vahele haaranud, valmis teda ära kägistama nagu too kuusk sääl metsas oma embuses kase oli ära lämmatanud. Joelit oli vallanud metsik himu kätte maksta ei tea isegi mille eest, himu seda naist pigistada, talle valu teha, teda teiste eest ära röövida. . .

Äkki käis hele laksak vastu Joeli põske.

Seda oli Joel kõige vähem oodanud, polnud ta ju Reeda poolt kunagi leidnud vastupanu, isegi mitte mingit lahkheli. See mõjus nagu jääkülm vesi. Ta virgus, sai oma seisukorrast aru, taganes, peatus veel hetke ukse juures mahalöödud silmadega ja läks siis.

„See on su palk!" haletses ta ennast, astudes mööda teed suvila poole, et säält oma kaabut võtta ja paadiga kohe koju sõita. Aga vaevalt oli ta sinna jõudnud, kui

ülemeelik seltskond teda vägisi oma kilda kiskus. See oli Kiki, kes äkki tema juurde jooksis ja talle kõrva sosistas:

— Päästa mind, Joel! Lähme järvele! Aga ruttu, ruttu!

Nad väljusid, jooksid treppidest alla ja vabastasid paadi.

— Mis sul on? küsis Joel hajameelselt, kui nad juba paadi lahti olid saanud.

— Näe, säält ta tuleb, kogu õhtu minu küljes kinni, lahti ei saa! Lähen ma aeda, on tema kohe kannul. Lähen ma puuderdama, vaatan; juba tema hoiab puudritopsi. Mõtlen ma maja ette tulla, seisab tema juba minu graniitkuju kõrval...

Üliõpilane Kukemelk tuli, nagu hommikuhämaruses näha, raskelt tatsudes trepist alla, astus teise paati — ime, kuidas see ümber ei kaldunud! — ja hakkas seda lahti pusima.

Põgenejad olid juba kaugel järvel. Alles siin keset järve ärkas Joel nagu luupainajalikust unenäost. Ta oli Kikile järginud peagu mehhaaniliselt. Nüüd kostis suvila poolt tantsumuusikat ja pidukõminat, kaldaäärses metsas vidistas esimesi linnukesi, talus kires kukk, luhast kuuldus vikati luiskamist.

— Kuhu siis sinu rüütel kadus? küsis Joel ümberringi vaadates.

— Ma kardan, et ta hakkas üle vee järele kõndima. Temal võib isegi niipalju usku olla, et ta põhja ei vajugi! Kujutle ometi, mis ta mulle ennist ütles! Ta suudles mu kätt ja käsivart ja ütles, minu nahk olevat soolane. Ta tahtis kangesti teada saada, et kas ikka tõesti üleni... Mis ta õige arvab!

— Sul on põhjust suurepärases tujus olla, ütles Joel jahedalt.

— Aga sina ise? Oo, ma näen kõik! Polegi mul vaja roos istuda ega õngitseda. Näen ilma selletagi väga hästi.

— Mida sa siis õige näed?

— Ar-mas-tust! laulis Kiki ülevalt alla.

— Vale puha! Pole mingit armastust, protesteeris Joel.

Aga Kiki oli milleski väga kindel, ja Joelil oli nii väga himu teada saada, milles see Kiki siis nii kindel on. Ah, ei milleski! Ainult see Reet oli alatasa küsinud: kus on Joel, oli ütelnud Hurt, kui pidi ütlema Raudvere, ja Joel, kui pidi ütlema Ilmar. Kõike seda oli nii meelepärane, nii lohutav kuulda ning Joel oli paadis Kikile lähenenud, oma pää ta sülle pannud.

— Räägi veel! palus ta.

Kiki oli kui halastaja õde, kes haavatut süles hoiab ja talle lohutusi fantaseerib. Ta paitas Joelit, ta laulis unelaulu, ta katsus Reeda häält järele teha. Joelil oli hää. Aga siis kuulis ta kalda poolt äkki heledat, närvlikku naeru ja ta hüppas nagu nõelatult üles ning asus mõlade juurde. See oli ju Reeda naer! See oli Reeda hääl! Joel huikas, nii et kaldad mitmekordselt lajatasid, aga vastu ei hõiganud keegi.

Lähemale sõudes nägid nad kaldal imelikku askeldamist.

Reet, kes äsja oli oma pilgu lasknud libiseda üle hommikuse järve, ei, ei, mitte selleks, et kedagi otsida, vaid et ainult vaadata, kas kõik paadid on alles, oli ühes paadis märganud tumedat liikumatut kogu. Lähemale tulles oli selgunud, et see pole keegi muu kui Kukemelk, kes paadi-

ketti lahti harutades oli libisenud väga mugavasse asendisse ja nõnda puhkama jäänud.

Kikit Joelit saabusid järvelt oma paadiga just ülesäratamise pidulikule tseremooniale. Noort rahvast oli alla valgmasse kogunenud ja nüüd lauldi magajale „ta elagu". Aga ei suutnud sügavas unes magajat äratada laul, ei hõiked nimepidi ega üldine naer. Kukemelgu kõrvad jäid kurdiks isegi revolvripaugule. Nüüd tuldi mõttele viia paat ühes magajaga väikesele saarekesele. Selleks seoti see äsja randunud paadi külge, enne aga võeti mõlad välja.

Joel vaatas janti osavõtmatult päält. Küll aga pani ta teravalt tähele, et Reet ei kippunudki teistega järvele. Kiki aga oli Kukemelgu pärast rahutu ega pannud tähele, kuidas Joel tema kõrvalt kadus ja Reedale lähemale astus.

Nad tulid koos trepist üles, peatusid siis ja jälgisid kogu etendust siit. Kindlasti kumbki ei näinud sellest midagi, sest mõlemate mõtted uitasid hoopis mujal. Aga oli siiski hää, et sääl eemal midagi sündis, midagi niisugust, mis neid siin nii kõrvuti sundis olema.

Joel ootas Reeda poolt andekspalumist või vähemalt vabandust, kui mitte sõnadega, siis vähemalt pilguga või liigutusega. Reedal ei olnud aga midagi andeks paluda. Koguni selle vastu: temagi ootas Joelilt mahedat pilku, mis oleks kinnitanud, et kõik see hoolimattus, millega ta ennist tahtis hävitada kõik senised ilusad ja süütud silmapilgud, on nüüd ununud.

Päike oli löönud heledaks kogu taeva ja esimesed kiired roosatasid kergelt kõrgemaid puude latvu. Ses avaras valguses paistis möödunud öö kõigi oma tujudega ääretu kaugel olevat, aga see oli vist rohkem piinlikkus kui vimm, mis takistas ülal trepiotsal seisjaid teineteisele puhtsüdamlikult otsa vaatamast.

Juba saabusid paadisõidutajad tagasi, jooksid üles, hajusid laiali. Aga ikka veel seisid Joelit Reeta endisel kohal, vahetasid tühiseid, harvu sõnu, mis kuidagi asjasse ei puutunud. Viimaks lausus Reet, nukralt Joeli otsa vaadates:

— Miks teie tegite nõnda?

Joel vaikis, vahtis maha.

— Miks tahtsite lõhkuda oma ilusat ehitust? küsis Reet uuesti.

„Ah nii, nüüd ta tunnistab ise, et see on ainult minu ehitus. Ja tema? Mis olen mina temale? Mitte kui midagi!" mõtles Joel ja ütles:

— Ah, sellele kõigele peab kord lõpp tulema!

— Kas siis tingimata just niisugusel viisil?

Joel tahtis etteheidetega tulla, tahtis Reedale ütelda, kuidas ta oma armastusväärsusi liiga paljudele pillab, kuna ta peaks kuuluma terveni ainult ühele ja mitte kellelegi teisele, ja see üks on Joel ise. Aga niisugused tumedad mõtted olid nii otsatu rumalad ses päevavalguses.

— Me võime ju lahkuda... hääde sõpradena.

Reet oli käe lepituseks välja sirutanud. Joel kummardas selle üle ja puudutas seda oma huultega. Mis annaks ta nüüd selle eest, kui praegu ümber oleks soe ja pime öö, kui ta seda kätt saaks tasakesi teisipidi pöörata ja kogu oma hinge ta peopessa peita!

Ent selle asemel võttis ta lepituseks antud käe vihuti soovitud jumalagajätuna. Ta ei vaadanudki enam Reeda poole, vaid astus trepist alla, nagu kavatseks ta siit ära minna jäädavalt, jätta igavesti jumalaga kõik unistused. Vähemalt nõnda pidi seda Reet praegu tundma!

Aga see traagilisena mõeldud teguviis moondus kohe piinlikuks groteskiks ja alanduseks: all polnud ju ühtki

paati! Kiki oli vahepääl alla läinud, Joeli paadi võtnud ja läinud samariitlase tööd tegema.

Reet seisis ikka veel trepiotsal, ega saanud maha suruda kahjurõõmu-muiet, mis varsti vaheldus piinlikkusetundega Joeli pärast. Neid tundeid aga jatkus üürikeseks, sest juba oli Joel Kikile mitu korda viibanud, juba oli see hakanud tagasi sõudma.

Ta astus paati ja viis Kiki saarekesele, jättis ta ühes mõladega sinna maha paadis magava Robinsoni seltsi.

Alles siis, kui ta oli suuna võtnud oma kodu poole, söandas ta silmad üles suvila poole lüüa.

Reet seisis ikka veel endisel kohal. Võib-olla oli ta vahepääl lehvitanud, võib-olla ka mitte.

13.

Lui Niinemäe oli raskesti koheldav segu tujukast lapsest ja varaküpsenud noormehest, kelle läbinägelik ja trotslik vaim vahel otse hämmastas. Sirged näojooned, vahakarva jume, läikivad tumedad juuksesalgud üle pää heidetud ja sügavad mustad silmad, kus alati värises palavikutuluke, andsid talle üldiselt väga sümpaatse ilme. Haige vastu oldi hää, teda hellitati, kõiki tema soove katsuti täita, aga seda kergemini tõstis temas pääd mingi kuratlik jonnakus, mis vahel otse metsiku raevuni tõusis. Siis ta võis ümber virutada öölaua kõigi arstimitega, raamatutega ja selle vastiku piimaklaasiga, mis alati täis oli ja mille tühjaksjoomisega tema põetaja Rosalinde teda alati kiusas.

Teda võis hirmsasti ärritada selle vanapreili hommikune pesemine kõrvaltoas, kus ta enesele alalõpmata vett tõstis, nagu peseks ta end näpuotsadega. Vahel oli Lui enesele teki üle pää tõmmanud, vahel oma tuhvli vastu ust virutanud, vahel päris jämedusi ütelnud. Kõige tagajärg oli ainult see, et Rosalinde oma sissejuurdunud harjumusi katsus täita veidi tasemini, Lui aga pidi end äärmiselt pingutama, vahel isegi oma kõrva uksepraole suruma, et selgusele jõuda, kas vanapreili ennast ikka veel endiselt peseb või mitte.

Igal hommikul täpselt kell kaheksa ujus Rosalinde haige tuppa oma vanas ja luitunud-roosas öökuues, juuksed veel papiljottides, käes taldrik pudruga. Pikkade päevade kestes oli tal juba küllalt kogemusi korjunud, kuidas Luid sööma sundida. Aga Lui oli vanatüdrukust läbinägijam, ta jälgis üleoleva ilmega kõiki kavalusi ja sorteeris need endamisi lahtreisse: meelitus, häätahtlik pahandus, rumal sundimine, tähelepanu kõrvalejuhtimine — kas siis rohkem registreid polnudki? Hääl juhul kõik hõrgutused olid kui hane selga vesi, halval juhul kihutas Lui oma toitja üle ukse välja, kord lendas talle ka pudrutaldrik järele, mispääle vanaproua ilmus pahandamiste ja tõrelemistega ning isegi kurjade ennustustega peatsest surmast. Pärast seda ei jäänud Luil muud midagi üle, kui kraadiklaas tulikuumaks hõõruda ja kogu maja jalule panna oma kõrge temperatuuriga. Vahel aitas ka ülepingutatud köhimine ja nuuskamine, nii et vähe verd tuli. Veri — seda kartsid kõik, ning siis täideti kõik ta soovid.

Kui ta üksinda omaette oli jäetud, kui teda enam ei meelitatud ega sunnitud sööma, vaid ta ise võis vabalt enese üle otsustada, siis jäi ta harilikult mõtlema ning arutama oma lemmikideed: kas ma olen vaba? kas inimesel on tahtevabadust? Tundide kaupa lamades võis ta ikka jälle juurelda seda ühte küsimust, ilma et ta selles palju sügavamale oleks jõudnud. Ilmas ei ole ühtegi aatomit, oli ta mõtelnud, mis liiguks oma tahte järele, kuidas võib siis inimene, see aatomite kogu, olla vaba tahtega? Nõnda oli ütelnud mõistus, aga kogu ta trots tõusis selle vastu! Vaba tahe o l i olemas, seda ütles sisemine tunne, ja seda pidi mõistusele tõendama kogemus! Ning ajaviiteks tegi ta enese kallal eksperimente, mis pidid kõiki mõistuse argumente vähemalt trotsima ja naeruvääristama. „Trots

ongi vaba tahte tõend!" mõtles ta, pudrutaldrikut käes hoides. ,,Rosalinde sundis mind sööma, ma ei söönud; nüüd ei sunni mind keegi ega miski sööma, puder on vastik, ääretu vastik, võib isegi tagasi tulla, aga vaat' — nüüd just ma söön!"

Ja rõõmus selle üle, et sai teisi ja ennast oma vaba tahtega tüssata, hõikas ta Rosalindet ja käskis enesele veel teise taldrikutäie tuua. Vanapreili hakkas rõõmust otse särama ja ruttas ka teistele teatama Lui söögiisu haruldasest kasvamisest. Haigusele on kahtlemata pööre tulnud, oli üldine otsus.

— Minge otsekohe minema, või muidu ma ei söö ühtki lusikatäit! hüüdis Lui Rosalindele, kui see uue taldrikutäiega tuli ja end seadis päält vaatama, kuidas siin imesid sünnib.

,,Nüüd siis on kõik eeldused olemas, et ma p e a n sööma," arutas Lui endamisi, kui oli jälle üksi jäänud, ,,söök on ju selleks toodud, ka Rosalinde ootab, et ma sööksin, ka mina ise, et saaksin selle söömisega enesele näidata oma vaba tahet. Kuid ma ei taha sõltumatu olla üksnes põhjustest, vaid ka sihtidest, seepärast vaat' — ma ei mõtlegi süüa!"

Ta lükkas toidu kõrvale ja hakkas end riietama, aga siis vilksatas tal mõte: ,,Ma jätsin nüüd söömata sellepärast, et näidata enesele oma sõltumattust. . .", ning ilma et aega oleks jäänud edasimõtlemiseks, hakkas ta kõigi mõtete kiuste äkki kiiresti sööma.

Aga nüüd järgnes see, mida Lui oma arutlustest oli hoopis välja jätnud: organism ise oma tahtega! Ja kogu see eksperiment vaba tahte võimalusest lõppes sellega, et Lui varem kui harilikult pidi oma toast siirduma rõdule,

kuna Rosalinde pärast toa koristamist ja tuulutamist all vanaprouale õhkas:

— Ja mina olen ennast röömustanud, et nüüd tuleb doch tervis tagasi!

— Mina aimasin juba ammu ette, vastas vanaperenaine tusaselt, et ega temast enam elulooma saa. Näe, mul oli kevadel kah seapõrsas, aga niipea kui ta enam midagi sees ei hakanud pidama, oli teine kohe otsas.

— Rosalinde! Rosalinde! kostis ülevalt ja vanapreili ruttas kohe üles rõdule.

— Jaa, Lui, mis on?

— Ma ei saa siin lamada. Süda on paha ja need neetud lilled! Koristage nad kohe minema! Kas te ei tunne, kuidas nad haisevad! Te tahate mind siin piinata, te tahate mind siin ära tappa! Ma ei kannata seda! Koristage nad silmapilk ära!

Õitsevad pelargooniad, need toredad ja imetlemisväärsed lilled piki rõdu äärt ei lõhnanud aga Rosalinde meelest mitte põrmugi.

— Ära vaidle mulle vastu, sinul võib ju jõehobuse nina olla, aga mina ei saa siin hingata. Mina ei saa, saad sa aru!

— Aga Lui! Igapäev oled sina siin lamanud ja ei mitte midagi tundnud!

— Täna on aga tuul ja see hirmus hais, ja täna on mul sellest süda paha. Ma lihtsalt ei kannata seda lehka!

— Aga mis ütleb Grete selle juurde, kui ta koju tuleb ja näeb, et need lilled ei ole siin mitte enam!

— Ah, Reet! Käigu Reet kus...

— Ära ütle mitte nennaviisi! Ta on sinu vennanaine! Ja peaks sinule väega armas olema.

— Jah, aga millal ta ükskord säält linnast jälle maale tuleb? Ta ei taha siia meie juurde tulla, ta ei salli mind, ma olen haige...

Lui ütles seda ainult selleks, et talle oleks hakatud vastupidist tõendama, sest see oleks tema tuju veidi parandanud.

— Aga Lui, kuuliski ta Rosalindelt, keda peaks tema siis veel enam sallima kui mitte sind! Mötle doch järele, kuipalju kannatust temal peab sinuga olnud olema, kui tema on sind toitnud nagu oma last...

Rosalindel ei läinud kuidagi meelest juhtum, kui Lui pärast verejooksu kopsust ja üldist nõrgenemist oli hakanud sööma ainult nõnda, et Reet talle iga lusikatäie suhu pani. Isegi Rosalinde käest ei võtnud ta ühtegi pala vastu, ja see oli nii terava okkana jäänud Rosalinde südamesse.

Varjatud etteheide vihastas Luid, ta tõusis lamatoolilt, ähvardas päikese kätte minna või koguni alla järve suplema, kui siit majast otsekohe ei koristata kõik need vastikud lilled kõigi lehkadega. Ja üldse ärgu Rosalinde oma lillekesi igale poole toppigu, sest see rämps on vastik!

Pisaraid silmist pühkides hakkas vanapreili Lui käsku täitma.

Lui oli olnud kõik need aastad otse nagu tema käe all üles kasvanud sõnakuulelik laps, nüüd aga tuli selle haigusega temasse midagi võõrast. Oli otsatu kahju, kuidas see muidu nii õrn, nii tark ja terane poiss ähvardas peost ära libiseda, kuidas ta ennast taltsutada ei suutnud, vaid oma endisele õpetajale ja nüüdsele põetajale vahel vägagi ränku sõnu ütles. Aga mida võis Lui sinna parata, kui ta tundis, et ta on äkki oma õpetajast pää võrra üle kasvanud, ja kui ta alatasa peab nägema tema sõnade alt när-

videle käivat naiivsust nagu tema milaneeskleidi altki tolli võrra valget aluskleiti.

Rosalinde oli alumisel rõdul lamatooli korda seadnud, ja kuna ta ise korvtoolis heegeldama hakkas, pikutas Lui laisalt ta kõrval ja ootas ainult tunde, mil ta tohib üles tõusta ja veidi kõndima minna. Kui Rosalinde kõneles paranemisest ja kosumisest, viis Lui jutu surmale, mida ta ise muide ei uskunud, kuigi tal väga hästi teada oli tiisikushaigete optimism. Rosalinde tahtis muidugi ainult hääd, kui ta ütles prille lauale lükates ja alla vaadates:

— Sa oled üks kilo juurde võtnud ja ma tahan uskuda, et sina juba selsamal sügisel tohid leeri minna. See saab küll üks keige õnnelikum silmapilk siin elus olema! Ach, ma määletan veel nenna selgesti, kuidas ma esimest korda olen altari ees põlvitanud ja keigest ihust värisenud, kui see karikas minu suu ees seisis.

— Leeri? Päh, ma ei mõtlegi!

— Mis sa ütled, Lui? Nenna ei tohi doch mitte!

— Ma ei usu jumalat! hüüdis Lui sellise tooniga, et ta ise kohe ette nautis Rosalinde hirmuvärinaid. Ma ei usu jumalat, ja kas ma peaksin tühja kometit mängima? Ma ei mõtlegi valetada ja ma ei lähe seepärast ka leeri!

Rosalinde jäi aga üsna rahulikuks ning vilks-vilks käis heegelnõel endiselt edasi.

— Auch ein Standpunkt, was? hüüdis ta ainult naeratades, kuna ta väga hästi oskas suurte ärrituste puhul end peita huumori-varjendisse. Jaa, aga mis ütleb selle juurde sinu armas vend?

Taevake, mis eeskostealune siis Lui on, kui ta peab oma venna arvamiste järele tantsima! Lui on juba täiskasvanud mees, võib ise oma vaadete üle otsustada.

— Ach, ma ei tunne sind mitte enam ära, õhkas vanapreili. Enne haigust olid sa nenna sõnakuulelik, tark ja anständig! Nüüd aga...

— Sa oleksid muidugi lootnud, et mida haigem ma olen, seda rohkem ma hakkan jumalat uskuma, eks ole? Aga näed, kõik on pää pääle pööratud! Sest minul on v a b a t a h e! Mõistad sa, mis on vaba tahe? See on, kui sa pead vasaku jalaga astuma ja kui sa astud paremaga! See on, kui keegi sul noaga kõri kallal on ja sunnib sind jaa ütlema, aga sina ütled ei! Sinus närivad pisikud, aga sul on veel julgust surmale näkku sülitada! Vilistad kõigile režiimidele, lamatoolidele, kraadiklaasidele, tõused, vaata, nii ja lähed, nagu praegu mina, järve suplema!

Lui oligi püsti tõusnud ja näis oma mõtet tõepoolest teostada tahtvat. Juba oli ta terrassil, juba möödus basseinist naisfiguuriga, juba laskus trepist alla järve poole. Rosalinde, kes kõike naljatusena võtnud, kohkus nüüd päris tõsiselt. Ta pani oma lõngakera, heegeldise ja prillid toolile ning jooksis Luile hirmunult järele. Ainult seda hirmu oligi Lui tahtnud vanapreilis välja kutsuda. Ta oli nüüd rahuldatud, naerdes vanapreili üle, kes oli äkki nõutuks muutunud ja kes temal täiesti peos oli.

Ent Lui oskas terroriseerida kogu maja. Ta teadis oma kasuisa nõrkust kergesti liigutatud saada, ta suutis tema silmis mingiks geeniuseks tõusta, kel on vaimustavalt palju teadmisi ja kohutavalt tark aju ja ka julgust kõiki tõdesid otse näkku ütelda. Selles poisis peitus vana Niinemäe arvates midagi suurt, temast oleks võinud saada hiilgav väejuht, üleilmse kuulsusega lendur, õpetlane või riigijuht. Seda härdam oli mõtelda, et see kõigi võimetega varustatud poiss peab surema, sest arstid polnud jätnud

kuigi palju lootust. Vanamees oli kavatsenud oma rahatagavarasid kulutada tema välissanatooriumi saatmiseks, aga Ilmar oli selle mõtte maha laitnud, kuna haige poiss nii pikka teekonda lihtsalt ei taluks.

See, kellest Lui kinni oli haaranud kõigi oma hingehaarmetega, oli Reet. See oli tema, keda ta ümbritses oma unistuste ja ebamääraste igatsustega. Tema läheduses oli Lui keha ärganud kogu oma instinktide raskusega. Kunagi veel polnud see nooruk tunda saanud ehtsat armastust, ei ema ega naise oma — siin olid nad mõlemad koos. Reeda silmist luges ta enam kui seda odavat kaastundmust, mida igaüks nii heldelt jagas ja mis teda vahel otse tülgastas. Reeda nooruslikus ja sportlikus kehas aga aimas ta tervist, mis tal enesel puudus, ja selle saladuslik külgetõmbejõud vaevas teda magusalt isegi unes.

Reet jälgis oma mehevenna kevade ärkamist kartliku uudishimuga, meelitatud tema tunnete ehtsusest ja värskusest. Teadmine Lui liginevast surmast julgustas Reeta temale varjamatult usaldama hingelisi liigutusi, sest nende saladus viidi niikuinii varsti hauda. Kogu suhtumist aga saatis vaevalt märgatav kaastundmuse alatoon: vaeseke, kuipalju jääb temal elus tundmata! Reet ei hakanudki siis temale keelama väikesi kallistusi, aga kui ta nägi Luid lõõtsutama hakkavat ja tema silmadesse tulevat teadvusetut kirge, tõmbus ta kiiresti tagasi, katsudes kõike naljaks pöörata või ise pääseda teiste inimeste lähedusse.

Vähehaaval muutus Reeda armastusväärsus Luile palju suuremaks tarbeks kui söök või magamine. Reet pidi alati kuskil saadaval olema. Kui pää valutas, piisas tema laubale pandud käest; kui uni ei tulnud, tarvitses Reet ainult Lui kätt oma peos hoida. Varsti nõudis haige, et Reet tema pisikuid ei kardaks, vaid valmis oleks isegi

tema veeklaasist jooma kui vaja. Reeda istumine voodiservale ja tema puudutamine põlvedega või kätega täitis Luid ülima õndsusega. Vana saksa preili ei näinud seda kuigi suure häämeelega, et Reedal oli eesõigus Luile ette lugeda ja tema ihusoojust mõõta. Päris solvamisena aga tundus, kui Lui Reeda saadaval olles laskis kraadiklaasi alati üle vaadata, kuna Rosalinde silmad võivat eksida. Reet ei tohtinud majast lahkuda ilma Lui teadmata. Isegi kui ta alla järvele läks, pidi ta enne Lui poolt läbi tulema, kuulama, kuidas on lugu tervisega, ning seletama, kui kauaks ta mõtleb ära jääda ja kuhu minna. Pärast pidi Reet mõistagi aru andma kõigest, kus ta olnud. Tundidel, mil Lui ei lamanud, kippus ta kõikjale kaasa, katsudes näidata, et ta on täiesti terve. Juhtus aga Reet kauem ära olema kui lubatud, sattus Lui ärevusse. Ta ajas end üles, jooksis vaatama, kas vahest kell ei valeta, tahtis välja minna teda otsima: viimati on ta uppunud, viimati on ta kohanud mõnda kardetavat meest? Või on ta nimme valetanud? Igatahes on ta unustanud oma lubaduse, unustanud seega ka Lui, — ja see oli midagi lubamatut! Ruttu pistis ta siis kraadiklaasi endale põske, et järele vaadata, mitu pügalat ihusoojus jälle on tõusnud. Kui see aga mingit tõusu ei kuulutanud, hõõrus ta klaasi tekiga, kuni tarvilik palavus käes, ja kutsus siis Rosalinde tunnistajaks. Hiljem sadas Reedale etteheiteid: — Sa piinad mind nõnda! sina tapad mu viimaks! sinule langeb vastutus, kui ma saan verejooksu, kui mul tuleb kopsupõletik, kui ma suren...

Kui Lui magas, pidi kogu maja käima kikivarbail. Neil puhkudel tegi Rosalinde väikese keeru metsa või nurmede vahele, et kaasa tuua mitmesuguseid lilli. Ta unustas alati ära, et Lui pole kuigi suur lillesõber, ning ta asetas nad mingi inertsi tõttu ikka haige voodilauale, et tõendusi anda

oma suuremast tähelepanust ja hoolitsuseoskusest kui seda Reedal oli. Aga just Reeda läheduses põlastas Lui Rosalindet kõige enam, ärritas teda ta keele ja meele pärast ning võis teda ülbelt tituleerida „saksa tanteks" või „vanaks jumbuks". Selliste häbemattuste puhul võttis Reet sageli Rosalinde oma kaitse alla (siis mõistis Rosalinde hinnata ka Reeda voorusi) ning hurjutas Luid tema kasvatamatuse pärast, heites talle ette ta enesearmastust ja kõikide türanniseerimist siin majas. Säärased etteheited puudutasid Luid väga valusasti. Vahel sattus ta raevu, ajas kõik toast välja, öeldes teravusi isegi Reedale, keeras siis ukse lukku ja jäi hiirvaikselt kuhugi nurka kükitama, kuhu ühestki võtmeaugust ei saadud vaadata (Lui teadis, et Rosalinde jälgib teda võtmeaukudest). Kõik pidid olema hirmul, et nüüd ta sepitseb midagi kohutavat, nüüd võtab ta mürki, mida ütles enesel olevat igaks juhuks, või lõikab käesooned habemenoaga läbi, nagu ta teinekord oli ähvardanud.

Kui raev mööda, ronis ta nurgast välja ja hakkas endamisi mõtlema. Sageli armastas ta siis kirjutada lahtistele lehtedele ja neid unustada nagu kogemata siia või sinna, et ka Reet neid leiaks ja loeks. Need algasid enamasti kohutavate sõnadega, mis tähelepanu pidid köitma ja edasilugemisele meelitama: „Ma tapan enese ja Tema", „Armastan", „Iga naine on peidetud mõrtsukas" jne.

Kord ta kirjutas pärast vihasöösti:

„Maa neelaku mind, taevas langegu mu selga, aga teisiti ma ei saanud. Ei saada üldse kunagi teisiti!! Või vahest päästab see tükike teadvusevalgust praegu mind vaba tahte kätte? Või on seegi ainult helgiheide üle mateeria mügerikkude, signaal... Kohmakas tükk ise aga on liikumatu, läbipaistmatu... See polnud mina, kes

märatses, sind välja ajas, Reet, vaid kurat minus, kohmakas tükk minus, mis on edasi pärandatud põlvest põlve ja milleni minu vaba tahe ei ulatu... See päritud tükk tegutseb raskelt, inertselt, valitsematult edasi, aga sina oled tantsuvaim, kergusevaim, nagu sa ise ütled. See on vabadus, see on kink, see on õnnelik juhus!"

„Kellelt olen ma pärinud oma pimeda hingepuntra, kuhu ükski valgusekiir sisse ei pääse? Isalt? Emalt? Kus on minu isa? Kus on mu ema? Issand, kas ma sind ei usu sellepärast, et sa pole mulle annud isa ega ema? Oled mulle annud ainult tumeda puntra — kust, kellelt, mitme aastatuhande rüpest põlvest põlve edasi? See on nagu pisikudki minus — neil on oma elu, mina nende üle ei valitse, nad võivad mind pureda ja vintsutada, mina pean neid ainult kandma ja toitma. Kas olen ma sellepärast nii trotslik, et ma ei tea, kes on mu oma ema? Ah, andke mulle tagasi mu Ema, et ma teaksin, kust algan mina ja kus lõpeb see, mis ma olen pärinud! Tahan pää panna oma ema sülle! Päästa mind, Reet, ole sina mulle emaks, ole sina mulle naiseks, ole sina mulle kõigeks!"

Sellegi eneseavalduse all ei puudunud pisut võltsi paisutust ja näidata-tahtmist, sellest hoolimata võis ta pingutusest tekkinud väsimuse mõjul kohe valada ehtsaid enesehaletsuse pisaraid. Talle näis, et kõik on teda maha jätnud, keegi ei salli teda ja tal pole kellelegi oma südant puistata.

Kui Reet linna läks, et mõneks ajaks vabaneda sellest masendavast õhkkonnast oma suvilas, hakkas Lui temalt kirju ootama; aga kui neid ei tulnud, harjus ta pikapääle uue olukorraga, kahanes isegi huvi Rosalindet või teisi ses majas pinnida, ning endisest väiksema trotsiga hakkas ta oma režiimi pidama. Selle tagajärg oli, et ta paari näda-

laga, mil Reet puudus, kaks kilo juurde võttis. Kõik rõõmustasid juba, et tervis tagasi tuleb.

Ühel hilissuve õhtupoolikul, kui Lui magas ja Rosalindegi all rõdul korvtoolis tukkus, heegeldis süles, näpudki veel varraste küljes, astus Joel Hurt terrassi astmeist üles, äratades tahtmatult tukkuja, kes virgudes kõigepäält silmade eest prillid ära kahmas, et neid sülle peita.

— Ah, mötlege, keda ma näen! hüüdis vanapreili ja kummardas, et lõngakera maast üles tõsta.

— Vabandage, et ma teie hääd uinakut häirisin!

— Ei, Herr Hurt, ma ei maganud hoopis mitte, teie ei ole mind mitte sugugi eksitanud. Aga istuge doch, Herr Hurt! Teid ei ole enam maja sisseönnistamise päevast saadik mitte enam nähtud. Kuidas olete teie elanud? Aga väega kahju, keegi ei ole kodus. Meie pererahvas on praegu vanamaja juures...

— Kas nad elavad nüüd sääl?

— Ah ei, sääl on meil nüüd suvevöörad! Keik maja on välja üüritud.

— Ja kus on teised?

— Lui magab üleval. Tema on nüüd palju-palju tervem sellest ajast pääle, kus Grete ära on.

— Noort prouat siis polegi kodus? küsis Hurt kiirelt.

— Ei, aga meie ootame teda laupäev. Nii kui Frau Gretchen siit ära läinud on, on Lui temperatuur küll kohe töusnud, aga mina olen teda rahustanud, et Frau Gretchen ei saa doch mitte terve oma eluaeg tema juures istuda, ja nenna on tema rahulikumaks saanud. Ma ei ole temale mitte ütlenud, et Gretchen laupäev tulema peab, sest muidu oleks tema temperatuur jälle töusnud!

— Kas siis Lui nii väga noore proua küljes kinni on? küsis Hurt hooletult.

— Oo jaa! Kui mina siin ei oleks... Üks osa oma armastusest pühendab Lui ikka minule, tunnistas Rosalinde meeleldi, seda oma eriliseks teeneks pidades, mis tema väärtust ka Hurda silmis pidi tõstma.

— Kas Herr Architekt ei tahaks mitte natukene ka maja sisse astuda ja vaadata, kuidas siin keik on nii jemüütlihh einrihtitud?

Hurda ninna lõi koirohu lõhna, kui nad suurest toast läbi läksid. Seda tuli vanadelt pehmeilt toolidelt, mis näisid kuni alla jalgadeni olevat riidest tehtud ja mida katsid ühetaolised kaitsemantlid. Selle tummalt istuva toolidekoguduse kohale seinale oli kinnitatud kaks õlimaali, needki peidetud vuaali alla neetud kärbeste pärast. Laest rippus alla pika nööri otsas üksik elektripirn, mähitud roosa siidpaberi sisse.

Hurt krimpsutas nina, peatas kamina ees ja näitas päänoogutusega sirmile, mis oma suurusega väikese madala kamina üleni ära varjas:

— Milleks see?

— Aga, Herr Hurt, kes tahab see kaminaouk nenna lahti?

Üleval Rosalinde kambris, mille Hurt oli kunagi mõtelnud kassikäpa-toaks ja mis nüüd täis oli igasugu padjakesi ja pitsikesi ning kus seintele oli asetatud pildikesi ja nende taha õnneheina-kimbukesi, tundus vanapreili ise tükikesena sellest surnud ja tolmunud maailmast, kui ta ühelt toolilt harda ilmega üles tõstis luitunud-rohelise siidpadjakese ja selle tikanduselt ära puhus tolmukübeme ning seda silitades lausus:

— Selle padjakese pääle on minu kadunud vend ennast väega röömustanud! Tema on ikka oma kiigetoolis ennast kiikuda lasknud kuni ta on uinunud, ja mina olen

seda padjakest temale pää alla teinud. Ja mötlege, ühel päeval, kui tema sääl nenna tukub, käin mina temast ikka mööda ja ma ei tea mitte, et tema on juba ammu surnud!

Rosalinde nuuskas kergelt oma tühja nina, kuivatas kiiresti silmakurusid ja küsis siis:

— Aga muidu on siin doch väega jemüütlihh? Teie olete üks arhitekt, teie peate seda möistma!

Rõdule astudes palus Rosalinde külalist tasemini astuda ja kõnelda, sest Lui magab sääl kõrvaltoas ja ei ole hää, kui tema uinakut segatakse.

— Siin olin ma balkoni äärele need pelargoonied mötlenud, nad on ka nii ilusasti öitsenud, aga ühel päeval, ach, teate, see Lui on doch nenna närvöös, ta on neid ära koristada käskinud, sest ta on nendest ennast halvasti tundnud, on päävalu üle kaebanud, need lilled mitte kannatanud. Ach, kordas Rosalinde, ta on nenna närvöös, meie keik kardame teda!

Kui Joel sama päeva õhtul üksinda järvel sõudis ja oma ehituse poole üles vaatas, tundis ta, nagu oleks ta sinna kaldale püstitanud mingi hauakambri ja nagu roomaksid sääl kõik nähtud ja aimatavad pitsikesed, tekikesed, padjakesed mööda seinu samblana või hallitusena üles, täites üleni kõiki tubasid. Hakkas painama imelik ängistustunne, mis silmi sulgedes otse füüsiliselt reaalne tundus, nagu oleks teda katsutud siin salakavala süütuse ilmega ära lämmatada ja ühes temaga ka Reeta. Ta katsus ennast küll sellest ämblikuvõrgust vabastada, aga mähkus seda tihedamini kinni.

Hulk aega pärast seda silmi avades nägi ta, kuidas roosakas-punane kuupool oli parajasti tõusmas veskipoolse metsa tagant. Ta haaras mõla. Painavast ahastusest oli hinge põhja jäänud edasi elama nukrust, mida hoovas

vastu isegi kaldaist ja harvadest tähtedest luitunud taevas, ja nõnda palju üksindust, et seda polnud kuhugi ära panna.

Ta vaatas sirget joome paadi järel, nägi selles R tähe esimest tulpa ja hakkas mõtlematult, aga innukalt oma paadiga veele Reeda nime kirjutama. See kirjutatud, heitis ta pikali, pää all kõva pink, nagu kunagi ammu, kevadel. Rukkirääk saagis kõvasti ja ühetooniliselt kuskil kalda kasteheinas, aga sääl taamal oli talumees läinud kesalt hobust koju tooma, jorutades midagi täiest kõrist, ilma et oleks tekkinud mingit viisi või vormi. Hääl kobas ringi ilma tugedeta, vabadusse lastud hääl, mis ei osanud end rakendada ei millegi ette! Kõik muu ses õhus tundus olevat korraldatud, järv oma kallastega, ja puudekuhelikkudega kaldail, taevakumm oma matemaatiliste tähtedega, isegi maantee kõver ja selge pael valendas sääl liikumatult künkal, mõtet oli vankri kolinas, sääl rohtunud külavaheteel, ainult see talumehe joru tundus olevat kui hõige kuskilt ürgsusest, kutse vabadusele, loodusjõudude hoolimattusele, millega end põllusinep sekka ajab ridamisi külitud odrale, jah, elu ise, soe ja ebakindel ning ühegi sihi või korra külge rakendamata...

Joel oleks nüüd tahtnud ise sisemiselt olla nõnda korraldamata, unustada kõik oma ülesanded, mis juba nagu lihasse kasvanud, ja minna lahtiste kätega vastu ainult veel mingile juhusele.

See juhus aga polnud tõeliselt midagi muud kui ootamatu kohtamine Reedaga, mida ta nii igatses. Kui ta nii äkki oma silmi avades enese pää kohal leiaks tema allakummardunud pää, kui ta oma kätt välja sirutades puudutaks tema käsivart, tunneks enese lähedal tema ihusoojust!

Ta katsus meenutada Reeda liigutusi, tema pilku, tema

näoilmet, aga kõik pingutused olid asjata: selle naise kuju libises ikka nagu tantsides tema eest ära, ning isegi tema nägu ei võtnud kindlaid kontuure.

See võimatus teda haarata tundus nüüd suure puudusena, peagu reetmisena. Ta ajas end järsku üles, vaatas ringi ja küsis ehmatades: „Kas siis kõik on möödas? miks ei suuda ma praegu Reeta enesele kujutella?" Siis aga katsus ta ennast rahustada ja ütles endamisi: „Ta on mulle ju liiga lähedal! Liiga lähedal — sellepärast siis!"

Kui ta järgmisel päeval oma lauale nägi liblikat lendavat, suurt roostekarva liblikat, kes tiibu üles ja alla liigutas, polnud tal vähimatki kahtlust, et see on Reeda käskjalg. Ta lähenes näoga liblikale, see ei lennanud minema, vaid hakkas tiibadega imelikult väristama, taganes pisut ja lähenes siis uuesti lõdisevate tiibadega.

Aga isegi mõne kase valge ja sale tüvi, väike pilveke sinises taevas, kassipoja mängimine laastudega peremehe kruvipingil, või ukseavaus, kus viirastus kunagine punaste roosidega rätik — kõik see tuletas meelde Reeta, õieti tema puudumist. See aga oli magusalt vaevav. „Lapsik, lapsik," mõtles ta siis, „olen päris lapsik!"

Laupäeval saabus Reet. Ta polnud sugugi ettevalmistatud sellele jahedale vastuvõtule, mis teda kodus ees ootas. Rosalinde oli küll tema toas lilled vaasidesse pannud, aga instinktiivselt kartis ta Reeda tulekuga kaotada kõik oma eesõigused ja kogu oma mõjuvõimu Lui juures. Ta oleks meeleldi tahtnud, et Reet edaspidi Luist eemale hoiduks, temaga üldse ei tegeleks, ning vaevalt olid nad Lui tuppa jõudnud, kui Rosalinde teatas:

— Ach, ma unustasin ütlema, Herr Hurt on siin olnud ja teie järele küsinud ja teile tervitusi saatnud.

— Ah nii, katsus Reet väga ükskõikselt vastata, uurides ise Lui temperatuuritabelit.

— Jaa, ma olen temale keik toad näidanud!

— Seda poleks vaja olnud teha, vastas Reet külmalt. Numbreil ta silme ees polnud mingit mõtet. Ta vaatles neid hoolega, et ainult kõrvale hoiduda Lui tumedast pilgust, mis üksisilmi temale oli sihitud. Ta tundis, et Lui teab või aimab kõik, ta ise aga on nagu kärbes ämblikuvõrgus, kelle iga liigutus otsekohe välja kutsub järsu kallaletungi.

Lui, kes oli Reedalt oodanud paitust, kallistust, voodiäärele istumistki ning käe pihkuvõtmist, oli pettunud. Tal oli koguni kahju, et temperatuuritabel kõneles väikesest palaviku alanemisest. Sest Reet oleks pidanud kohkuma, ärrituma, pää kaotama, nüüd aga paistis olevat nii, et just Reeda eemal olles oli Lui pisut paranenud. Reedas puudus Lui arvates igasugune huvi tema vastu, isegi kaastundmuse helgikest polnud tema silmis! See oli võimatu, see oli talumatu! Kas ta tõesti peab jälle verd sülitama hakkama, et Reeda silmad lahti läheksid?

Ning kui naised toast olid läinud, haaras Luid ahastus, mis varsti raevuks paisus, nii et ta jalaga paar korda vastu voodijalutsit virutas. Siis rebis ta lõhki oma temperatuuritabeli ning lennutas soojamõõtja vastu ust, ning voodist ka padjad ja tekid maha virutanud, heitis ta kummuli, pää vastu seina, ja nuuksus sääl kaua, kuni viimaks uinus.

Kui ta ärkas, oli ta sisemus kuidagi selge ja kirgas, ta seisis nagu ülalpool ilma ja inimesi ning ka iseennast. Ta kogus maast oma tekid-padjad, võttis paberi ja pliiatsi ning hakkas kirjutama:

„Hävitung — — kas see sobib ühte vaba tahtega? Ei! Aga loomistung? Ei! Või ainult õige natuke. Edeneda

nii kaugele, et saaks hävitada (ennast, teisi) mitte mingisuguse tungi oheliku otsas, vaid vaba tahtega ja täie teadvusega. Näit. tappa ennast just siis, kui tervenemiseks on kõige paremaid lootusi. Või surmata oma kallim just siis, kui sa teda kõige rohkem armastad ja kui ta seda kõige vähem ootab."

Ta pani paberi kõrvale ja hakkas pliiatsit teritama, aga siis kuulis ta läbi lahtise akna, kuidas sääl all kruus krudiseb ja keegi ettevaatlikult astub, ise kergelt lauldes. Ta tõusis ja ruttas rõdule: all suundus Reet järve poole. Ilma et enesele aru oleks annud, hõikas Lui:

— Oota, mina tulen kaasa!

— Ei, ära tule! hüüti vastu.

Kuhu see Reet kavatses minna? Kas see polnud lihtne ärahiilimine Lui lähedusest?

Juba oli Lui all, hommikukuue hõlmade lipendades tuules.

— Mine kohe tagasi tuppa, sa külmetad ju ennast nõnda ära! hüüdis Reet.

— Kuhu sina lähed? küsis Lui nii hirmunud silmadega, et Reet tahtmatult naeratas.

— Aga suplema, armas inimene! laulis ta peaaegu ning näitas supellinale kaenla all, mida Lui varem polnud märganud.

— Ära sa jumala pärast kauaks jää, muidu ma hakkan mõtlema, et oled ära uppunud! ütles Lui, enesel pisut häbi oma pidamattusest, kuigi piinlikkusetunne varsti kadus ähvardava tunde ees, et Reet läheb tal jäädavalt käest.

Lui oli oodanud juba terve tunni ja tüki teisestki, aga Reeta ei tulnud ikka veel tagasi. Ta oli juba päris ärritatud, pani ennast korralikult riidesse ja kutsus Rosalinde kaasa, et koos jalutama minna.

— Kas kuuled? hüüdis Lui väljudes rõõmsalt vanapreilile ja näitas ise sinna poole, kust kogu aeg oli kuulda laulmist, kord tasemini, kord kõvemini.

— Ärme astume nii ruttu, meie väsime nenna varsti ära! hoidis Rosalinde Luid tagasi.

Aga see hääl säält eemalt oli ju nagu kutse, nagu märguanne, mis ei lakanud hetkekski. Lui ei lasknud juttugi tekkida vahepäälsest puhkamisest.

See oli kuiv ja kõrge kallas vana tuleasemega sarapuupõõsaste ja kõrgete pärnade vahel, kust avanes väljavaade üle järve ja kuhu Reet oma supellinale peotäite viisi pähklikobaraid kandis.

Rosalinde laotas kaasatoodud teki laiali ja Lui võttis istet.

Reet ei lasknud ennast sugugi eksitada, teiste seltsi maha ta ei istunud, vaid keerutas omaette laules kergemeelselt ringi, kadus hetkeks ära sarapuude vahele, ja kui ta peotäiega tagasi tuli, ei suvatsenud ta kuigi palju sõnu kulutada. See reserveeritus, peagu hoolimattus ärritas Luid väga. Parajasti kui Reet end jälle üleni oli kikivarbail välja sirutanud, et lähedase põõsa ladvast pähkleid võtta, ilmus kalda varjust nähtavale Joel. Kuna tuul lehti kahistas, polnud keegi tema paadi randumist kuulnud. Luile torgati nagu puss rindu: „Ah siis s e l l e pärast see laul, mitte minu pärast! See on ju minu eest varjatud kokkumäng!"

— Ach, Herr Hurt! lõi Rosalinde käsi kokku. Teie tulete ju nagu Lohengrin!

Sarapuu oks vibutus Reeda peost üles ja nüüd ta jooksis teiste juurde.

Niihästi rõõmsast vestlemisest kui ka lõbusast pähklikorjamisest, mis nüüd järgnes, võttis Rosalinde elavalt osa.

Ta näitas aina näpuga üles ühele ja teisele pähklikobarale ning Joelit Reeta katsusid üksteise võidu oksi maha painutada. Joel ronis vahel oravana mööda jämedat tüve üles ja kallutas siis kogu puu alla oma raskusega. Tüsedama kobara puhul hüüdis Rosalinde eksalteeritult oma „prachtvoll, was!", imetelles Hurda silmade terasust ja väljendades oma hirmu ach'ide ja oh'dega, kui oksad praksusid.

Üksi Lui oli mossis, sest temast ei teinud keegi välja, jah, teda unustati hoopis! Solvunult tõusis ta üles, läks ja peitis end põõsa varju, lootes, et nüüd vahest hakatakse teda otsima, aga kõigil oli tegemist pähklitega, ning isegi Rosalinde oli nii hasarti sattunud, et ei märganudki Lui puuduolekut. Ta puistas ühe ruhimutäie pähkleid teise järele tekile ja läks hoopis muretult tagasi, nagu poleks võinud Luiga üldse midagi juhtuda! Südame põhjani vihastades hakkas haige üksinda kodu poole minema, haududes rasket kättemaksu.

Kõigepäält ei võta ta nüüd ivagi suhu, enne kui aru ei saada, kuidas teda on solvatud, ja enne kui teda kuidagi ei hüvitata. Siis kirjutab ta paberile veelgi läbipaistvamaid enesetapmise-ähvardusi ja jätab need nõnda lohakile, et teised neid tingimata peavad lugema. Kui ka siis temast midagi välja ei tehta, sulgub ta salaja sinna tuppa, kust tädi oma tütrega ära kolis, võtab võtmegi eest, et keegi ei aimaks, kus ta on, ning jääb nõnda peitu kolmeks päevaks. Las siis otsivad! Kui tuleb köhahoog, lämmatab selle patjade vahele.

Ta higistas kogu kehast, kui koju jõudis. Sääl aga oli ta liiga roidunud selleks, et ühtki oma plaanidest hakata täide viima.

Õhtulauas ta ei kõnelnud kellegagi ühtki sõna, aga kui teda nagu harilikult täpselt kell üheksa voodi sunniti, ei

mõtelnudki ta enne teisi magama heita, sest salaja ta kartis, et Reet võib vahest õhtul järvele sõudma minna. Ta luuras selle naise iga sammu ja katsus tema näoilmest ja hääletoonist välja lugeda varjatud mõtteid. Reet aga oli sel õhtul imelikult leebe, tuli Lui tuppa, ei pahandanudki lõhutud kraadiklaasi pärast, vaid otsis sõnalausumata teise asemele, saatis Rosalinde välja, kellega Luil oli konflikt tekkinud, katsus teda ise magama meelitada, paitas tema juukseid, lausus mõned lohutussõnad ja andis isegi lubaduse, et ta katsub Lui lähedalt mitte kuhugi liikuda seni kui ta päris terveks saab. Lui kahtlustas küll algul kogu seda ootamatut lahkust ja häädust, aga vajus varsti selle võlu alla, lubades olla edaspidi hää poiss ja mitte kedagi enam tülitada oma tujudega.

Reet istus voodiäärele ja hoidis Lui niisket kätt oma peos, lootes, et ta nõnda varsti uinub. Poiss keeras küljeli, keha poolrõngas ümber voodiserval istuja, ja tõstis Reeda käe oma põse alla. Kõva ning jahe laulatussõrmus puudutas noormehe põsenukki peagu valusalt.

— Ma ei salli seda sõrmust, ütles ta. Võta ta ära! Nii. Ja nüüd pista ta minu sõrme, pandiks.

Sõrmus oli suur ja lobev, ainult kondijatku kohal jäi ta veidi kinni. Lui pani käe tagasi Reeda põlvele, aga vaevalt oli ta seda puudutanud ja tunnud läbi õhukese kleidi pehmet ümmarust, kui teda haaras tagasihoidmatu kirg.

— Reet! hüüdis ta ekstaatilise näoilmega, tõmbas otse hämmastava jõuga naise oma kõrvale, aru andmata kõigest sellest, mis ta tahtis ette võtta.

— Aga Lui, sa oled ju hull! Jäta ometi! Mõtle ometi, mis sa teed!

Ta katsus poisi higiseid käsi enesest eemale tõrjuda. Lui oli pöörane, sosistas arusaamatuid sõnu, hingeldas ja

rabeles. Kui Reet märkas, et asi võtab tõsisema pöörde kui ta oli aimanud, hakkas tal hirm.

— Ma räägin kõik Ilmarile ära! sai ta hüüda.

— Ma ei karda teda! Ma vihkan teda! Ma võin ta isegi ära tappa, nagu sindki, kui sa alla ei anna!

Reet oli enese lahti rabelnud ja püsti tõusnud.

— Sa ei armasta mind! haletses nüüd poiss voodis. Mitte keegi ei armasta mind! Kõik vihkavad ja põlgavad mind ainult. Milleks ma siin veel omale tervist otsin?

Ta lõõtsutas ja nuuksus sekka.

— Jää nüüd üsna vait ja ole mõistlik! Nii, nüüd on sul ka ase hää ja tekk pääl, jää magama!

— Kas sa ei lähe enam kuhugile? Kas ka sina heidad kohe magama?

— Muidugi!

— Aga misjaoks sa ennist kella vaatasid? Ära valeta, sa tahad minust ainult lahti saada! Ma tean, ma tean, ma tean!

Järgmise päeva hommikul oli Rosalinde kõige varasem ärkama, mitte üksnes sellepärast, et oli pühapäev, vaid ka sel põhjusel, et ta kogu öö sõba silmale ei saanud, sest kõik see, mis ta ukse tagant oli kuulnud ja oma silmaga püüdnud ka näha, oli nii kohutav, et isegi loomupärane huumorimeel, mis teda vahel piinlikest silmapilkudest üle aitas, kuskilt oma otsakest ei näidanud. Ta võttis kapist välja puukastikese, avas selle ja otsis kuivanud roosilehtede ning sinise lindiga ühte pakki seotud kirjade ja kaartide alt välja joontega kirjapaberi, istus laua taha, pani prillid ette ja hakkas kirjutama: Mein lieber Herr Pastor und Wohlthäter!

Ta oli juba kolm poognat täis kirjutanud, oli südamelt kõik ära ütelnud, värve nõnda paigutades, et „die kleine

Grete" paistis hädaohtliku võrgutajana, „armer Louis" aga õnnetu ohvrina, kelle raskele haigusele nüüd lisaks on tulnud veel hukutavad kiusatused.

Käsi oli kirjutamisest juba väsinud, vanapreili pidas väikest vahet ning hakkas mõtlema, kuidas ta kirja postile toimetab, nii et keegi sellest teada ei saaks. Tal polnud kahtlust, et pärast seda hakkab Ilmar temale kui häätegijale vaatama hoopis sümpaatsema pilguga.

Nõnda edasi-tagasi mõteldes oli ta märkamatult unne suikunud. Ta ärkas alles siis, kui teda alla kohvile paluti.

Luid kohvilauas polnud, kuna tal palavik oli tublisti kerkinud, ning Rosalinde heitis nii mõnegi karistava pilgu Reedale, sellele kõige kurja juurele.

Aga Reet, ime küll, ei ilmutanud Rosalinde vastu mingit halba tunnet, vaid palus teda veidikeseks oma tuppa astuda, kus ta siis puhtasüdamlikult, kuigi ääri-veeri mööda, talle kõik ära jutustas, mis eile õhtul sündinud.

Ta ei tahaks, ütles ta, et Ilmar asjast midagi teaks, sest muidu võiks ta isegi vihastuda, siia sõita ja Luiga jumalteab mida ette võtta, mis ta tervisele sugugi kasuks ei tuleks. Reet mõistab ise väga hästi, kuidas tema lähedus Luisse halvasti mõjub, aga nüüd kohe jälle tagasi linna sõita Reet ometi ei tahaks, sest Ilmarile võiks siis paista, nagu oleks siin midagi korrast ära.

Ühe sõnaga Reet oli otsustanud minna mõneks päevaks ära Kiki poole, Luile aga öeldagu, et — tagasi linna.

Kui Rosalinde hiljem jälle prillid pähe pani ja heegeldama hakkas, veeretas ta oma mõtteis kõiki asju seda- ja teisipidi ning jõudis otsusele, et Reet on siiski parem inimene kui ta oli arvanud.

Ning nüüd ta ei saanud enne rahu, kui oli oma läkituse Ilmarile pliidi all ära põletanud.

14.

Vaevalt oli Reet väljunud, et juba vara hommikul ära minna Kiki poole, kui talle metsateel vastu tuli Joel, kes näis teda nagu kogu aeg siin varitsenud olevat. Jällenägemise rõõm oli nii suur, et selle varju hoopis ununes, kuhu Reet pidi minema. Jalad viisid iseenesest kõrvalteedele, jalgradadele. Sarapuud andsid neile toitu, sammal istet, kuna janu kustutas võõra talu kaev. Vihmasagara eest pugesid nad peitu suure kuuse alla, ja kui jahe hakkas, soojendasid nad üksteist oma ihu lähedusega. Nad olid üliõnnelikud ning muretud ja alles hilisõhtul jõudsid nad välja veskitammile, jäid tükiks ajaks silmitsema lüüsi ette kogunenud vett, kuni neid säält leidis alla õhtuse piima järele tulnud Kiki.

— Kas me võimegi sinu poole minna, teil vahest maja inimesi täis? kõhkles Reet, kui nad koos üles mäkke läksid.

— Miks ei või, maja ju tühi nagu kevadel.

— Nagu kevadel? küsis Reet ja vaatas paljutähendavalt Joeli otsa.

Mõlemaid haaras nii suur häämeel, et nad Kikit tahtsid keerutama hakata.

— Jah, kõik on läinud. Teate, koolid ja kohvikud juba alanud. Mina kah lendan varsti siit minema, jaa, Pariisi.

Te ei usu? Mul on pass juba käes! Ma üleval näitan teile. Aga ei, ei, ärge enne mind tuppa astuge! Laske mina lähen ees, ja nüüd ettevaatlikult! Pange uks tasakesi kinni, et ei tõmbaks. Mul jäi passianss pooleli, ärge nüüd segage.

Ta pani piimakruusi aknalauale, raputas korraks juukseid kahele poole, istus ja hakkas kohe kaarte edasi laduma.

Kiki on tublisti ümmaramaks läinud, arvas Joel, pilku tema selja tagant käsivartele ja kaelale heites. Reet oli oma käe Joeli õlale tõstnud ja vaatas samuti aukartlikult vaikides üle Kiki õla lauale.

— Ei tule välja! nukrustas Kiki. Näete isegi, et mitte ei tule! Juba mitmendat korda katsun, aga ikka välja ei tule!

— Mis asja sa mõtlesid?

— Ma mõtlesin, et... Ei, mis ma sellest ütlen. Te viimati hakkategi uskuma, et see nii on, lähete kurvaks, hakkate minu üle pahandama...

— Kas see puudutab siis meid? küsis Joel. Kas sa enesele ei laogi?

— Enesele? Ei, mis ma ikka enesele? imestas Kiki selle edvistusega, mille tagant kunagi tõtt teada ei saanud.

— Muidugi, sinust võib arvata, et sa enesele ei laogi! Oled ju parandamatu! arvas Joel.

— Näita oma käsi siia! ütles Kiki Joelile.

Et juba liiga pime oli käevaatamiseks, pidid nad üsna akna juurde minema. Joel tundis oma käe lähedal Kiki rinna soojust ja tõmbas ennast veidi tagasi, et Reedale mitte valu teha.

— Nojah, algas käetark, otsides peopesast oma näpuga asjata midagi ja vangutades pääd. Sellepärast! Näed

sa, südamejoon sul päris ähmane, hargneb mitmele poole, ei jookse kuhugi välja.

Joel tundis ennast sisemiselt puudutatud olevat. Ta teadis ise väga hästi, et nii kindel kui ta on oma mõistuselt, nii vilumatu ja sisemiselt ebakindel on ta süda. Siin leppis ta juhusega, siin kõndis ta nagu soisel pinnal, teadmata, millal jalg läbi kamara vajub või ta ise komistab. Ta tõmbas oma käe Kiki peost ära ja ütles:

— Parem anna meile süüa. Oleme näljased.

— Ei, ei, pane ka minule kaarte välja! Vaata ka minu kätt! mangus nüüd Reet.

Kiki aimas vaistlikult, et nende kahe vahekord seisab surnud punktil, ja nii palju kui nad siin ka hullavad, ei julge nad kumbki tõele näkku vaadata, vaid tahavad selle eest põgeneda. Kiki ise oli kogu eluaja selle all kannatanud ja nüüd tal polnud mingit põhjust teisi kadestada, küll aga ergutada ja isegi provotseerida. Oma armatsemistes nad polnud tema ees küll põrmugi tagasihoidlikud, vaid koguni braveerisid, aga mis see ütles! „Vaesekesed!" mõtles Kiki ainult ja hakkas Reedale kaarte panema.

Kõike ennustati neilt: õhtusi teekondi, kirju, raha, flirti ühe noormehega, surma, aga süda jäi rahule ikka o m a mehega.

„Kiki hingepõhjas on vist ikka natuke armukadedust," mõtles Reet endamisi, „ta ei raatsi kaarte nõnda panna, et need päris hääd oleksid." Ja ka o m a mehe mainimine praeguses situatsioonis polnud kuigi taktiline.

Kuna Kiki toidulauda korraldas, lamas Reet tema voodis, käed pää all, rinnakuhilad kõrgele tõusnud, lokid laubale langenud. Ta oli väsinud ja tundis kopsus üle kaua aja jälle pistjaid. „Võib-olla on nakanud Luist," mõtles

ta ja tundis, kuidas palav hoovus üle keha käis. „Seda parem, tulebki kord mingi lahendus."

Joel tuli köögist, kuhu Kiki midagi praadima jäänud, ja istus Reeda juurde. Lambist ulatus voodini ainult kahvatu valgus, milles kadusid kõik lamaja näo üksikjooned ja mis järele jättis vaid üldkuju ning elavad silmad. Joel ei saanud oma pilku kuidagi ära pöörata ning ta sosistas ainult kirgliku rõhuga:

— Tahan teid, tahan teid... ära suudelda!

Virvendus, mis nüüd üle Reeda näo jooksis, oli tige, oli tõrjevalmis. „Miks ta seda mulle ainult ütleb? Miks ei tee ta seda?" Aga kui Joel kummardas, käändus ta jonnakalt eest ära, lükkas käed eemale, ja kui ka see ei aidanud, hammustas ta Joelit randmest. Näitamata oma valu jäi Joel Reedale üksisilmi otsa vaatama, kelle kapriise ta ei mõistnud. Isegi neid siniverkjaid hambajälgi ei suvatsenud ta tähele panna. Aga siis hakkas Reedal kahju, hakkas hale haavast, mis oli üksikuna randmele nagu maha jäetud, ta suudles seda ja palus Joelilt andeks. Nüüd aga oli selle kord jonnima hakata.

Kiki tuli tuppa praetud kartulitega pannil, vaatas vähe ja ütles:

— Ah sa jumaluke, egas teie veel abielus pole, et peate stseene tegema!

Kesköö paiku tahtis Joel minema hakata ning Reet läks teda saatma. Juba oli jõutud üle veskitammi, juba läheneti metsale, otsiti üles tee äärest vana pehkinud haavakänd, mis nii mõnigi kord oli vosvorlikult vastu läikinud. Nüüd aga oli see must nagu kogu metsaalunegi. Reet enam edasi ei tulnud ja Joel läks nüüd omakorda teda tagasi saatma. Nii nad saatsid üksteist mitu korda, ja kuna lahkumine üha raskemaks muutus, ilmusidki nad

lõpuks mõlemad tagasi Kiki juurde. Ja nüüd ei saadud und enne päikesetõusu.

Kogu nende vahekord oli äkki kujunenud sama värskeks nagu kevadel. Ka järgnevail päevadel läksid segi kellaajad ja toidukorrad, aga ometi kumbki ei julgenud väsimuse silmapilkudel ei enesele ega teisele tunnustada õige väikest tüütumise virvendust. Kevadel, kui kogu loodus ümber õitses, polnud nemadki ise õitsemisest kaugemale mõtelnud, aga nüüd, kus kuhjus õunu aknal, toolidel ja laudadel, kavatsesid nemad aina edasi õitseda nagu potililled — suvi läbi, sügis läbi, talv läbi, kasvõi kogu elu läbi. Nagu ei tohikski vahekorrad küpseda.

Sellest mugavast, kuigi loomuvastasest arenemise seisakust, mis ei suutnud rahuldada isegi uudishimu tuleviku kohta, tekkis vahel sekka ebakõlasid, Reedal tujukaid silmapilke, Joelil kavatsusi jätta äkki kõik sinna paika ja ise põgeneda. Ent sellal, kui alateadvus sellest rahulolemattusest oli ette valmistamas võib-olla koguni mingit katastroofi, leppisid mõlemad ise veel petlike hetkede joovastusega, mis laskis kogu maailma unustada.

Kui nad järgmisel õhtul järvekaldal vanal palgil istusid ja kui nende vahele oli siginenud vaikus, küsis Reet äkki:

— Ütelge, miks teie siia maale õige tagasi tulite?

Joel vaikis tükk aega ja vastas siis:

— Ma ei tea isegi miks... Tahtsin vahepääl küll kõike unustada... aga vist ei suutnud. Ma hakkasin teid nägema igas joones, igas suletõmbes, ma otsisin teid igalt tänavalt...

— Joel! hüüdis Reet heldinult ja haaras tal kätest.

Vaikuses, mis järgnes, elasid nad läbi kogu oma õnne sügavust. Siis aga lõdvenes Reeda käsi:

— Millega see kõik lõpeb! Minu elu on nii imelik... Kui ma abiellusin, siis arvasin, et nüüd alles ma hakkan rahulikult ja õnnelikult elama. Aga elu viib teisiti. Mul on ju mees, ta on hää, ta hoolitseb minu eest, armastab mind, ja ka mina armastan teda, jah, aga... ma ei hoia teda üksi, vaid ka teisi.

„Teisi?" küsis Joel eneselt. „Kas siis veel kedagi pääle minu?" Ja ta heitis teravalt etteheitliku pilgu Reeda poole.

— Miks te nõnda mulle otsa vaatate? küsis Reet äkki tõsinedes. Kas te mõistate mind hukka? Muidugi, ma olen süüdi. Ma olen olnud liiga üleannetu. Nii ei tohi see edasi kesta...

Joel lõi kepi otsaga kruusa enese ees laiali. Ja muidugi, mingi lahendus pidi tulema! Aga kust, kuidas? Kaua siis ikka nõnda istuda teineteise kõrval, ühe käsi teise käes? Tulevik seisis ees, mida oli vaja ehitama hakata, aga Joel ei osanud seda planeeridagi. Tal ei olnud huvigi selle vastu. Ta tundis vaistlikult, et iga katuse alla viimine tähendab tema enese eemaldumist valmissaanud hoonest. Mis pidi ta tegema? Kas mitte hoolima neist ilusaist silmapilkudest, mida võis iga päev muretult noppida? Või võtma see naine teise käest ära otsustavalt ja lõplikult? See aga tähendas minna pastor Niinemäe juurde ja talle ütelda aumehelikult: Armas mees, teie naine kuulub mulle, kas seda ise tahate või mitte. Teie olete korporatsioonliku kasvatusega, teie ehk nõuate minult kahevõitlust, peate seda kombeliseks... Olen ka selleks valmis, jah, aga kas pastor Niinemäe suudaks tõsta püstolit minu vastu? Ei, tema on selleks liiga kristlik. Ta ehk, vaene mees, loovutab oma naise ilma relvata, puhtkristlikust ligimesearmastusest, maha surudes eneses kõik enesearmastuse eod? Aga

siis hakkaks sellest mehest kahju, ja Reedalgi hakkaks kahju. Ning kaotajaks jääks ikkagi Joel. Ent ka ainult silmapilkseid lõbusid rahuldada ja siis minna oma teed, seda Joel ei saanud kuidagi tahta, sest selleks olid hingelised juured endid ajanud juba liiga sügavale.

Ei, arutlus ja järelekaalumine andis ainult äbarikke plaane. Näis, nagu oleks loomulik mõistus siin pisut armukade olnud või kahjurõõmu tunnud, kuna ta nüüd ei osanud mingit nõu anda.

— Aga mis edasi? küsis Joel Reedalt aralt.

— See on teie teha! vastas Reet kindlalt ning Joel tundis selles enesele kibedat etteheidet.

— Teie ei taha siis, et kõik endiselt kestaks? Teie olete tüdinenud? Hüva. Ma võin ju minna...

„See pole mingi lahendus, vaid ainult põgenemine lahenduse eest," mõtles Reet, aga jättis ütlemata. Mis Reet mõtles, seda tundis Joel ilma ütlematagi. Reeda alistumise ja vaikimise tagant aimas ka peidetud valu, ja selle põhjuseks oli Joel.

Tüki aja järel lausus Reet, Joelilt ise sõbralikku pilku otsides:

— Miks te alati olete nõnda järsk ja tõrges? Ma vaatan tihti teie poole, teie aga olete ikka tõsine, väga tõsine, mitte nagu kevadel. Kui ma nõnda teie tõsidust näen, siis muutun ma ka ise samasuguseks.

— Ei, teie ei tohi seda olla! Kas mina siis tõesti niisugune olen nagu ütlete? Ma ise ei teagi, et ma nii järsk olen. Võib-olla ainult väliselt, see on juba minu viga...

Arusaamatused nende vahel haihtusid jälle mõneks ajaks, oleviku õnn varjutas kõik muud mured. Lahendus pidi iseenesest küpsema, ilma et keegi seda teadlikult aitaks, — see oli Joeli seisukoht, mis teda rahuldas ja ra-

hustas. Ja hilja õhtul, kui Joelit Reeta sohval lähestikku istusid, ajaski end üks mõtte katsesarv välja, et lahendust otsida ummikust:

— Põgeneme!

— Aga kuhu?

— Ükskõik kuhu! Ainult ära siit ümbrusest, siit maaltki!

Reet oli elavalt nõus: hüva, põgeneme!

Fantaasia võttis ses poolväsimuses varsti tuld ning Kiki varstine ärasõit lisas kõigele pisut võimalikkuse helkigi. Ja muidugi: põgeneme, nii et vähematki jälge maha ei jää! Las otsivad!

— Kui põgeneme, siis öösi, kui kõik magavad! sosistas Reet salapäraselt. Ja kui väljas on suur tuul, nii et keegi ei kuule.

— Kui meid otsima hakatakse, oleme juba tuhanded kilomeetrid eemal. Meil on juba teised nimed, teised passid...

— Kui vaja, ma võin ka mehe riided selga panna, ütles Reet, ma oskan väga hästi olla poiss, võin olla sinu vend...

— Sina minu vend?! Sina? vaatas Joel imestunult Reeda otsa.

— Ja muidugi, sinatamise peame varakult kätte õppima, ega siis vend saa vennale teie ütelda!

Nad naersid säärase sinatamise sünni üle, ka Kiki tuli teisest toast vaatama, mis siin lahti on. Fantaseeriti otsekui palavikus, ilma et Kikist oleks hoolitud.

Reet ütles enese väga hästi oskavat autot juhtida; kui vaja, nad varastavadki kuskilt võõra auto ja sõidavad sellega tubli tüki maad edasi, jätavad siis sõiduki kraavi ja kihutavad edasi rongil, lennukil, jalgsi.

— Kui oleme Tšehhoslovakkias, ütles Reet, siis saadan säält oma mehele ühe paari paksu tallaga Bat'a saapaid, mu mees armastab niisuguseid väga! Ega sina pahaks ei pane?

— Ah, mis! Me läheme hoopis kaugemale kui Tšehhoslovakkia! Läheme sinna, kus saapaid üldse ei kanta. Näiteks papualaste juurde, laseme endid tätoveerida, punume pilliroost viigilehed ette, paneme kookospähklist troopikakiivrid pähe.

— Kui me peaksime džunglist läbi minema, siis ma teen enesele kindlasti ühe jahiülikonna, ütles Reet, niisugused kalifeed ja pika säärega saapad. Kas me enesele ka ühe kaameli muretseme, ühe kaheküürulise? . . .

— Tingimata! Parem siiski kaks kaheküürulist. Kui auto kõrveliiva kinni jääb, siis on kahel rohkem jõudu välja sikutada.

— Mina võingi meheriidesse jääda, arvas Reet, kogu reisiks. On hoopis julgem. Ja siis keegi ei kahtlusta meid!

— Te ei saaks Pariisis ühte hotellinumbrissegi, teadis Kiki ütelda. Kahte meest ei lasta sääl ühte tuppa.

— Aga mispärast? küsis Reet naiivselt.

— Võta kinni nende kombeid! vastas Kiki.

— Aga selle eest pääseme koos lokaalidesse, kuhu naistele sisseminek on keelatud, arvas Joel. Võime näiteks paavsti jutule minna, Pompei lupanaariumi, Napoli muuseumi salaosakonda, sünagoogi, kirikute altariruumi, meeste pissuaari . . .

— Aga Joel!

— Ei midagi, tuleb varakult selle mõttega harjuda. Tuleb õppida meeste moodi kivi viskama, tead kuidas? mitte üle õla; tuleb õppida automaatselt põlvi kokku

lööma, kui laualt mõni asi sülle kukub; tuleb õppida mitte kiljatama, kui tosin taldrikut maha kukub; tuleb õppida mitte nägema vastutuleva daami kleiti, ja juveliiri aknast peab ka ükskõikselt mööda minema; ah, tuleb, ma ei tea mida kõike õppida, näiteks kasvõi meeste moodi suitsetamist.

— Mina oskan! hüüdis Reet.

Ta võttis Joelilt sigareti. Aga selles käetõstes suu äärde oli liiga palju luigekaela, ja ka rohkem teadvust kui endastmõistetavust.

— Nii see ei lähe! arvas Joel ja näitas, kuidas tuleb suitsetada. Lõppes see õpetus sellega, et nad koos leiutasid moe, kuidas tuleb läbi ajada kitsikuse päevil: suits lasti lihtsalt ühe suust teise suhu.

— Aga mis siis, kui meie jälile saadakse? küsis Reet hirmunult otsa vaadates.

— Meil on ju revolvrid! Kui need ei päästa, noh, siis jääb ikka veel üks abinõu.

— Mis see on?

— Altkäemaks! See päästab alati. Kas sa seda pole ennem kuulnud?

— Jah, aga selleks on ju raha vaja. Kust me seda võtame?

— Raha? Jah, sellega on asi täbaram, arvas Joel, aga siiski: mul on võiduloos, see kahtlemata võidab. Vaata, Kiki, kohe kaartidelt järele, kas võidab.

Nõnda fantaseerides kulus öö, ja kui viimaks uni tuli, oli see täis katkeid põgenemisest, tagaajamisest, nagu filmides.

Ühel päeval oli Reeda rahutus koduste pärast nii suureks kasvanud, et ta kippus tagasi Soekurule. Sest kuidas on Lui tervisega? Vahest on Ilmar maal käinud ja pa-

handandanud, et Reeta pole kodus? Tuhat hirmu hakkasid temas elama.

Joel ja Kiki läksid temaga kaasa, saatsid teda viimase metsatukani ning jäid ise ootama, kuni ta tagasi tuleb.

Juba oli möödunud viis minutit, juba veerand tundi, juba pool tundi, aga Reeta ei tulnud. Joel oli juba rahutu, käis närvlikult ringi, murdis oksi ega pannud tähele, mis Kiki kõneles. Oli tunne, nagu oleks Reeda ära neelanud see neetud maja sääl, täis koirohu ja arstimite lõhna, pisikuid ja padjakesi, sidemeid ja kohustusi, millest ta on kadedalt, aga asjata katsunud Reeta välja kiskuda.

Ja Joel, kes peagu kunagi polnud Kikile midagi pihtinud ega tema poole oma hingekitsikuses pöördunud, hakkas nüüd oma südant puistama. Mitte Reedast ei seletanud ta, vaid köidikuist Reeda ümber. Sääl on nüüd suvila, see unistus ja ideaal. Mis on saanud kõigist neist kassikäppadest, pärnaõite, nurmenukkude tubadest? Oksjonimööblit täis, igasuguseid saksa vanapreili pitsikesi, tiisikushaige röga, võõraid inimesi! Kas mõistab Kiki, mis see tähendab Joelile kui ehitajale? Kui Kiki või Umbjärv on savist midagi voolinud ja kui see pole õnnestunud, siis — haamriga otsa ja kõik on jälle korras. Aga katsugu arhitekt oma ehitatud majaga midagi ette võtta! Taras Bulba pidas õigeks oma poega maha lüüa, kui sellest mees ei saanud, nagu ta oli tahtnud: „Mina ta lõin, mina ta tapan!" Ainult arhitekt on kõigist loojaist kõige närusem, ta ei tohi enam sõrmegi külge panna sellele, mis ta loonud. Ja mis on Reet süüdi, et tal tuleb eluaeg elada selles vanglas või koguni haiglas? Või arvab Kiki, et Ilmar nüüd oma naise saadab veel kuhugi mujale suvitama? Kiki on vaba, Kiki võib täna siin olla, homme juba Pariisis. Aga Reet? Kõige ilusamadki põgenemis-

plaanid lähevad paratamatult luhta, sest Reet on nüüd selle maja külge kinnistatud. Näed, nüüdki jooksis ta sinna ega saanud enne rahu, kui jäigi sinna. Ja nõnda kestab see eluaeg! Kui oleks Joeli teha, ta otsekohe põletaks selle hoone maani maha, ja ka tuha pilluks laiali!

— Aga mis oleks, kui tõesti paneksime majale tule otsa? küsis Kiki, aimates järele tooni, millega Joelit Reeta olid fantaseerinud põgenemisest. Kas Niinemäe saaks väga palju kahju?

— Niinemäe? Ei, tema mitte. Tal on hoone kõrgelt kindlustatud, mis temal? Tema saab oma rahakese kätte ja võib uut hakata ehitama, kui soovib. Arhitekt saab jälle tööd, samuti ehitusmeister, töölised...

— Ma olen küll rumal neis asjus, väga rumal, ütles Kiki, aga — kes siis õieti kahju kannataks, kas kindlustusselts?

— See on omakorda edasi kindlustanud...

— Ma ei saa midagi aru. Miks sa siis...

Aga Kiki mõte jäi pooleli, sest Joel katkestas selle oma äkilise otsusega:

— Lähme minema! Reet niikuinii ei tule enam. Kaua me ikka ootame!

Ja tõesti Reeta ei tulnudki. Ta oli küll majja pääsenud ilma Lui nägemata, aga siis oli ta teada saanud Lui seisukorra halvenemisest ning see oli kõik ta mõtted vangistanud. Ta oli äkki tunnud, et ta ei tohi mõtelda ainult enese mugavustele ja mõnudele ning ta süda oli keelanud siit ära minemast. Oleks olnud täiesti võimatu, nagu ta oli kavatsenud, teha pakk oma pesust, riideist, söögikraamist ja muust tarvilisest ning põgeneda siit majast, kus ometi mitu tuba tühjalt seisavad ja kus lähedane inimene on surmale näkku vaatamas.

Ta jättis pakkimise pooleli, leidis kohase olevat enese jaoks hakata sisse seadma seda tuba, kus tädi oma tütrega oli mõnda aega sees elanud ja mis asetses Lui toast nii kaugel, et sinna selle köhimised ära ei kostnud.

Kui ta viimaks metsaserva juurde jooksis, et Joelile oma otsusest teatada ja oma kohtamisi teisiti korraldada, olid Kikit Joelit säält juba kadunud.

Õhtu eel oli Joel siiski Soekurule ilmunud, mitte enam vargsi ja nagu poolkogemata, vaid täie õigusega. Reeda seletused siiajäämise põhjustest olid lõppude lõpuks veenvad. Joel oli isegi ühises söögilauas istunud kogu perega, välja arvatud Lui, kes kõrge palaviku tõttu voodist välja ei saanud ja keda preili Rosalinde käis korraldamas. Nagu näha, oli Rosalinde kogu ihu ja hingega andunud oma kohustustele ning rahule jäänud, et Reet ei hakka ennast vahele segama ega anna Luile enesest märkugi.

Käidi ja kõneldi õige tasa, et haiget mitte häirida. Ja kui Joelit Reeta pärast õhtusööki alla järvele läksid, hoidusid nad säälgi kõvemini kõnelemast.

Väljas valitses salapärane vaikus, täieline tuuletus, milles iga tasa astutud sammgi kaugele kajas. Hämaruses helendasid viljarõugud ja talude läheduses aganakuhjad suurte elukatena, metsade tumedad vöödid sakitsesid teravalt taevarannal, aga sääl taga, kust suur pilvekumm kerkis kuulmatult üha lähemale kuule, sulas taevas ühes maa ja metsaga ähvardavaks tumeduseks ning ka järv võttis säälpool võika ilme. Reet tahtis just sinna sõuda.

Kuna vaigiti, siis polnud ka nüüd midagi kuulda pääle mõlatõmmete ja vee kahina ees paadininas.

— Lähme vesiroosideni, seletas tüüril istuv Reet, ma tean, kust neid saab.

Nüüd ei õitse ju ükski vesiroos enam, mõtles Joel, aga ei tahtnud vastu vaielda. Ta sõudis endiselt edasi. Juba oli pilveserv tõmbunud üle kuu ning ilm üsna pimedaks muutunud, kui nad lähenesid kobrulehtede laamale, kust tõepoolest vastu valendas üksikuid hiliseid vesiroose. Nad juhtisid paadi otse lehtede keskele ja hakkasid siis välja tõmbama neid suureõielisi ja siugvarrelisi taimi.

Parajasti kui Reet käe oli välja sirutanud, et haarata üht kaugemal valendavat õit, ja Joel püsti tõusnud, et mõlaga lähemale tõmmata, tegi paat liigutuse, mis Reeda tasakaalust välja viis, ja enne kui keegi midagi mõtelda sai, oli Reet vette sulpsatanud. Joel langes tõukest pingile ning paat pääses ümber minemast.

— Ettevaatust! hüüdis Reet veest Joelile, kes ärevuses püsti oli tõusnud, nii et paat tublisti kõikuma hakkas, ja kes temale tahtis mõlaotsa küünitada.

Vesi polnud eriti soe, ja kui Reet jälle paadis oli ning tagasi hakati sõitma, asus juba tema mõladele, et sooja saada.

Keegi ei kuulnud, kui nad ukse eeskotta avasid ja pimedas üksteise käest kinni hoides Reeda juhtimisel ja kobamisel viimaks sinna tuppa jõudsid, mida Reet oli päeval enese jaoks korraldanud. Kuni ta ennast märgadest riietest vabastas ja kuivatas, oli Joel köögis kurikuulsat elektripliiti proovimas, mida keegi polnud raatsinud või osanud veel käiku panna. Ta keetis teed.

Väljas rabistas vastu aknaid vihma, ja kui Joel teekannuga tuli ning nad koos läksid konjakit otsima, ütles Reet:

— Niisuguse ilmaga ei lähe sa siit enam kuhugile. Sa jääd ööseks meile.

Joelil ei olnud siiajäämise vastu mitte midagi, aga ta tundis kuskil sügaval, et täna öösi peab juhtuma see, mida ta oli oodanud ja kartnud.

Oli joodud punšši, oli üksikasjadeni meenutatud äpardust järvel, aga polnud kahtlust, et ka Reet hakkas aimama midagi saatuslikku, mis on tulemas nende vahel. Mida rahulikum Joel oli, seda ärevamaks muutus Reeda hääl: iga vähemagi liginemiskatse tõrjus ta nüüd tagasi liialdatud ujedusega.

— Ei tohi, ei tohi! ja silmades oli hirmu ja siirast vastupalumist.

— Kas ikka veel ei? küsis Joel sellest ergutatult.

— Ma ei või ju! Ma ei tohi! Ma olen seotud! Katsu ometi sina... tagasi hoida, palus Reet, Joelil kuuest ja käsivarrest kinni haarates, sina oled ju tugevam, katsu sina... Ma kardan, et mina ei suuda enam vastu panna.

Aga enne kui kumbki suutis midagi edasi mõtelda, olid suud juba üksteist leidnud. Kaua tagasi hoitud ja nüüd üles lahvatanud leeki polnud nii kerge kustutada.

Selle kannul käis aga varsti kahetsus ja Reet oli kui laps, kellel nukk puruks löödud.

— Ja mina ise olin see, kes teisi naisi kividega pildus, kui nad nii... Mu süda ei ole enam puhas, minu suu ei mõista nüüd enam tõtt kõnelda. Ma pean valetama... või suu kinni hoidma. Aga vaikimine oleks ka valetamine. Kuidas ma nüüd veel julgen Ilmarile otsa vaadata? Ei, mine ära siit! Mine ära!... Ei mitte sina üksinda, lähme mõlemad! Põgeneme! Ah, ma olen halb olnud, olen halb...

Reet nuuksus.

— Unusta kõik, mis väljaspool meid on! lohutas Joel. Küll oskame meiegi kahekesi elada!

Reet haaras iga Joeli sõna kui õlekõrre järele. Ta soovis ainult tõendeid selle kohta, et Joel teda maha ei jätaks, üksi ei jätaks. Kui ta selles oli veendunud, tuli jälle tagasi rõõm ja joovastus, ning kui esimest suudlust saatis veel hirm, sündisid järgnevad juba vabadena igasugustest kahtlustustest. Iga kallistus tekitas ainult janu suuremate, sügavamate, valusamate süleluste järele. Ja paisunud veretulva ees ei pidanud vastu enam sisemised ega välised tammid.

Keset seda loomulikku meelepöörasust, milles unustati kogu maailm, koputati, ei, otse põrutati uksele. Siis lõngutati linki meeleheitlikult.

— Reet! Lase sisse! Uks lahti!

See oli ainult Lui hääl, tänu taevale! Seesolijad kohendasid endid kiiresti ja Reet avas ukse:

— Jumala pärast, tasa! Mis sa siin öösi veel üleval hulgud?

See oli ainult luu ja nahk, kes säält sisse astus, aga ta surmkahvatus näos läikisid silmad harukordset võikust. Poollühikestes öösärgi käistes kõlkusid luised käsivarred kuidagi abitult ja tundusid pigem surnu kui elava omadena. Joel oli püsti tõusnud ja vaatas sissetungijat pilguga, milles oli enam kaastundmust kui vaenu. Aga Lui laskis ainult korraks pilgu üle oma rivaali, et seda ägedamalt pöörduda Reeda poole, kelle kohta ta näis arvavat enesel mingisuguseid õigusi olevat:

— Sina petis! Sina valelik!

Ta seisis keset tuba tulivihasena naise vastu, kes oli siin majas elanud, varjul Lui eest, teda pettes ja tema seljataga jumal-teab mis tehes!

— Aga, armas Lui, lähme kohe tagasi, ma viin sind üles, ole nüüd mõistlik! käis Reet pääle ja võttis tal käe

alt kinni. Aga Lui vabastas enese käevangust järsu liigutusega ja sattus raevu, mis oli temast tugevam. Ta oli hakanud rusikatega enese ümber vehkima, ta oli katsunud Reeta lüüa ja kordas nüüd ikka veel oma endisi sõnu järjest kõvema häälega. Nähtavasti soovis ta, et kogu maja kokku jookseks ja hakkaks Reeda üle kohut mõistma.

Joel oli poisile lähenenud, kelle märatsemist ta ei mõistnud, ja katsunud tema vehkivaid käsi kinni püüda. Aga Lui rabeles lahti, sattus nüüd alles eriti marru, pildus segi, mis käe alla tuli, lükkas ümber tooli, ja enne veel kui keegi sai takistada, oli ta lennutanud laualt kahmatud käärid Reeda poole. Need oleksid otse näkku lennanud, kui Reet mitte poleks saanud kätt ette tõsta. Kääride üks ots vedas siiski käsivarde pika vao ja sellest hakkas kiiresti verd nirisema.

Asi oli tõsisema pöörde võtnud kui seda oli võidud arvata, ja Joel pidi ennast tublisti pingutama, et märatsejat taltsutades pääseda ise vigastamatult, sest Luid sülle haarates ja toast välja viies oli ta tunda saanud haige küüsi ja hambaid.

Koorem oli hoopis-hoopis kergem arvatavast. See sipples küll veel vastu, kui Joel trepist üles läks, aga siis tuli köha, läkastus, üldine jõuetus.

Rosalinde tuli juba joostes ja vana Niinemäe vaatas uniselt üle ukse, mis sääl lahti on.

— Ei midagi, ütles Joel ülalt, poiss on kõrges palavikus, jampsib. Isegi proua elu oli hädaohus.

Vana Niinemäe oli kiiresti palitu selga visanud ja tuli vaatama.

— Jumaluke, veri! ehmatas ta ja ruttas südame haledaks minnes kohe abi tooma. Ta ajas üles oma naise, et

see otsiks mõne puhta pesutüki, võttis siis kapist pudeli piiritusega ja läks Reeda kätt siduma.

— Räägi ometi, mis siin on juhtunud!

— Ma ei tea isegi, see tuli kõik nii ruttu, vastas Reet, oma käsivart teise käega ülal hoides, et kergem oleks siduda. Käisime härra Hurdaga järvel, tahtsin vesiroose siia vaasi, läksime neid otsima.

— Nüüd veel mõned vesiroosid? kahtlustas vanaproua, kes ka tuppa oli ilmunud.

— On küll! Me tõime kaasa!

Reet vaatas ümberringi, ah jaa, need olid paati ununud.

Ta pidi nüüd üksikasjaliselt ära seletama, mis kõik oli juhtunud. Härra Hurt oli nii lahke olnud ja aidanud punšši keeta. Ja siis oli vihma sadama hakanud ja härra Hurt polnud saanud minema minna, ja Lui oli vist kõik oma tuppa ära kuulnud, taibanud, et Reet on siin.

— Na jaa, jaa, punšš! noogutas vana Niinemäe elutargalt. Tegite sutikese kõvemat häält, mis?

— Ei, ega siis meie nii palju joonud!

— Lui oli vist ennem juba haisu ninasse saanud, ütles vanaproua Niinemäe vahele. Juba õhtul ta oli nõnda ärritatud. Ma ju hoiatasin sind, et kui Lui teada saab, et sina siin oled ja tema poole ei lähe, siis on ju põrgu lahti.

— Vaene poiss! õhkas vana Niinemäe. Ime, kuidas ta voodist jõudis üles tõusta. See pidi päris üleloomulik jõud olema.

— Ah, ei midagi, vastas ta abikaasa. Näe, kui kadunud Joosep sarlakis oli, siis oli teine ka nõnda täis jampsi, et tuli teda kolmekesi voodis kinni hoida. See on see halb veri, mis inimest vaevab. Küllap te ikka ka liiga kõvasti kõnelesite. Vihma sadas ka veel, egas Lui siis magada saa.

Arutati veel nii- ja teisipidi Lui äkilist vihapuhangut Reeda vastu, aga paljugi jäi siin mõistatuseks, sest ka Reet ei annud tarvilist selgitust, vaid tänas ainult taevast, et härra Hurt oli juhuslikult veel siin olnud ja teda veel halvemast päästnud.

— Mis selle poisi sisse küll on läinud? küsis vanaproua ja tahtis ise üles minna ja kõike järel pärida.

— Ei, memm, ära mine, hoidis vana Niinemäe teda tagasi. Sa ärritad teda veelgi. Las ta puhkab välja.

— Ei ole tal nüüd enam väljapuhkamist kedagi, vastas proua, vaat', kui ei saagi temalt enam seletust!

Ülevalt tuli preili Rosalinde oma roosas öökuues, nägu kahvatu, juuksed papiljottides:

— Nüüd alles on tema ennast rahustanud. Mötlege doch, lõi ta käsi kokku, missugused sönad on tema Frau Grete kohta välja ütlenud! Mina ei oleks need sönad oma kõrvadega mitte kuulda tohtinud! Ja tema oli doch muidu ikka nii zart hing!

Mindi koos üles haiget vaatama. See lõi silmad korraks lahti, vaatas südameni lõikava umbusaldusega voodi ees seisjaile otsa, käänas pää ära ning sulges uuesti silmad. Vana Niinemäe hakkas oma silmakuru pühkima.

— Vaene poisu! ütles ta tasakesi ja silitas haiget üle juuste.

Vaikides ja kikivarbail mindi haige nagu surnu juurest jälle minema, kuna Rosalinde üksinda valvama jäi.

All otsustati Ilmar linnast kohe maale kutsuda, sest kõik tunnused kõnelesid sellest, et polnud enam aega palju viivitada.

Telefon õpetaja Niinemäe kabinetis helises õige kaua aega, enne kui teenija tuli ja oma härra üles äratas. „Oleks hää, kui te kohe arstiga maale sõidaks."

Õpetaja pani telefonitoru käest, seisis veidi aega mõttes oma kirjutuslaua ees, noogutas pääga ja lausus:

— Seda oli karta, nüüd on siis see silmapilk käes!

Äkki une päält äratatuna ja sisemiselt erutatuna ei teadnud ta järsku, mis ta peab kõigepäält ette võtma. Ta pusis kaua oma nööpide kallal ja leidis äkki, et on selga ajanud ebasobiva ülikonna. Siis aga, pooleldi lahtiriietatuna, tuli talle meelde, et peab mõnele arstile telefoneerima. Samas andis ta teenijale käsu kohe kohvi keeta. Aga kui see lauda hakkas katma, pahandas ta, mis see ennast keset ööd vaevab. Luid ravinud arste kas polnud kodus, nagu vastati, või ei saanud nad muul põhjusel nii pikka reisi ette võtta. Õnneks sai ta kätte dr. Arukase, kes oli parajasti häält olengult koju jõudnud ja oli kõige lustilikumalt nõus kaasa sõitma, kuna ta nõnda aru sai, et teda viiakse kuhugi paremasse kohta edasi pummeldama.

Suurt hoogu Ilmar oma rattale siiski sisse ei ajanud, seda mitte üksnes dr. Arukase pärast, kes külgkorvis tukkudes äkiliste kurvide kohal ikka üles ehmatas ja pahandama hakkas, ei, vaid viivitamise tõeliseks põhjuseks oli asjaolu, et pastor Niinemäel endal seisis ees raske katsumisetund: ikka veel ei osanud ta lahendada küsimust — kas oleks õige Luile üles tunnistada, kes ta õiged vanemad on, või mitte? Nüüd oli viimne aeg, sest kes teab, kas mõne päeva või isegi tunni järel ongi seda enam võimalik teha. Kui ta nüüd tasemini sõidab, pääsebki ta võib-olla oma raskest kohustusest. Saladust teadsid pääle Niinemäe ainult Lui kasuvanemad, aga need juba vaikisid, sest neil polnud mingit huvi kasupojas äratada uudishimu tõeliste vanemate vastu ning endid seega nagu hoopis kõrvaldada. Aga kui Lui sureb teadmatuses, kas siis Ilmarit ei jää tagant järele vaevama kahetsus?

Lui ise teadis, et ta tõelised vanemad on ammu surnud, need vaesed popsnikud kuskilt kalurikülast, teadis, et tal polnud lähedaid sugulasi ja et tal oleks tulnud kuskil näguri elu elada, kui oleks puudunud tema kasuvanemate ja kasuvenna kristlik süda. Aga kui ta nüüd kogu selle valega lähebki hauda, kas see pole Ilmari poolt patt Issanda ees? Teisest küljest aga, kui nüüd Ilmar haige voodi ees hakkaks pikki seletusi andma Lui tõelistest vanemaist, kas see viimaks ei annaks tema tervisele lõpuhoopi?

Nad saabusid hommikul kella poole kuueks. Kogu maja oli jalul. Ka Hurt oli veel sääl. Kõigi näod olid magamattusest väsinud ja kahvatud, Reet tundis isegi väikest palavikku. Ainult dr. Arukask oli erk, aga soovis siiski saada midagi, mis vere kiiremini käima ajaks. Mõned klaasid konjakit saanud, viskas ta teiste mornide hulgas muretut nalja ning ütles paar komplimenti preili Rosalindelegi, kes sel ebasündsal ajal seepärast edevalt naeratas.

Kuna Lui alles äsja oli magama jäänud, viideti aega sellega, et kõneldi kõigist tema viimase aja kapriisidest ja üksikasjaliselt ka tänase öö raskeist juhtumistest.

— Tiisikushaigete erootika on ju ikka pöörane, ütles dr. Arukask. Aga mõned adamoontabletid päevas ja armastus on kui käega pühitud.

Pastor Niinemäe oli väga erutatud Lui häbemattustest ja perutustest, ning mida enam ta neid kuulis, seda kindlamaks muutus ta oma otsuses Luile siiski kõik saladused südamelt ära rääkida. See teadasaamine muutugu talle karistuseks, et ta enne surma veel aru saaks oma rumalustest, neid kahetseks, ja siis puhtama südamega ilmuks Jumala palge ette.

Ta vaatas õrnalt Reeda otsa, ilmutas kaastundmusi

käehaava pärast, küsis dr. Arukaselt järele, kas viimati vaja poleks midagi ette võtta võimaliku veremürgituse vastu, ja silitas kõigi nähes oma abikaasa kätt. „Vaene Reet," mõtles ta, „on tema ka pidanud palju kannatama!" Ja talle meenus stseen, kuidas laulatuse ajal temalt loor maha rebiti.

Ilmari kaastundlik pilk polnud aga Reedale kuigi talutav ja ta katsus end pingutada sama muretuks ja rõõmsaks nagu seda oli dr. Arukask.

Mis puutub Joelisse, siis ei tunnud ta ennast kogu selles seltskonnas kuigi mugavalt, ta kartis kõige enam Reeda pärast, kes külma supluse ja kõigi öiste elamuste järel võis haigestuda. „Varem või hiljem tuleb mul seista silm silma vastu tolle mehega sääl," mõtles ta endamisi õpetaja Niinemäest, „tolle mehega, kes on lõppude lõpuks suur lammas ja kes mitte kui midagi ei tea, mis kõik ta selja taga on sündinud."

Preili Rosalinde kadus vahetevahel teiste hulgast, et vaadata, kas Lui on üles ärganud. Ta kartis ainult ühte: et Lui sureb niisama vaikselt nagu Rosalinde enese vend kiigetoolis.

All joodi juba kohvi, kui ta viimaks ilmus kohkunud näoga teatama, et Lui on viimaks ometi virgunud.

— Ei, teie jääge rahulikult istuma, ütles õpetaja Niinemäe dr. Arukasele, kes tahtis kohe oma kohuseid täitma minna. Ja ka kõik teised. Mina tahan ise alguses üksi minna.

Ta pühkis suu salvrätikusse, lükkas tooli kõrvale ja läks.

Üleval tõmbas ta ukse hoolikalt enese järel kinni ja sammus otse haigevoodi juurde. Lui nägu oli täiesti auku langenud, ta niisked käed lebasid tekil. Korraks lõi ta

silmad lahti, aga see pilk Ilmari otsa, kui see parajasti ta käe oma pihku võttis, oli nii ükskõikne, nagu ei tunneks ta oma kasuvenda enam ära. Nõrga pingutusega katsuti kätt Ilmari peost vabastada, aga juba silmad vajusid kinni ja sõrmeotsad jäid Ilmari pihku kuidagi elutult.

Ilmar härdus, võttis ise oma käe tasakesi ära ja hakkas Lui juukseid silitama. Seekord oli Lui pilk selgem.

— Sina! sosistas haige ja katsus oma lõõtsutamist vähendada.

„Sa tunned mind siis ära!" tahtis Ilmar ütelda, aga tundis kohe, et Luil võib ju mõistus kogu aeg selge olla, ning ta ei osanud muud kui banaalselt küsida, kas tal on parem.

Pastor Niinemäe oli küll siia tuppa astunud oma kindla otsusega, aga haiget nähes tuli temasse tagasi kõhklus ja isegi argus. Kui palju ta oli surijaile rahulikult jaganud viimset õnnistust, kuipalju ametijahedalt siit maailmast inimesi ära saatnud, aga nüüd kadusid suust isegi kõik sissejuhatavad jumalasõnad. Ta katsus alata:

— Sina seisad nüüd varsti oma maise teekonna lõpul ja sinul tuleb minna Kõigevägevama ette. . .

Sõnad kõlasid kuidagi armetult ja võltsilt.

Lui lõi silmad jälle lahti, pööras oma pää padjal kõrvale ja ütles poolsosinal:

— Ma. . . ei saa. . . uskuda. . . mitte kedagi . . .

— Ära kõnele nõnda! Seda kuuleb sinu Taevane Isa. . .

— Ma ei tunne. . . isa. . . ei siin. . . ega sääl!

Lui näis tahtvat sügavalt hingata, aga ei saanud, ta ringutas abitult, tahtis lahti saada nagu mingist koormast, tulid kuuldavale üksikud segased sõnad, mille mõttest Il-

mar aru ei saanud: — Täring... viska... võõras... ei taha... pole vaba...

Agoonia oli lühike. Juurderutanud dr. Arukask kuulas südant, katsus pulssi, noogutas siis pääd ja konstateeris:

— Läbi.

Ilmarilt pääses sügav kergendusohe, aga samas murdus ta põlvili, pani käed kokku ja hakkas innukalt palvetama. Kui dr. Arukask ettevaatlikult astudes välja läks ning juhtunust teatas, ruttasid teised kohe sisse. Ka Reet, kes muidu ikka surnuid võõristanud, ei tunnud mingit kõhedustki, kui ta oma sõrmedega Lui juukseid korda seadis. Vana Niinemäe ja tema järel ka ta abikaasa olid Ilmari eeskujul põlvili heitnud, Rosalinde aga seisis püsti, käed kokku pandud, taskurätt nende vahel, ja vahtis üksisilmi Lui poole, juba põsedki enesel niisked.

Reet seisis vähe aega hardalt, siis aga tundis ta, kuidas kõik need inimesed ta ümber hakkavad kaugenema, muutudes võõraks. Ja ilma et ta ise oleks märganud, oli ta üle ukse välja rõdule tulnud, Joelile nõjatunud ja palunud, et ta teda viiks alla oma tuppa.

Dr. Arukask seisis rõdul üksinda harkisjalu, avas oma hõbedase portsigari ja plõksutas selle uuesti kinni, ning esimest suitsusõõmu õige sügavale sisse tõmmates hakkas ta seda aegapidi välja puhuma nende uduribade poole, mis sääl hommikuse järve kohal hakkasid hõrenema.

15.

Pärast Lui surma tundus Soekuru suvila päris tühjana. Haigetuba oli kõle, endised lauad, toolid ja säng olid välja viidud, aga sellest hoolimata pidi igaüks, kes siia sisse astus, tahtmatult tajuma seintesse imbunud arstimite ja põdemise lõhna. Jah, Reet haistis seda iiveldama panevat lehka ka kõigis teistes tubades, kuigi ta oma leiust mitte kellelegi ei hinganud, sest niihästi vanapaar kui ka preili Rosalinde oleksid võinud sellest välja lugeda pieteeditunde puudust Lui vastu. Kõneldi endiselt tasa, käidi kikivarbail ja hoiduti minemast ülemistesse tubadesse ja rõdule, kus Lui lahkumise jäljed olid veel värsked. Hoopis aga välditi seda alumise korra tuba, kus Lui oli lautsil lamanud, sest kõigist tuulutamistest hoolimata oli kuuseokste ja kampri lõhn siit visa lahkuma.

Vana Niinemäe oli jäänud sõnaahtraks, ta ohkas nüüd sageli, isegi Ilmari kiitmist polnud enam palju kuulda ning peagu kadunud oli ka tavaline ,,mis?" lause lõpus. Ta katsus ennast lohutada sellega, et Lui kannatusel on nüüd viimaks lõpp tulnud ja kui ta ehk olekski paranenud, poleks temast ikkagi täit inimest saanud, ta oleks jäänud nii enesele kui teistele aina ristiks ja vaevaks.

— Ah, mis nüüd minu murest! lõi ta käega, minul tuleb niikuinii varsti järele minna. Aga Ilmar! Tema on ju nii õrna hingega — on ikkagi minusse tulnud — ja temal seisab elu alles ees.

— Kas Ilmar hooliski nii väga oma kasuvennast? küsis Reet.

— Küll ta nüüd hoolib, kus teda enam ei ole! Küll teie ka minust rohkem hoolite, kui mind enam ei ole.

Vanamees oli oma sõnadest kohe liigutatud.

— Ilmarile oli Lui ju poja eest, jatkas ta, nagu minulegi. Aga paljuke nüüd mina, see oli Ilmar, kes teda koolitas ja põetas. Vanaduse päevil oleks ta teilegi lapseks ära kulunud, teil neid niikuinii ei ole.

Mis jutt see nüüd oli, Lui polnud ju Reedast kümmet aastatki noorem! Vanaproua Niinemäe pahandas vastu:

— Mis sa kõneled, et Ilmar teda põetas! Kuidas ta teda põetas? Pole ta ühtki ööd Lui pärast valvel olnud. Meie Rosalindega oleme need olnud, kes teda koristasid eest ja tagant. Ilmar? Mis Ilmar? Maksis oma natukese raha ja arvab nüüd, et on ilmatu imeteo ära teinud!

Vaesel Rosalindel oli korraga kadunud igasugune elumõte. Senini Niinemäede perekonna läheduses liikunul oli nüüd äkki mõttetuks saanud kogu see edasielamine Niinemäe armust, ilma et ise saaks kuidagi kasulik olla. Ta ei teadnud sedagi, kui kauaks ta peab veel Soekurule jääma, ja et kuidagi oma siinolekut õigustada, hakkas ta talitama köögis, aga sai selle eest vanaproua käest ürmida.

Pärast kõiki sündmusi tundis Reet ennast heidetud olevat veekeerdu, kus ta omal jõul enam ei jaksanud vastu voolu seista, vaid pidi ennast andma saatuse hoolde. Ta käis ringi, kurgus alati nutt. Väikesele palavikule seltsis närvlikkus ja kartus, et pisikud on temassegi pesitsenud.

Muidu alati julge ja valmis kasvõi südaöösi läbi kalmistu minema, oli ta nüüd arglik isegi õhtuste tubade vastu. Kui ta kuulis tuulekohinat lähedal metsas või saju rabinat vastu akent, tundis ta selles kohinas ja rabinas nagu oma süüme pihta koputatavat. See oli nagu Lui vaim, kes videvikus ringi uitles, ukse ja akna taga luuras, nii et Reet pidi oma toa aknad õige varakult kinni katma.

Aga veelgi sügavamal näris teda hirm ja süütunne Ilmari ees, kellele Lui enne surma võis kõik üles tunnistanud olla, mis ta oli kuulnud ukse tagant tol saatuslikul ööl. Ilmar oli muidugi nii delikaatne, et ei lausunud sõnagi, ootas vahest, et Reet ise oma patu üles tunnistab, nagu ta senini oli enese ütluse järele kõik oma mehele usaldanud. See delikaatsus oli õieti kõige rusuvam.

Reet ei teadnud sedagi, kas oli see armastus või vihkamine, mis ta nüüd Joeli vastu tundis. Kogu tema saatus oli nüüd selle mehe kätes, aga nii pea kui ta mõtles, et Joel võib kuuluda tavaliste abielurikkujate lahtrisse, kes parajal ajal tagasi tõmbuvad ja oma teed lähevad, käis tast üle kuum piinlikkuse hoog ja ta oleks võinud niisugusel hetkel teda oma käte vahel ära kägistada. Ta hoidus nimme Joeliga kahekesi jäämast, vabandas seda hõlpsasti oma haiglusega, endal aga samal ajal südames soov, et Joel ei hooliks ühestki ettekäändest, isegi mitte tema väikesest palavikust.

Joel aga oli pigem tähelepanelik kui hoolimatu, pigem hell kui pääletungiv, muretses rohkem Reeda tervise eest kui oli valmis sööstma meeletustesse. Kui ta õhtuti liiga varakult minema läks, valas Reet kogu oma ahastuse patja.

Joelile tundus aga, et päevad mööduvad liiga mornilt. Tal tuli nüüd sageli mängida lamatoolis lebava Reeda ees

umbes samasugust põetaja osa nagu seda oli olnud preili Rosalinde Luile. Teda haaras resignatsioon. Ta oli elus kogenud veel liiga vähe kannatusi, et nende kaudu teed leida teise hinge sügavikku.

„Sügis, juba sügis", kordas ta, kui ta üksinda väljas hulkus.

Tuuleiil rebis okstelt lahti kollendama löönud lehti, mis vajusid värisedes metsateele teiste krabisevate lehtede hulka. Helekollaseid ja väikesi sadas kaskedelt, laiu ja lapergusi teeäärseilt vahtrailt. Puud seisid hoopis paljamalt, järv polnud enam sõbralik, kurrutas end alati pahameeles. Nagu hilpe varises Joeli enese päevade ümbert, ja kuskilt kaugelt hakkas vastu paistma mingi tühi tüvi eneses. Ning see tühi tüvi oli — k o h u s t u s.

„Ma ei ole kunagi kohustusi kartnud, ei ühtki ülesannet," mõtles ta. „Imelik, kuidas ma nüüd ei taha, et mind juhiks kohustus. Aga armastus ei helise enam päris puhtalt, kuskil on vist mõra sees."

Pää kummaras, kõndis ta kalda ääres, võttis maast kepi ja hakkas sellega põõsaid ja puid peksma, jälgides ise, kuidas lehed maha varisevad. Äkki tuli päike pilve serva alt välja ja paistis läbi tühjavõitu sarapuu-põõsaste. Joel seisatas nagu oleks keegi teda kuuevarrukast tõmmanud. Seljal ja kuklal hakkas soe, pää käis veidi ringi ja mingi vinetis tõusis hetkeks silmade ette, siis selgus jälle kõik, ning ta astus üle päikeselaigu edasi vilumasse, raagus okste vahele, kust tõusis üles rõske mulla, mädanevate seente ja lehtede ning kõdunevate kändude lõhna.

Parv linde puistus kuskilt tuulde metalse vilinaga. Siis vilksatas okste vahelt korraks järve hall teras. Jalge ees kaldakamara all vingerdasid vette männijuurikad ja lopsakad lained loksusid neist üle.

Suvila helendas sääl omaette, inimesi polnud näha, suitsu korstnast ei tõusnud; surnud suvila, morn ja mõttetu. Igaüks oli sääl pugenud oma urgu, nii vanade paar, preili Rosalinde, kui ka Reet. Kuidas see Rosalinde sääl endale uusi ülesandeid katsus ette valetada! Kõik ainult selleks, et põgeneda alasti elu eest, sest pole miskit julmemat kui alasti elu, hetkemõtteline elu, mida Reeta Joelit olid osanud veidi maitseda, aga kunagi ammu, kevadel.

Joel tundis, kuidas nauditav olevik omaette kaotab mõtte, kuidas ta sirutab haarmed välja tuleviku poole, et enesele tuge leida. Kevadest ja suvest irdunud, oma otsestest ülesandeist eemale rebitud, tuulte hulgutatud, meeleolude vintsutatud, järelmeeleolude masendatud, nõnda oli ta ise nagu sügisene puu. Enese raagus okste vahelt kumas hingeski vastu mingi kõle tüvi. Kuskil väljaspool teda ennast toimis asjade loogika ja tungis vähehaaval tema enese elamustesse, neid tugevasti häirides. Ta hing polnud vaba ega tema enese päralt. Kohustus, patutunne, karistusähvardus, sisetunne olid nagu need raudvarad ja vormid, millele betoon valatakse, kuna muidu kogu ehitus mureneks.

Mis viga elada pastor Niinemäe taolisel! mõtles Joel. Ta on oma elu üles ehitanud lihtsaist kividest lihtsate vormidega. Ei kiusatusi, tuulekeeriseid ega sisepiinu! Sest tema ülesanne on lugeda ühesuguse osavõtmatusega jumalasõna ristseil, laulatustel, matustel, vaigistada inimkirgi, nii armastuses kui ka kurvastuses. Sama hästi võiks ta õpetussõnu lugeda jõele, et see jookseks korralikult tammi taha veskiratast ajama. Aga see, kes on trotsinud, kes on üle astunud keeldudest, kuulgu see, kuidas ta südametunnistus hakkab krõbistama nagu hiir põrandalaua all, viies unerahu...

Ent Joel oli veel võrdlemisi vähe elu näinud ja kogenud, et nõnda julgesti õpetaja Niinemäe üle otsustada. Ta ei teadnud aimatagi, et see näiliselt vaikne ja hääsüdamlik mees polnudki nii väga lihtsatoimne ega muretu oma sisetundes.

Sellal kui Joel kahisevais lehtedes astus ja oma nukraid mõtteid heietas, sellal kui Reet õhtulauas vaikides istus ja ainult vahel tajus, kuidas teda sööma sunniti, enesel nutupisar kurgus, kihutas õpetaja Niinemäe oma tsikliga Soekuru poole, kuna tal puudus see kõige tähtsam — südamerahu.

Mitte Reet ei jooksnud talle õhtulauast vastu, vaid see oli Rosalinde:

— Ach, Herr Pastor, kuidas meie doch keik siin oleme teie pääle oodanud! Sellest päevast pääle, kui teie siit ära läinud olete, oleme meie keik nagu ära närtsinud.

Laud kaeti kohe ka Ilmari jaoks, aga tal ei olnud isu. Ta vaatas murelikult oma naise otsa, kellel süda näis valutavat, kes vahtis üksisilmi enese ette tühjusse, kuni ta silmad vastu enese tahtmist ja vägisihoidmist vett täis valgusid. Siis tõusis ta ja kadus ära oma tuppa. Ta isegi ei teadnud, mida ta õieti soovis. Võib-olla ta ootas, et Ilmar tuleks ja teda põhjani läbi raputaks, näitaks, kui väga-väga ta teda armastab, veel tugevamini kui Joel. Aga ei, Ilmar ei tee seda kunagi, ta ei tea, mis koorem on Reeda hinges, ta ei oska kuidagi rahuldada seda tarvet, seda igatsust millegi teravama järele, mis Reeda välja paiskaks praegusest tarretusest. Kui aga Reet oma poolt tuleks teravustega, oleks Ilmar nii mõistlik, nii hää, nii ettevaatlik, et ei põrutakski vastu! Aga kuidas ometi Reet just nüüd tahaks kallistusi, mis paneksid unustama kõik-kõik, plahvatusi hinges, mis kummuli käänaksid kogu oleviku!

„Oleks nüüd Joel siin," mõtles Reet kuulatades ja hinge kinni pidades. „Ma tunnistaksin tema juuresolekul Ilmarile kõik üles, seaksin nad kahekesi silm silma vastu, las prooviksid jõudu! Aga ei, ei! Säästaksin siiski Joeli! Ei, ka Ilmari! Ilmar ei ole ju milleski süüdi, Joel aga... Joel on päälegi egoist, niisugune egoist, kes nõuab minult ainult rõõmu ja vallatust, kui mul aga seda anda ei ole, läheb ta minema. Siiski, teda ma sallin rohkem..."

Jälle haaras teda lohutamatu tunne, et hoolimata kõigist hellitustest ja õrnustest ei salli teda praegu õieti mitte keegi. Ta on jäänud nagu kahe tooli vahele, nagu kuhugi õhku rippuma.

See oli Ilmar, kes sisse astus. Reet lõi silmad kiiresti lahtiolevasse raamatusse laual, nagu oleks ta kogu aeg lugenud.

— Noh, mis sinuga on? küsis Ilmar imala pehmusega ja pani oma käe õrnalt Reeda õlale.

See tõmbas pää eest.

„Kui loll küsimus," mõtles ta ja jäi ootama sootu teissugust tooni, sest nõnda oli juba harjutud, et Reet laskis kaua koputada enne kui ta oma südameust praotas. Aga Ilmar ei mõtelnudki seda tavalist teed tagasi minna, vaid hakkas tuba mööda edasi-tagasi kõndima, käed selja taga. Ta võis käia sääl hämaruses, ilma et oleks saadud hästi jälgida ta näoilmet, Reet aga pidi lambi lähedal istuma ja kannatama liigse valgustuse käes, võib-olla näoga reetma kõike seda, mis ta sõnadega oleks saanud varjata. Seepärast tõusis ta ja istus oma voodisse, pää vastu seina, jalad üle serva alla rippu.

„Jumal, mis nüüd tuleb," mõtles ta, „kui Lui tõesti kõik on ära jutustanud!"

Ta vastu seina toetatud pääl oli nii väljakutsuv ilme, et Ilmar katsus tema pilku vältida. Ikka veel edasi-tagasi tuba mõõtes haudus ta sääl midagi erakorralist, see oli kindel. Nüüd lõi ta oma selja taha pandud käsi kärsitult üksteise vastu, nagu mingile otsusele jõudes, ja pomises siis: — Jaa, jaa.

Reeda vastuseisu-meeleolu oli vähehaaval moondunud uudishimuks ja säält edasi uuesti hirmuks.

Nüüd oli ta seda vaikimist juba nõnda palju päält kuulanud, et kui see veel edasi kestab, siis ei kannata ta enam, vaid kisendab kõik välja, tunnistab kõik üles, palub põlvili andeks kõik oma patud...

Aga ei, see mees ihus sääl oma nuga veelgi teravamaks! „Ta teab, ta teab kõik..." kordas Reet ja tundis, et Ilmar, kes kogu eluaja oli mõistlik olnud, võis nüüd ühte hetkesse paisata kogu oma mõistmatuse. Ning kartusest tõmbas ta oma jalad kägarasse üles, et ähvardava hoobi ees ennast võimalikult väikeseks tõmmata.

— Kõnele siis ometi!

Aga nüüd oli suur mees toolile istunud ja oma pää toetanud põlvedele pandud käte najale.

— Mis on? Mis sul on?

Reet julges jälle oma jalad üle voodiserva välja ajada.

— Raske on, raske! ohkas viimaks mees pääd raputades.

„Vaeseke!" mõtles Reet, lisades oma kaastundmusse pisut põlastustki, sest talle ei meeldinud põrmugi, et niisugune tugev mees kannatab ainult passiivselt, julgemata süüdistada, tõrelda, stseeni teha. Tuuseldama oleks ta nüüd Reeta pidanud, teda lööma, peksma, sest seda väärt oli ta.

— Noh jutusta ometi, miks sul raske on! Katsun sind aidata, kui ma ainult suudan...

See oli Reeda poolt juba teesklus, sisemiselt ta oli ennast juba valmistanud kaitsmise vastu valega, vastusüüdistustega, vasturünnakutega...

— Ma olen senini vaikinud, algas Ilmar, aga nüüd ma ei saa enam.

— Jaa? küsis Reet vaenulikult, täiesti vastulöögivalmis. Ning üle huule libises pilkav lisa: — Kas sind Jumal ei ole aidanud?

Ilmar ajas end püsti, ja vastas, oma ette tühjusse vahtides, siiralt, ilma et ta Reeda torget oleks tajunud:

— Ma olen alatihti Jumala poole pööranud. Aga mida enam ma olen palvetanud, seda enam ma olen kuulnud Teda mulle sosistavat, et ma pean kõik, mis mind koormab, avalikkuse ette kandma, kõigepäält sinu ette. Ma tahan, et sa oleksid hästi ette valmistatud, et sa ennast koguksid ja vapralt üle elaksid selle, mis ma sulle tahan ütelda. Ma ei ole küll ehk õige silmapilgu valinud, sa oled natuke haiglane, oled närvlik...

„Kui delikaatne ta veel mõistab olla, kui hästi ette valmistada..."

— Aga kauem ma ei suuda enam vaikida. Ma ei kannata enam välja seda... valet!

Ilmar tõusis, tuli Reeda juurde, vaatas talle mõnda aega üksisilmi otsa nagu usaldust paludes ja ütles siis lihtsalt ja vaikselt:

— Kadunud Lui oli... minu poeg.

— Sinu poeg?!

— Jah, poeg! Mitte kasuvend. Vaid sinu kasupoeg. Ma olen seda tänini sinu eest varjanud... Aga nüüd, kus

teda enam meie vahel ei ole, on mulle salgamine raskem kui ülestunnistamine.

Ta vaikis. Reet ohkas. See polnud ahastusohe, nagu Ilmar seda arvas, vaid kergendusohe. Reet sulges silmad, et ennast veidi koguda. Seepääle ütles ta etteheitvalt:

— Ja kõik need aastad sa kandsid minu kõrval seda saladust?

— Jah, anna andeks! Lui surigi teadmatuses, ja see on hakanud mind veel kõige enam vaevama.

— Sa oled siis kogu aeg...

Ja Reet varjas oma näo mõlema käega, mitte saadud hingelisest hoobist, vaid hirmust ennast reeta. Ilmar jatkas:

— Ma olen süüdi, ma tunnen seda; sina oled mulle kõik oma saladused pihtinud, mina aga... mul ei ole niipalju julgust olnud... Ma olen palju piinu tunnud südames, niipalju kannatanud. Aga ma olen seda kannud kui Jumala karistust. Ma olin seda ka tõesti ära teeninud.

Ta istus uuesti ja langetas pää käte vahele. Nüüd julges Reet oma käed näo eest ära võtta. Ja imelik, praegusel hetkel ei tunnud ta vähimatki hingesoojust selle kaastundmust vajava mehe vastu, ta oli talle võõras ja muutus üha võõramaks. Kuidas nad küll olid võinud aastaid elada teineteise kõrval mõlemapoolses vales ja vaikimises, kuigi nad olid nii palju kordi kinnitanud, et nende vahel pole mingeid saladusi! Ja kumbki polnud sellest varjamisest nii tugevat häbi ega sisepiina tunnud, et see oleks tõuganud teisele üles tunnistama!

Kummarasse vajunud kogu enese ees nähes, tundis Reet, kuidas ta nüüd võiks tema üle täielikult valitseda, aga see tunne ei tekitanud praegu mingit lõbu, otse ümberpöördult, Reet oleks nüüd soovinud, et Ilmar nõnda ei no-

rutaks, vaid mehiselt oma pää selga lööks, pigem uhke oleks kui murtud. Ta küsis teravalt:

— Kes oli see minu eelkäija?

— Ah, mis me temast enam... Ta on surnud! Kui mitte kehaliselt, siis vaimselt küll juba ammu. Seesama, kes sinul loori tahtis maha rebida. Juba siis oli ta nõdrameelne.

— Tema siis oligi! ütles Reet tülgastusega. Ja ikka ma ei tahtnud rahvajuttu uskuda! Uskusin enam sind... See kõik oli siis õige! Ah...

— Sa siis aimasid?

Ilmar tõusis, et naist lohutada, teda paitada.

— Ei, ära puutu mind! Ma ei salli sind! Mine ära!

— Aga, kallis Reet... See on ju kõik minevik. Nüüd on kõik möödas. Mina olen selle juba unustanud. Katsu ka sina! Elame edasi nagu oleme senini elanud!

— Sinule on see minevik, aga minule? Mine otsi oma armuke üles, võib-olla ta elab veel! Mine tema juurde! Ah, ja see poeg teil, tore poeg tõesti!

— Jäta, palun, õnnetu poiss rahule!

— Ma jätangi, sest mis sai tema parata... kui niisugused vanemad. Kui ma nüüd kõike tagasi mõtlen, on see hirmus! Tema... valmis veripattu tegema...

— Vaiki! Ma ei suuda!

— Sa katsusid oma silmi kinni hoida tõe eest. Ta oli su oma lihane poeg, aga kas sa teda hoidsid? Sa lasksid teda üles kasvada teises linnas, et sul sinu patt alati silme ees ei seisaks! Sa ei julgenud oma poega pojakski nimetada! Ja küllap sa tahtsid, et ta kiiremini sul eest kaoks... Ei saatnud õigel ajal sanatooriumi, kus ta oleks paranenud. Mitte et sul sellest mõnest sajast kroonist kahju oleks hakanud, vaid sul ei olnud üldse suurt muret, kas ta terveks

saab või mitte. Ta oli ju sul alati risti ees nagu halb mälestus, nagu paha südametunnistus.

Nii ränga süüdistusega polnud veel keegi Ilmarile kallale tunginud. Ta katsus ennast kaitsta, katsus ennast õigustada, aga see ei tahtnud hästi korda minna.

„Kui nüüd ka ise kõik üles tunnistada?“ vilksatas Reeda pääst, aga samas ta tundis, et see tähendaks Ilmariga endiste vahekordade jaluleseadmist, ja miski tõrkus tas selle vastu.

— Ja mina uskusin, et kui kõik teised võib-olla valetavad ja varjavad, siis vähemalt sina seda ei tee... Aga nüüd ma näen, et kõik teie, õpetajad, olete ühe veega ristitud! Kui sa minu eest seda lugu salgasid, siis kartsid sa ehk mind kaotada, aga miks sa Luid kartsid? Oma lihast poega?

— Ma oleksin temalegi kõik üles tunnistanud, siis, kui ma kuulsin, et ta sinu pääle vaatab himustava pilguga, ma tahtsin ta silmad avada, aga ma jäin hiljaks... Ja kui ma midagi kartsin, siis seda, et ma võin varjamata tõega teda hingeliselt tappa.

— Nüüd hävitasid teda valega!

— Kuidas nii?

— Sul pole vist aimu, kuidas Lui kannatas, kannatas sellepärast, et ta ei teadnud, kes on ta isa ja ema.

— Ma ei pannud seda kunagi tähele.

— Mina küll. Ma lugesin ta kirjutisi, ta pabereid, kus ta oma mõtteid üles märkis, ja ma tean, et just see teda kõige rohkem piinas. Ta oleks meelsasti oma elule otsa teinud, kui ta ainult oleks julgenud. Aga ta oli arg, nagu sina!

— Seda ma kuulen esimest korda.

— Sa ei pane midagi tähele, mis su ümber sünnib. Kas sa mindki palju oled näinud? Kas sind kunagi on huvitanud, mis mina teen, mõtlen ja tunnen? Kas sina oled kunagi tahtnud mulle oma asjadest kõnelda?

— Aga ma olen sind ju kogu aeg armastanud. Ma tahan ju sinule ainult hääd.

— Mis tähendab see! Kui me üksteisest järjest oleme kaugemale läinud... Ainult hääd? Jah, sa võid ju hää olla minu vastu, aga sellest on minule vähe. Vahel ma tahaksin koguni, et sa minu vastu halb oleksid... Sa oled ju hää kõigi vastu...

Ilmar, kes loomuhäädust alati oli enese vooruseks pidanud, tundis, nagu ei mõistetaks teda hästi, nagu tehtaks talle ülekohut. Ta oleks tahtnud nüüd Reedale pikkade seletuste varal selgeks teha, kuidas pole olemas suuremat voorust kui loomuhäädus, kuidas Reet ei oska seda ikka veel hinnata, aga mis aitasid nüüd sõnad? Ses meeleolus oli võimatu midagi selgeks teha. Ilmar laskis oma pää käe najale ja pühkis väikese sõrmega vargsi niiskunud silma. Reeda eest see ei jäänud varjule, aga ta üksnes ei heldinud, vaid tundis koguni väikest vastumeelsust pisarate vastu, milleni asi kippus arenema.

— Ma katsun... vahest ma tulevikus suudan tasa teha, mis ma sulle halba olen teinud, lausus Ilmar. Kui ma järele mõtlen, siis paistabki su elu natuke kitsas olevat... aga ma ei taha sinule tõkkeid ette seada, sa oled vaba inimene, sa võid teha, mis sa ise tahad. Kui sul minuga raske on elada...

Ilmar ei saanud enam jatkata oma suuremeelse helduse avaldamist, sest see ähvardas muutuda ebasiiraks.

— Hilja kõik! katkestas teda Reet.

— Kuidas nii? Mis sa mõtled?

— Eks seisa minulgi Lui rada ees. Juba on palavikud ja pistjad kopsus. . .

— Sa ei ole mulle sellest midagi kõnelnud! See on võimatu!

— Kuidas oleks see üldse teisiti võinud ollagi, see maja siin on ju pisikuid täis.

— Sa tuled minuga kohe linna, lased järele vaadata, analüüsid teha. . .

— Ah, lõi Reet käega.

Ilmar ilmutas kohe oma suurt osavõtlikkust, lubas suvila kohe desinfitseerida lasta, siis võib Reet siia sisse asuda täesti vabalt ja oma tahtmise järele talitada, arstide näpunäidete põhjal kindla režiimi järele elama hakata, küll siis ka tervis varsti tuleb.

— Ma ei taha siin ühtegi päeva elada! Või arvad sa, et ma siin kõigist teistest eemal tõesti saan kosuda? Ma tahan ära kõigest senisest, kõigest sellest igavusest, sellest üksluisest elust! Ma ei taha, ma ei taha, ma ei taha!

Ja Reet lõi oma kätega meeleheitlikult vastu patja.

Ilmar jäi vait. Tüki aja järele ütles ta aralt:

— Võiks ju mõtelda mõnele sanatooriumile. . .

Mõte Reeda sanatooriumisse saatmisest oli tulnud kogemata ja oli veel läbi kaalumata, päälegi ei tahtnud ta ennast kohe lubadustega siduda, sellepärast hoidus ta oma mõtet edasi arendamast. Seevastu Reedas oli seeme langenud rammusale mullale. Tõepoolest, mis oleks, kui minnagi ära sanatooriumi? Ei, mitte kodumaale! Proua Raudvere ja Kiki sõidavad ära, mis oleks kui nendega kaasa sõita, või vähemalt kui nad maadki kuulaksid. . . Ainult Joelist oleks kahju lahkuda!

Nagu Ilmar taipas, oli mõte sanatooriumist pannud Reeda sootuks unustama selle valusa haava, mis ta temale

oma ülestunnistamisega oli löönud. Ta sõitis linna juba palju kergema südamega, kui ta oleks võinud arvata. Reet temaga kaasa ei sõitnud, vaid soovis veel mõne ilusa päeva maal veeta, et siis linnas lasta ennast põhjalikult läbi vaadata.

Vaevalt oli mootoripõrin kõrvust kadunud, kui Reet mantli ümber võttis, et sõuda üle järve. Kebja sammuga astus ta mööda kastest põllupeenart üles. Ja nagu kunagi varem seisatas ta ka nüüd hetke Joeli toa avatud uksel, ise rõõmu-elevil oodates kunagise imetluse kordumist sellesama ukse raamis. Aga seda ei tulnud.

— Ma olen vaba! hüüdis Reet.

— Kuidas vaba? Mis see tähendab? võttis Joel Reeda käe oma pihku.

— Ma tunnen, et mind ei seo enam miski... temaga.

Ning Reet jutustas kõik, mis tema ja Ilmari vahel oli sündinud.

— Sa ei olegi rõõmus? küsis Reet viimaks.

Tõepoolest, Joel tundis Reeda vabadusest ennast palju seotumana kui kunagi varem. Hädaohu teravuse kadumisega oli kahanenud ka ta kiindumuse erutav teravus.

— Kui sa mõtled ära sõita... leidis Joel enesele paraja vabanduse.

— Aga ma ei tarvitsegi ära sõita! Kui sina tahad, ma jään siia. Jään kogu talveks Soekurule. Ütlen Ilmarile, et ma ei olegi nii haiglane, nagu ta arvab. Ja siis sõidad sina mulle tihti külla, sul ei ole ju talvel nii palju tööd... Jääksid minu juurde mitmeks päevaks... Läheksime koos suusatama, kelgutama... Mis sa arvad?

— Nii lihtne see ei ole. Mis ütlevad teised? Mis ütleb Ilmar?

— Ah, vaat' kus küsimus! Kas sa kunagi varem sellest oled hoolinud?

— Mõtle ikka, et nüüd on suvi ja sügis... Aga talvel maale elama asuda?..

— Vaata mulle otsa!

Reet võttis Joelil mõlemast kõrvalestast kinni ja vahtis talle kaua tunnistades otsa.

— Kas sa mind enam ei salli, et sa nõnda kõneled? Või sallid sa kedagi teist? Tunnista üles!

— Kuidas sa ometi võid... Sa tead ju... Aga mõtle isegi, ega ma siis eluaeg ei saa niisugust ääremaa meest mängida, armunud suvitajat teise mehe katuse all.

— Sa tahad siis...

— Ja muidugi, sind tervena, jagamatuna!

Nii see sõna lipsas suust, Joelilegi ootamata. Ta ei hakanud enam midagi parandama, vaid saatis sellest lahtilükatud väravast minema kõik oma muretsused ja tusad, et seda segamatumalt anduda ainult oleviku-magususele.

Kaks päeva hiljem tuli Kiki Soekurule jumalaga jätma. Ta leidis siit endastmõistetavalt eest ka Joeli. Kiki oli kaasa toonud mitmesuguseid kompsukesi, et neid siia hoiule jätta, kuni ta ükskord Pariisist jälle juhtub tagasi tulema.

Ta näitas kuldpaelaga kinni seotud pakikesele:

— Näete, siin on minu armastuskirjad. Ikka ma olen neid enesega kaasas vedanud. Kui ma nii väga-väga üksinda olen, siis muudkui võtan nad lahti ja hakkan lugema. Ja siis on nii kena, soe ja hää, ja aeg muudkui kaob. Ka sinult, Joel, on siin mõni kiri. Sa ise oled muidugi ammu unustanud. Ühes ütled sa nii ilusasti, et ma olevat sulle otsa vaadanud niisuguse pilguga, et sa seda pilku kuidagi ei tahaks ära vahetada minu enese vastu!

Reet vaatas Joeli otsa. Joel punastas, aga Kiki ruttas kohe parandama:

— Oi, see oli juba ammu-ammu, ega tema nüüd mulle enam nõnda ei kirjutaks. Isegi ei mõtleks enam nõnda. Aga seekord ma neid kirju siiski enesega kaasa ei vii. Jumal nendega! Rõigas ei salli, kui ma neid loen, kisub võib-olla lõhkigi. Sest kui tema juba kord ei salli, oo, siis... Tema kiskus kord vihaga isegi minu kleidi lõhki, mis siis need paberiräbalad temale ära ei ole...

Kiki jatkas oma lobisemist, ta oli kuidagi elevil, tal oli ärasõidupalavik. Ta külis mahajääjassegi rahutuspisikuid, muutus Joelile ja Reedale kuidagi ebamugavaks. Kiki märkas seda ebamugavust ja rahutust ning pidas tasakesi selle põhjuseks kogu seda neetud suvilat siin, seda vanglat ja haiglat, mida Joel oli nii kurjade sõnadega mananud...

Kikile juhatati kätte pööning, kuhu ta võis oma pakikesed varjule viia. Sinna ta jäi kauaks askeldama, et, nagu ta ütles, oma kirju sorteerida ja neist mõningaid siiski reisile kaasa võtta.

Kui ta vastu õhtut Soekurult lahkus, läksid Joelit Reeta oma vana seltsilist veel viimast korda saatma.

— Päris kahju hakkab, ütles Reet, kui mõtelda, et sina lähed, meie peame jääma... Sina oled vaba, mina aga...

— Ei tea, kas ma ise vabalt läheksingi. Aga Rõigas, tema ei saa ju ilma minuta, muudkui nõuab mind. Kuidas ma siis saan temale ära ütelda?

— Noh, millal me siis kord jälle kokku saame? küsis Joel jumalagajätul.

— Küll sõidate mulle varsti järele!

— Mina juba mitte! ohkas Reet resigneerunult. Sinu juurest pääsesime küll kord läbi akna, aga siit vangist...

— Pidasime sind siis kurjaks nõiaks, lisas Joel, aga seda sa siiski ei ole.

— Kes teab? ütles Kiki oma kunagise koketeriiga, mis aga kohe ta südame nii raskeks tegi, et ta silmi tõstmata käe sirutas.

Kui ka Joel oli lahkunud, kutsus Reet preili Rosalinde enesele midagi ette lugema. Ta oli juba lahti riietunud, lamas voodis, käsipeegel peos, ja puhastas oma nägu kreemiga. Ta ei kuulanud kuigi palju sellest, mis ette loeti, sest mõtted kippusid kaugemaile radadele.

— Ah, ütles preili Rosalinde, üle oma prillide Reeda poole vaadates ja ise lehekülge keerates, kui ka elus nenna ilus oleks nagu raamatus!

— Oo, elus võib vahel hoopis ilusam olla!

— Teil, Frau Grete, küll! Teil on doch üks tore mees ja... ka üks Verehrer...

— Keda teie arvate?

Rosalinde pani käe suu ette ja naeris kavalalt Reeda poole. See oli nüüd küll üsna hädaohtlik kõneaine, aga Reet oleks ikkagi soovinud, et sellest oleks edasi kõneldud. Rosalinde aga valmistus kohe edasi lugema.

— Ütelge mulle päris otsekohe, kas teie olete ka kunagi armastanud? küsis Reet äkki, peeglit käest pannes.

— Kuidas teie seda mõtlete? küsis vanapreili, õnnelik, et leidub paras juhus, kus ta võib kõvasti tagasi mõtelda oma noorpõlve päevadele. Armastanud? Hihihi.

Ta peitis oma naeru peo taha, et mitte paljastada tühje igemeid, sest oma kunsthambad oli ta juba üleval toas likku pannud. Siis võttis ta eest prillid ja hakkas neid hoolega nühkima, nagu näeks ta ilma nendeta oma minevikku liiga ähmaselt.

— Jaa, ma olen kord kihlatud olnud. Tema oli üks Oberlehrer, pikk, ilus mees, ma olen ikka need pikad ja ilusad mehed armastanud. Papaa aga ütles, sinul ei ole mitte kiire, aega on küllalt, mispärast sa nenna rutuliselt meid maha jätta tahad. Ja mamaa ütles ka, et sinul, laps, ei ole veel tosin laudlinagi kaasavaraks õmmeldud, kuhu sa nenna tormise pääga jooksed. Papaa ostis siis minule õmblusmašina ja mamaa õpetas minule õmblemist ära. Herr Schmidt on keik see aeg ikka meite juures külas käinud, minu vend oli sel ajal študent ja nemad on ikka neist mensuuridest kõnelenud. Tema on mind ratsutama õpetanud, ach, ta oli doch üks väga nett meesterahvas. Ja ikka anständig, tema ei olnud mind kunagi sõrmeotsaga puutunud. Just nagu teite Herr Hurt, ikka anständig. Ja siis tuli minu papaa sünnipäev, minu kusiined olid tulnud ja mõisahärra von Bock oli sääl oma kolme tütrega. Ja meil on palju študentid olnud ja väga lõbus on olnud. Herr Schmidtiga on üks teine Oberlehrer kaasa tulnud, ja see on nenna kentsakas olnud, on oma pänsneed kaotanud ja siis mitte midagi enam näinud. On käega juustu võtnud, sest on arvanud, see on leib. Ja on tooli otsa komistanud ja minu kusiinele jala pääle astunud. Ah, kuidas me oleme doch naernud! Aga siis oleme ise sosistanud: nüüd peab vissisti nutmine lähedal olema. Ja nenna oligi. Meie olime laubes kohvi joonud, vanemad inimesed olid veel istuma jäänud, meie aga olime jooksnud keik letši mängima. Ja siis on Herr Schmidt jooksnud minu pääle nenna kui üks kull lendab kana kallale, mina olen ennast nenna kangesti ehmatanud, et kui tema mind on umarminud... ahahah...

Ja Rosalinde hakkas nüüd naerma niisuguse hooga, et ta ennast enam pidada ei suutnud. Ta naeris nõnda, et

raamat ja prillid sülest kukkusid ja et ta unustas isegi käe suu ette tõstmata. Pisaraid jooksis mööda tomatpunaseid põski. Reet hüppas voodist, et talle vett ulatada.

Joonud lonks vett, sai ta hinge tagasi ja jutustas:

— Ta on mind umarminud, pigistanud nenna kövasti et...

Jälle mattis naeruhoog ta sõnad, aga seekord ta sai enesest rutem võitu.

— Pärast seda on ta mind mitu korda enese ümber keerutanud, nagu tuulutanud. Ja minul on nenna häbi olnud, nenna kangesti häbi, et ma olen üles pööningule ennast ära peitnud ja mitte vastanud, kui mind on otsitud ja höigatud. Meie ei ole enam kunagi üksteist näinud. Ja kui ma nüüd hiljem järele mötlenud olen, olen ma leidnud, et keik on minu tante süüd olnud. Mötlege doch, mis tema minu näo mitesserite ja finnide vastu öpetanud on — sel korral on mul neid näos öige palju olnud: hapu piima! Ja mina olen seda joonud, ja see annab nennapalju gaasid...

Reet naeris südamest traagikoomilise sündmuse üle, aga äkki jäi ta tõsiseks ja küsis:

— Kas teie ei kuulnud üleval nagu kolistamist?

— Ei, jumal hoidku!

— Kuulake!

Seekord ulus ainult tuul. Nad jäid mõlemad vait ja tõsiseks. Kas siiski see kolin ei kostnud säält tühjast toast, kus Lui suri? Külmavärinad jooksid mõlemal korraks üle. Rosalinde hakkas edasi lugema, aga kummagi mõtted ekslesid sootu mujal.

— Kas teie siiski ei läheks vaatama! ütles Reet, kui Rosalinde oli mõnda aega edasi lugenud. Ma tunnen nagu vingu lõhna.

— See peab küll kaminast tulema, seletas Rosalinde. Kuulake doch see tuul väljas, see ei lase korstnal tömmata. Aga šiiber ei või kah kinni panna, siis tuleb vingu veel enam sisse.

— Minge siiski, tehke trepil tuld ja pange ka välisuks lukku.

Rosalinde võttis südame rindu ja tõusis. Vaevalt oli ta üle ukse saanud, kui ta kisendas:

— Suur jumal, tuli on lahti! Tuli on lahti!

Ta kaotas täiesti enesevalitsemise ja hakkas nõutult siia ja sinna jooksma, teadmata, kust päästmist alata. Siis sähvatas tal nagu selgusesäde, ja kleiti üle pää tõmmates sööstis ta üles oma tuppa ning hakkas sääl läbi paksu suitsu kobama kõigepäält oma kunsthambaid. Need oli ta ennist kruusiga pannud kummutile, aga niipalju kui ta ka otsis, käe alla nad ei sattunud. Läkastades paksus suitsus ja kuumuses tuli tal meeletu idee kogu kummut üle läve välja nihutada. See liikuski paigast, aga siis kaotas vanapreili meelemärkuse.

Reet oli jooksnud vanapaari äratama. Ehmatusest halvati vana Niinemäe liikumisvõime kohe sedavõrd, et ta endale riideid selga ei saanud. Reet toppis tal käed kuidagi käistesse ja kiirustas siis vanameest välja, kus ta veidi toibuma hakkas.

Kõige käbedam oli vanaproua, kes lahtilükatud aknast hakkas välja pilduma riideid ja muud kergemat kraami.

Reet hõikus Rosalindet, aga sellest polnud enam kihkugi kuulda. Paha aimates jooksis ta läbi suitsu üles tuppa ja komistas kohe maaslamajale. Kõike oma jõudu appi võttes, võideldes palavuse ja lämbumisohu vastu suutis ta poolelutu keha siiski üle läve välja lohistada. Seepääle jooksis ta alla kööki vee järele ja esimene pangetäis lendas

Rosalindele näkku, kes küll kohe toibus, aga veel midagi ei taibanud oma olukorrast, nii et teda poolsegasena tuli välja toimetada.

Vanaproua jooksis lõõtsutades alt järve juurest üles, ühes käes väike paadikopake täis vett, teises suur piisuti. Aga tulele polnud võimalik nende tilgakestega isegi ligineda. Maja ülemine kord ühes katusega leegitses ja tuul kandis vahel terve sületäie sädemeid metsa poole.

Siit ja säält ilmus juba rahvast, aga aitamisest ei tulnud midagi välja. Saabus ka Joel oma paadiga, ruttas isegi Kiki oma kokkupakitud kohvrite juurest koos veskirahvaga.

— Ja minu armastuskirjad! hüüdis ta Joelile. Ükski pritsimees ei tulnud neid päästma! Ja sina ise! See on ju hirmus!

Vana Niinemäe nägi tule lähedal oma pooleterameest ja kärgatas talle teravalt:

— Käed eemale! Või nüüd tema ka veel tulekustutaja!

Niinemäele ei tekkinud hetkekski kahtlust, kes süütaja oli. Isegi perenaine oli juba mahti saanud kõigile seletada:

— Mina nägin alles eile unes mesilasi, tulid teised pooleterakese maja poolt, lendasid ikka siia järve poole. Olin nendega igaveses hädas.

Ilmar, kes saabus, kui seinad juba olid kokku varisenud ja juurderutanud tuletõrjujad hakanud oma agara asjalikkusega voolikuid harutama, vahtis ristis kätel otse tulle, tundes kogu oma hingega ses õnnetuses Jumala karistavat kätt.

Enne kui Kiki ära läks, tuli ta veel korraks Joeli juurde, kes kogu aeg oli mingeid korraldusi teinud ja nüüd ük-

sinda seisis, riided määrdinud, nägu ja käed märjad ja nõgised.

— Ja mina arvasin ikka, et sina ehitad ainult niisuguseid maju, mis tuld ei võtagi...

Joel heitis tõsise pilgu Kiki poole, nagu ette heites, et nüüd pole aeg niisuguseks tooniks. Kiki muutiski seda ja küsis tasa:

— Nüüd sa ju peaksid rahuldatud olema?

— Mina? Kuidas nii?

Kiki imestas:

— Vanglat pole enam...

Esimesed veejoad hakkasid põlevail tukkidel susisema. Ümberringi muutus auruseks ja tumedaks. Kui Joel ümber pöördus, oli Kiki tema kõrvalt pimedusse kadunud.

Sääl usuteldi Rosalindet vanamajja minema. Vanapreili, kes alles nüüd tundis valusid näos ja kopsus, oli aga vääramatu ega mõtelnudki kuhugi ära minna siit, kuhu oli sisse põlenud kõige väärtuslikum osa sellest, mis tal kunagi olnud, alates venna suripadjakesest ja lõpetades kunsthammastega.

Kuna Ilmar ei mõtelnudki veel suitseva maja juurest lahkuda, astusid Reeta Joelit vaikides üle pimeda künkalise tee vanamaja poole, mõlemal hinges edasi leegitsemas tuli, millest üle ja läbi vingerdasid tumedad suitsujoad.

16.

Alt Ribeauville'ist, ehk Rappenzweilerist, nagu elsaslased seda linna ise nimetavad, tuli autobus päevas ainult üks kord üles mäe otsa. Sellega sõitis siia ka Reet, kaasas Kiki, kel oli suuremaid kogemusi reisimise ja keele alal. Kui aga reisiseltsiline juba paari tunni pärast tagasi Pariisi sõitis ja Reet oma kättenäidatud tuppa astus, mis oli üleni valgekslubjatud ja kõle, pidi ta päris põhjalikult töinama hakkama, aga siis tuli õde ja palus uustulnuka alla arsti kabinetti. Sääl siis kuulati ta läbi, uuriti seniseid röntgenivõtteid ja määrati kindlaks edaspidine ravimisviis.

— Väga hää! Väga hää! pomises arst omaette, ja nii palju saigi Reet oma seisundist teada.

Ligi tuhat meetrit merepinnast kõrgemal oli õhk hingamiseks kerge ja puhas, aga see talvemaastik sanatooriumi ümber ei pakkunud küll midagi lohutavat oma kuuskedepalistusega ja selle mõne riburada paigutatud majaga, millest üks pidi olema ravila, teine postkontor, need sääl taamal aga kauplused, kust ühest müüdi päämiselt vaatekaarte ja mägikeppe, teises sokolaadi ja seepi.

Kui Prinz-Albrecht-Blick telliskivist rõdult võimaldas rändajale kauget pilku üle mägede ja metsade, siis alatisele siinviibijale ei ütelnud see väljavaade enam midagi, küll

aga sootu enam see puude vahelt üles keerlev tee, sest säältkaudu tuli uusi nägusid, tuli post ja uudiseid kogu laiast maailmast.

Vabadusega harjunud Reedal oli üsna raske alistuda sanatooriumi režiimile. Ta äratati kõige magusamalt unelt juba kell viis, kui õde Marie tuli keha froteerima. Muidugi pärast tohtis ta edasi magada, aga uni oli siis kui pühitud. Kogu siinolemise armetus ei tundunud kunagi nii meeleheitlikuna, kui just neil varahommikustel tundidel, kus monotoonsusega tüütav päev ähvardavalt läve taga seisis. Tarvitses ainult mõtelda, kui kord mahajäetud, elust välja tõugatud, kaasvangide ringi suletud ta siin on, kui palavik juba paljast ärevusest tõusis. Söömine, lamamine, söömine, lamamine — see oli kogu vaheldus päevast päeva, nädalast nädalasse.

Reedale paistis, et teised patsiendid on temast hoopis haigemad. Aina kahvatud näod, palavikulised silmad, lõõtsutamised, niisked käed — selles polnud midagi lohutavat. Kui tõesti õige oli, mis arst ütles, et see on vana kavern, mis valutab, kas siis polnud hädaohtlik ühises söögilauas ja ühises lamamiskojas sisse hingata musttuhat uut pisilast, mis võisid teisest kohast nakatada?

Patsiendid tundusid vastu ootust olevat kuidagi rõõmsad, nad olid maiad igasugustele kometeile ja lapsikustele, kõik ainult selleks, et enestele ette petta muretut elu ja varjata oma tõelist seisukorda. Kui raadio siit ja säält tõi tantsumuusikat, siis katsus mõni paar vahel isegi tantsida. Ent juba tantsumuusika juures läksid arvamised lahku, sest ühed tahtsid kuulata Saksamaad, teised eelistasid Pariisi või Strasbourgi. Hoopis segaseks aga muutus lugu, kui kuuldus mõni propagandakõne Saksamaalt, kui õigustati äsjapuhkenud Abessiinia sõda või kui kostis Horst Wesseli

laul. Siis ühed protestisid, teised süttisid põlema, kõik olid elevil, vaieldi, riieldi, hüpati lamamisasemeilt üles ja saadi ägedaks, kuni õde lärmi pääle sisse sööstis ja oma autoriteedi maksma pani. Siis oldi nagu kuulekad õpilased, jäädi vait, kuigi tagaselja näidati keelt või rusikatki.

Ei jagunetud rühmadesse ainult poliitiliste sümpaatiate ja antipaatiate järele, vaid rühmi kujunes ka teisiti. Kõik nad seisid üksteisega vaenujalal, vähemalt peksti vastastikku keelt. Reet ei liitunud ühegi rühmaga, ta hoidus algul kõigist eemale ja seltsis kergemalt ainult teiste omataoliste erakutega, nagu selle noore rumeenlasega, kes ikka viimasena söögilauda ilmus, kuna tema tualett ilmatu palju aega võttis. Alati tipp-topp riideis, äraaetud näoga, oli ta erandiks teiste hulgas, kes siin lohakust viljelesid ja kasimattust õigustasid. Tal olid alati hästihoolitsetud küüned ja hästikammitud juuksed, mis aga suurest higistamisest kippusid päänaha külge kinni jääma. Ta tuletas Reedale nii väga meelde kadunud Luid, sellest siis Reeda eriline tähelepanelikkus. Aga juba pisteti sääl päid kokku ja sosistati, kui rumeenlasega paar sõna juttu tekkis.

Teiseks erakuks oli vene vürst, peen ja pikk, pruunika habemega, keda kutsuti Ikoonaks. Ta ei naeratanud kunagi, isegi mitte siis, kui baierlane Schimmelpfennig oma loomupärase kohmakusega järjekordse taldriku lõhkus või endale suppi sülle valas. Ta ei kõnelnud peagu kellegagi, tundes ennast teistest pää jagu kõrgemana. Seda suurem oli kõigi imestus, kui Reet temaga hõlpsasti jutule sattus ja kui nad koos isegi jalutama läksid. Ikoona oli kuulnud, et Reet on pärit Suur-Vene naabrusest ja oskab mõne sõna vene keelt. Sellest jatkus Ikoonale, et tunda nagu mingeid õigusi Reedale, mis aga see solvunult tagasi tõrjus. Nõnda katkeski lähenemiskatse. Kui aga Ikoona ühel õhtusöögil

oma salvrätiku vahelt leidis kokkupandud sedeli, selle avas ja seda lugema hakkas, tõusis ta vihaselt lauast ja läks minema, ust kinni paugatades. Kõigi silmad pöördusid seepääle Reeda poole, nagu peaks tema teadma, mis juhtus. Kuna ühed vürsti kohta ainult kahjurõõmuga leppisid, hakkasid teised tasakesi Reeta süüdistama intrigeerimises. Nõnda kistigi ta vastu tahtmist sekelduste keerdu, tõmmati eraldusest välja ja ta tundis, nagu oleks teda mustade kätega puudutatud. Ta kaebas arstile. Tagajärjeks oli vabandus Ikoona poolt ja paari päeva pärast isegi lilled, kuna laudkond uuesti mõlema vastu vaenulikuks tõmbus.

Kuidas oleks Reet tagasi tahtnud oma suvilasse Soekurul! Sääl ta võis vabalt liikuda, sääl oli üksainus haigetuba ja üksainus Lui, siin aga tundus kogu õhk aina pisikuist kubisevat. Siin puhus tuul vahel läbi kogu maja nii metsikult, et kui õde hommikul tuli keha hõõruma, oli raske tekki päält ajada ilma lõdisema hakkamata. Ja ka pime oli siin toas, ning oli suureks õnneks, et ta sai ühelt äraminejalt juhuslikult osta alabasterlambikese oma öölauale, nii et ta õhtuti vargsi veel lugeda võis.

Kuna Reet polnud unustanud kaasa võtmata oma kleitide tagavara, siis ei sallitud teda. Teistest eemalehoidumise pärast nimetati teda „külmaks põhjamaalannaks". Sellest hoolimata katsus üks kui teine temale läheneda, nagu see tüse prouagi, kes teda alati oma silmadega jälgis, tema välimuse kohta meelitusi ütles ja hiljem kodunedes talle kogu oma eluloo ära jutustas ühes kõigi saladustega. Reedale olid üpris võõrad sedalaadi kallistused, milledega proua talle lähenes, ja ta katsus temast eemale hoiduda, aga seda tulisemaks läksid komplimendid, seda kiindunumaks pilgud. Ühel õhtul tuli ta Reeda tuppa mitmet värvi lõngadega, et neist hakata Reedale pulloverit heegeldama.

Ta võttis väga üksikasjaliselt kehamõõtu ja palus Reedalt vastutasuks sedasama. See kõik oli nii imelik ja naljakalt naiivne. „Ju see maailm on ehitatud mitmet moodi," mõtles Reet ja leppis sellegagi, et vähemalt oli saanud enesele kaitseingli, kes teda hoiatas meeste eest.

Ometi see proua ei suutnud Reeta päästa noore „kondikaaluga" prantslase eest, kes oli täis elukirge. „Mein Herz ist krank für sie", kordas noormees saksa keeli ja järgis Reedale kui vari. Eriti raske oli teda välja saada Reeda toast, kui ta kord sinna sisse oli pääsenud. Reet kutsus siis ikka õe, kes ta luud-kondid kokku korjas ja trepist alla viis. Reedale meenus siis jällegi Lui ning ta süda läks härdaks.

Kauaks seda nooruki põlevat kirge siiski ei jatkunud, sest nädala pärast viidi ta juba ära; kõik teadsid, mis see tähendas, kui raske haige ära saadeti: sanatoorium hoolitses surevuse väikese protsendi eest. Söögilauas ja lamamiskojas oldi siis rahutumad kui muidu, kõnekõmin ja naer kostis kõvemini, nagu oleks tahetud sel moel saatuse vastikut lõusta eemale peletada.

Kui Reet algul sanatooriumi režiimi ranguse all väga kannatas, siis ühe kuu möödudes ta oleks tahtnud, et kord ja distsipliin hoopis rangemad oleksid. Sest varsti ta hakkas märkama, kui hõlpus oli siin kõigist keeldudest ja käskudest üle astuda. Haiged võisid jalutamas käia ka lamamistundidel, kõik suitsetasid salaja, isegi õed, ja niipea kui raadio lubas, läks lahti tants. Kolmekümne inimese kohta sõlmus vähemalt kuuskümmend intriigi, iga päev vedas autobus lilli üles ja vähe oli neid, keda lillekinkimispalavik oli säästnud. Reeda veeklaasidest ja karavinist ei lõppenud enam kunagi roosid, aga saagirohkuses lõi teda siiski

üle see prantsuse näitleja, kellel teati lilled isegi ööpotis olevat. „Ostab ise," sosistati.

Reet oleks võinud oma väikesest, aga kindlast edust õnnelik olla, liiati kui ta nägi mängu tulevat ehtsat armukadedustki, aga ometi ei möödunud ühtki päeva, mil ta oleks oma siinviibimisest tunnud siirast rõõmu või rahulolugi.

Rõõmsamaks silmapilguks päeva kestes oli moment, mil ilmus postikandja. See sündis ikka kell üks, einetamise ajal, mil too ümmargune, tänu ja igatsustega ärahellitatud nägu klaasukse taha tekkis. Ta andis kirjad igaühele isiklikult kätte, tegi seejuures nalja, mängides meisterlikult inimlikel nõrkustel.

Reeda kirjavahetus polnud suur. Aga ometi kõik kirjad olid nagu niidid, millega ta veel kinni oli muu maailma küljes sääl all kaugel. Joeliga vahetasid nad sageli kirju ja kaarte, aga oli nii, nagu oleks kumbki häbenenud oma tundmusi dokumendistada.

Oma mehelt kuulis Reet, et vanapreili Rosalinde oli just jõululaupäeval surnud südamerabandusse, advokaat Orajõe oli oma naisest lahku läinud, et abielluda preili Ormusega, rahvusrindelaste mässukatsel oli areteeritud ka Rõigas, keda nüüd süüdistati salajases relvadevedamises Soomest.

Nii need uudised kõlasid, aga kõik paistis Reedale siit kaugelt nagu läbi ähmase klaasi. Ta kindlasti oleks tahtnud pikemaid ja avameelseid kirju Joelilt, ta oleks nii väga soovinud teada saada, mis ta mõtleb, teeb ja tunneb, aga kui kaardid kevade poole harvemaks jäid, hakkas ta jonnakalt sagedamini kirjutama oma mehele. Ilmar omalt poolt tundis, nagu terveneksid ja ununeksid aegapidi kõik endised haavad. Tema ainsaks sooviks oli, et Reet kosuks nii kehaliselt kui hingeliselt.

Aga Reeda kirjad võtsid kevade poole närvlikuma tooni.

. . . Mu tervis ei taha siin põrmugi paraneda, kirjutas ta, ma olen kaalus isegi alla läinud, kuigi ma selle lamamise ja magamise pääle peaksin ammu rasvas olema. Arst kinnitab, et pole viga midagi, minu tervis olevat suurepärane. See on juba tema võte igaühele ette kiita ta tervist, sest nõnda istutab ta haigesse lootust, ka vaatavad nad väga kõõrdi igaühele, kes siit ära kipub. Arst näitas mulle ülesvõtteid, vaadaku ma ise, kavern hakkab lubjastuma ja haigeid kohti pole kuskilt juurde tulemas. Kust mina tean, kas see õige on või mitte, mina ainult tunnen, et on halvem, ja temperatuur näitab aina hüppeid. Kui ma arstile seda ütlen, vastab ta, et nõnda peabki olema, temperatuuri kõikumine tulevat kõhust, kurgust, perioodidest, ilmast ja jumal-teab millest igakord. Kõige rohkem ärritab mind see, et ma ei saa kuskilt teada, kuidas minu tervislik seisukord tõeliselt on. Kui kaua ma pean veel siia jääma? Kas suvi läbi? See oleks ju kohutav! See teadmatus teeb mind närvlikuks, riisub öösel une, päeval tuju. Närvidele käib ka teiste patsientide närvlikkus, ja ma olen vahel mõtelnud, et kas ma ei peaks siit ära minema kuhugi mujale, kus ma saan rahu. Nüüd on kõigile hullustustele lisaks tulnud veel bridži-hullustus. Kui nad teada said, et ka mina mängida oskan, ei tahtnud nad mulle enam hingerahu anda. Kui ma aga mängimisest keeldun, siis heidetakse ette kitsidust, nad mängivad ju siin ainult raha pääle. Muide meil ei ole siin ühtki juuksurit, sa kujutle ise, mis see tähendab! Käisin salaja all Ribeauville'is, sain sellepärast noomida. Nad tahavad, et kõik oleksid nagu õde Marie, kes oma juuksed palmikus ümber pää hoiab ja kes neid aastas üksainus kord peseb. Sa ju tead ma ei ole liiga

edev, aga kui ma uue kleidi selga panen, siis õed muudkui sosistavad omavahel ja teevad märkusi, ka teised kadestavad, ja mul on siis nii halb. Küüned, jah, ainult nende eest tohib siin hoolitseda, sest kui lamatakse, siis on ajaviiteks kõigil küüneviilid peos. Kui sa mulle kirjutad, ära unusta jälle marke juurde lisamata, sest nad on ju siin kõik margitõbised. — — — —

. . . Arst ei ole enam mitu päeva mind vaatamas käinud, olevat ära sõitnud. Kui ta viimaks tuli, ütles ta: „Ma tean, õde seletas mulle juba." Ma näen, et ta mind ei salli, nagu nad siin üldse mind palju ei salli, sest et ma nendega hästi ei taha ühte sulada. Rumeenlane ütleb, see tulevat sellest, et ma teistest ilusam olen. Täna ütles arst, et ma olen neurasteeniline, muud viga polevat mul üldse. Aga mul on ometi seljas ja kopsus valud, vastasin; seepääle ütles ta õele jumala-ükskõikselt: kuppu! Kupulaskmine, ka Coty — nõnda kutsume üht haisevat salvi — need on meie kõige tavalisemad rohud. Lõpuks on need siiski veel meeldivamad kui süstimised, mida ma ei salli, sest siis ma tunnen, kuidas mu naha alla ja verre imbub mingit võõrast ollust. Siis on mul süda halb ja ma ise täis protestivaimu. Nii või teisiti, ma tahan maksku mis maksab teada saada, kuidas siis minu tervisega tõepoolest lugu on ja millal ma siit pääsen. Ise ma seda teada ei saa, ole hää, kirjuta sina arstile ja küsi järele. — — — —

Kaks nädalat hiljem:

. . . Arst astub minu juurde tuppa, käes kiri, mis ta sulle pidavat saatma vastuseks sinu järelpärimistele. Ta loeb selle ette. Sääl seisab, et mu tervis näitab suurt paranemist, üldine olukord on suurepärane, kui nii edasi kestab, siis pole varsti enam midagi karta, aga siiski — siinne ravi ja mägestiku õhk on paratamatud veel mõnda aega

jne. Noh, kas olete rahul? küsib ta minu käest. Olin lihtsalt keeletu. Mis see peab tähendama, et tulete mulle võõraid kirju ette lugema? Kuidas võõraid? ütleb ta, see ju teie mehele! Mina ei loe kunagi oma mehele saadetud kirju, vastan. Ah nii, ütleb ta, no jaa, vaadake, teie võiksite siin ühte ja teist parandada ja siluda, kui ma kuidagi liialdanud olen. Ta ei tundvat ju sind... Vihastasin tublisti ja oleksin ta meeleldi üle ukse välja ajanud.— — — —

Ja teine kord:

...Iga väiksem asi erutab mind. Eile viidi jälle siit ära noor õitsev prantslanna. Söögilauas oldi lõbusam kui kunagi enne, igal oli suur rutt kõnelda, aga kui laiali mindi, siis igaüks muidugi tundis seda jubedamalt tekkinud tühjust. Öösi ma tahtsin oma tuba esmakordselt lukku keerata, sest mul oli korraga hirm, aga võtit polnud, ja õde ütles, et uksi ei tohi üldse lukustada. Öösi ma ärkasin üleni higisena, ma nagu kuulsin, kuidas surm kõndis kondiste sammudega mööda kivist koridori. Tegin valgeks ja sain aru, et see oli ainult õde puutuhvlitega. Aga lõdisesin hirmust veel kaua järele. — — — —

Kaks päeva hiljem:

...Rumeenlane on siit ära läinud Menton'i, kirjutab säält, et üks nädal rahulikku elu toob rohkem kosutust kui kuu aega sanatooriumi sekeldusi. Ma ei saanud ennem rahu, kui sõitsin salamahti Colmari, lasksin ennast sääl läbi vaadata, mingit viga ei leitud, arvati ainult, et ma tarvitsen rahulikku elu ja närvide kosutust. Äkilist kliima vahetust ei peetud soovitavaks. Ütle, mis ma pean tegema? — — — —

Mõte, et sanatooriumist võib ka lahkuda, tegi Reeda senisest veelgi kärsitumaks. Ta ei jõudnud ära oodata Ilmari otsust ja ta saatis iga päev uusi kirju.

. . . Vahel ma mõtlen, et ma olen siia igavesti maha maetud, et ma ei pääse siit üldse enam välja. Kui nii, siis oleks küll kõige parem, kui ma hommikuti enam ei ärkakski, vaid kui minuga juhtuks niisama, nagu vene vürstiga, kes oli morfiumi võtnud. Kujutlen elavalt, kuidas mind voodist välja tõstetakse, kuidas mind väga lihtsalt ja ilma erilise pieteedita kirstu pannakse. . . Ei, seda ma ei kannata välja! Kõik mis minus on veel sooja järele jäänud, tõrgub surma vastu, ma ajan talle käte ja jalgadega vastu, sest ma tahan veel elada! Mul on kindel veendumus, et nii pea kui ma siit vanglast pääsen ja elama asun kuhugi Vahemere äärde, kus pole neid hirmsaid mägituuli ja kus ma enese ümber ei näe haigete nägusid, et siis ma olen päästetud! — — — —

. . . Ma pean siit pääsema, ma pean siit minema See mõte raiub pääs ööd kui päeva. Kui siinsed arstid mu tervise kohta midagi ütelda ei tea, siis tean ma ise, mis ma pean tegema. Ma ootan sinult ainult jaa-sõna. Ma näen neid siin kõiki läbi, nii õdesid kui arsti. Nad on mulle sageli ütelnud, et ma olen liiga intelligentne, tahan teada saada, mida tarviski ei ole. Aga ma ei taha muud teada kui ainult puhast tõtt. Sellega aga pole nemad, need elukutselised valetajad, harjunud. Kiki saatis mulle eile Pariisist suure kastitäie banaane ja apelsiine selle raha eest, mis ma talle väikeseks toetuseks saatsin, ta ju nälgib sääl. Jagasin siis sõprade vahel ära, aga kasti põhjast leidsin ühe nuku, igaüks tahtis seda omale saada, kuid ma ei annud kellelegi, vaid läksin üles oma tuppa, et sellega ajaviiteks mängida, nagu siis, kui ma veel pisike olin. Ja siis tuli meelde kogu mu lapsepõlv, nukk aga oli ikka nii osavõtmatu mu saatusest, et ma ta hoopis nurka virutasin. Aga kui ma teda sääl nägin nõnda lamavat, jalad laiali,

nägu vastu maad, hakkas mul temast hale nagu iseenesest ja ma ulusin ühe tubli päätäie. Ja siis ma mõtlesin... mõtlesin niisugust rumalust, et kui minul oleks elav nukk... Meil ta oleks võinud ju ollagi, kui mitte see Kiki oma nõuandmistega. Ma ei anna talle seda iialgi andeks. Ja kas just pärast seda ma ei tunnudki varsti esimesi pistjaid kopsus? — — — —

Enne kui Reet oleks ära oodanud Ilmari vastust, jättis ta sanatooriumi jumalaga ja sõitis minema koos tolle paksu prouaga, kes talle pulloveri oli heegedanud ja kellele mees oma autoga oli järele tulnud. Arst ja õde Marie seisid valges kitlis sanatooriumi trepil, haiged aknail lehvitasid kurva kadedusega käsi. Reet oleks tahtnud rõõmust hõisata, kui auto lumepiirkonnast alla jõudis, kus oli soe kevadilm, sügavsinine taevas, päike, elav elu, vabadus...

Õhtul ühes Grasse'i pansionis end lahti riietades tundis ta oma väsimuse olevat nii magusa ja oma õnne nii suure, et ta patja kaisutades silmapilkselt uinus, naeratus näol.

Viis kuud sanatooriumi — see oli olnud nagu masendav unenägu. Nüüd paistis Vahemere poolt kevadine päike hommikust õhtuni ja tegi astumise kergeks nagu kord Soekurul metsas Joeliga käbisid püüdes või liblikat taga ajades.

Ent mis kõige tähtsam — Reet oli vaba! Ta võis igal kellaajal välja minna, imetella Rue du Cours'i terassidelt väljavaadet üle lagendiku kuni mereni, kõndida aegapidi vanalinna, astuda sisse vana katedraali, tunda suurt vaikust ja rahu. Ta võis üles tõusta, süüa ja magama heita, millal süda kutsus.

Esimestel päevadel pidas ta siiski kinni harjumustest sanatooriumis, oli kokkuhoidlik jalutamistega, kuigi pärast

kauast lumist maastikku meelitasid teda välja üle öö õitsele puhkenud lilled ja viljapuud kõigis aedades. Kuna puudus haigete õhkkond, siis lendusid kurblikud mõtted, vähenes kärsitus, tuli tagasi rõõm ja otse iharus kiirest kosumisest.

Kirjad, mis Ilmar Grasse'ist sai, ennustasid kõige paremat. Ühes neist vihjas Reet, et arstide arvates oleks tervisele hää, kui ta siin saaks veeta järjest mõned talved. Ja veel: mis oleks, kui Ilmar ei hakkakski oma kindlustusseltsilt saadud rahadega uut maja ehitama, vaid muretseks siia, Vahemere kaunile rannikule, väikese suvila, nagu neid siin vahel soodsalt saada on ja mida võiks hiljem, kui vaja, veelgi soodsamalt maha müüa?

Mõte polnud paha, Ilmar teadis isegi kaht tuttavat kaupmeest, kellel olid Rivieras suvilad ostetud. Ta otsis nad üles, päris neilt lähemalt järele ostutingimuste ja -käigu üle ja kaalus kaua igasuguseid võimalusi. Reet omalt poolt teatas varsti juba kindlakujulisemalt kahest majast, üks Grasse'is, teine Cannes'i lähedal, mis olevat müüa, üks neist itaallase oma, kes suure patrioodina Abessiiniasse kipub ja oma varandusi likvideerib — maja toreda väljavaatega plataanide vahelt, aed viinamarjade, aprikooside, virsikutega . . .

Ilmar pidas kõigepäält nõu Tarasega.

— Igatahes, mõte iseenesest on aus, seletas Taras. Meie, kel meil natuke kapitali on, peame alati mures olema selle paigutamisega. Teab, kust hädaoht igakord ligineb. Näe, hiljuti rahvusrindelaste kõmina ajal kõneldi juba, et olevat piiri taga vägesid koondama hakatud. Ütleme, et oleks läinud madinaks, kes oleks siis kõige rohkem pigistada saanud? Eks ikka meie! Ettenägelikkus pole kunagi halb, ja täitsa omavahel öeldud, ma olen ka muist

oma kapitalist päris kindlasse kohta toimetanud, nii, igaks juhuks. Soovitan sinulegi. Uuri aga enne põhjalikult järele, kas maja ka midagi väärt on ja kas ta ka mingit tulu annab. Jumal teab, mis tulevik meile kaela toob; vahest peab siit kord jalga laskma, noh, siis...

— Mul on siiski üks kahtlus.

— Missugune?

— See kõik võib ju olla tark ja ettenägelik, aga... kodumaalt kapitali välismaale toimetada, kas see on küllalt patriootiline tegu?

Taras naeratas:

— Mina ja sina, kas meie polegi siis eestlased? Kui meie oma varanduse kindlasse kohta paigutame, siis paigutame meie ikkagi eestlaste varanduse kindlasse kohta. Eks ole? Ma olen alati ütelnud, sinus on ikka rohkem pastorit kui ärimeest.

„Tarasel võib õigus olla," mõtles Niinemäe hiljem järele, „üks kord nad selle sõja ikka välja hõõruvad, ja siis on meiesugused püsti hädas. Mis vaesel inimesel viga, temal pole midagi kaotada pääle oma elu, aga meiesugusel..."

Ta telefoneeris Hurdale ja palus teda õhtul oma poole tulla klaasile teele. Muide, nad olid talve kestes nii mõnigi kord kokku puutunud. Õpetaja Niinemäele oli, tõsi küll, kaudselt mõista antud Hurda suvistest libitsemistest tema abikaasaga, aga ta oli need kuuldused ühest kõrvast sisse, teisest välja lasknud. Ta oli juba kord seda loomu (ja ka kogemused näisid seda kinnitavat), et mida enam sa inimest usaldad, seda õiglasem peab ta sinu vastu olema, ning vaevalt ta söandab siis tagaselja midagi ette võtta, mis oleks halb. Hurt oli tähelepanelik olnud Reeda vastu, jah, seda küll, ka Reet polnud Hurda vastu üks-

kõikne, aga kas polnud see just Niinemäe enese usalduslik vahekord mõlema vastu, mis noid üksteisest sündsuse piirides hoidis?

Erilist vaimustust Hurt Niinemäe majaostu kavatsuse vastu siiski ei osutanud. „Vist kardab, et ma temalt enam uut majaplaani ei telli," mõtles Niinemäe.

— Ma olen pikemalt järele mõtelnud, seletas ta, ja otsusele tulnud, et teie peate mulle appi tulema. Ilma teieta ma seda tehingut ette ei võta.

— Mis mina siin teha saan?

— Teie nõu on kallis. Minu palve oleks, et te sõidaksite Rivierasse ja koha pääl kalkuleeriksite, kas on mõtet suvilat osta. Kui tõesti on olemas see hää juhus, millest mu naine kirjutab, noh, siis maksate käsiraha kohe sisse ja telegrafeerite minule. Ma sõidaksin kohe järele.

— Niisugust vastutust enese pääle võtta...

— Ma usaldan teid täiesti!

— Siiski ma ei saa. Mul ei ole aega, kõige kibedam ehitushooaeg algab.

— See nädal aega nüüd... Kulude suhtes olge mureta. Te mõistate mind, mul oleks hädapärast vaja inimest, kel aimu on ehituste laadist ja väärtusest. Vaadake, teid ma usaldaksin üksinda, mõne teisega aga peaksin ise kohe kaasa sõitma. Ja ma praegu ei saa kuidagi.

Mõte kohtamisvõimalusest Reedaga pani Hurdas kohe kogu kujutluse liikvele. Kuum hoog käis tast üle, mõeldes, kuidas ta äkki Reeta üllatab oma ootamatu ilmumisega. Kuidas näeb Reet nüüd välja? Kas nad ei võõrista teineteist? Jah, mida tunneb Reet üldse veel Joeli vastu? Joel oli kogu aeg katsunud oma urgitsevast igatsusest jagu saada tööga, oli lootnud kirjavahetuse vähendamisega oma mullust armulugu sedavõrd unarusse lükata, et see poleks

enam niipalju takistanud lähenemast teistele, kes talle võisid meeldida. Kas polnud see aegapidine kaugenemine, mida nüüd olud soodustanud, kõige parem lahendus nende vahekorrale? Miks peab Joel oma püsiva õnne üles ehitama just teise pesa hävitamisele?

— Ei, lähemal ajal oleks mul küll päris võimatu sõita... Mul on ka pärandusasjadega sekeldusi.

— Kes teil surnud on?

— Vend suri hiljuti.

— Avaldan kaastundmust.

— Tänan! Nüüd tuleb asjaajamisi, mida ma ettegi ei näinud. Tema pärandas minule talu, ei, mitte just otse minule, vaid minu pojale, kui niisugune kunagi peaks sündima. Vend oli mul niisugune veidrik, tahtis, et Hurtade suguselts isatallu edasi jääks. Lapsi tal enesel polnud. Te näete, ma ei saa kuidagi.

— See takistus on ju päris väike. Sellega on teil aega küllalt sekeldada. Igatahes soovin õnne, nüüd olete siis ka teie kinnisvaraomanik!

— Jah, aga mis oskan mina taluga pääle hakata?

— Eks te nüüd pea ringi hakkama vaatama, naljatas Niinemäe, ja otsima niisugust eluseltsilist, kes ka taluasju tunneb. Aga nali naljaks, ma loodan siiski, et te mulle selle väikese teene teete. Ka minu abikaasa rõõmustaks, kui üle hulga aja jälle kedagi kodumaalt näha saab. Ta jääb sinna pikemaks ajaks ja mina ise mõtlesin talle sügisel üheks kuuks külla sõita.

— Jah, aga kas ei tule takistusi rahaga? Kuidas saate seda välismaale toimetada? Kas on üldse lubatav välismaal kinnisvaru muretseda, ma mõtlen, rahvamajanduslikust seisukohast?

— Oh, need mured jätke juba minu hooleks. Mul ei puudu kasulikke tutvusi. Passid, valuutaload, piletid, kõik jätke minu hooleks. Niisiis olete nõus?

Joel palus enesele mõtlemisaega.

Üksi jäädes hakkas teda kiusama ikka enam ja enam võimalus Reeta varsti kohata. Kõik muu tundus juba kõrvalisena, kõik takistused olid tõepoolest kergesti ületatavad. Ainult üks kartus jäi: pastor Niinemäe usaldustunne oli liiga suur, seda polnud Joel tõesti pälvinud, ta tundis, et ta ei suuda sellele vastata tarvilise puhtusega. Või siiski?

Ta andis oma nõusoleku. „Kas ma suudan kiusatusele vastu panna? Igatahes seisab ees lõplik katsumine!"

Kui Niinemäe teda oli tulnud vaksalisse saatma ja palus Reedale tervitusi edasi anda, hakkas Joelil temast kahju ja ta mõtles: „Hüva, kui ei peaks Reet suutma, siis mina vist küll kindlasti, olen ma ju katsunud ennast kasvatada kirgedest üle enesesalgamiseni. . ."

Jumalaga jättes pigistas ta kõvasti Niinemäe kätt ja püüdis talle usaldavalt silmadesse vaadata.

17.

Joel oli juba ammu oma reisikohvri võrgust maha tõstnud ja käis nüüd ühest kui teisest aknast vahtimas, kas Grasse juba tuleb. Vist sääl ta juba oli, see sätendavate tulede kogu ülal mäe otsas.

Teadlikuks saades oma häbemattusest, otsustas Joel vagunist maha astuda viimasena ja ülima rahuga. Eks pidanud see siiasõitki temale endale olema enne kõike katse enesevalitsemisest. See tuli sooritada hästi.

Tramm tõusis aegapidi mööda looka käänatud avenüüd üles linna. Läbi akna võis silmata suuri hooneid, lõhnaõlivabrikuid, ning õhus haista isegi nagu kerget roosilõhna vinetust.

Tal ei olnud kavas täna Reeta üles otsida, oli juba liiga hilja, aga hotellitoas end puhastanud ja habeme ajanud, ruttas ta kohe välja, et näha linna, ja võib-olla siis ehk teda kuidagi kogemata. . .

Kaasa minnes rahva liikumisega leidis ta end varsti linna tuiktänaval, raagus plataanide all. Valgustatud akna lähedal linnaplaani uurides selgus, et polnud siit kuigi kaugel ka erapansion, kus elas Reet. See oli tavaline kahekordne valgekslubjatud maja aiaga. Joel laskis oma pilgu

alt ükshaaval läbi kõik aknad, aga ükski neist ei avastanud saladust, kuna kõik žalusiid olid alla lastud.

„Ainult mõni meeter lahutab meid," mõtles Joel, „kas ta tõesti minu siinolu ei tunne? Soekurul meie südame kompas harva valetas. Aga nüüd?"

Ta hulkus kaua tänavail, liikudes omapärastest vanadest treppidest üles ja alla, silmitsedes krohvitud majakastikesi, peatudes vahel väikestel platsidel, uurides öises valguses rasket katedraali, ja jõudis viimaks oma hotelli lähedale, kust kaugelt silma hakkasid Vahemere rannikupoolsed tuled. Ta istus pingil, jälgides iga möödaminejat ja tegi siis veel korra keeru päätänavale, mis juba tühjaks oli tõmbunud. Kaotanud igasuguse lootuse üllatusele ning hakates tundma väsimust ja jahedust, pöördus ta oma hotelli.

Järgmisel hommikul Reeta otsima minnes kohtas ta teda poolel teel, kui proua parajasti oli vaateakna taga naiste puduasju silmitsemas. Joel seisatas, südame otse kuuldavalt tuksuma hakates. Nagu kord skulptor Umbjärv oleks ta nüüd tahtnud silmapilku kasutada, et ühe korraga tajuda seda teesklemattust ja loomulikkust, mis on inimeses, enne kui ta teadlikuks saab teise juuresolekust. Joel oli kujutlenud, et ta leiab eest selle isesuguse segu rammususest ja haiglusest, mis iseloomustab ravil olnud kopsuhaigeid, aga midagi säärast polnud. Paistis koguni, et Reet on saledamaks läinud, et ta nägu profiilis on võtnud endisest teravamad piirooned, kuna kogu figuur helesinises kostüümis tundus olevat õitsevam ja graatsilisem kui kunagi enne. Nüüd tõstis ta sääl oma sinise käekoti kaenla alla ja hakkas parema käe kinnast kinni nööpima. Kinnas oli nähtavasti uus ja nõudis pingutamist.

— Lubage, proua, et ma aitan!

— Ah, sa taevas!

Joel püüdis maha kukkuda ähvardava käekoti kinni ja ulatas selle rahulikult tagasi. Reet oli valmis oma ülirõõmsat üllatust väljendama tormaka liigutusega, aga Joel oli selle ainult käepigistusse sulgenud:

— Te näete ju nii hää... nii kosunud välja!

— Kust saadik „teie"?

— Ah, vabanda! Aga sa paistsid tõepoolest nii muutunud olevat...

Reeda huuled olid prantsuslikult kärepunaseks tõmmatud, nii et nende looklev joon tuli hästi aredalt nähtavale. Polnud halvad ka kulmude endisest teravamad kaared, mis tegid pilgu ta kreeksinistest silmadest väikeste pupillidega palju tungivamaks kui varem. Väike kunstlikkus oli vabast ja loomulikust metsade ja järvede lapsest teinud noore daami, kellega suhtlemises nagu iseenesest tekkis mõnesugune distantsitunne.

— Ja sina? Las ma vaatan... Ma kujutlesin sind siiski vist teist moodi! Oled nagu soliidsemaks läinud, tõsisemaks, ma ei oska just ütelda kuidas.

Nad kõndisid teineteise kõrval edasi, ilma et kumbki oleks hoolinud kuhu. Kuigi Reet oma käsivarrega Joeli oma puudutas, jäid nad teineteisest siiski eemale. Reet, muidu tagasihoidlik ja vähesõnaline, hakkas nüüd pikalt ja meeleldi jutustama ajast, mil nad lahus olnud.

— Imelik, lisas ta viimaks, kui ma nõnda kõik oma kannatused ja mured olen sinule ära jutustanud, siis paistavad nad hoopis-hoopis kergemad olevat. Mäletad sa veel, kui me kahekesi äikese käes olime? Siis oli niisamuti. Sinu lähedal muutuvad kõik asjad kergeks, nagu mänguasjadeks. Noh, aga nüüd pead ka sina oma elust jutustama!

— Mis sääl jutustada! Töömehe elu sind ju ei huvita.

— Arvad sa? Aga seltskond, naised...?

— Ah! tegi Joel ebamäärase liigutuse.

— Ja sa oled oma eluga rahul?

— Jah, kui enam liiga suuri ambitsioone ei ole...

— Sa kõneled, nagu oleksid sa pettunud.

— Ei, vist ainult elust õpetust võtnud.

— Sul on halbu kogemusi olnud? Kellega, kui see suur saladus pole? Või tahad sa minu eest varjata?

— Ei, mis olekski mul varjata? Ma olen ju kogu selle aja elanud ainult oma tööle, jah, oma tööle. Mul oli algul, nagu sa tead, väga suuri plaane, tahtsin ühe hoobiga maailma palet teiseks muuta, olin liiga ahne. Kui sina ära läksid, mõtlesin korraks, et lähen kodumaalt hoopis ära, töötan ennast üles kuskil mujal, kus on suuremad võimalused... Aga siis tundsin äkki, et kodukandis on ülesandeid minu jaoks küllalt ja mõnda väikest ülesannet hästi täita on vahel raskemgi kui suurt. Ja nüüd ma olen juba nende väikeste koduste ülesannete külge kinni kasvanud kõige oma südamega. Ma imestan, kuidas sina tahad siin kaugel võõrsil olla ja siia jäädagi.

— Ma ei tahaks ju, aga tervis... Ja siis, sinul on sääl oma ülesanded, mis minul?... Ma tunnen ennast koguni süüdi, et ma Ilmarile selle mõtte pähe panin suvilat osta. Sina vist ei kiida seda hääks, nagu ma tunnen. Aga miks sa siis üldse siia tulid?

Nad olid välja jõudnud väljakule, mille keskel asus kõlakoda lohakile jäetud noodipultidega, mille vahel lapsi jooksis.

— Istume siia! ütles Joel pingile näidates ning jatkas: — Võib-olla ma ei talitanudki õieti, kui ma siia tulin, sest mul on niisugune tunne, et ma ajan kõik teie plaanid nurja,

et ma olen nagu mingi hävitaja vastu enda tahtmist. Nagu seda oli Kiki...

— Mis mõttes Kiki?

— Sa siis ei teagi?

— Mida? Ma ei ole enam kaua Pariisist kirja saanud.

— Kiki polegi enam Pariisis. Õieti ma ju ei tohikski seda edasi rääkida, aga sinule siiski...

— Tänu taevale, et sa mind vähemalt usaldadagi julged! Noh, mis on siis Kikiga?

— Kas ei ole imelik, algas Joel, et sa võid inimesega kõrvuti käia terveid aastaid, võid temaga sõbraks saada ja arvata, et sa teda läbi ja läbi tunned, aga siis ühel päeval... Kui sa kunagi oleksid malet mänginud, siis sa teaksid, et tarvitseb mõnikord ainult üles tõusta malelaua tagant ja malendeid vaadata külje päält, kui kogu partii esineb sootu teissugusena, hoopis võõrana, kuigi kõik malendid seisavad endiselt omal kohal. Vahel on nõnda ka omaenese ehitatud majaga, vaatad ebaharilikust kohast ega tunne äragi, et oled ise ehitanud.

— Sa teed mind päris uudishimuliseks. Kas Kikiga on midagi halba juhtunud?

— Kuidas võtta. Tema kippus ju Pariisist ammu ära, eriti pärast seda, kui Rõigas tema juurest ära läks ja kinni sattus.

— Jah, sellest ta kirjutas minule. Et kui raha saab, sõidab kodumaale, teeb mõne roima, satub kah vangi, Rõikale seltsiks. Nii ta kirjutas.

— Ilmarile ta kirjutas aga, et ta selle roima juba on korda saatnud ja tahab kodumaale sõita ja temale midagi väga tähtsat pihtida. Ma ei tea, kas Ilmar talle reisiraha saatis või mitte, aga Kiki on nüüd tagasi. Ja elab endises Rosalinde toas.

— Ilmar ei ole mul sellest mitte sõnagi kirjutanud!

— Nii? Võib-olla ei taha ta siis üldse, et sa sellest loost midagi tead.

— Võib ju olla. . .

— Vahest ta pole veel mahti saanud kirjutada, sest sellest on ainult nädalapäevad tagasi. Nad käisid Ilmariga kahekesi Soekurul.

— Vaata! Mis sääl?

— Sõitsid sinna kulda otsima, Kiki kulda. Ta oli nimelt viis kümnerublalist ühes ümbrikuga unustanud teiste kirjade vahele, mis sääl ära põlesid. See olnud tal ainus mälestus ja pärandus oma emalt. Need kümnerublalised tulnud tal äkki meelde, kui kuulnud, et Soekuru pooleteramees on kinni võetud suvila süütamise pärast. Kui see kuld tuha seest leitakse, siis tuleb see anda pooleteramehe perekonnale, kes asjata kannatanud. Nii olnud Kiki tahtmine. Pooleterake olevat täiesti süütu, Kiki võivat vanduda. Süütaja olnud tema, Kiki ise.

— Kas ta hull on! ütles Reet vahele.

— Võta teda kinni! Ilmar ei usu, et ta on süüdanud, sest polnud ju mingit põhjust.

— Aga kas sina usud?

— Kikist võib kõike uskuda. Ta on ju nii läbipaistmatu. Vahel ma isegi arvan, et ta seda tegi. Kord, kui me temaga kahekesi sind metsa ääres ootasime ja sa ei tulnud ega tulnud, siis needsin mina kogu selle Soekuru suvila maapõhja ja ütlesin, et kui see minu võimuses oleks, pistaksin ma sellele vanglale sääl tule otsa.

— Ja sa arvad, et see kohe mõjus?

— Sa tead ju Kikit. Hää inimene, valmis teise eest tulle jooksma. Eks ole? Aga ei mingit arusaamist hääduse pahapoolest. Ta rippus ju üksvahe minu küljes kogu

oma olemisega, ja kui järele mõtelda, siis päris lahti ta minust pole kunagi saanud. Võib-olla oli see tal jonniajamine enesega, sest mind võita oli raske, seda aga tahtis ta vägisi. Miks ta nii väga soodustas meie kokkusaamisi? Miks ta ennast nõnda salgas, kui meid kahekesi nägi? Päriselt ükskõikne polnud ta minu vastu ka siis. Ma arvan, et ta selles oma enesesalgamises otsis lohutust oma kaotusele. Kui me sind ootasime ja sa ei tulnudki, oli ta minu kõrval nagu truu peni. Ma tundsin, et ta mind sallib hoopis iseäralikul viisil, tunneb minule kaasa, aga niisugusel korral ei hoolita ju kaastundmusest. Ta sai sellest väga hästi aru ja mind ta sellega ei koormanudki, aga sellises meeleolus võis iga mu sõna ja soov temas vastu kõlada kui käsk. Seekord ei torganud mulle see nõnda silma, sest mul polnud mingit tarvet seda märgata, mul olid ju teised valud valutada. . .

— Ja nüüd sa tunned siis ennast süüdi?

— Jah, kui tikk kogemata maha visata, kustub ta harilikult, aga võib juhtuda, et ta kukub kulusse ja vaat', ongi tulekahju käes.

— Sa maalid seinale päris tonte! naeris Reet.

— Ära ütle! Kiki on juba kord niisugune natuur. Läheb hääd tegema, aga teeb kurja. Temal puudub kindel mõõt hää ja kurja vahel. Sellepärast ma kardangi, et viimati kõneleski ta tõtt.

Nad tuletasid elavalt meelde tulekahju-õhtut Soekurul.

— See oli jube, ütles Reet. Istusime mõlemad Rosalindega tulevalgel, kui äkki kuulsime kolinat, või nagu oleks keegi käinud. Ja me mõlemad vist mõtlesime, et see on Lui vaim. Ja kartsime välja minna vaatama. Kas see siis tõesti võimalik on, et see oli Kiki?

— Veidi kahtlane küll. Väga võimalik, et kogu ta

pihtimine oli vale. Järjekordne häätegu. Mingi eneseohverduskramp.

— Aga miks ta just Ilmarile seda üles tunnistas? Sa ütlesid, et ta elab nüüd meie kodus? Ma kujutlen juba, mis see tähendab! Nüüd on siis Ilmaril kaks ümmardajat. Koristavad tube, käivad turul, pesevad pesu... Ja mis ütlevad vanad naised kirikuväravas?

— Sina arvad siis, et Kiki valetas, kui süü oma pääle võttis?

— Jah, ma arvan enamgi... Kas ta ei sõitnud Pariisist ära mõnel muul põhjusel kui Rõika pärast?... Viimati oli see pihtimine ainult ettekääne, et pääseda Ilmari lähedale? Sedap ta minult päriski oma kirjadega, et kuidas nüüd Ilmar üksinda minuta läbi saab, ja palju muud. Ma mõistan, ma mõistan... Nüüd on siis ta oma häätegudega juba nii kaugel.

— Kas sa kardad?

— Kuidas nii?

— Ilmari pärast?

— Ei, selle vastu, mul on isegi hää meel, et ka Ilmaril on, kes nüüd tema eest hoolitseb.

Reet jäi tõsiseks ja vajus oma mõtetega Joeli eest kuhugi kaugele. „Kui nüüd Kiki tõesti hakkab ennast sinna sisse sööma, seni kui mina eemal viibin? Kas Ilmar polnudki selle tõttu nii agar minule siia kaugele suvilat muretsema? Tahab mind nõnda enesest ainult eemal hoida? Nüüd aga tahab Joel selle ostu nurja ajada..."

— Homme läheme siis suvilaid vaatama? küsis ta viimaks Joelilt.

— Kas neid on siis palju?

— Mul on kuus aadressi.

— See on juba halvem!

— Kuidas nii?

— Mul on nii vähe aega.

— Ega sa siis homme mõtle kohe tagasi sõita?

Reet jäi vait. Ta oli pettunud ja kurb, sääl oli Ilmar oma uute saladustega, siin Joel karm ja külm, valmis kohe ära sõitma, nagu poleks siin lõunarannikul midagi pääle mõne tühise müüa oleva suvila, nagu polekski teda, Reeta, olemas.

Lapsi askeldas siin ümberringi suure käratsemisega. Päris pisikesi lükati vankris, suuremaid põngerjaid kohmerdas liivahunniku ümber, meisterdades sääl koopaid ja mägesid. Joel oli teraselt jälginud ühe väikemehe ehituskunsti.

— Oota, poiss, nii on see ju võimatu, see langeb sul sisse! hüüdis ta, tõusis pingilt, kükitas poisi juurde maha ja õpetas, kuidas tuleb teha.

— Tore poiss! ütles ta pingile tagasi tulles.

Reet ei vastanud midagi. Lapsed — see oli valus punkt ta elus. Ometi hakkas ka tema jälgima, mis nad nüüd sääl liivahunnikus teevad, ja tõusis omapuhku, et lahutada kaht poisikest, kes karvupidi kokku läksid. Ja sai nõnda nagu ühise huvideotsa Joeliga kätte, mida ta nii kramplikult oli püüdnud.

Pöördudes äkki Joeli poole, ütles ta:

— Sina ei tohi siit nii pea ära minna! Ma lihtsalt ei luba.

— Aga mis oleks, kui ma su tagasi kodumaale viiksin?

— Ütle ise, mis ma sääl teen? Siin on vähemalt õhku ja päikest. Aga sääl? Kas mul on õiget kodugi? Tühjad umbsed toad, päevad otsa ainult igavust. Ja suvel? Kuhu peaksin ma suvel minema? Kas jälle Soekurule? . . .

— Aga miks ei võiks sinulgi olla oma töö, omad huvid? Ainult eksisteerida — see on ju seista nägupidi vastu tühjust.

— Jah, aga kust ma pean pääle hakkama? Kas Kikiga võidu Ilmari sokke nõeluma hakkama, nüüd, kus Rosalinde surnud on? Kohviklatšidel ma ei käi, perenaine olla ma ei oska, mingit ametit ma õppinud ei ole, lapsi mul ei ole. Kas ma pean nukkudega mängima hakkama? Kiki saatis mulle juba sanatooriumisse ühe, võib-olla kingid sina mulle teise?

— Kui tahetakse, siis on ka lapsi. Sa ju sallid neid?

— Ah! tegi Reet lootusetu liigutuse.

— Miks ei või teil kasulaps olla! riskeeris Joel arvatavat valusat kohta osatada. Majja tuleks kohe elu, elule mõte.

— Ah, jäta kasulaps! Mõtle ainult Luile!

Ikka vedas jutulõng nukrasse suunda. Reet ei tahtnud seda, aga mis ta sai parata? Joel polnud ka sugugi enam mullusuvine, vallatu ja muretu, pigem juba midagi Ilmari taolist, segu õpetlikkust ja igavust. Kuidas ta oleks tahtnud teda äkki üles raputada! Ta tundis ennast nutu lähedal olevat. Ta vaatas käekella ja tõusis.

— Juba pool üks. Vabanda, aga meil pansionis algab kohe lõuna. Ma pean ruttama. Millal me siis näeme, millal hakkame suvilaid vaatama?

— Aga, kulla Reet, miks nii äkki?

Alles nüüd märkas Joel, kuidas ta oma sunnitud rangusega oli Reeta haavanud. Ja ometi pakitses tas kogu aeg tung seda naist otse meeletult kallistada. Ta võttis Reedal käest kinni ja vaatas küsivalt ta jonnakaisse silmadesse, kuni need vähehaaval muutusid järeleandlikumaks.

— Kas me ei läheks koos lõunat sööma? Või ei taha sa?

— Tahan küll! vastas Reet õige tasa.

Kui nad hiljem restoranist välja astusid, näod prantsuse veinist hõõguvad, oli nende tuju sootu muutunud, nende samm oli nii kerge, et nad tähelegi ei pannud, kuidas nad sügavaid jälgi jätsid värskeltvalatud tsementsillutisse. Ent nende meeleolu oli sedavõrd kõrgendatud, et töölisedki ei hakanud pahandama, vaid lõid käega ja hakkasid jälgi kohendama. Ka autojuht pidi üle tänava jooksjate pärast liiga järsku pidurdama. Maailm oli nende ees end ootamatult lahti löönud.

— Joel! sosistas Reet ja pigistas kõrvalkõndija käsivart.

— Reet! vastas Joel vaimustatult.

Nad läksid üles hotellituppa, et jatkata juba lõunasöögil sepitsema hakatud reisiplaani. Oli tarvis sõita Cannes'i, Cagnes'i, Thorenc'i, kus Reedale oli villasid soovitatud, oli vaja ühendusse astuda mõne vahetalituskontoriga. Avanes võimalus läbi reisida kogu Sinirannik.

Ja pääd lähestikku, nii et kiharad Joeli laupa kõditasid, kummardusid nad maakaardi kohale ja noppisid tee äärest linnu ja linnakesi nagu marju suhupistmiseks. Oli jälle midagi suviselt kerget ja samas karskelt pakitsevat nende vahel.

Juba järgmisel hommikul seisid nad Gorges de Loup' suudmes: nende ees hargnes kaks kõrvuti mäeahelikku, mida lahutas all sügaval voolav Loup' kärestik. „Nagu meie kaks," mõtles Joel, „nii lähedal ja ometi kuristik vahel."

Liikudes edasi mööda kitsustikku, imetlesid nad teeriba looklust kaljuserva pidi, vastasmäeaheliku metsaseid

nõlvu kuni sinna üles tühja harjajooneni, kus tiirles üksikuid kaljukotkaid; paelus ootamatult see allakohisev kosk, mille joad tundusid peagu liikumatuna ja mille lakkamatu mürin kaua seisma sundis, ilma et oleks saanud või tahtnudki sõnakest kõnelda. Äkilised järsandikud otse siinsamas käsipuu taga, pää kohal rasked kaljutükid, vastasmäe külgi valgustav päike, karge õhk, vahel jahe tunnel, kitsustiku lõpul aga lumiharjalise mäe tühi vastassein — kõik need muutuvad muljed koos pika jalamatkaga mõjusid Reedale väsitavalt. Nad istusid maha kividele mägioja ääres. Selle monotoonne sulin rammestas veel omakorda, Reet pani oma pää Joeli sülle ning jäi otsemaid magama.

Joel vajus mõtteisse. Oli nii imelik istuda siin võhivõõras maastikus, ei ühtegi hingelist lähedal, ainult kivid, vesi, päike ja see tükike kodumaad süles.

Kui usalduslikult siiski see naine oma pää sülle pani, nagu ei võiks Joel üldse midagi halba mõtelda ega teha! Ja ta ei mõtlegi midagi halba teha. Just siin, kus nii kerge ja hädaohutu oleks laskuda libedale teele, jääb Joel Reeda suhtes karskeks, Ilmari ees aga korrektseks ja lojaalseks. Reetki nagu näha, on rahul selle puht sõbraliku vahekorraga, nii et kui nad kord jälle lahkuvad, ei jää midagi tumestama nende jällenägemist.

Joel silmitses magaja nägu. Huulepuna alt tuli nähtavale ääreke loomuliku värviga huult ja kohe haarasid teda soojad mälestused mullusest muretusest ning tal hakkas kahju ei tea isegi millest. Tookordne muretus oli süütu ja mänglev, nüüdne aga nagu pisut sunnitud. „Miks ma ennast pidurdan? Kas tõesti lojaalsusest Ilmari vastu? Ei, ma vist kardan näida liiga südamlik. Ja sellepärast olen vahel liiga karmide sõnadega... Siin sallin ma teda kuidagi teisiti, tahan tema vastu olla hää. Teel ma küsisin vahet-

pidamata, kas tal on soe, kas tal on jahe, ja nüüd katsin isegi ta kingakontsad palitu alla. Meie armastustuli andis mullu rohkem leeki, nüüd rohkem sooja. Ja seda me häbeneme ja varjame! Me ei oska sellele veel hästi kohaneda. Ja oleme vahel teravadki... Kardan, et see tee on hädaohtlikum... Kas ma suudangi veel siit kõrvale käänata? Ja tema? Vaiksem, südamlikum, kiindunum. Sõnade kaudu ma ei saaks tõtt iial teada. Või kus oleksidki niisugusel korral tõe ja vale piirid?"

Kõrgpäikeses oli Joeli üks põsk üsna hõõguma hakanud, kui Reet viimaks silmad lahti lõi. Joel kummardus impulsiivselt alla, et oma huultega ärkamist tervitada, aga Reet tõmbas oma pää kõrvale ja ajas enda püsti.

— Kas ma kaua magasin? Ah, nii sügavat und mul ei ole enam ammu olnud! Aga nüüd on mul suur nälg!

Nad avasid oma toidupaki ja kustutasid janu mägijõe veega. Siis asusid nad uuesti teele. Ühes külas pidasid nad kinni tühjalt sõitva auto ja said sellega oma jalamatka lühendada. Thorenc'is leidsid nad öömaja romantilises lossis, mis oli ümber ehitatud hotelliks. Väljavaade Reeda toast üle kuuse- ja männimetsade tuletas nii väga meelde talvise sanatooriumi ümbrust, et igasugune lust kadus siin müüa pakutavat maja üldse otsimagi hakata.

Järgmistel päevadel rändasid nad läbi rea linnu ja linnakesi, peatudes pikemalt kus just meeldis, tehes jalutuskäike, vaimustudes maastikest, õhust ja Siniranniku päikesest. Ikka vähem hakkasid nad huvi tundma suvila ostmise vastu.

— Imelik, ütles Reet, kui nad viimaks Nizzasse olid saabunud, kogu aeg ma unistasin villast Vahemere ääres, aga nüüd lõin vahepääl isegi kartma, et viimati satumegi

mõnele, mis kõlbab. Ma lihtsalt ei või enam kannatada neid „à vendre" plakateid!

— Sellega on siis ka minu ülesanne lõppenud. Ja ma võin päris rahuliku südamega tagasi sõita.

— Ära veel sõida! ütles Reet tasakesi ja paluvalt. Ole veel mõnigi päev minu seltsis! Saada Ilmarile telegramm, et ta asjata ei ootaks!

— Ma ei saa palju ära olla. Töö ootab.

— Ma saan aru, aga...

— Aga?

— Sulle on töö muidugi armsam kui mina. Ja sul on ükskõik, kuidas ma siia üksinda maha jään.

Joel vaikis. Nad kõndisid piki Promenade des Anglais'd mere ääres. Rahvast vooris neile vastu ja neist mööda. Siin liikus inglasi knickerbockereis ja kiikritega, ameerika vanemaid daame sangprillides ja suurte käekottidega, rumeenlasi punakaspruunide põskedega, väikesi jaapanlasi, kes nii päri kui vastu rahvavoolu ujudes pakkusid müüa üle käsivarre alla kõlkuvaid pärlikeid.

— Lähme sinna alla rannakruusale, viipas Joel.

Kui Joel trepil enda ees nägi Reeda väljasirutatud jalga, tundus see ühel hetkel nii pööraselt kaunina ja kallina, nagu see trepi käsipuust alla libisev käsigi, et ta hing kinni jäi. Oma segasusest sai ta võitu alles siis, kui nad all kõrvuti lamatoolides istusid.

— Mis sinuga on? küsis Reet, kellele see hingeliigutus märkamata ei jäänud.

— Ei midagi!

— Ikka pole sul midagi! Ikka sa ei kõnele mulle midagi!

— Võib-olla on nii parem?

— Kuidas arvad!

Reet oli kogu aeg sisemiselt piinelnud Joeli tagasihoid-

likkuse pärast, ta ise ei tahtnud pääletükkiv olla, ning üksikud impulsiivsed hetked välja arvatud, jaksas ka tema ennast vaos hoida. Aga samas oli kiindumus Joeli vastu kasvanud nii suureks, et oli võimatu kujutella, kuidas ta siia peab üksinda maha jääma. Joeli silmad kõnelesid vahel nii sügavast südamest, et Reet tundis kõigist oma liikmeist jõu kaduvat. Joelil pidi Reeda arvates olema pööraselt tahtejõudu, kui ta isegi poolpimedas autos ainult kõrvalsõitja käsivart puudutas. Vahel aga hakkas teda vaevama kahtlus, kas Joel üldse teda veel sallib. Nüüd, kus neil mõlemail kaitseprillid silme ees, julges Reet küsida:

— Ütle mulle päris avalikult, kas sa kahetsed seda kõike, mis meie vahel olnud?

— Kuidas sa niisugusele mõttele tuled?

— Ma tunnen seda kogu su ülalpidamisest.

— Kas sul on mulle midagi minu ülalpidamise kohta ette heita?

— Jah. Sa tead seda isegi... Ja sellepärast ma küsisingi, kas sa nii väga kahetsed meie mineva-aastasi vallatusi.

— Kahetseda? Milleks? Küll olen ma aga küpsemaks saanud. Vili ei tarvitse kunagi õit kahetseda.

— Ah nii, nüüd ma mõistan. Kõik oli sul siis ainult selleks mõeldud, et sina küpsemaks saaksid...

See oli öeldud üsna kibeda irooniaga.

Joel võttis prillid eest:

— Reet, palun, ära mõista mind valesti! Sa tead ju, meie viga seisab selles, et me ei taha üksteise vastu olla küllalt avameelsed. See on ju tõesti raske. Meis on palju umbusaldust, võib-olla see on aastasadade pärandus. Ikka peab teine meie mõtted juba silmist välja lugema, ja me oleme pahased, kui ta seda ei tee. Me nagu kardame sõnu, sest need võivad veenma panevalt valetada...

Joel jäi vait, nagu oleks keegi takistanud teda edasi kõnelemast.

— Ma ei saa aru, mis sa tahad sellega ütelda?

— Sa tead, Reet, et me oleme enda ümber ehitanud nii-ütelda vaikusevallid. Ja meie võime jonnakalt neid edasi ehitada. Mina ei tea iialgi, mis sina minust mõtled ja minu vastu tunned, samuti ka sina mitte, mis mina tunnen. Homme õhtu ma sõidan minema, meie ei näe teineteist võib-olla aastaid enam ja siis ununeb aegapidi kõik.

— Ja sa tõesti tahad seda?

— Ei!...

Tekkis pikk vaikus. Paremat kätt merel keset sätendavat lainete sõbinat liugles valge purjek ja kadus siis maanina taha. Reet tundis mere poolt karget hoovust ja hakkas kergelt lõdisema. Joel nägi seda ja talle meenus liblik, mis kunagi ta lauale oli lennanud ja mida ta oli pidanud Reeda käskjalaks.

— Kas sa tahad minuga ära sõita? küsis Joel, prille silme eest ära võttes.

— Kuidas sa seda mõtled? Kas jälle mõni põgenemisjutt nagu vanasti?

— Ei, mitte enam! Meil ei ole enam vaja kuhugi põgeneda, ei teiste ega enese eest. Oled nõus?

Reet pigistas silmad ja laskis end tooliseljale, käsi vaheliti pää taha tõstes, nagu ennast millelegi soojale vastu sirutades. Ta ütles üsna tasa:

— Jah, ma sõidan.

Nad tõusid ja liibudes teineteise külge kadusid rahva sekka. Nende õnnetunne oli nii suur, et nad ei märganudki, kui olid pikki kilomeetreid jalutanud kuni promenaadi lõpuni, kuhu ennist valge purjek oli kadunud. Nüüd polnud vastastikustel pihtimistel piiri. Kuidas nad mõlemad olid

tänini võinud endamisi piinelda, kuidas teist salamahti jälgida, kuidas karta, et nad jäävadki teineteise eest suletuks! Veel kunagi polnud Joel nii palavikuliselt tulevikku ehitanud, veel kunagi Reet nii õhinal osa võtnud sellest ehitamisest. Need polnud enam romantilised põgenemise ja põiklemise katsed elu eest, nagu nad senini palju kordi olid harrastanud. Elu seisis ees päris reaalsete ülesannetega ja kohustustega, neist oli tarvis kindlalt kinni haarata.

— Sa pead minule appi tulema! ütles Reet. Üksi ma ei suuda, ma ei oska kuskilt pääle hakata. Keegi ei ole mind õpetanud, mis ma pean tegema, kust algama...

— Eks me katsu! Aga kerge see ei ole. Tuleb enne palju harjumusi purustada.

— Näiteks?

— Näiteks kasvõi sedagi, et meie armastus ei tohi olla enam niisugune puht egoistlik nagu senini. Selle egoismi õhutusel me ju petsime ja valetasime, petsime teisi ja valetasime ka iseendile. Soekurul, mäletad, tahtsin ma sind kadedalt kõigi teiste ja kogu elu eest ära peita, sind kinni panna kuhugi lõosilma-tuppa, ja selle võti oleks pidanud olema minu taskus. Nüüd ma ei taha seda enam. Olen küpsemaks saanud, nagu ma sulle ütlesin. Me peame astuma otse keset elu, teiste hulka, mitte kartma igapäevast elu...

Õhtul ei lahutanud neid enam hotellitoad. Aga keset muretust ja ülemeelikust murdus uuesti esile küsimus, mis oli Reeta kogu aeg alateadlikult vaevanud:

— Aga jumaluke, mis ütleb Ilmar?

— Ütelgu mis tahes! Siin ei saa olla mingit haledust ega järeleandmist!

— Kuidas ta seda hoopi talub, ta on ju nii hääsüdamlik?

— Valmistame teda aegsasti ette. Saadame juba homme telegramm.

— Näed nüüd ise, kui julm on see armastusegoism, või kuidas sa seda nimetasid!

— Pole midagi parata. Uut hoonet ei saa muidu üles ehitada, vana tuleb enne eest lammutada! Ja see oli niikuinii pragunenud. Ma olen veendunud, et juba siis, kui sa siia lõunasse tulid oma tervist parandama, juba siis kibeles sul kuskil hingepõhjas tarve põgeneda... ka tema eest. Ja nüüd see majaost siin...

Reet katsus vastu vaielda:

— Ei, nüüd sa eksid! Ma ei ole oma mehele kunagi nii palju kirjutanud kui siit!

— Minu sõber Orajõe ei kinkinud ka oma naisele kunagi nii palju lilli, kui just preili Ormuse juurest tulles, kui tal süda päris puhas polnud.

— Sa arvad, et minu süda polnud päris puhas?

— Kas sa siis minule sugugi ei mõtelnud?

— Just sama vähe kui sina minule!...

Ikka kippus jutt Ilmarist kõrvale kalduma.

— Tead mis? ütles Joel viimaks naljatades. Las tema jääb meie majasõbraks!

— Tore! Aga ega sina armukadedaks ei saa?

— Ma ei ole temale kunagi armukade olnud.

— Siiski kahju temast. Oli nii hää inimene...

— Küll Kiki teda lohutab!

— Tore! Kiki oskab ju mootorratastki juhtida!

— — — — — — — — — — — — — — —

Jälle oli Joel tagasi oma ehituste juures.

See oli neljakordne hoone tellingite vahel, kuhu ta Reedaga jõudis.

— Kas kuuled? küsis ta äkki ja sundis ka Reeta kuulatama. See, mis sääl nõnda sahiseb, see on tsemendisegamismasin. Ja kas kuuled neid kõlksusid? Tulevad telliskividelt. Ja seda käginat: plokid! Ja kuula veel seda laudade praksumist, saagimist, kopsimist, sagimist! Vaata, kõigest sellest muusikast kerkib maja. Ja näed sa sääl seda meest, kes liiva kühveldab? Tal on juba kaks õnnetust seljataga: pidi muldseina alla jääma, kui see kokku varises, ja kukkus teise korra tellingeilt alla. Ka need karjatused jäävad hoonesse.

Nad astusid aegapidi tellingitreppe mööda üles. Tuli edasi minna tugipostide metsas, üle raudtalade. Vastu sirgus raudvarbu nagu konte, oodates valamisbetooni. Kaks naist läks mööda savi kandes.

— Kas nägid? See, kes ees astus, oli rase ja teine, see kahvatum, tiisikushaige.

— Kas nad just peavad siin töötama?

— Peavad? Aga muidugi! See on nende leib. Ka nende vaev ja häda pannakse seintesse.

Reet vaatas hämmastunult ringi ja mõtles, kuidas see hoone kerkib otse elavast elust, valust ja rõõmust, lauludest ja oigeist.

— Osake minustki jääb siia müüridesse, ütles Joel.

— Ja sa tunned ennast siin hästi?

— Jah, seni kui hoone jääb tellingite vahele. Aga niipea kui seinad on juba üleval, laed ja katused pääl, surevad müürid minu jaoks. Teistele nad hakkavad alles siis elama.

— Nüüd ma natuke taipan, miks sa ka minu suvilat ei sallinud...

— Jah, ma ei armasta surnud maju.

Nad käisid läbi kõik ehitatava hoone korrad. Joel tegi

siin ja sääl märkusi ning jagas vahel õpetusi. Kogu siinne askeldamine oli Reedale aukartust äratavaks uudiseks.

— Eks ole, ütles Joel lõpuks, sa näed nüüd, kuidas me kõik siin siblime, üks ühte, teine teist moodi. Nagu mesilased või sipelgad. Aga siiski, inimene on putukaist ees: katsugu need nii rafineeritult hävitada kui inimene! Sipelgas oma pesa juba lõhkuma ei hakka. Inimene aga küll, ja kuidas veel! Üks pomm lennukilt ja ei jää enam kivi kivi pääle. Aga läki alla, ma näitan veel midagi!

Nad laskusid treppidest alla keldrikorrale ja astusid viimaks rõskelt jahedasse pimedasse varjendisse. Joel valgustas kõledaid müüre taskulaternaga.

— Vaata, siia urgu poeb inimese loov vaim, kui päälmaa hävituskirg märatseb. Kui üleval pommid oma töö teinud, astub ta siit välja, vaatab korraks ringi ja muudkui hakkab jälle otsast, laob jälle kivi kivi pääle...

— Ja täidab jälle pomme?

— Neid muidugi ka.

— Ja sa ei olegi kurb?

— Ei. Ma armastan inimest. Armastan sellepärast, et ta on veel laps, suur laps.

Reet vaatas hämmastusega Joeli otsa, aga järsku kustus selle käes tuli.

Pimedasse jäid elama ainult kaks üksteist otsivat sooja suud.

Tagasi välja jõudes seisatasid nad hetke silmi pilutades, et kohaneda käreda päikesevalgusega.

Eemal, ehitust piirava aia posti otsas märkas Reet äkki leevikest, lühikese noka vahel pikk-pikk heinakõrs.

— Vaata! läks ta Joelile näitama, aga lind ehmatas lendu, nagu oleks teda tahetud häirida ta ehitusplaanides.

HIND KR. 4.90